

2019 / 1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

2019/1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

Ārlietu ministrija

LATVIJAS
POLITOLOGU BIEDRĪBA

15 LATVIJA EIROPAS
SĀVĒNĪBĀ

LATVIJA
NATO 15

LATVIJAS ĀRLIETU
DIENESTAM 100

Redakcijas kolēģija:

Daunis Auers (Latvijas Universitāte),
Aleksandrs Fatičs (Belgradas Universitāte),
Terēza Felona (Krievijas, Eiropas un Āzijas studiju centrs),
Andris Gobiņš (Eiropas Kustība Latvijā),
Mindaugs Jurkins (Vītauta Dižā Universitāte),
Virdžīnija Mamadu (Amsterdamas Universitāte),
Huans Karlos Nieto (CEU San Pablo Universitāte),
Marija Omazica (Osijekas Universitāte),
Žaneta Ozoliņa (Latvijas Universitāte),
Seržs Strobantss (Ekonomikas un miera institūts),
Fabricio Tasinari (Dānijas Starptautisko pētījumu institūts),
Bens Tonra (Dublinas Universitāte)

Zinātniskā redaktore **Žaneta Ozoliņa**
Projekta vadības grupa **Iveta Reinholde, Nora Vanaga**
Literārā redaktore **Inga Kanasta-Zabarovska**
Maketētāja **Inese Siliniece**
Māksliniece **Kristīne Plūksna**

Redakcijas kolēģijas adrese:

Latvijas Politologu biedrība
Lomonosova iela 1A, Rīga, LV-1019
Tālrunis: 67140533
e-pasts: info@politologubiedriba.lv
www.politologubiedriba.lv

ISSN 2243-6049

Iespiests SIA Dardedze hologrāfija
Ķengaraga iela 10a, Rīga

Saturs

Redaktora sleja _____	5
Edgars Rinkēvičs. <i>15 gadi Eiropas Savienībā: Latvijas ārpolitikas izaicinājumi un riski</i> _____	7
I. PĒTĪJUMS _____	15
<i>15 no 100. Latvijas dalības Eiropas Savienībā 15 gadi</i>	
Aldis Austers, Daunis Auers, Inna Šteinbuka, Žaneta Ozoliņa _____	15
II. VIEDOKĻI _____	131
Inese Stepīņa. <i>Uzņēmējdarbība, konkurētspēja un interešu pārstāvība: sekmīgai Latvijas dalībai Eiropas Savienībā</i> _____	131
Rihards Millers. <i>Eiropas Savienības publiskā komunikācija: izaicinājumi un nākotne</i> _____	146
Ričards Edijs Štibe. <i>Būt vai nebūt – Eiropas Savienība 2030</i> _____	152
Toms Gelpers. <i>Eiropas Savienības nākotne: nākamie 15</i> _____	157
Natālija Andersone. <i>Eiropas līderi – ko mācīties nākotnei?</i> _____	162
III. INTERVIJA _____	169
Ina Strazdiņa. <i>Piecpadsmit gadu veiksmes stāsts. Intervija ar Andri Piebalgu</i> _____	169

Tukša lapa

Redaktora sleja

Latvija tikko nosvinējusi simtgadi. Ir pienācis laiks citiem vēsturiskiem atskaites punktiem, kuri ir ietekmējuši valsts un sabiedrības attīstību. Kārtējais žurnāla “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” numurs iznāk laikā, kad atzīmējam piecpadsmit gadus kopš Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā un NATO. Tādēļ lasītājiem tas nav pārsteigums, ka viss izdevums ir veltīts šim nozīmīgajam vēsturiskajam notikumam, kas atgriezta un iesakņoja Latviju kopējā Eiropas ekonomiskajā, politiskajā un sociālajā telpā.

Žurnāla saturu veido vairākas nozīmīgas daļas. Latvijas ārlietu ministrs Edgars Rinkēvičs savā rakstā analizē tās starptautiskās tendences, kuras ietekmēs gan pasaules, gan Eiropas, gan Latvijas attīstību tuvākajā laika posmā. Šis raksts lieliski atspoguļo to sarežģīto starptautisko vidi un kontekstu, kurā Latvijai jādarbojas, īstenojot savas ārpolitiskās prioritātes.

Otru daļu veido apjomīgs pētījums “15 no 100. Latvijas dalības Eiropas Savienībā 15 gadi”, kurš veikts ar Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā atbalstu. Pētījumu veica Latvijas Politologu biedrības un Eiropas Politikas pētījumu institūta pētnieki Aldis Austers, Daunis Auers, Inna Šteinbuka un Žaneta Ozoliņa. Pētījumā apskatīts paveiktais un arī nepadarītais tādās jomās kā ekonomika, sociālo jautājumu loks un politika. Liela uzmanība pievērsta sabiedrības skatījumam uz pēdējo piecpadsmit gadu laikā paveikto ES integrācijas laukā. Šajā rakstā apkopots liels informācijas klāsts, veikta analīze un ieskicētas galvenās attīstības tendences, kas ietekmēs Latvijas īstenoto ES politiku.

Trešajā daļā apkopoti dažādi viedokļi, kas atspoguļo savu specifisko skatījumu uz Latvijas nākotni Eiropas Savienībā. Inese Stepiņa ilgus gadus strādā Latvijas Darba devēju konfederācijā, kura ir viens no nozīmīgākajiem sociālajiem partneriem. Žurnālā iekļauti arī četri jaunākās paaudzes autoru raksti. Martā noslēdzās eseju konkurss jauniešiem par tēmu “Latvija Eiropas Savienībā – nākošie 15”, un pirmo triju vietu ieguvēju darbi ir iekļauti šajā izdevumā. Uzvarētāju kārtā iekļuvuši Rihards Millers, Natālija Andersone, Toms Gelpers un Ričards Edijs Štibe.

Izdevumu noslēdz Inas Strazdiņas intervija ar Andri Piebalgu, kurš ir bijis gan Latvijas vēstnieks ES, gan Latvijas sarunu grupas ES vadītājs, gan arī divus termiņus Eiropas Komisijas komisārs. Varētu sacīt, ka Andris Piebalgs ir bijis Latvijas seja ES un arī ES seja Latvijā.

Žaneta Ozoliņa, LU profesore,
žurnāla “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” zinātniskā redaktore

15 gadi Eiropas Savienībā: Latvijas ārpolitikas izaicinājumi un riski

Edgars Rinkēvičs,

Latvijas ārlietu ministrs

Pēc tam, kad bija sapulcējušies jaunā, 13. Saeima, lai apstiprinātu Krišjāņa Kariņa valdību, visiem ministriem jautāja – kas būs jauns, kādas reformas veiksiet? Es uzsvēru, ka tieši ārlietās labā ziņa ir tā, ka fundamentālas pārmaiņas nenotiks. 13. Saeimas laikā Latvijas ārpolitikas un Eiropas Savienības politikas stratēģiskās prioritātes paliks nemainīgas. Taču šādai pieejai nevajadzētu mulšināt un radīt iespaidu, ka netiks darīts nekas un ka varam ērti ieslgt zvilnī un ieņemt vērotāja pozīciju. Tieši pretēji. Dinamiskas starptautiskās vides apstākļos ir jāpieliek lielas pūles, lai noturētu uzņemto kursu, un tieši tam ir veltīts šis raksts.

Jau 15 gadus Latvija ir Eiropas Savienības dalībvalsts. Es vēlos nevis atskatīties uz paveikto, bet iezīmēt mūsu ārpolitikas izaicinājumus un riskus. Domāju, ka jau aiz muguras ir tie laiki, kad uz dalību Eiropas Savienībā raudzījāmie no tīri institucionāla skatupunkta – kā dalību tajā vai citā starptautiskajā organizācijā, darbošanos vienās vai otrās institūcijās. Kā Eiropas Savienības dalībvalsts mēs esam solidārs partneris, kas pieder demokrātisko valstu pasaulei un starptautiskās attiecībās iestājas par tiesiskumu. No tā arī izriet mūsu ārpolitikas galvenie uzdevumi, izaicinājumi un riski.

Latvijas ārpolitikas galvenais uzdevums ir nodrošināt Satversmē noteikto principu iedzīvināšanu, rūpējoties par Latvijas iedzīvotāju labklājību un ārējo drošību. To vislabāk varam paveikt, īstenojot darbību četros galvenajos virzienos. Pirmkārt, veidojot Eiropas Savienību kā spēcīgu nacionālu valstu savienību, Latvijai atrodoties Eiropas Savienības sadarbības kodolā. Otrkārt, stiprinot transatlantiskās attiecības, kuru pamats ir Vašingtonas līguma valstu radītā aliance NATO. Treškārt, iestājoties par pašreizējās starptautiskās sistēmas saglabāšanu un attīstību. Ceturtkārt, iesaistoties Latvijas interesēm atbilstošā reģionālajā sadarbībā.

Kāds ir tas kurss, kas paliks nemainīgs un kura noturēšanai tiks veltīta ārlietu dienesta enerģija? Īsi sakot, tas ir Rietumu kurss jeb Latvijas Rietumu ģeopolitiskā orientācija. Tā ir mūsu valsts ārpolitikas centrālā ass, un tā norāda uz sociālo normu mantojumu, ētiskajām un demokrātiskajām vērtībām un pārlicību sistēmu, kas ir cēlusies Eiropā vai asociējas ar to un citādi tiek dēvēta par Rietumu kursu.

Rietumu kurss mums nozīmē būt aktīvam eiroatlantiskās saimes partnerim. Solidaritāte, spēja nodrošināt tiesisku ietvaru starptautiskajās attiecībās, veicināt labklājību un garantēt drošību praktiskā līmenī ir iemesls, kāpēc Latvija pievienojās NATO un Eiropas Savienībai. Mēs saprotam eiroatlantismu kā piederību īpašai kopienai, ko vieno demokrātija, cilvēktiesības un tiesiskums. NATO mums nav tikai militāra alianse, un Eiropas Savienībā mēs nemeklējam tikai materiālu ieguvumu: abas organizācijas mēs saredzam daudz plašākā nozīmē – kā izvērstu sadarbību, dziļi iesakņojušās vērtības, diplomātisko kultūru saplūšanu, kopienu un ciešu pleca sajūtu starp partneriem.

Janvārī, kā nu jau katru gadu, Saeimā notika ārlietu debates, kurās uzstājos ar Ārpolitikas ziņojumu un atbildēju uz deputātu jautājumiem. Savā ziņojumā netiešā veidā sniedzu skaidru nošķirumu starp demokrātisku un nedemokrātisku, pareizu un nepareizu, tiesisku un prettiesisku rīcību. Kā lai citādi uztver stingro aicinājumu stiprināt transatlantiskās attiecības un saglabāt un attīstīt pašreizējo starptautisko sistēmu līdztekus sankciju politikai, ko uzturam pret Krievijas Federāciju, līdz tā sāks ievērot starptautiskās tiesības, rosinājumu sniegt skaidru Eiropas Savienības perspektīvu Austrumu partnerības valstīm un ierobežot nelegālās finanšu plūsmas? Turklāt es uzskatu, ka nevienam vairs nav jautājumu, kāpēc pēdējais temats atrodams ārlietu diskursā. Cīņa pret noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, terorisma finansēšanu un masveida iznīcināšanas ieroču izgatavošanas, glabāšanas, pārvietošanas, lietošanas un izplatīšanas finansēšanu nav tikai finanšu pasaules jautājums: tas tieši ietekmē starptautisko mieru un drošību.

Riski Latvijas ārpolitikā

Ja mēs raugāties uz riskiem kā apdraudējumu un nopietnu zaudējumu iespējamību, tad Latvijas ārpolitikā šobrīd tādi ir trīs. Pirmkārt, tā ir Krievijas agresīvā ārpolitika. Otrkārt, problēmas Latvijas finanšu sektorā. Treškārt, risks ir saskatāms Eiropas fragmentācijā un jautājumā par Eiropas Savienības nākotni kopumā.

Attiecībā uz nelegālo finanšu plūsmu ierobežošanu šobrīd ir pilnīgi skaidrs: ja Latvija nespēs izpildīt Eiropas Padomes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas “Moneyval” prasības, var ne vien rasties problēmas ar starptautisko maksājumu sistēmu, bet arī veidoties daudz dārgāka piekļuve citiem tirgiem un veidoties negatīvas sekas uz Latvijas finanšu sektoru, ekonomikas attīstību un izaugsmi, ārvalstu investīciju piesaisti un noturēšanu. Latvija iekļūtu pelēkā zonā un tādējādi pati apdraudētu savu drošību. Šis jautājums ir prioritārs Latvijas turpmākai ekonomiskajai attīstībai un starptautiskajai reputācijai. Tādēļ viena no valdības prioritātēm ir Latvijas spēja cīnīties ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju un terorisma finansēšanu, kā arī finanšu sistēmas konkurētspēja. Vienlaikus jāatzīst – pat tad, kad spersim pareizos soļus pareizā secībā, mums būs ļoti maz laika, un tādēļ esam gatavi ambicioziem mērķiem un institūciju savstarpējai sadarbībai, lai tos sasniegtu.

20. februārī Ministru prezidents paziņoja par lēmumu īstenot finanšu sektora kontroles reformu, lai stiprinātu nozares uzraudzību Latvijā. Tikai veicot būtiskus uzlabojumus un sakārtojot uzraudzību no pašiem pamatiem, būs iespējams nodrošināt caurskatāmu, ilgtspējīgu un drošu finanšu sektora darbību – tādu, kas atbilst mūsu nacionālajām interesēm. Reformai ir četri virzieni. Pirmkārt, Finanšu un kapitāla tirgus komisijas (FKTK) stiprināšana, dodot skaidrāku uzdevumu cīnīties pret finanšu noziegumiem. Otrkārt, ir paredzēts uzlabot FKTK pārvaldības modeli, nodrošinot banku uzrauga neatkarību. Treškārt, ir plānots mainīt Kredītiestāžu likumu, lai no finanšu sistēmas izslēgtu bankas, kuras nodarbojas ar naudas atmazgāšanu. Ceturtkārt, reforma paredz atslogot prokuratūras un tiesu sistēmas darbu, lai tā no mazo noziegumu apkarošanas vairāk pievērstos finansiāli ietilpīgāku noziegumu apkarošanai.

Ārpolitikas ziņojumā es skaidri norādīju, ka Krievijas ārpolitika ir agresīva un provokatīva. Krievija demonstrē gatavību un spējas izmantot jebkurus līdzekļus savu mērķu sasniegšanai, un būtiskas izmaiņas Krievijas īstenotajā politikā tuvākajos gados nav gaidāmas. Latvija turpinās konsekventi nosodīt Krievijas īstenoto agresiju Ukrainas austrumos. Mēs neatzīstam pretlikumīgo Krimas aneksiju. Latvija ir nosodījusi arī Krievijas rīcību pret Ukrainas Jūras spēku kuģiem Kerčas šaurumā un uzskata to par agresijas aktu, kas rada draudus visa reģiona drošībai.

Latvijas rīcība apdraudējuma mazināšanai balstās gan ciešā sadarbībā ar NATO sabiedrotajiem un visa nepieciešamā atbalsta sniegšanā sabiedroto

klātbūtnei Latvijā, gan iestājoties par starptautisko tiesiskumu – atbalstot NATO īstenoto partnerattiecību politiku un ciešāku Eiropas Savienības attiecību veidošanu ar Austrumu partnerības valstīm. Līdzšinējai Eiropas Savienības sankciju un dialoga jeb “divu ceļu” politikai ar Krieviju ir jāturpinās. Eiropas Savienības sankcijas jā saglabā līdz pilnīgai Minskas vienošanas izpildei. Vienlaikus ir svarīgi turpināt dialogu un praktisku sadarbību jomās, kurās tā ir Eiropas Savienības interesēs un kur to neietekmē sankcijas.

Pievēršoties Eiropas Savienības nākotnei un fragmentācijas riskiem, jāatzīmē, ka mūsdienās izaicinājumi Eiropas nākotnei un tās vērtībām rodas ne tikai no ārējas ietekmes, bet arī pašā Eiropas Savienības iekšienē; uz to skaidri norāda pieaugošais populisms, kas ekspluatē anti-elites tematiku. Izmantojot pilsoņu cerības, bažas un bailes, šādi spēki tiecas mainīt demokrātiskus procesus un mazināt demokrātisko vērtību nozīmi. No šāda skata punkta vērtību maiņa skaidri norāda virzību uz dziļu krīzi sabiedrībā. Nevēlos būt fatālists, tomēr uzmanīgu dara līdzība ar 30. gadu Eiropu. Toreiz ekonomiskā krīze, protekcionisms, naidīgums pret minoritātēm, starptautisko institūciju sabrukums un sajūta, ka demokrātija ir cietusi neveiksmi, ļāva dzīt saknes fašismam un nacionālsociālismam. Tiešas paralēles ar mūsdienām, protams, būtu ļoti pārspīlētas, jo neatrodamies kara priekšvakarā, ielās nevalda paramilitāras grupas, nacionālās valstis ir daudzkārt spēcīgākas nekā 30. gados un demokrātiskajās sabiedrībās ir iesakņojušās cilvēktiesības. Tomēr atsevišķas mūsdienu tendences ir tikpat bīstamas, un divas no tām ir saspīlējums tirdzniecības attiecībās un pieaugošais populisms.

Šādas bažas tika paustas arī Latvijā notikušā pilsoņu dialoga ietvaros. Tās bija plašas publiskās diskusijas, kuru galvenais mērķis bija sarunu ceļā gūt padziļinātu ieskatu iedzīvotāju bažās, cerībās un ieteikumos par šodienas un nākotnes Eiropu. (Pēc Francijas prezidenta Emanuela Makrona rosinātās iniciatīvas 2018. gadā visā Eiropā notika “pilsoņu konsultācijas” jeb iedzīvotāju viedokļa izziņāšana par Eiropu – kādas pārmaiņas vajadzīgas Eiropā, lai Eiropas Savienība varētu palīdzēt piepildīt cilvēku cerības.)

Proti, sarunās iezīmējās iedzīvotāju bažas par to, ka Eiropas Savienība varētu izjukt populisma un sabiedrības apātijas dēļ. Galvenās Latvijas pilsoņu bažas arī bija saistītas ar Eiropas Savienības nākotni, taisnīguma un vienlīdzības trūkumu, spējām reaģēt uz mūsdienu pasaules izaicinājumiem un drošības jautājumiem, tostarp bažas par to, vai Eiropa ir droša pret militāriem, terora un hibrīddraudiem. Tāpat tika secināts, ka pastāv bailes par nacionālās identitātes, valodu daudzveidības un pašnoteikšanās zaudēšanu.

Izaicinājumi Latvijas ārpolitikā

Uz izaicinājumiem varam raudzīties kā uz stimulējošiem uzdevumiem vai problēmām, kur nepieciešams sasniegt maksimāli labāku rezultātu un kuru risināšanā jāiegulda ievērojami diplomātiskie pūliņi. Arī izaicinājumi Latvijas ārpolitikai ir trīs. Pirmkārt, tas ir Apvienotās Karalistes izstāšanās process no Eiropas Savienības jeb *Brexit*. Otrkārt, Eiropas Savienības Daudzgaļu budžets. Treškārt, saiknes stiprināšana ar diasporu.

Viens no būtiskākajiem izaicinājumiem, ar ko pašreiz saskaras Eiropas Savienība, ir izveidot nākotnes attiecību modeli ar Apvienoto Karalisti. *Brexit* ir ievērojami sarežģīts politisks un juridisks process. Latvijas interesēs ir Apvienotās Karalistes izstāšanās no Eiropas Savienības uz abu pušu oficiālas vienošanās pamata. Tas nodrošinātu to, ka abas puses pildīs savas saistības, tostarp Apvienotās Karalistes finansiālās saistības Eiropas Savienības budžeta ietvaros, kā arī sniegtu redzējumu par abu pušu nākotnes attiecībām. Tajā pašā laikā Apvienotās Karalistes parlamenta diskusijas un negatīvais balsojums (t.s. *meaningful vote*) par Izstāšanās no Eiropas Savienības **līgumu apdraud sakārtotu Apvienotās Karalistes izstāšanos**. Tādējādi, kaut gan galvenokārt strādājam, lai panāktu vienošanos par Izstāšanās līgumu, paralēli nopietni gatavojamies visiem sarunu scenārijiem, tostarp *no deal* scenārijam.¹

Latviju īpaši interesē skaidrība jautājumos, kas saistīti ar sadarbību kopējās ārējās un drošības politikas, iekšējās drošības un aizsardzības lietās. Savukārt Eiropas Savienības un Apvienotās Karalistes iedzīvotāju interesēs ir izveidot pozitīvu politisku redzējumu jautājumos, kas tieši ietekmē iedzīvotāju mobilitāti, sociālo drošību un ģimeņu dzīves kvalitāti un iespējas.

Latvija ir skaidri paudusi savu viedokli un intereses *Brexit* gadījumā attiecībā uz Apvienotajā Karalistē dzīvojošo Latvijas pilsoņu tiesisko interešu aizsardzību. Tāpat Latvija ir uzsvērusi to, ka, lai kāds arī būtu nākotnes attiecību modelis starp Eiropas Savienību un Apvienoto Karalisti, šīm attiecībām ir jābūt maksimāli efektīvām, atvērtām un ciešām, nesot labumu abām pusēm. Arī atrodoties ārpus Eiropas Savienības, Apvienotā Karaliste būs stratēģiski svarīgs Eiropas Savienības sadarbības partneris, gan veidojot ekonomiskās, tirdzniecības, zinātnes un izglītības sadarbības formas, gan rūpējoties par Eiropas iekšējo un ārējo drošību, gan nodrošinot Eiropas

¹ Raksts ir tapis laikposmā līdz 2019. gada 1. aprīlim.

Savienības ietekmi dažādu globālu ārpolitikas jautājumu risināšanā. Vienlaikus jāuzsver, ka Eiropas Savienības-Apvienotās Karalistes nākotnes attiecību modeļa arhitektūrā ir jāsaglabā četru Eiropas Savienības vienotā tirgus brīvību nedalāmība un Eiropas Savienības lēmumu pieņemšanas autonomija.

2020. gadā viena no būtiskākajām Latvijas prioritātēm būs interešu aizstāvēšana sarunās par ES daudzgadu budžetu 2021.–2027. gadam. Ņemot vērā tādus globālos izaicinājumus kā migrācija, aizsardzība un drošība, Eiropas Komisija piedāvā jaunu Eiropas Savienības daudzgadu budžeta struktūru. Latvija atbalsta finansējuma nodrošināšanu tā sauktajām jaunajām prioritātēm, tomēr tas nevar notikt uz tradicionālo un Eiropas Savienības līgumos noteikto politiku – kohēzijas un lauksaimniecības – rēķina. Latvija kritiski vērtē Eiropas Komisijas sākotnējos priekšlikumus kohēzijas un kopējā lauksaimniecības politikā, jo tie nenodrošina sociālekonomiskā dzīves līmeņa izlīdzināšanos Eiropā.

Mēs atbalstām finansējuma piešķiršanu jaunajām prioritātēm un izaicinājumiem un vienlaikus turpināsim aizstāvēt savas galvenās intereses daudzgadu budžetā. Pirmkārt, nepieļaut būtisku nacionālā kohēzijas finansējuma samazinājumu. Otrkārt, kopējās lauksaimniecības politikas finansējuma saglabāšanu esošajā līmenī lauku attīstībai, kā arī pēc iespējas drīzu tiešmaksājumu izlīdzināšanu. Treškārt, finansējuma nodrošinājumu *Rail Baltica* projektam. Ceturtkārt, labvēlīgākus kritērijus ES centralizēti vadītajās programmās, piemēram, “Apvārsnis Eiropa”, “Digitālā Eiropa”, Eiropas aizsardzības fonds, Iekšējās drošības fonds, Migrācijas, patvēruma un integrācijas fonds un Robežu pārvaldības fonds. Piektkārt, atsevišķa Eiropas kaimiņattiecību instrumenta (ENI) saglabāšanu.

Latvija ir rūpīgi izvērtējusi Eiropas Savienības budžeta piedāvājumu un konstatējusi, ka tajā ir gan Latvijas interesēm atbilstoši, gan arī neizdevīgi elementi. Pozitīvi vērtējams, ka ES fondu finansējums, kaut mazākā apmērā, tomēr visdrīzāk būs dalībvalstīm pieejams arī pēc 2020. gada. Varam būt gandarīti par to, ka tiek piedāvāts *Rail Baltica* dzelzceļa projektu iekļaut Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumenta (*Connecting Europe Facility – CEF*) pamattīklā, saglabājot līdzšinējo ES finansējuma likmi 85% apmērā. Kopējās lauksaimniecības politikas ietvaros Latvija ir vienīgā valsts, kurai ES finansējuma apjoms, visticamāk, nesamazināsies. Gluži otrādi, tas var pat nedaudz pieaugt situācijā, kad Eiropas Komisija piedāvā ES dalībvalstīm

vienoties par to, ka lauku atbalsts visām dalībvalstīm varētu samazināties par 15%. Latvijas interesēm atbilst sākotnēji paredzētais finansējuma palielinājums pētniecības programmai “Apvārsnis Eiropa”. Ir svarīgi nodrošināt vienlīdzīgu piekļuvi dalībai šajā programmā, īpaši zinātniekiem no mazām un mazāk attīstītām dalībvalstīm un reģioniem. Tas mazinās pašreizējo plaisu zinātnes un inovāciju jomā un veicinās Eiropas Vienotās pētnieciskās telpas integrāciju, tādējādi stiprinot ES attīstību un globālo konkurētspēju.

EK sākotnējā budžeta piedāvājumā negatīvi vērtējams tas, ka finanšu resursi, ko Latvija saņemtu kohēzijas politikas ietvaros, varētu samazināties par 13%, bet nacionālais līdzfinansējums kohēzijai un lauku attīstībai – palielināties līdz 30%, kas savukārt radītu palielinātu slogu pašvaldībām. Kritiski vērtējams, ka nav paredzēta tiešmaksājumu izlīdzināšanās dalībvalstu starpā. Saskaņā ar pašreizējo Komisijas priekšlikumu Latvija 2027. gadā sasniegs vien 77% no ES vidējā līmeņa.

Iztirzājot diasporas politiku, ir vietā brīdinošais teiciens: “Nav cilvēku – nav valsts”. Saiknes uzturēšana ar mūsu tautiešiem ārvalstīs ir būtiska Ārlietu ministrijas prioritāte. Latvijas valsts ir ieinteresēta, lai daudzie tūkstoši ārvalstīs dzīvojošo pilsoņu stiprinātu saikni ar Latviju un saglabātu mūsu dzimto valodu nākamajām paaudzēm. Mobilitātes laikmetā ir jāspēj nodrošināt Latvijas valsts un diasporas attiecību ilgtspēju, attīstīt saikni ar diasporu un cieši sadarboties ar diasporas organizācijām. To vislabāk varam paveikt, pilnībā īstenojot neseno pieņemtajā Diasporas likumā noteiktos rīcības virzienus un atbalsta pasākumus diasporas politikas īstenošanai, nodrošinot pastāvīgu valsts ilgtermiņa finansējumu.

Diasporas politikā vēlos izcelt piecus galvenos punktus. Pirmkārt, latviskā identitātes un piederības Latvijai stiprināšana, saglabājot latviešu valodu, veicot kultūras izpēti un saglabāšanu. Turpmāko gadu budžetos jāpalielina valsts atbalsts diasporas izglītībai, īpašu uzsvāru liekot uz bērnu un jauniešu latviskās izglītības un kultūras pasākumiem. Otrkārt, mērķtiecīga diasporas iesaiste Latvijas tautsaimniecības, valsts pārvaldes un zinātnes attīstīšanā, **īpaši atbalstot** diasporas pašorganizēšanās centienus ekonomikas un inovāciju jomā. Treškārt, diasporas pilsoniskās un politiskās līdzdalības veicināšana. Latvijas interesēs ir izmantot diasporas intelektu un pieredzi valsts labā, iesaistot to ekonomiskās un politiskās aktivitātēs un nosakot vienotus ilgtermiņa mērķus sadarbībai ar diasporu. Ceturtkārt, remigrācijas atbalstīšana, informējot diasporu par darba iespējām Latvijā, atvieglējot skolu,

bērnudārzu un mājoķļu pieejamību, vienkāršojot ārvalstīs iegūtās izglītības dokumentu atzišanu, sniedzot atbalstu dzīvesbiedriem valodas apguvē un Latvijas civildienestā atzīstot starptautiskajās organizācijās pieredzi guvušo speciālistu profesionālās prasmes. Un, visbeidzot, valsts budžeta bāzes finansējumā jāiekļauj vienotas diasporas politikas īstenošanai nepieciešamais visu iesaistīto institūciju diasporas atbalsta finansējums.

Latvija savā ārpolitikā ir spējusi un spēs demonstrēt solidaritāti, piederību demokrātisko valstu pasaulei, kā arī nosodīt prettiesisku rīcību. Es vēlu mums visiem neaizmirst par lielo nozīmi, kāda mūsu valsts pastāvēšanā ir starptautiskajam taisnīgumam, tiesiskumam un demokrātiskajām vērtībām.

I

PĒTĪJUMS

15 no 100.**Latvijas dalības Eiropas Savienībā 15 gadi¹**

**Aldis Austers, Daunis Auers,
Inna Šteinbuka, Žaneta Ozoliņa**

IEVADS

Latvija 2018. gadā atzīmēja savas pastāvēšanas simtgadi. Piecpadsmit gadi no šī vēsturiskā laika nogriežņa ir pavadīti Eiropas Savienības dalībvalsts statusā. Ģeogrāfiski, vērtību un kultūras ziņā Latvija vienmēr ir piederējusi Eiropai, tomēr tās iesaiste kontinenta ekonomiskajā, politiskajā un sociālajā integrācijas projektā ir mērāma ar citu atskaites mērauklu – tie ir piecpadsmit gadi, pavadīti ES dalībvalsts statusā, kas paredz atbildību gan par nacionālās politikas formulēšanu un īstenošanu plašākā Eiropas kontekstā, gan par ES definētām un izvēlētām politikām, gan par kopējas nākotnes izvēlēm.

Lai izvērtētu Latvijas dalības ES piecpadsmit gadu bilanci, vispirms ir jānosaka atskaites punkti un salīdzināšanas jomas. Šī uzdevuma veikšana būtu ievērojami vieglāka, ja varētu izmantot datus un pieredzi, kuru uzkrājušas valstis no iepriekšējiem ES paplašināšanās posmiem un kas sniegtu informāciju par izmaiņām investīcijās, izaugsmes tempos, brīvā darbaspēka

---

¹ Projekts tapis ar Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā atbalstu. Pētījumu veikuši Latvijas Politologu biedrības un LZA Eiropas Politikas pētījumu institūta pētnieki. Latvijas eiropeizācijas pieredzes analizē pētījumā ir izmantoti šādi informācijas resursi: Eurobarometra dati, Latvijas un ES iestāžu statistiskie materiāli, SKDS veikto sabiedriskās domas aptauju rezultāti, Sabiedriskās politikas centra *Providus* pētījums “Latvija pēc 10 gadiem Eiropas Savienībā – cita Latvija?” un ekspertu intervijas.

kustībā un citās jomās. Taču Latvijas gadījumā šāda pieeja nav piemērojama, jo 2004. gada ES paplašināšanās bija ievērojami apjomīgāka valstu skaita ziņā un to attīstības atšķirīgajos līmeņos – ES dalībvalstu skaits gandrīz dubultojās, atšķirībā no iepriekšējām paplašināšanās reizēm, kad tika uzņemtas no vienas līdz trijām jaunajām valstīm.

Vienlaikus 2004. gada paplašināšanās notika uz integrācijas augšupejošā viļņa, kad prognozes bija optimistiskas attiecībā uz ekonomiskās izaugsmes rādītājiem un ES lomas pieaugumu pasaulē. Šie pieņēmumi tika attiecināti arī uz jaunpienākušo dalībvalstu attīstības prognozēm. Taču 2008. gada globālā finanšu un tai sekojošā ekonomiskā krīze būtiski ietekmēja dalībvalstu iekšpolitikas un koriģēja sākotnējos optimistiskos nākotnes attīstības scenārijus. Līdz ar atgūšanos no globālās krīzes radītajiem triecieniem ES saskārās ar vairākiem jauniem izaicinājumu viļņiem – *Brexit*, migrācijas krīzi, līderu nomainītu dalībvalstīs, populisma un eirosepticisma pieaugumu, kā arī spēku samēra izmaiņām pasaulē un Eiropā.

Neraugoties uz iepriekš minētajiem izaicinājumiem, ir iespējams vienoties par galvenajiem pētījuma elementiem, kas ļauj izsekot Latvijas dalības ES piecpadsmit gadiem, akcentējot svarīgākās tendences, panāktos rezultātus un problēmas. Kā atskaites punkts pētījumam izvēlētas trīs jomas: 1) sabiedrības attieksme pret ES, kas pierāda, vai izvēlētajām politikām ir atbalsts, un kāds ir Latvijas sabiedrības uzticēšanās līmenis ES un tās nākotnei; 2) ekonomiskā un sociālā attīstība pēdējo piecpadsmit gadu laikā, kas ir rādītājs ES ieguldījumam Latvijas valsts un sabiedrības ilgtspējā; 3) politiskās sistēmas stabilitāte, piedalīšanās Eiropas līmeņa lēmumu pieņemšanā, nacionālo interešu pārstāvēšana Eiropas līmenī un drošība.

Ko par Latvijas iestāšanos ES pirms 2004. gada domāja Latvijas iedzīvotāji un kāda ir situācija tagad? Kādas bija galvenās bažas un cerības?

2001. gada novembrī veiktā SKDS aptaujā par pieciem iemesliem, kādēļ cilvēki būtu gatavi balsot **pret** Latvijas iestāšanos ES, visbiežāk minētās atbildes bija: *iestāšanās ES ir drauds Latvijas lauksaimniecībai* (48,7 procenti), *Eiropas Savienība uzspiež savas intereses tās dalībvalstīm* (37,6 procenti), *Latvija zaudēs savu neatkarību, suverenitāti* (36 procenti), *iestāšanās Eiropas Savienībā ir drauds Latvijas preču noieta tirgum* (35,4 procenti) un *iestāšanās Eiropas Savienībā Latvijai finansiāli izmaksās pārāk dārgi* (34,4 procenti).² Savukārt

² SKDS. (2001). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību. Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2001. gada novembris.

pieci visbiežāk minētie iemesli balsot **par** iestāšanos Eiropas Savienībā šajā pašā aptaujā bija šādi: *iestāšanās ES nodrošinās Latvijas ekonomisko izaugsmi* (46,4 procenti), *iestāšanās ES nodrošinās vispārēju iekļaušanos Eiropā* (37 procenti), *paplašināsies izglītības, studiju iespējas* (36,2 procenti), *iestāšanās ES ir Latvijas drošības garants* (35,5 procenti) un *Latvijā pieaugs ES finansiālais atbalsts, investīcijas* (34,6 procenti).³

No 2004. gada 1. maija, kad Latvija pievienojās ES, līdz pat ekonomiskās krīzes sākumam 2008. gada beigās Latvijas iedzīvotāju attieksme pret ES saglabājās stabila. Gandrīz puse aptaujāto dalību ES neuzskatīja ne par labu, ne par sliktu, optimistu skaits svārstījās ap 30 procentiem, bet skeptiķu – ap 20 procentiem.⁴ Pozitīvo attieksmi šajā laikā būtiski nespēja vairot pat visā valstī jūtami un redzami ES fondu ieguldījumi, un arī vēlāk – finansiālais ieguvums no dalības ES drīzāk tika uztverts kā pašsaprotams Eiropas atbalsts, kas Latvijai vienkārši pienākas.

Kaut gan ekonomiskie ieguvumi no dalības ES joprojām tiek vērtēti neviennozīmīgi, jaunākā SKDS aptauja rāda, ka ievērojama Latvijas iedzīvotāju daļa uzskata, ka integrācija ES būtiski uzlabojusi dzīves kvalitāti (38,8 procenti). Ņemot vērā to, ka dzīves kvalitāti nosaka ne tikai ienākumu līmenis, bet arī veselības aprūpes un izglītības pakalpojumu pieejamība, nepiesārņota vide un drošības sajūta, var apgalvot, ka aptuveni 40 procenti Latvijas iedzīvotāju ir kopumā apmierināti ar ES devumu viņu dzīves kvalitātes uzlabošanā un tikai 14 procenti – galīgi neapmierināti. Citi ekonomiskā rakstura aptaujas rezultāti, kaut gan ir līdzīgi dzīves kvalitātes uztverei, tomēr liecina par to, ka cilvēki joprojām relatīvi skeptiski vērtē ES dalības ietekmi uz viņu labklājību. Piemēram, 36 procenti iedzīvotāju uzskata, ka eiro ieviešana ir devusi vairāk ieguvumu nekā zaudējumu, bet 22 procentiem iedzīvotāju ir pretējs viedoklis. Arī ES sniegums preču un pakalpojumu kvalitātei tiek vērtēts piesardzīgi: 36 procenti aptaujāto ES devumu vērtē pozitīvi, bet 19 procenti ir noskaņoti negatīvi.⁵

2004. gada pavasarī īsi pirms iestāšanās ES 30 procenti aptaujāto uzskatīja, ka tuvākajā laikā viņu dzīve pasliktināsies, 22 procenti atbildēja, ka

³ SKDS. (2001). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību. Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2001. gada novembris.

⁴ Šteinbuka, I. (2016). Eiropa mūs nesapratis – vai tiešām? *Atgriešanās Eiropā: No starptautiskās atzišanas līdz pirmajai prezidentūrai Eiropas Savienībā 1990 – 2015*. Kristīne Kozlova (red.), Rīga: Zinātne, 307., 325. lpp.

⁵ SKDS. (2019). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību. Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2019. gada janvāris.

uzlabosies, un 38 procenti apgalvoja, ka viņu dzīve nemainīsies. Neraugoties uz piesardzību attiecībā uz savu dzīvi tuvākā gada laikā, ES par labu atzina 33 procenti aptaujāto, par sliktu – 22 procenti, bet ne par labu, ne sliktu – 38 procenti.⁶ Salīdzinājumam – jaunākā Eiroparometra aptauja uzrāda, ka 15 gadu laikā līdz 42 procentiem pieaudzis pozitīvi domājošo respondentu skaits, bet būtiski samazinājies pret ES negatīvi noskaņoto skaits, un tie ir tikai 9 procenti. Neitrāls viedoklis ir 47 procentiem iedzīvotāju.⁷ Šie dati liecina, ka, neraugoties uz piesardzīgām prognozēm, sabiedrība politisko lēmumu pieņemoties ES vērtē pozitīvi.

Ekonomikas jomā Latvija ir piedzīvojuši visdinamiskākās pārmaiņas. Pirms iestāšanās ES sabiedriskās domas aptaujas liecināja, ka iedzīvotāju vidū valdīja visdažādākās bažas – par spēju konkurēt ar citām dalībvalstīm, iespējamo bezdarba līmeņa pieaugumu, ES standartiem, kuri traucēs Latvijai piedalīties ES kopējā tirgū, lauksaimniecības sabrukumu, par to, ka valstij zudīs iespēja kontrolēt uzņēmumus, iepļūdīs viesstrādnieki.⁸ Raugoties uz šo sarakstu un šī brīža situāciju, jāsecina, ka Latvijas sabiedrībai bija jāastopas ar cita rakstura izaicinājumiem.

Sākot ar 1996. gadu, Latvijas ekonomika pārgāja no makroekonomiskās stabilizācijas fāzes uz izaugsmi. Laika periodā no 1996. gada līdz 2004. gadam IKP bija palielinājies vidēji par 5 procentiem gadā. Pamazām sāka samazināties starpība starp Latvijas un ES IKP uz vienu iedzīvotāju: pirms iestāšanās 2003. gadā ES IKP uz vienu iedzīvotāju sasniedza aptuveni 41 procentu no ES dalībvalstu vidējā līmeņa.⁹

Strauja ekonomikas izaugsme turpinājās arī pēc iestāšanās ES, 2004.-2007. gadā. Latvijas izaugsme bija visstraujākā ES, un toreiz šķita, ka šāda tautsaimniecības attīstība ir iespējama ilgtermiņā. Daudzi politiķi un pat ekonomikas eksperti ļāvās eiforijai, un tika prognozēts, ka Latvija visai drīz varētu sasniegt attīstīto ES valstu dzīves līmeni. Optimismu veicināja būtisks darba samaksas pieaugums, kas uzņēmumiem un tautsaimniecībai kopumā sākotnēji neradīja bažas. Taču līdz ar straujo izaugsmi arvien noteiktāk sāka

⁶ European Commission. (2004). Standart Eurobarometer 61, July, 2004. Izgūts (20.03.2019) no: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb61/exec_lv.pdf

⁷ European Commission. (2018). Standart Eurobarometer 90, December 2018. Izgūts (20.03.2019) no: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2215>

⁸ European Commission. (2003). Attitudes Towards the EU, Report Number 58, March 2003.

⁹ Krūmiņš, G. et al. (2017). *Latvijas tautsaimniecības vēsture*, Rīga: Jumava.

parādīties pazīmes, ka šāds uz iekšzemes pieprasījuma un ekspansīvas fiskālās politikas balstīts un uz kredītu pieplūduma uzturēts izaugsmes modelis jau pārskatāmā nākotnē radīs nopietnas problēmas visiem valsts iedzīvotājiem. Naudas daudzumam apgrozībā augot straujāk nekā tautsaimniecības spējai to absorbēt, nenovēršami pieauga cenas. Inflācija paaugstinājās no 2,9 procentiem 2003. gadā līdz 10 procentiem 2007. gadā. Naudas vērtības mazināšanās un darbaspēka izmaksu kāpums jeb cenu un algu spirāle atstāja negatīvu ietekmi uz eksportētāju konkurētspēju.¹⁰

Diemžēl tā laika politikas īstenotāji ignorēja starptautisko institūciju un Latvijas ekspertu brīdinājumus par ekonomikas pārkaršanas riskiem un uzskatīja, ka “jāgāzē līdz grīdai”.

Latvijā straujās izaugsmes gados tika uzkrāts viens no lielākajiem makroekonomiskās nestabilitātes slogiem ES. Tāpēc likumsakarīgi, ka arī tam sekojošais IKP kritums bija viens no lielākajiem. Pieejamo kredītresursu apjoms 2008. gadā strauji samazinājās, un starpvalstu un starpbanku finanšu plūsmu apsākums bija gandrīz nāvējošs tautsaimniecībai. Sarūkot ekonomiskajai aktivitātei, valstī ievērojami pieauga bezdarbs, kas veicināja cilvēku masveida izbraukšanu no Latvijas. Šo nestabilo situāciju būtiski pasliktināja “Parex” bankas krahs.

Lai glābtu Latvijas ekonomiku un novērstu draudošo valsts bankrotu, 2008. gada nogalē Latvija vienojās ar Starptautisko Valūtas fondu (SVF), ka saņems aizdevumu un īstenos ekonomikas reformas. 2009. gada sākumā vienošanās tika panākta arī ar ES. Tā kā nepieciešamās aizdevuma summas nebija mazas, palīdzības sniegšanā, lai Latvija varētu īstenot tautsaimniecības stabilizācijas programmu, iesaistījās arī citi aizdevēji, tajā skaitā Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka, Pasaules Banka un vairākas ES dalībvalstis. Programmas īstenošanas rezultātā budžeta izdevumi 2011. gadā atgriezās aptuveni 2007. gada līmenī.

2004. gada Pievienošanās ES līgums, tāpat kā citām jaunajām ES valstīm, paredzēja **ciro ieviešanu Latvijā**, tiklīdz tiks izpildīti visi ekonomiskie nosacījumi (Māstrihtas kritēriji). Kaut gan Latvija smagi cieta no krīzes, tās ekonomika strauji atlaba pēc īstenotajām reformām un taupības pasākumiem,

---

¹⁰ Bitāns, M. (2012). Latvijas tautsaimniecības attīstība pēc pievienošanās Eiropas Savienībai – klasisks ekonomikas pārkaršanas piemērs. *Latvijas Bankai XC*, Rīga: Latvijas Banka, 238.-266. lpp. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.bank.lv/images/stories/pielikumi/publikacijas/citaspublikacijas/Bitans.pdf>

kļūstot par veiksmes stāstu ar visātrāk augušo ekonomiku Eiropas Savienībā 2012. gadā, kad IKP pieauga par 5,6 procentiem.¹¹

2019. gada sākumā Latvija atzīmēja piecus gadus kopš eiro ieviešanas. “Latvijas pievienošanās eirozonai 2014. gadā bija krīzes pārvarēšanas stratēģijas vadmotīvs. Toreiz uz krīzes fona lielākajai daļai sabiedrības tas šķita kaut kas tāls un, iespējams, nereāls. Tomēr gan valdība, gan sociālie partneri šim mērķim pievērsa nopietnu uzmanību, un tas tika fiksēts kā prioritāte 2010. gada janvāra Nacionālās trīspusējās sadarbības padomes lēmumā. Šodien redzam, ka dalība eirozonā nodrošina lielāku Latvijas ekonomikas noturību pret ekonomiskiem satricinājumiem, kā arī sniedz priekšrocības Latvijas iedzīvotājiem un uzņēmējiem. Ievērojami lielāka noturība pret satricinājumiem ir viens no aspektiem, kas vairo ekonomikas pievilcību investīcijām. Pārlicinošs sabiedrības vairākums ir pieņēmis eiro un novērtē tā sniegtās priekšrocības. Atbilstoši Eiropabarometra aptaujām 2012. gada nogalē tikai 35 procenti Latvijas iedzīvotāju pozitīvi vērtēja eiro, taču 2013. gada nogalē, pēc valdības veiktās informācijas kampaņas, eiro pozitīvi vērtēja jau vairāk nekā puse iedzīvotāju. Šobrīd Latvijas iedzīvotāju atbalsts eiro pieaudzis līdz 83 procentiem, kas ir viens no augstākajiem ES,”¹² konferencē “Eiro 5 gadi Latvijā” norādīja Valdis Dombrovskis, Eiropas Komisijas (EK) priekšsēdētāja vietnieks eiro un sociālā dialoga jautājumos.

Runājot par ieguvumiem no dalības ES, **Eiropas budžeta struktūrfondu** parasti tiek atvēlēta galvenā loma. Ar ES fondu palīdzību tiek sniegts atbalsts Latvijas uzņēmējiem un zinātniekiem, rekonstruēti ceļi, attīstīti dažādi infrastruktūras projekti, tajā skaitā skolas un citas mācību iestādes, koncertzāles un stadioni, slimnīcas un bibliotēkas. Kohēzijas fonda pieejamība ir sekmējusi Latvijas IKP pieaugumu vidēji par 1,1 procentu gadā.¹³ Struktūrfondu investīcijas krīzes laikā var salīdzināt ar “dzīves līniju”, jo toreiz Eiropas finansējums veidoja 70 procentus no kopējā publisko investīciju apjoma. ES fondu pieejamība pēc 2014. gada radījusi iespēju celt kvalifikāciju ap 48 tūkstošiem bezdarbnieku un palīdzēt aptuveni 19 tūkstošiem nenodarbinātu jauniešu

¹¹ Krūmiņš, G. *et al.* (2017). *Latvijas tautsaimniecības vēsture*, Rīga: Jumava.

¹² LETA. (07.01.2019). Konferencē “Eiro 5 gadi Latvijā”. Preses relīze.

¹³ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (29.11.2018). Ieguvumi no Latvijas dalības Eiropas Savienībā. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/sabiedrības-informesana-es-jautajumos/ieguvumi-no-latvijas-dalības-eiropas-savieniba>

darba meklējumos.¹⁴ ES fondi ir galvenais zinātnes un pētniecības finansējuma avots. Jaunieši plaši izmanto izglītības programmas “Erasmus+” iespējas.

Latvijas lauksaimniekiem iestāšanās ES ir sniegusi iespēju izmantot vienotā tirgus priekšrocības, saņemt ES finansiālo atbalstu tiešmaksājumu veidā un ārkārtas maksājumus krīzes situācijās. Pēc 2014. gada 1,5 miljardi eiro tika piešķirti un lielā mērā izmantoti inovāciju veicināšanai un zināšanu pārnesei lauku apvidos.¹⁵

Dalība ES ir devusi iespēju Latvijas iedzīvotājiem samazināt izmaksas par mobilo sakaru pakalpojumu izmantošanu citās Eiropas valstīs.

Neraugoties uz virknes ekonomisko rādītāju pozitīvo dinamiku, sabiedrība joprojām ir kritiska par pēdējo gadu sasniegumiem, kaut arī novērojama īpaši strauja ekonomikas izaugsme, samazinājies bezdarba līmenis un inflācija ir zema. 2017. gadā Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju bija jau 67 procenti no ES līmeņa. Taču, lai gan izaugsme neapšaubāmi ir nepieciešams nosacījums iedzīvotāja dzīves līmeņa celšanai, ar to vien nepietiek.

Diemžēl Latvijā ienākumu un bagātības koncentrācija šauras iedzīvotāju grupas rokās ir izteiktāka nekā daudzās citās Eiropas valstīs. Lai dzīves līmeņa uzlabojumu justu pēc iespējas plašāks iedzīvotāju loks un tādējādi visa sabiedrība kopumā būtu ieguvēja no izaugsmes, ir svarīgi pēc iespējas mazināt **iedzīvotāju dzīves līmeņa nevienlīdzību**.

Ienākumu apjoms ir ļoti svarīgs, bet ne vienīgais dzīves kvalitātes rādītājs. Dzīves kvalitāti veido arī sociālā drošība, izglītības un veselības aprūpes pieejamība. Eiropas Komisija uzstājīgi rekomendē Latvijai ne tikai mazināt ienākumu nevienlīdzību, bet arī uzlabot veselības aprūpes pakalpojumus, kā arī novērst sociālās drošības, tajā skaitā pensiju un pabalstu sistēmas nepilnības. Tomēr reformu ātrums krietni atpaliek no sabiedrības gaidām. Nabadzības līmenis, sociālā atstumtība un veselības aprūpes pakalpojumu nepietiekama pieejamība joprojām ir problēma.

Neskatoties uz Kohēzijas fondu un lauksaimniecībai pieejamiem ES līdzekļiem, tā arī nav izdevies panākt **vienmērīgu reģionu attīstību**. Reģionu attīstības izlīdzināšana ir viena no ES fondu piesaistes prioritātēm nākotnē.

---

¹⁴ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (29.11.2018). Ieguvumi no Latvijas dalības Eiropas Savienībā. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/sabiedrības-informesana-es-jautajumos/ieguvumi-no-latvijas-dalības-eiropas-savieniba>

¹⁵ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (29.11.2018). Ieguvumi no Latvijas dalības Eiropas Savienībā. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/sabiedrības-informesana-es-jautajumos/ieguvumi-no-latvijas-dalības-eiropas-savieniba>

Savukārt lielākās bažas **politikas jomā** 2018. gadā iedzīvotājiem ir par to, ka Latvija nespēs ietekmēt ES pieņemtos lēmumus, Latvijas viedoklis netiks uzklaussīts, Latvijas ārējās un drošības politikas intereses netiks uzklaussītas daudzveidīgo politisko interešu pastāvēšanas dēļ un Latvija zaudēs savu identitāti pārējo dalībvalstu spiediena rezultātā.¹⁶ Daļēji šīs bažas Latvijas sabiedrības uzskatos atspoguļojas joprojām. Kā rāda 2018. gada rudens Eiropabarometra dati, viedoklim, ka ES ņem vērā Latvijas viedokli, pilnībā piekrit 6 procenti, un vairāk piekrit nekā nepiekrit 26 procenti. ES vidējie rādītāji attiecīgā jautājumā ir 10 procenti un 39 procenti.¹⁷ Šīs situācijas interpretācija un skaidrojumi tiks atspoguļoti tālākajā pētījuma gaitā. Tomēr jāuzsver, ka ir virkne jomu, kurās Latvijas balss ir ne vien sadzirdēta, bet pat ir kļuvusi par ES politikas virzītāju. Nozīmīgākās no tām:

Prezidentūras funkciju pildīšana Eiropas Savienības Padomē 2015. gada pirmajā pusē. Tas bija pārbaudījums Latvijas politiskajai un organizatoriskajai spējai vadīt ES Padomes politisko procesu sešu mēnešu garumā. Latvija šo pienākumu veica godam, tās laikā izstrādājot un virzot lēmumu pieņemšanu, kuri bija svarīgi visai ES. Latvijas prezidentūra norisinājās laikā, kad bija jākoordinē darbība terorisma apkarošanā, jāvirza pieņemšanai jaunas iniciatīvas, piemēram, Junkera plāns (Eiropas Stratēģisko investīciju fonds) un steidzami jārisināt migrācijas krīze.

Latvijas **ārējo un drošības politiku** vienmēr ir ietekmējis un nākotnē ietekmēs tā dēvētais Krievijas faktors, galvenokārt Krievijas skatījums uz tās kaimiņiem un starptautisko vidi kopumā. Notikumi Ukrainā – Krimas aneksija un vardarbīga konflikta uzturēšana Ukrainas austrumos – būtiski atspoguļojās draudu uztverē Latvijā. Šie notikumi savukārt raisīja jautājumus, cik vienota un ricībaspējīga būs ES un tās dalībvalstis, vai tās būs vienotas pozīcijas pieņemšanā. Lēmums par sankciju piemērošanu Krievijai ir vislabākais pierādījums tam, ka Latvijas intereses pilnībā tiek pārstāvētas ES līmenī.

Kopš 2009. gada darbojošais **Eiropas Ārējās darbības dienests** sniedz papildu iespēju caur ES prizmu īstenot Latvijai nozīmīgus ārpolitiskus mērķus. Tas ir acīmredzams ES vēstnieku postenīs. Šobrīd bijušie Latvijas, bet nu

¹⁶ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (29.11.2018). Ieguvumi no Latvijas dalības Eiropas Savienībā. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/sabiedribas-informesana-es-jautajumos/ieguvumi-no-latvijas-dalibas-eiropas-savieniba>

¹⁷ European Commission. (2018). Standart Eurobarometer 90, December 2018. Izgūts (20.03.2019) no: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2215>

jau ES vēstnieki nozīmēti darbam Latvijai svarīgās valstīs – Kanādā, Uzbekistānā un iepriekš arī Baltkrievijā.

Kas attiecas uz citām politiku jomām, kur Latvijai ir izdevies īstenot savas **nacionālās intereses ES** un panākt sev vēlamu rezultātu, jāmin tiešmaksājumu apjoma pieaugums (lai arī vēlamais rezultāts vēl nav sasniegts pilnībā), izlīdzināšanas jeb kohēzijas politikas finansējuma palielinājums, atbalsts zinātnes un izglītības jomas modernizācijai un vēl daudzi citi lēmumi. No Latvijas nominētās amatpersonas Eiropas Komisijas komisāru posteņiem ir atstājušas ietekmi uz Latviju ar viņu īstenoto politiku palīdzību. Tā, piemēram, Andris Piebalgs kā enerģētikas komisārs veicināja gan Latvijas enerģētikas tirgus liberalizāciju, gan ES energopolitikas diversifikāciju. Savukārt jau kā attīstības komisārs atgādināja Latvijai par attīstības sadarbības politikas nozīmi ES un tās potenciālu nacionālo interešu pārstāvēšanā stratēģiski svarīgās valstīs, kādas Latvijai ir Ukraina, Gruzija, Moldova un arī Centrālās Āzijas valstis.

Latvijas piecpadsmit gadi ES ir pagājuši eiropeizācijas zīmē, pārņemot, ieviešot un radot Eiropas tiesiskos aktus, iekļaujoties vienotajā tirgū, pievienojoties eirozonai, ikdienā apgūstot politiskās kultūras pieredzi, piedaloties Eiropas līmeņa lēmumu pieņemšanas procesā un iesakņojot demokrātiskās vērtības. Iepriekš minētie procesi ir noteikuši pētījuma struktūru – pirmajā daļā tiks aplūkoti Latvijas integrācijas ES ekonomiskie aspekti, otrajā – sociālie, trešajā politiskie. Savukārt noslēguma daļā tiks iezīmētas Latvijas dalības ES nākotnes perspektīvas.

I EKONOMISKĀS PĀRMAIŅAS

Pievienojoties ES un NATO 2004. gadā, Latvija kļuva par daļu no Rietumu attīstītajām valstīm, kas deva ievērojamas politiskās priekšrocības. Vēlāk, 2014. gadā pievienojoties eirozonai un 2016. gadā Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijai (OECD), Latvija kļuva par pilnvērtīgu Rietumu politisko un ekonomisko struktūru dalībnieci.

Latvija pievienojās ES, lai īstenotu savas nacionālās intereses – neatgriezeniski nostiprinātu Latvijas valsts suverenitāti un nodrošinātu Latvijā drošu, stabilu un pārtikušu dzīvi visiem tās iedzīvotājiem. Taču, lai kvalificētos dalībai ES, Latvijai bija jāapliecina, ka valstī ir funkcionējoša tirgus ekonomika un ka tā spēj tikt galā ar Eiropas Savienībā pastāvošo konkurences spiedienu un tirgus spēkiem. Latvijai bija arī jādemonstrē, ka tā spēj pildīt dalībvalsts saistības un piedalīties Ekonomiskajā un monetārajā savienībā.

Funkcionējoša tirgus ekonomika nozīmē to, ka cenas un pārdošanas apjomus nosaka tirgus pieprasījums un piedāvājums, nevis valsts politika. Taču, lai tirgus spēki varētu sekmīgi darboties, ir jābūt izveidotai efektīvai konkurences, sertifikācijas, patērētāju drošības un īpašuma tiesību aizsardzības tiesību sistēmai. No Latvijas tika pieprasīta arī makroekonomiskā stabilitāte un valsts institūciju vienprātība par ekonomiskās politikas virzieniem, kas arī ir svarīgi aspekti sekmīgai tirgus ekonomikas darbībai. Tika vērtēts arī tas, cik efektīvi Latvijā darbojas tirgus ekonomika, proti, vai Latvijā pastāv labi attīstīta finanšu nozare un nav kādi būtiski šķēršļi jaunu dalībnieku ienākšanai tirgū vai tā pamešanai. Savukārt attiecībā uz spēju izturēt konkurences spiedienu un tirgus spēkus runa, no vienas puses, ir par uzņēmumu spēju pielāgoties tirgus tendencēm un, no otras puses, par uzņēmumu attīstībai piemērotas vides pastāvēšanu.

Īsi pirms pievienošanās ES tika konstatēts¹⁸, ka Latvijā ir funkcionējoša tirgus ekonomika, kas ir veiksmīgi integrējusies pasaules ekonomikā, un Latvija ir sasniegusi progresu makroekonomikas stabilizēšanā un ekonomisko reformu īstenošanā. Tika arī secināts, ka, turpinot reformas, piemēram, administratīvās kapacitātes stiprināšanu, efektīvāku noteikumu ieviešanu, darba tirgus funkcionēšanas uzlabošanu un uzņēmējdarbības likumdošanas pilnveidošanu, Latvija būs gatava izturēt konkurences spiedienu, iestājoties ES.

Pēc pievienošanās ES Latvija norādīja, ka, lai veicinātu stabilu un ilgtspējīgu Latvijas tautsaimniecības attīstību un pārredzamā nākotnē panāktu tādu Latvijas iedzīvotāju labklājības līmeņa pieaugumu, kas atbilstu attīstīto valstu iedzīvotāju labklājības līmenim, tās mērķis ir iekļauties starptautiskajā tirdzniecības apritē, sekmēt Latvijas konkurētspēju ārvalstu tirgos un panākt enerģētiskās drošības paaugstināšanu. Latvija arī norādīja, ka izmantos ES iekšējā tirgus sniegtās iespējas uzņēmējdarbības labvēlīgas vides veicināšanai Latvijā, efektīvas un konkurētspējīgas Latvijas ekonomiskās struktūras radīšanai, kā arī sabiedrībā eksistējošo sociāli ekonomisko atšķirību un risku samazināšanai.¹⁹

Latvijas integrācijas Rietumu politiskajās un ekonomiskajās struktūrās īpatnība ir bijusi tāda, ka drošības apsvērumiem vienmēr ir tikusi atvēlēta lielāka nozīme nekā ekonomiski racionāliem apsvērumiem. Tajā pašā laikā tirgus ekonomikas apstākļos nav iespējams ar direktīvu palīdzību ietekmēt

¹⁸ Ministru kabinets. (05.06.2003). Ziņojums par LR valdības paveikto un iecerēto Eiropas Savienības jautājumos, 2003. gada 7. maijs. Izgūts (13.03.2019) no: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/75789>

¹⁹ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (2004). Latvijas ārpolitikas pamatvirzieni.

uzņēmumu lēmumus attiecībā uz to, ar ko un kā tirgoties. Vienīgais instruments, kas ir valstu valdību rīcībā, ir stratēģiska ārējā ekonomiskā politika, kas motivē uzņēmējus veidot sakarus ar tām valstīm, kuras prioritizē valdība. Tādējādi Latvijas pievienošanās ES ir stratēģisks lēmums, un līdzdalība ES nodrošina Latvijas uzņēmējiem vislabvēlīgākos nosacījumus ES tirgū. Piecpadsmit gadus pēc pievienošanās ES ir vērts palūkoties, kā attīstījušās Latvijas ekonomiskās attiecības ar citām ES dalībvalstīm, piemēram, ar pirmajām piecpadsmit (ES15) dalībvalstīm, no vienas puses, un Baltijas valstīm, no otras puses. Vai politiskā integrācija ir sekmējusi arī dziļāku ekonomisko integrāciju Rietumu struktūrās? Vai varbūt tieši pretēji – Latvijas politiskā integrācija ir sniegusi lielāku drošību Latvijas uzņēmēju darbībai trešajās valstīs, un tāpēc dalība ES ir sekmējusi ekonomisko pavērsienu trešo valstu virzienā?

1.1. Ekonomikas vispārējais stāvoklis

Vienas no nozīmīgākajām gaidām no Latvijas pievienošanās ES bija tā, ka tā paaugstinās Latvijas tautsaimniecības iekšējo izaugsmi un vienlaikus radīs attīstībai labvēlīgus ārējās vides nosacījumus. Vienlaikus iekšējās izaugsmes kapacitāte bija atkarīga no tā, cik veiksmīgi un konsekventi tika īstenota valsts ekonomiskā politika. Ekonomikas ministrijas pētījumā tika uzsvērts, ka no tā, kā sekmēsies Latvijas integrācija ES un cik harmoniski attīstīsies pati ES, būs atkarīgs, kādā mērā Latvija varēs izmantot savu iekšējo potenciālu.²⁰ Būtībā viens no galvenajiem Latvijas turpmāko – pēcpievienošanās – gadu izaicinājumiem bija atrast veidu, kā izmantot jauniegūto ietekmi uz pasaules politiskās skatuves, lai nodrošinātu ilgtspējīgu ekonomisko attīstību un labklājības pieaugumu. Latvija ar šo uzdevumu ir tikusi galā tikai daļēji.

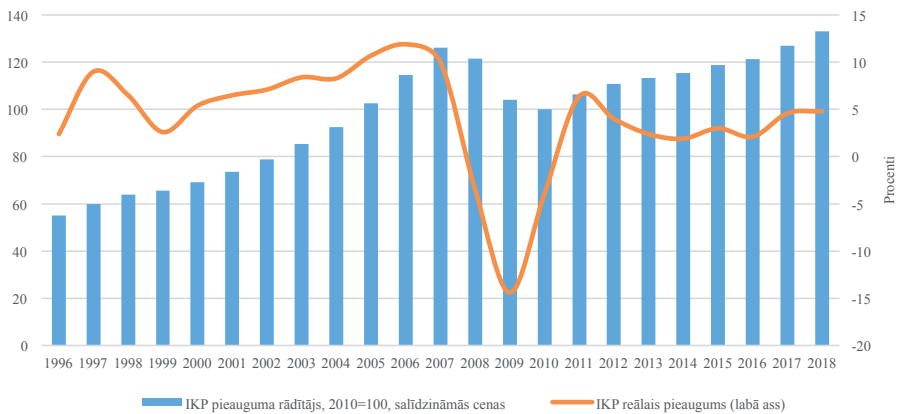
Statistikas rādītāji liecina, ka kopš 2004. gada Latvija ir piedzīvojuši spēcīgu ekonomisko izaugsmi. Pirms iestāšanās ES, lai arī strauji augoša, Latvija ievērojami atpalika no ES attīstītākajām valstīm. Piecpadsmit gadu laikā Latvijas iekšzemes kopprodukts (IKP) ir palielinājies no 16,5 līdz 22,6 miljardiem eiro salīdzināmajās cenās, tātad IKP pieaudzis 1,4 reizes. Neskatoties uz IKP dramatisko kritumu finanšu krīzes laikā (2007.-2010. gadā), turpmākajos gados IKP pieaugums ne tikai kompensēja piedzīvoto kritumu, bet nodrošināja pārliecinošu un strauju ekonomikas izaugsmi (1.1.1. attēlā

---

²⁰ Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. (2003). Latvijas integrācija Eiropas Savienībā (Makroekonomiskais aspekts).

ir parādīts IKP pieauguma rādītājs, par pamatu ņemot 2010. gada rādītāju, un IKP reālais pieaugums gadā). Arī iedzīvotāju ienākumu līmenis ir būtiski audzis – 2004. gadā vidējie ienākumi Latvijā veidoja vien 45,8 procentus no ES vidējā līmeņa (pēc pirktspējas paritātes), 2017. gadā tie jau bija 66,8 procenti (1.1.2. attēls).

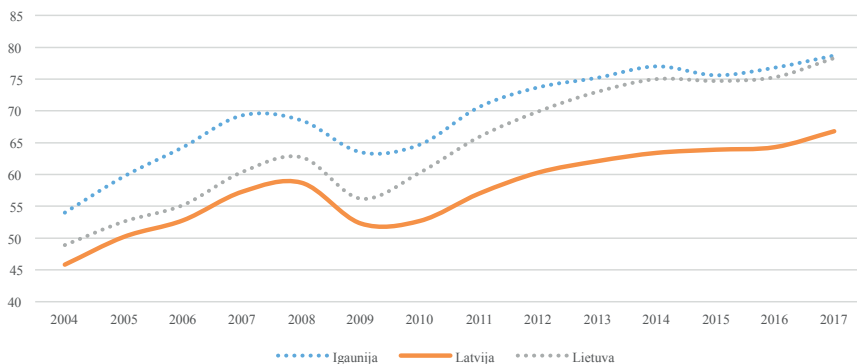
1.1.1. attēls. Iekšzemes kopprodukta apjoms un ikgadējā dinamika, pa gadiem, (2004-2017)

Avots: Eurostata datu kopa [nama_10_gdp]

Ne tik pozitīva veiksmes stāsta daļa ir tā, ka pievienošanās ES nepasargāja Latviju no ekonomiskajām problēmām. 90. gadu krīzes bija saistītas vai nu ar vispārējām transformācijām, vai banku vāju uzraudzību, vai ārējiem šokiem, piemēram, Krievijas maksātspēju 1997. gadā, bet 2008. gadā piedzīvotais ekonomiskais sabrukums bija gan dziļu globālu satricinājumu, gan kļūdainu pašmāju makroekonomisko politiku rezultāts. Latvijas pieredze apliecināja, ka dalība ES piedāvā plašas ekonomiskās attīstības iespējas, taču tā vienlaikus rada arī riskus, kuri, savlaicīgi nepamanīti, var radīt nozīmīgus ekonomiskus, sociālus un politiskus zaudējumus. Piemēram, kopš 2004. gada Latvija ir piedzīvojusi gan ievērojamu izaugsmi, gan reti pieredzētu recesiju, gan strauju darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazināšanos, kuru veicina kā cilvēku aizbraukšana krīzes un pēckrīzes gados, tā negatīvais dabiskais pieaugums. Ja salīdzina ar pārējām Baltijas valstīm (1.1.2. attēls), ienākumu konverģence ar ES vidējo līmeni Latvijā pēdējos gados atpaliek no Igaunijas un Lietuvas, un šī distance turpina palielināties.

1.1.2. attēls. IKP uz iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes, procentos no ES28 vidējā līmeņa

Avots: Eurostata datu kopa [nama_10_pc]

Latvijas produktivitātes, ienākumu un konkurētspējas tālākas konverģences perspektīvas ar attīstītākajām ES dalībvalstīm ir samērā neskaidras, jo pastāv vairāki izaicinājumi. Pirmkārt, Latvijas darbaspēka straujais sarukums jau tuvākajā nākotnē būtiski ierobežos ekonomiskās attīstības potenciālu līdz 2-3 procentpunktu izaugsmei gadā. Otrkārt, ekonomiskie ierobežojumi tirdzniecībā ar Krieviju un Krievijas politika, kas orientēta uz tranzitkravu novirzīšanu no Latvijas, mazina Latvijas ģeogrāfisko nozīmi citu ES uzņēmēju vērtējumā. Šo efektu pastiprina Latvijas lēnā ekonomiskā integrācija ES ekonomiskajā kodolā.²¹ Pieaugoša ģeopolitiskā spriedze negatīvi ietekmē arī ārvalstu investoru vēlmi investēt Latvijā. Tādējādi Latvija iegūst provinciālās ekonomikas statusu. Treškārt, lielais ēnu ekonomikas īpatsvars, problēmas ar īpašumtiesību aizsardzību Latvijā, kas ir sekas mazefektīvai tiesiskās aizsardzības sistēmai un nesakārtotai maksātspējas sistēmai, kā arī joprojām plaši izplatītā korupcija un negodīgā komercprakse, piemēram, krāpnotiesību ar nodokļiem, rada negodīgas konkurences apstākļus un attur investorus no turpmākām investīcijām.

²¹ Šeit un turpmāk ar ES ekonomisko kodolu tiek apzīmēta 8 valstu grupa: Vācija, Nīderlande, Beļģija, Luksemburga, Austrija, Dānija, Zviedrija un Somija. Kā liecina Eiropas Komisijas analīze, šo valstu ekonomikas raksturo cieši integrētas piegāžu ķēdes un kopumā tās veido konkurētspējīgu eksportvalstu bloku. Skatīt: European Commission. (2012). Current Account Surpluses in the EU. European Economy, 9/2012, pp. 10, 91.

1.2. Ekonomikas struktūra

2003. gadā tika atzīts, ka Latvijas ekonomika pasaules kontekstā vēl ir vāja, ka tā galvenokārt balstās uz lēta darbaspēka un pieejamo dabas resursu priekšrocību izmantošanu un produkcijas ar mazu pievienoto vērtību ražošanu. Tāpēc par mērķi tika izvirzīta efektīvas un konkurētspējīgas nozaru struktūras izveidošana, kura spēj kāpināt produktivitātes kapacitāti, cilvēkresursu attīstību un inovācijām atvērtas ekonomikas veidošanu.²²

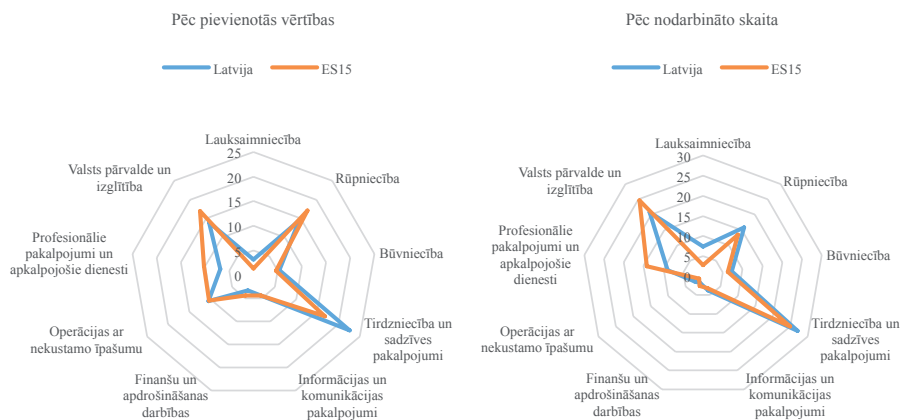
Latvija ir sasniegusi ievērojamu ekonomisko progresu. Īpaši iepriecinošas ir sekmes eksportējošajās nozarēs: kopš 2004. gada Latvijas tautsaimniecība ir palielinājusies 1,4 reizes, eksporta apjomi ir pieauguši vēl straujāk – 2,3 reizes. Savukārt ne tik iepriecinoši ir tas, ka strukturālās pārmaiņas ir notikušas pārāk lēni, arī uz ārvalstu investīcijām liktās cerības, proti, ka tās veicinās augsti konkurētspējīgas ražošanas atdzimšanu Latvijā, nav pilnībā attaisnojušas. Uzņēmumiem trūkst motivācijas pārstrukturēties, jo atdeve no esošajiem uzņēmējdarbības modeļiem ir pietiekami liela un attur no strukturālām pārmaiņām.

Kopš 2004. gada Latvijas tautsaimniecības struktūra ir kļuvusi nedaudz līdzīgāka ES attīstītāko dalībvalstu (ES15) struktūrai. Piemēram, pēc pievienotās vērtības (1.2.1. attēls) Latvijas IKP ir samazinājies lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības (no 4,3 līdz 3,2 procentiem), tirdzniecības un remonta pakalpojumu (no 26,6 līdz 22,6 procentiem), būvniecības (no 5,8 līdz 5,3 procentiem) un rūpniecības īpatsvars (no 15,7 līdz 14,4 procentiem). Savukārt audzis ir profesionālo un zinātnisko pakalpojumu (no 4,7 līdz 6,8 procentiem), operāciju ar nekustamajiem īpašumiem (no 8,4 līdz 10,6 procentiem) un mākslas un izklaides pakalpojumu īpatsvars (no 2,5 līdz 2,7 procentiem). Salīdzinot ar attīstītākajām ES dalībvalstīm, Latvijā joprojām ir salīdzinoši liela lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības (3,2 pret 1,3 procentiem) un tirdzniecības un remonta pakalpojumu nozīme (22,6 pret 16,8 procentiem), savukārt salīdzinoši mazs ir rūpniecības (14,4 pret 17,1 procentiem), profesionālo un zinātnes pakalpojumu (6,8 pret 10,2 procentiem) un valsts pārvaldes (2,7 pret 3,2 procentiem) īpatsvars.

---

²² Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. (2003). Latvijas integrācija Eiropas Savienībā (Makroekonomiskais aspekts).

1.2.1. attēls. Latvijas tautsaimniecības struktūra salīdzinājumā ar ES15 pēc pievienotās vērtības un nodarbināto skaita, (2017, procenti)

Avots: Eurostata datu kopa [nama_10_a10] un [nama_10_a10_e]

Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem, reģionu griezumā Zemgale turpina būt nozīmīgākais lauksaimnieciskās ražošanas reģions (25 procenti no kopējās sektora pievienotās vērtības), taču arī Vidzemes nozīme ir būtiski pieaugusi (no 18 līdz 23 procentiem). Savukārt Latgales lauksaimniecības piesums ir būtiski krities (no 16 līdz 12 procentiem). Rīga saglabā līderpozīcijas rūpnieciskās ražošanas jomā, taču tās nozīme ir nedaudz samazinājusies (no 39 procentiem 2004. gadā līdz 35 procentiem 2017. gadā). Arī Kurzemes nozīme rūpnieciskajā ražošanā ir samazinājusies (no 14 līdz 12 procentiem), taču vienlaikus ir augusi Pierīgas (no 17 līdz 21 procentam) un Zemgales nozīme (no 11 līdz 12 procentiem).

Viens no Latvijas ekonomiskās politikas mērķiem bija mazināt sociāli ekonomiskās disproporcijas un riskus, kas cita starpā ietvēra arī līdzsvarotu reģionālo un nodarbinātības politiku. Diemžēl Latvijā nav labi veicies ar reģionālo attīstības atšķirību mazināšanu. 1.2.1. tabulā redzams, ka Latvijas ekonomikā joprojām dominē Rīga, savukārt Pierīgas nozīme ir augusi uz Kurzemes un Latgales rēķina.

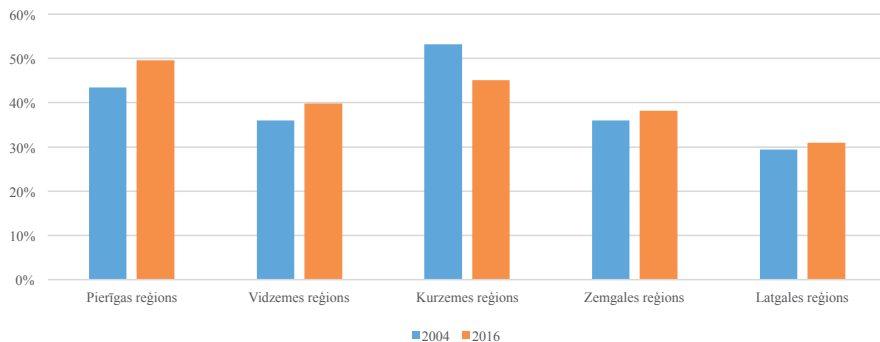
1.2.1. tabula. Iekšzemes kopprodukts statistiskajos reģionos un Rīgā, faktiskajās cenās, 2004. un 2016. gadā

	2004		2016	
	Īpatsvars procentos	Uz vienu iedzīvotāju, eiro	Īpatsvars procentos	Uz vienu iedzīvotāju, eiro
Rīga	53,9	8309	53,9	21078
Pierīgas reģions	11,9	3612	15,3	10445
Vidzemes reģions	6,5	2987	6,5	8404
Kurzemes reģions	12,2	4425	9,4	9505
Zemgales reģions	7,6	2990	7,6	8046
Latgales reģions	7,9	2440	7,1	6516

Avots: Centrālās statistikas pārvaldes datu kopa [IKG10_110]

Arī, rēķinot pēc pievienotās vērtības uz vienu iedzīvotāju, Rīga joprojām krietni apsteidz pārējos reģionus. Tomēr zināma konverģence ir notikusi, proti, Pierīga ir sasniegusi ievērojamu progresu, arī pārējie reģioni, izņemot Kurzemi, 2-3 procentpunktu robežās spējuši pietuvoties Rīgai. Diemžēl Kurzēmē ir bijis vērojams krietns ražīguma kritums – par 8 procentpunktiem (1.2.2. attēls).

1.2.2. attēls. Pievienotās vērtības līmenis reģionos uz vienu iedzīvotāju, procentos no Rīgas, 2004. un 2016. gadā

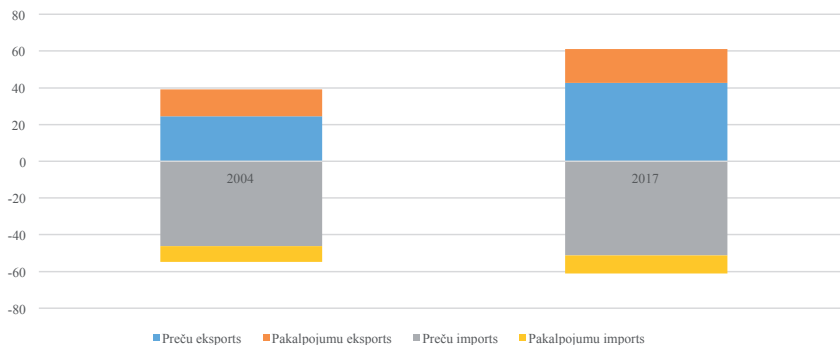
Avots: Centrālās statistikas pārvaldes datu kopa [IKG10_110], autora aprēķini

1.3. Ārējā tirdzniecība

ES vienotais tirgus ir veicinājis strauju pārrobežu tirdzniecības attīstību starp ES dalībvalstīm, kas sasniegts ar daudzu administratīvo robežkontroles procedūru atcelšanu, preču un pakalpojumu ražošanas un kvalitātes standartu harmonizāciju, kā arī savstarpējā atzišanas principa ieviešanu, kas samazina izmaksas un cenas gan uzņēmējiem, gan patērētājiem. Turklāt dalība ES paver plašākas iespējas piekļūt pasaules tirgiem – tas ir būtisks faktors Latvijas eksporta iespēju dažādošanā un Latvijas ekonomiskās drošības stiprināšanā, atzīst Ārlietu ministrija. Piemēram, ES tirdzniecības sarunās ar Kanādu un ASV tiek stiprināta ne tikai Latvijas ekonomika, bet arī ģeopolitiskās saites ar līdzīgi domājošiem starptautiskiem partneriem.²³ Līdz ar ES-Japānas līgumu ir izveidota lielākā brīvās tirdzniecības zona pasaulē, kuras daļa šobrīd ir arī Latvija.

Ārējās tirdzniecības nozīme Latvijas tautsaimniecībā ir būtiski pieaugusi, kas liecina, ka Latvijas ekonomika ir spējusi dziļāk integrēties Eiropas un pasaules ekonomikā. 2004. gadā eksporta apjoms bija līdzvērtīgs 39 procentiem no IKP, 2017. gadā – 61 procentam. Preču eksports ir pieaudzis no 24 līdz 43, bet pakalpojumu eksports – no 15 līdz 18 procentiem. Arī importa relatīvie apjomi ir auguši – no 55 līdz 61 procentam. Importa pieaugumu ir nodrošinājis preču importa pieaugums, jo pakalpojumu imports ir saglabājis salīdzinoši neliels – 9 procentu robežās.

1.3.1. attēls. Eksporta un importa apjomi pret Latvijas IKP, procentos, 2004. un 2017. gads

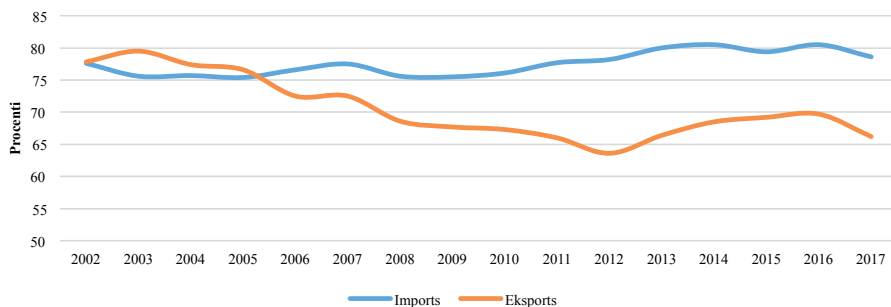
Avots: Eurostata datu kopa [nama_10_gdp]

²³ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (29.11.2018). Ieguvumi no Latvijas dalības Eiropas Savienībā. Izgūts (13.03.2019) no: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/sabiedrības-informesana-es-jautajumos/ieguvumi-no-latvijas-dalības-eiropas-savienība#labklājība>.

Liela nozīme Latvijas ārējā tirdzniecībā ir tieši ES dalībvalstīm. 2017. gadā 66 procenti no Latvijas eksporta nonāca citās ES dalībvalstīs, savukārt no tām nāca 79 procenti Latvijas importa. Laikā starp 2004. un 2017. gadu importa apjomi no ES ir pieauguši no 76 līdz 79 procentiem, savukārt eksports ir samazinājies no 77 līdz 66 procentiem. Zīmīgi, ka Latvijas eksporta apjoma uz citām ES dalībvalstīm relatīvais svars tūlīt pēc iestāšanās ir sācis samazināties, turklāt nedz Latvijas pievienošanās ES, nedz pāreja uz eiro 2014. gadā nav būtiski ietekmējusi ārējās tirdzniecības īpatsvaru ar ES (1.3.2. attēls). Tas varētu būt skaidrojams gan ar Latvijas eksporta preču vājo konkurētspēju, gan arī mazo pieprasījumu galvenajās tirdzniecības partnervalstīs ES. Tāpēc jāatzīst, ka Latvijas ārējā tirdzniecībā joprojām liela nozīme ir arī trešajām valstīm, īpaši Krievijai un Baltkrievijai. Laikā starp 2004. un 2017. gadu importa apjomi no trešajām valstīm ir samazinājušies no 24 līdz 21 procentam, bet eksporta apjomi, tieši otrādi, ir pieauguši no 23 līdz 34 procentiem.

1.3.2. attēls. ES nozīme Latvijas ārējā tirdzniecībā, procenti no kopējā apjoma, pa gadiem, (2002-2017)

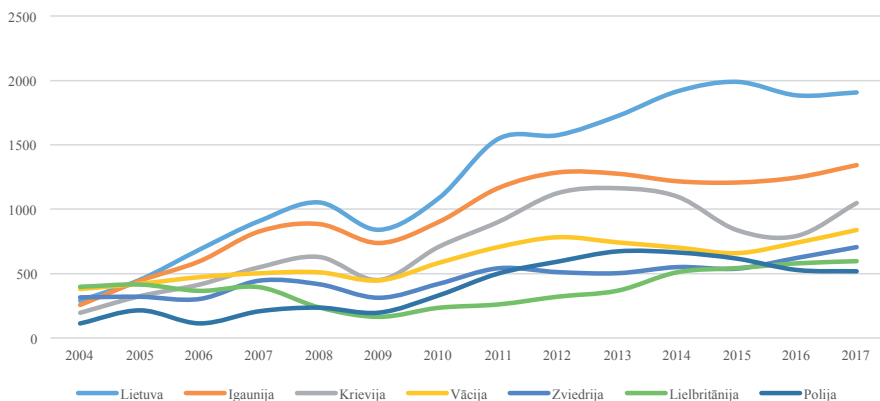
Avots: Eurostata datu kopa [ext_lt_intratrd]

Pievienošanās ES gan ir būtiski mainījusi atsevišķu ES dalībvalstu un trešo valstu nozīmību Latvijas ārējā tirdzniecībā. 2004. gadā Latvijas lielākās eksporta partnervalstis secībā pēc to nozīmīguma bija Lielbritānija, Vācija, Zviedrija, Lietuva un Igaunija, 2017. gadā – Lietuva, Igaunija, Krievija, Vācija un Zviedrija. Tas ir ļoti zīmīgi, jo liecina, ka pievienošanās ES ir sekmējusi Baltijas valstu ciešāku ekonomisko sadarbību un ka ES vienotajā tirgū ir izveidojusies apakšstruktūra – Baltijas tirgus. Šāds fenomens nav ticis novērots citu tā dēvēto jauno dalībvalstu vidū (valstis, kuras ES pievienojās

2004. gadā un vēlāk). Tajā pašā laikā jāatzīst, ka Latvijas dziļāka integrācija ES ekonomiskajā kodolā, kuru veido Vācija, Nīderlande, Beļģija, Luksemburga, Austrija, Zviedrija, Dānija un Somija, tik ļoti nesekmējas.

To, ka nesokas Latvijas ekonomiskā sadarbība ar Vāciju, apstiprina arī Latvijas komercbanku un darba devēju pārstāvji.²⁴ No vienas puses, atšķirībā no Slovākijas, Čehijas un Ungārijas Latvija neatrodas Vācijas biznesa “ekosistēmā” – kaut kāda saikne ir, bet tā ir pastarpināta. Pozitīvi gan esot tas, ka šī iemesla dēļ Latvijas ekonomika vēl neļūst novērojamo ekonomiskās izaugsmes palēnināšanos Vācijā. No otras puses, pēc viena no pētījuma autoriem, Alda Austera, domām, Vācija nav atvērta preču importam no Latvijas. Lai iekļūtu Vācijas tirgū, Latvijas uzņēmējiem nereti nākoties pārpirkt Vācijas uzņēmumus un izplatīt savu produkciju, izmantojot šo uzņēmuma preču zīmes.

1.3.3. attēls. Latvijas nozīmīgākie eksporta partneri, pa gadiem, (2004-2017, milj. eiro)

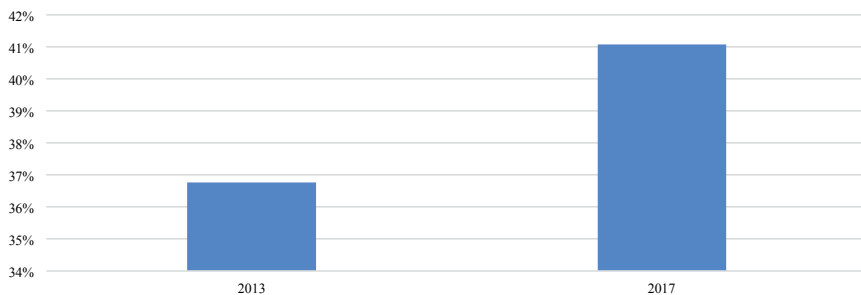

Avots: Centrālās statistikas pārvaldes datu kopa [ATG020]

Tomēr, ņemot vērā Baltijas integrētā tirgus fenomenu un summējot visu trīs Baltijas valstu eksporta apjomus uz ES15 valstīm, vērtējums ir diezgan pozitīvs. Proti, kā redzams 1.3.4. attēlā, 2013. gadā Baltijas valstu kumulatīvā eksporta īpatsvars uz ES15 valstīm bija 37 procenti no kopējā kumulatīvā eksporta apjoma, 2017. gadā šis rādītājs jau bija 41 procents. Šāda dinamika, acīmredzot, ir saistīta ar Lietuvas salīdzinoši ciešākajām ekonomiskajām saitēm ar Vāciju, savukārt Igaunijas – ar Somiju.

²⁴ Intervijas ar LDDK un bankas “Citadele” pārstāvjiem.

1.3.4. attēls. Baltijas valstu eksporta uz ES15 valstīm kumulatīvā apjoma īpatsvars kopējā eksportā, (2013-2017)

Avots: Eurostata datu kopa [bop_c6_q], autora aprēķini

Latvijas eksportā uz ES dominē rūpniecības preces, lai gan to apjoms ir samazinājies no 45 līdz 34 procentiem. Būtiski ir audzis pārtikas eksports uz ES – no 7 līdz 15 procentiem, taču visvairāk ir kāpināts mašīnu eksports – no 8 līdz 22 procentiem. Latvija turpina eksportēt uz ES izejmateriālus, taču šī eksporta īpatsvars ir samazinājies teju uz pusi – no 28 uz 15 procentiem. No citām ES dalībvalstīm 1/3 importa veido mašīnas, 25 procentus – rūpniecības preces. Importēto rūpniecības preču apjoms gan ir samazinājies, salīdzinot ar 2004. gadu, kad tas veidoja 30 procentus. Savukārt nedaudz pieaudzis uz Latviju importēto ķīmikāliju (no 12 līdz 13 procentiem) un daudz būtiskāk pieaudzis pārtikas preču (no 12 līdz 19 procentiem) apjoms.

1.4. Finanšu kapitāls un ārvalstu investīcijas

Pievienošanās NATO un ES saistījās ar cerību, ka tiks stiprināta Latvijas drošība, kas savukārt labvēlīgi ietekmēs investīciju pieaugumu Latvijā. Turklāt integrācija ES nodrošinās Latvijai plašāku un noturīgāku tirgu un investīciju kumulatīvo efektu, kas dos pozitīvu impulsu turpmākai izaugsmei. Bija gaidas, ka dalība ES dos vairāk iespēju zināšanu un tehnoloģiju attīstībai.²⁵

Nenoliedzami, Latvijas dalība ES un kopš 2014. gada arī eirozonā stiprina Latvijas finanšu sistēmu. Kā norāda Ārlietu ministrija, uzlabojas kredītreitings, samazinās procentu likme valdības un komersantu piesaistītajiem

²⁵ Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. (2003). Latvijas integrācija Eiropas Savienībā (Makroekonomiskais aspekts).

finansējumiem, kas savukārt samazina valsts parāda apkalpošanas izmaksas. Līdz ar eiro ieviešanu Latvijā izzudušas lata un eiro konvertācijas izmaksas, tādējādi nodrošinot iedzīvotājiem ērtāku ceļošanu un uzņēmējiem finansiāli izdevīgāku pārrobežu darījumu veikšanu eirozonas valstīs. Latvijas finanšu sistēma kļuvusi konkurētspējīgāka starptautiskajos finanšu tirgos un noturīgāka pret dažādiem ekonomikas satricinājumiem.²⁶ Tomēr vai Latvijas dalība ES ir veicinājusi investīciju apriti Latvijā, proti – gan ārvalstu ieguldījumus Latvijā, gan Latvijas ieguldījumus ārvalstīs? Kādā virzienā ir attīstījusies investīciju apmaiņa? Vai ir notikusi mazražīgā kapitāla un darbaspēka aizstāšana ar ražīgāku kapitālu?

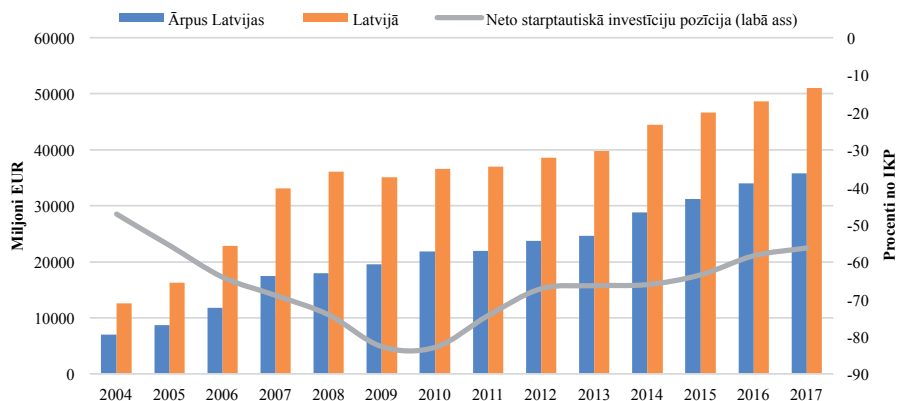
Latvijā pietiekams finanšu kapitāla nodrošinājums ir bijusi nozīmīga problēma jau kopš valsts atjaunošanas 1991. gadā. Padomju laikos veidotie vecākās paaudzes uzkrājumi zaudēja vērtību jau padomju gados. Pārejas laikā piedzīvotā inflācija bija padomju ekonomiskās politikas sekas, nevis cēlonis šo uzkrājumu vērtības zudumam. Lai arī šodien situācija Latvijā ir uzlabojusies, joprojām ir jūtams augstvērtīga – lēta un ražīga – kapitāla trūkums.

Valsts atkarību no ārvalstu kapitāla raksturo neto starptautiskā investīciju pozīcija (starpība starp uzkrātajiem valsts ieguldījumiem ārvalstīs un ārvalstu ieguldījumiem valstī). Latvijas gadījumā šī investīciju pozīcija vienmēr ir bijusi izteikti negatīva (1.4.1. attēls). Rēķinot pret IKP, 2004. gadā Latvijas atkarība no ārvalstu kapitāla bija 47 procentu apmērā, 2010. gadā – jau 83 procentu apmērā. Sākot ar 2011. gadu, šī atkarība gan sāka samazināties, un 2017. gadā veidoja vien 56 procentus no IKP. Tā ir pozitīva tendence gan no finanšu stabilitātes viedokļa – mazinās ārvalstu kapitāla bēgšanas risks, gan pašmāju kapitāla veidošanās viedokļa – Latvijas uzņēmumi ir sākuši vairāk investēt ārvalstīs. 1.4.1. attēlā ir parādīta arī ienākošo un izejošo investīciju akumulēto krājumu dinamika Latvijā laikā no 2004. līdz 2017. gadam. Ir redzams, ka ārvalstu uzņēmumi pēdējos gados Latvijā investē mazāk nekā pirmajos gados pēc Latvijas pievienošanās ES – pēc strauja izrāviena starp 2004. un 2007. gadu sekoja stagnācija, kas ilga no 2008. līdz 2012. gadam. Sākot ar 2013. gadu, ārvalstu investīcijas atdzīvojās, taču to dinamika ir daudz lēnāka nekā izrāviena posmā.

---

²⁶ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (29.11.2018). Ieguvumi no Latvijas dalības Eiropas Savienībā. Izgūts (13.03.2019) no: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/sabiedribas-informesana-es-jautajumos/ieguvumi-no-latvijas-dalibas-eiropas-savieniba#labklajiba>

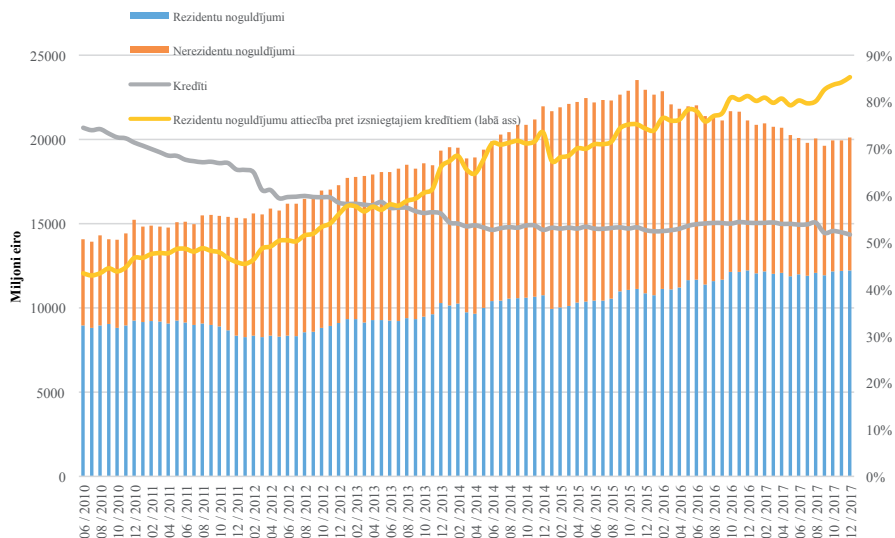
1.4.1. attēls. Akumulētie ieguldījumi Latvijā un ārpus Latvijas, pēc atlikumu vērtības, pa gadiem, (2004-2017)

Avots: Latvijas Bankas dati par Latvijas maksājumu bilanci [04 SIB]

Atzīstami, ka pārkārtojumi Latvijas komercbanku sektorā ir veicinājuši Latvijas atkarības no ārvalstu kapitāla mazināšanos. Pirmkārt, sākot ar 2015. gadu, banku sektorā ir mazinājies nerezidentu noguldījumu apjoms. Otrkārt, lai arī kreditēšanas apjomi joprojām ir salīdzinoši mazi un kopš 2013. gada apjoma ziņā ir atradušies diezgan nemainīgā stāvoklī, gadu gaitā ir samazinājusies disproporcija starp rezidentu noguldījumiem un izsniegto kredītu apjomiem. 2017. gada nogalē teju 90 procenti no kredītiem bija nosegti ar rezidentu noguldījumiem. Tas liecina, ka finanšu kapitāla deficīts kā tautsaimniecības problēma pamazām zūd.

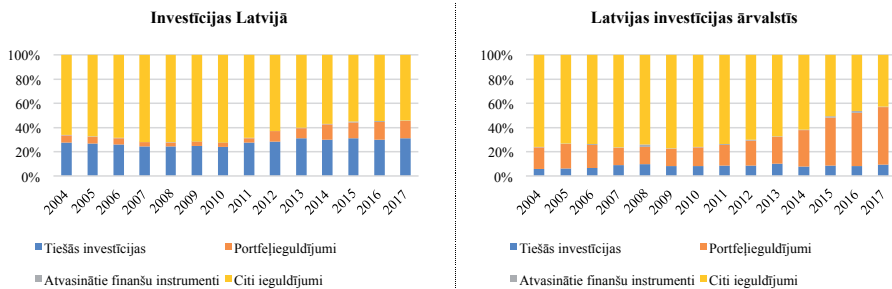
1.4.2. attēls. Noguldījumi un kredītēšana Latvijas komercbankās, pa mēnešiem, (2010-2017)

Avots: Latvijas Bankas Monetāro finanšu iestāžu datu kopa [04 MFI]

Aplūkojot uzkrāto ārvalstu investīciju struktūru pēc to funkcionālās nozīmes, redzams, ka ārvalstu tiešās investīcijas Latvijā veido vien mazāk par 1/3 daļu no kopējās uzkrāto investīciju masas, un šī proporcija nav būtiski mainījusies laikā starp 2004. un 2017. gadu (1.4.3. attēls). Pārējās investīcijas ir ieplūdušas portfeļieguldījumu vai citu ieguldījumu – piemēram, Latvijā darbojošos banku aizņēmumu – formās. Jāatzīmē arī, ka laikā starp 2004. un 2008. gadu liela daļa no Latvijā ieplūdušajām tiešajām investīcijām tika izmantotas iekšējā tirgus apkalpošanai, nevis uz eksportu vērstas ražošanas bāzes attīstībai. Tādējādi lielākā daļa no pirmskrīzes gados Latvijā ieplūdušajiem naudas resursiem tika izmantoti vai nu banku kredītēšanai, vai arī banku kredītēšanas iespaidā uzpūstā pieprasījuma burbuļa apmierināšanai.

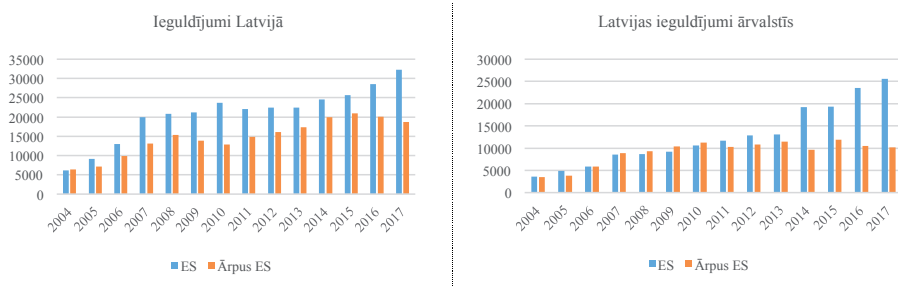
1.4.3. attēls. Ienākošo un izejošo investīciju struktūra, pēc atlikumu vērtības, pa gadiem, (2004-2017)

Avots: Latvijas Bankas dati par Latvijas maksājumu bilanci [04 SIB]

ES un tās dalībvalstu nozīmi Latvijas investīciju ainā ir grūti pārvērtēt. ES dalībvalstu uzkrāto investīciju apjoms ir pieaudzis no 6,1 miljarda eiro 2004. gadā (49 procenti no kopējām ārvalstu investīcijām Latvijā) līdz 32 miljardiem 2017. gadā (63 procenti no kopējām ārvalstu investīcijām Latvijā). Arī Latvijas investīcijas ES dalībvalstu virzienā ir palielinājušās: no 3,5 miljardiem eiro 2004. gadā (51 procents no kopējās masas) līdz 25,6 miljardiem 2017. gadā (71 procents no kopējās masas). Tas liecina par Latvijas dziļāku integrāciju ES ekonomiskajā telpā, it īpaši, sākot ar 2014. gadu (1.4.4. attēls).

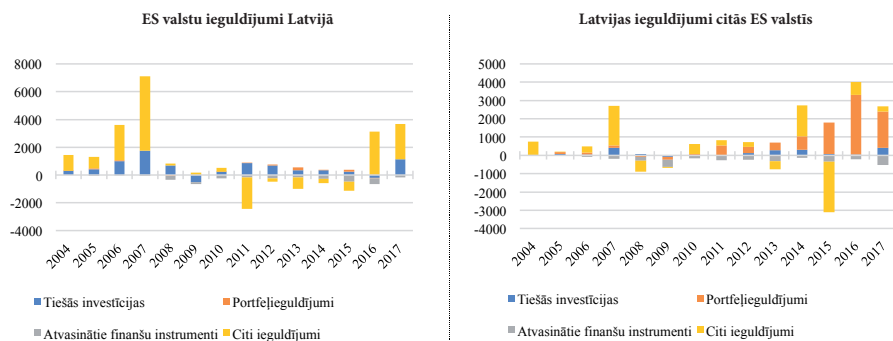
1.4.4. attēls. Ienākošo un izejošo ieguldījumu apjoms reģionu salīdzinājumā, pēc atlikumu vērtības, pa gadiem, (2004-2017, milj. eiro)

Avots: Latvijas Bankas dati par Latvijas maksājumu bilanci [04 SIB]

Aplūkojot ieguldījumu plūsmas no un uz ES dalībvalstīm pa atsevišķiem gadiem (1.4.5. attēls), redzams, ka izrāvienu periodi ir mijušies ar atplūdiem. Piemēram, laikā starp 2004. un 2007. gadu ir bijis vērojams straujš investīciju pieplūdums Latvijā. Šis investīciju pieplūduma vilnis sākās jau agrāk, pirms 2004. gada – to veicināja gan īstenotie investīciju piesaistīšanas pasākumi, gan ES un NATO deklarētā atvērto durvju politika, gan signāli no šīm organizācijām, ka Latvija sekmīgi īsteno reformas un, visticamāk, kļūs par ES un NATO dalībvalsti. Pēc Latvijas pievienošanās ES investīciju apjomi turpināja augt vēl straujāk, turklāt ārvalstu investīcijas papildināja maksājumi no ES strukturālajiem fondiem un uz ārvalstīm emigrējušo Latvijas iedzīvotāju naudas pārvedumi uz Latviju. Laikā starp 2008. un 2015. gadu Latvija piedzīvoja gan ārvalstu investīciju bēgšanu, gan stagnāciju. Lai arī kopējais ārvalstu investīciju apjoms Latvijā sāka augt jau 2014. gadā, kad Latvija ieviesa eiro, par stabilu ES dalībvalstu investoru intereses atgriešanos Latvijā var runāt tikai, sākot ar 2016. gadu. Lai arī ES dalībvalstu investīcijās dominē ieguldījumi finanšu sektorā, ES valstis tomēr ir bijušas nozīmīgākais tiešo investīciju avots – no Latvijā ieplūdušajām tiešajām investīcijām 2/3 ir nākušas no ES. Savukārt Latvijas investīcijās ES arvien vairāk dominē portfeļieguldījumi, it īpaši pēdējos gados.

1.4.5. attēls. Ienākošo un izejošo ieguldījumu funkcionālā struktūra ES virzienā, plūsmas, pa gadiem, (2004-2017, milj. eiro)

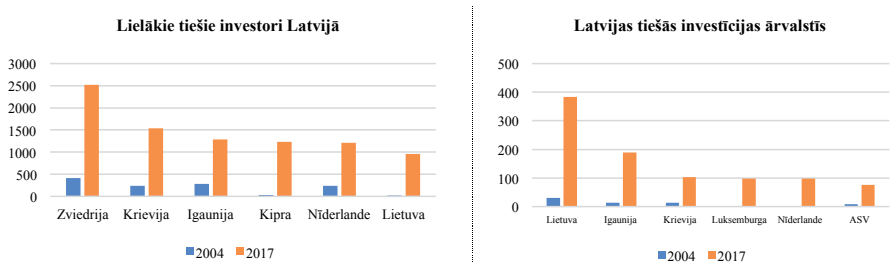

Avots: Latvijas Bankas dati par Latvijas maksājumu bilanci [04 SIB]

1.4.6. attēlā ir redzamas Latvijas nozīmīgās partnervalstis attiecībā uz ienākošajām un izejošajām investīcijām 2004. un 2017. gadā. Lai arī Zviedrija formāli ir nozīmīgākā investīciju izcelsmes valsts, Krievijas investīcijām Latvijā tomēr ir lielāks iespaids, jo, pirmkārt, liela daļa no Nīderlandes un Kipras investīcijām Latvijā ir saistītas ar Krievijas uzņēmumiem, un, otrkārt, arī Latvijas personas izmanto šo abu valstu pakalpojumus, lai slēptu īpašumtiesības Latvijas uzņēmumos.²⁷ Latvijas izcelsmes investīcijas lielākoties ir nonākušas kaimiņvalstīs – Lietuvā un Igaunijā.

1.4.6. attēls. Ienākošās un izejošās investīcijas sadalījumā pa nozīmīgākajiem partneriem 2004. un 2017. gadā, pēc uzkrājumu atlikuma vērtības, milj. eiro

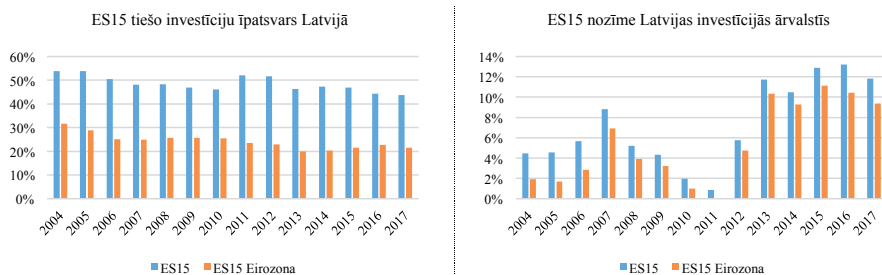

Avots: Latvijas Bankas dati par Latvijas maksājumu bilanci [01 TI]

Kā jau tika norādīts, būtisks motīvs, kāpēc Latvija vēlējas pievienoties ES, bija drošības apsvērumi, respektīvi, vēlme nodibināt iespējami ciešākas ekonomiskas attiecības ar ES kodola valstīm, tādējādi palielinot šo valstu interesi aizsargāt Latviju un mazinot Latvijas ekonomisko atkarību no Krievijas. Tas, kā Latvijai ir sekmējies ar ekonomisko attiecību padziļināšanu ar ES kodola valstīm, proti, ES piecpadsmit vecajām dalībvalstīm (ES15), no vienas puses, un ES vecajām dalībvalstīm, kuras ir pievienojušās eirozonai (ES15-Eirozona), no otras puses, ir atspoguļots 1.4.7. attēlā. Šeit redzams, ka gan ES15, gan ES15-Eirozonas tiešo investīciju relatīvajai nozīmei ir tendence samazināties. Savukārt Latvijas investīcijām šajās valstīs ir bijusi maza nozīme, salīdzinot ar investīcijām citos reģionos, un tām ir bijis sporādiskus raksturs.

²⁷ Skatīt, piemēram, Roberta Ziles paziņojumu: "Ja gribam zināt patieso ārvalstu tiešo investīciju ietekmi, jāsāk ar sadarbību starp ES valstīm". Avots: LETA. Izgūts (27.03.2018) no: <https://www.leta.lv/es/item/FD1355F3-A5BD-43E9-827B-7E5FFAA820E9/pr/>

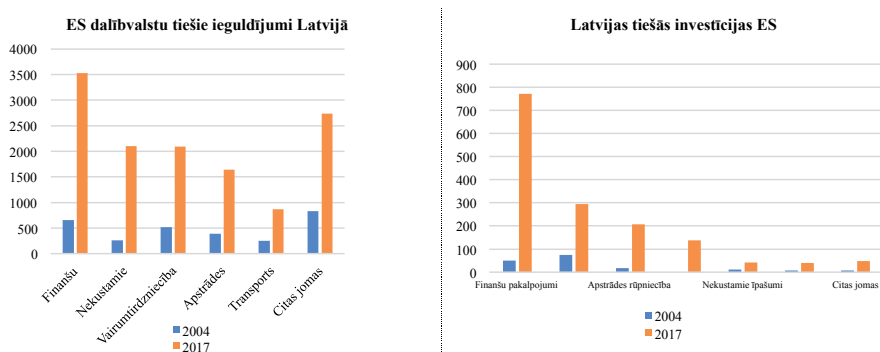
1.4.7. attēls. Ienākošo un izejošo investīciju īpatsvars virzienā uz ES15 valstīm, pēc uzkrājumu atlikumu vērtības, pa gadiem, (2004-2017)

Avots: Latvijas Bankas dati par Latvijas maksājumu bilanci [01 TI], autora aprēķini

Aplūkojot specifiski ES dalībvalstu tiešās investīcijas Latvijā nozaru griezumā (1.4.8. attēls), redzams, ka 2004. gadā ES investīcijas bija uzkrājušās galvenokārt finanšu un tirdzniecības nozarēs, 2017. gadā – arī nekustamo īpašumu, apstrādes rūpniecības un transporta nozarēs. Latvijas tiešās investīcijas citās ES dalībvalstīs arī sekmējušās galvenokārt finanšu un tirdzniecības nozarēs. Liela daļa no Latvijas tiešajām investīcijām citās ES dalībvalstīs ir investēta arī apstrādes rūpniecībā.

1.4.8. attēls. Ienākošās un izejošās investīcijas ES virzienā nozaru griezumā 2004. un 2017. gadā, pēc uzkrājumu atlikumu vērtības, milj. eiro

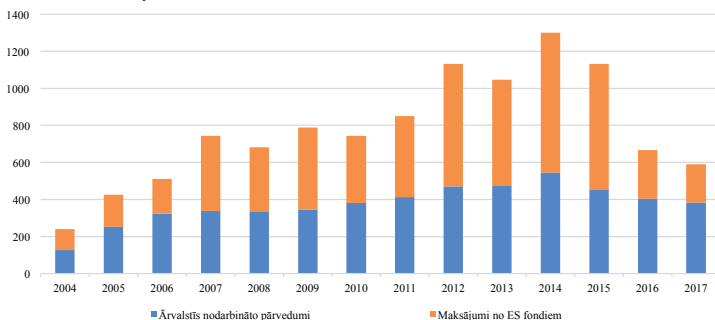

Avots: Latvijas Bankas dati par Latvijas maksājumu bilanci [02 TI]

1.5. Eiropas Savienības finansiālais piensums

Latvijas dalība ES ir devusi ievērojamus finansiālos ieguvumus – laikā no 2004. līdz 2017. gadam Latvija ir saņēmusi no ES strukturālajiem un kohēzijas fondiem 5,6 miljardus eiro. Teju līdzvērtīgu naudas daudzumu – 5,2 miljardus – šajā periodā Latvija ir saņēmusi naudas pārvedumu formā no Latvijas iedzīvotājiem, kuri dzīvo un strādā citās ES dalībvalstīs (1.5.1. attēls). Salīdzinājumam – 2017. gadā Latvijas valsts budžeta ieņēmumi bija 10,2 miljardi eiro. 2016. un 2017. gadā maksājumi no fondiem ir bijuši mazāki, kas ir saistīts ar šo fondu jauna programmēšanas perioda sākumu 2014. gadā un ar to saistīto lēnāko fondu naudas apguvi Latvijā jaunā programmēšanas perioda pirmajos gados. Sākot ar 2018. gadu, maksājumu apjoms no ES fondiem atkal ir sācis palielināties. Pēc Finanšu ministrijas datiem, kopumā laikā no 2004. līdz 2020. gadam Latvijai no ES fondiem ir atvēlēti 10,3 miljardi eiro.

1.5.1. attēls. Finansiālie ieguvumi no dalības ES, pa gadiem, (2004-2017, miljoni eiro)

Avots: Latvijas Bankas dati par Latvijas maksājumu bilanci [03 MB]

Ārlietu ministrijas apskatā par ieguvumiem no ES norādīts, ka par katru ES budžetā 2014.-2020. gadam iemaksāto eiro Latvija atgūst vidēji četrus eiro. Ar ES fondu palīdzību tiek sniegts atbalsts Latvijas uzņēmējiem un zinātniekiem, rekonstruēti Latvijas ceļi un dzelzceļi, kā arī attīstīti dažādi infrastruktūras objekti Latvijas pašvaldībās, veicināta vides pieejamība un teritoriālā attīstība, sniegts atbalsts izglītības un veselības jomās, attīstītas informācijas tehnoloģijas. Ievērojams skaits projektu (kopā 240) realizēts arī pētniecības un inovāciju programmas *Apvārsnis 2020* ietvaros.²⁸

²⁸ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (29.11.2018). Ieguvumi no Latvijas dalības Eiropas Savienībā. Izgūts (13.03.2019) no: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/sabiedrības-informēšana-es-jautājumos/ieguvumi-no-latvijas-dalības-eiropas-savieniba#labklajiba>

Nav noliedzams, ka ES fondu atbalsts ir devis ievērojamu ekonomisko pienesumu. Piemēram, ir aprēķināts, ka ES fondu investīcijas 2017. gadā IKP izaugsmi palielināja par 2 procentiem, no kuriem 1,1 procentpunktu deva ieguldījumi no Kohēzijas fonda. Aprēķini par 2004.-2006. gada periodu liecina, ka ES fondu kumulatīvais iespaids uz IKP bija 14,5 procenti, bet uz inflāciju – 8,5 procenti. Savukārt 2007.-2013. gada periodā ES fondu kumulatīvais iespaids uz IKP bija 30 procenti, bet uz inflāciju – 9 procenti.²⁹ Fondu investīcijas finanšu un ekonomiskās krīzes laikā veidoja 70 procentus kopējo publisko investīciju Latvijā, būtiski atvieglojot krīzes pārvarēšanu.

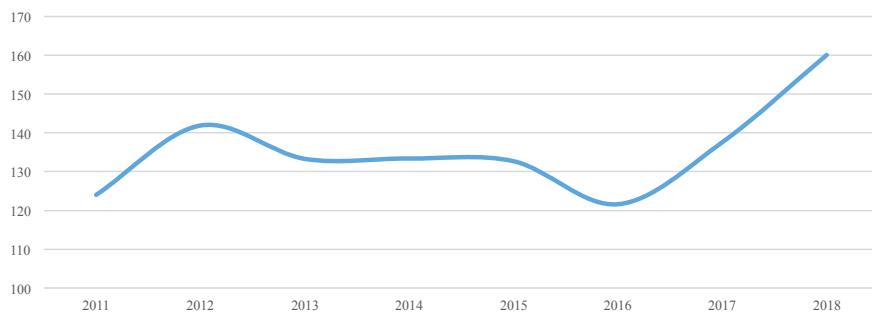
Taču ES fondu ieplūde Latvijā ir radījusi arī vairākus izaicinājumus. 2004.-2007. gada periodā ES fondu ieplūdums līdzās privāto investīciju bumam un ārvalstīs nodarbināto pārvedumiem būtiski veicināja inflāciju, kas savukārt samazināja ES fondu naudas vērtību. ES fondu lomu tautsaimniecības pārkaršanā pastiprināja to apgūšanas īpatnības, proti, to lielā koncentrācija kapitālietilpīgas fiziskās infrastruktūras izbūvē. 2007.-2013. gada periodā ES fondu ietekme uz makroekonomisko nesabalansētību nebija vairs novērojama. Tieši pretēji, šajā periodā ES fondi ieplūda pret straumi, t.i., apstākļos, kad privātās investīcijas pameta Latviju, tāpēc fondiem bija ekonomiku stabilizējošs efekts. Arī ārvalstīs nodarbināto pārvedumi būtiski veicināja stabilizāciju, uzturot iedzīvotāju pirktspēju un iekšējo patēriņu.

Otra nozīmīga problēma ir izveidojusies atkarība no ES fondu finansējuma. Piemēram, Latvijas lēnā ekonomiskā izaugsme 2013.-2016. gada periodā tika saistīta ar ieguldījumu atlikšanu (1.5.2. attēls), nogaidot, līdz sāksies projektu īstenošana ES fondu programmēšanas nākamajā, 2014.-2020. gada periodā. Ir novērota arī tendence, īpaši pēc krīzes posmā, ar ES fondiem aizstāt nacionālā finansējuma problēmas.³⁰ Šāda atkarība radīs nozīmīgus izaicinājumus nākotnē, kad ES fondu finansējums sāks samazināties, Latvijai sasniedzot ES vidējās labklājības līmeni. Tajā brīdī tautsaimniecība var ciest vai nu no investīciju atplūda šoka vai arī no fiskālā šoka, ja investīcijām nepieciešamais finansējums tiks meklēts valsts budžetā, kas savukārt novedīs pie valsts parāda pieauguma un/vai augstāka nodokļu sloga.

²⁹ Baltijas Starptautiskais ekonomikas politikas studiju centrs. (2008). EU funds macroeconomic impact assessment: Second stage report, ligums nr. FM 2007/ERAF – 5.2.3. – 2, 2008. gada jūnijs. Izgūts (13.03.2019) no: https://www.esfondi.lv/upload/Petijumi_un_izvertējumi/Phase_2_report_final_020708.pdf

³⁰ Krūmiņš, G. (2017). *Latvijas tautsaimniecības vēsture*. Rīga: Jumava, 666. lpp.

1.5.2. attēls. Investīciju pamatkapitāla rādītājs, 2010=100, pa gadiem, (2011-2018)

Avots: Eurostata datu kopa [nama_10_an6]

Latvijas interesēs – te jāpiekrīt ekspertiem³¹ – būtu jau savlaicīgi pārorientēties no tradicionālās “valsts aploksnes” jeb garantētā dāvinājuma pieejas uz finansējuma piesaisti no ES fondiem projektu konkursa formātā. Tā tas šobrīd notiek, piemēram, programmā *Apvārsnis 2020*, un, kā norāda Eiropas Komisija, turpmāk šāda pieeja tiks izmantota daudz plašāk (konkrētie nākotnes finanšu instrumenti būs *Apvārsnis 2020*, kam turpmāk būs nosaukums *Apvārsnis Eiropa (Horizon Europe)* un *InvestEU*, kas apkopos visus finanšu instrumentus. Attiecīgi *Apvārsnis Eiropa* un *Eiropas Savienojamības fonds (Connecting Europe Facility)* nebūs finanšu instrumenti, bet granti. Latvija ir salīdzinoši sekmīgi izmantojusi arī Investīciju plāna Eiropai dotās iespējas. Šī plāna ietvaros, balstoties uz konkursa metodi, ES piedāvā finansiālas garantijas privātā sektora finansētiem dažādiem nacionāliem infrastruktūras projektiem un uzņēmējdarbības atbalsta programmām. Latvija ir piesaistījusi garantijas 229 miljonu eiro apmērā, kas ir ļāvis ģenerēt investīcijas 966 miljonu eiro apmērā (tas veidoja 14 procentus no kopējiem ieguldījumiem Latvijā 2018. gadā). No šiem 229 miljoniem eiro 207 miljoni eiro ir izmantoti garantijām infrastruktūras un inovācijas projektiem un 22 miljoni eiro – mazo un vidējo uzņēmumu atbalstam.

Eiropas Komisija ir iecerējusi nākotnes *InvestEU* programmu balstīt uz Investīciju plāna Eiropai pieredzi. Lai arī plāna īstenošana ir bijusi veiksmīga, vairāku apsvērumu dēļ nāktos būt piesardzīgiem. Pirmkārt, kopējais plāna ietvaros ģenerēto investīciju apjoms ir bijis pārāk mazs, lai nozīmīgi

³¹ Kleinberga, V., Bukovskis, K. (2018). The post-2020 budget of the European Union: Latvia's interests and opportunities. *Friedrich-Ebert-Stiftung*, November 2018, p. 1.

iespaidotu kapitāla investīcijas gan Eiropā, gan Latvijā. Otrkārt, šāda plāna ietvaros tiek realizēti zemākas kvalitātes (“pirmie aiz līnijas”) projekti, kas nevar paši saņemt finansējumu no bankām. Treškārt, šāda plāna ietvaros nevar tikt plaši finansēti valdības projekti, jo tie palielina valsts parāda saistības, kas ir īpaši problemātiski vairākām dalībvalstīm.³² Ceturtkārt, projektu realizācijai ir nepieciešams privātais finanšu kapitāls. Atsevišķos ES perifēriju reģionos, kā tas līdz šim bija Latvijā, varētu būt problemātiski piesaistīt lētu privāto finanšu kapitālu, pat neskatoties uz ES garantijām.

1.6. Ekonomiskās politikas veidošanas pieredze

Ekonomiskās politikas veidošana ir katras ES dalībvalsts kompetence. Taču, padziļinoties integrācijai, samazinās instrumentu loks, ar kuru palīdzību nacionālās valdības var ietekmēt iekšzemes ekonomiskos procesus. Piemēram, fiksēta valūtas kursa apstākļos, pastāvot brīvai personu pārrobežu kustībai, jebkādi nacionālie centieni regulēt algas var izrādīties tikpat bezjēdzīgi kā ekonomikas stimulēšana vai bremsēšana ar fiskāliem un monetāriem līdzekļiem brīva kapitāla kustības apstākļos.

ES darbojas princips, ka katra valsts ir atbildīga par saviem parādiem. ES ir tiesīga sniegt finansiālu palīdzību dalībvalstīm makroekonomisko problēmu risināšanai tikai ārkārtas gadījumos un ierobežotā apjomā. Tomēr, lai veicinātu stabilitāti Ekonomiskajā un monetārajā savienībā, dalībvalstīm ir saistoši ES fiskālās disciplīnas noteikumi. Latvijai kā eirozonas dalībnieci (kopš 2014. gada) ir saistoši papildu noteikumi Eiropas Fiskālā līguma un Eiropas Stabilitātes mehānisma ietvarā ne tikai attiecībā uz fiskālās politikas uzraudzību, bet arī strukturālo reformu koordināciju un makroekonomiskās nelīdzsvarotības novēršanu.

Ne visas ES dalībvalstis ir eirozonā – tikai 19. Dānijai un Lielbritānijai ir piešķirts pastāvīgs izņēmuma statuss, savukārt pārējām dalībvalstīm ir pienākums pievienoties eirozonai tad, kad tam būs piemēroti apstākļi, respektīvi, panākta pietiekami augsta nominālā ekonomiskā konverģence ar eirozonu un izpildīti dalības kritēriji. Pēc viena no pētījuma autoriem, Alda Austera, domām, daudzas no šīm dalībvalstīm apzināti izvairās no kritēriju izpildes, lai aizkavētu pievienošanos eirozonai līdz brīdim, kad būs notikusi ne tikai nomināla, bet arī reāla konverģence (respektīvi, kad būs izlīdzinājušies

³² Intervija ar bankas “Citadele” pārstāvi.

ienākumu līmeņi). Latvijas skatījums uz dalību eirozonā bija citāds. Stabilitāte, ko piedāvāja dalība eirozonā, tajā skaitā iespēja bankām veikt ārkārtas aizņēmumus no Eiropas Centrālās bankas likviditātes uzlabošanai un stresa gadījumos, šķita ļoti vilinoša. Turklāt fiksēta valūtas kursa politika bija bijusi Latvijas makroekonomiskā modeļa stūrakmens jau kopš 1994. gada. Šāda politika bija elegants risinājums, kā vienlaikus gan izvairīties no biežām valūtas kursa svārstībām mazā iekšējā tirgus dēļ, gan ierobežot inflāciju. Būtībā šāda pieeja ļāva panākt ekonomisko stabilizāciju ar tirgus disciplīnas palīdzību situācijā, kurā valsts pārvaldes institūcijas nebija pietiekami spēcīgas, lai konsekventi īstenotu stabilizējošu politiku, par svirām izmantojot fiskālos un monetāros instrumentus. No Latvijas skatpunkta dalība eirozonā bija loģisks turpinājums jau iesāktajam ekonomiskajam kursam.

Latvijas pievienošanās eirozonai bija sarežģīts un ilgstošs process. Sākotnējais plāns bija pievienoties jau 2006. gadā, tāpēc drīz pēc pievienošanās ES tika iesniegts pieteikums par dalību Eiropas Valūtas kursa mehānismā (VKM II), kas ir obligāts priekšnoteikums dalībai eirozonā. Latvijai izdevās pievienoties VKM II tikai 2005. gada maijā, turklāt ar vairākiem nosacījumiem. Pirmkārt, ECB atbalsts valūtas kursa stabilizēšanai atbilstoši izvēlētajai paritātei būs ierobežots, respektīvi, ECB veiks intervences tikai tad, kad kurss novirzīsies no paritātes par +/-15 procentiem. Otrkārt, lai nerādītu apdraudējumu ekonomiskajai stabilitātei un fiksētajai valūtas paritātei, Latvijas valdībai bija jāapņemas īstenot piesardzīgu fiskālo politiku.

Neskatoties uz ES iestāžu – Eiropas Komisijas un Eiropas Centrālās bankas – bažām, ka pāragra nacionālās valūtas kursa fiksācija var radīt nopietnus riskus makroekonomiskajai stabilitātei, Latvija bija pārliecināta, ka piekoptā fiksētā valūtas kursa politika, kas bija sevi tik labi attaisnojusi līdz 2004. gadam, varēs tikt sekmīgi turpināta arī pēc pievienošanās ES. Taču politika, kas bija piemērota laikam, kad Latvijā trūka finanšu kapitāla, bet darbaspēks bija lēts un viegli pieejams, nebija vairs noderīga situācijai, kad finanšu kapitāla bija par daudz, bet darbaspēka trūka, kā tas notika pēc pievienošanās ES. Latviju pārpludināja investīcijas, kas veicināja inflāciju. Tā kā zema inflācija bija viena no prasībām dalībai eirozonā, inflācijas kāpums diskvalificēja Latviju no ātras pievienošanās eirozonai.

Inflāciju varēja mazināt, vai nu samazinot valdības tēriņus, veidojot fiskālos uzkrājumus, vai arī ceļot valūtas kursa vērtību. Pēdējais variants būtu bijis pretrunā ar esošo valūtas politikas doktrīnu, tāpēc visa atbildība uzgūlās uz valdības pleciem. Taču valdība nevēlējās upurēt straujo izaugsmi inflācijas ierobežošanas dēļ, ko uztvēra kā šīs izaugsmes nenovēršamu blakusproduktu.

Turklāt formāli valdība turpināja īstenot tādu pašu fiskālo politiku, kādu piekopa pirms pārkaršanas, proti, ar nelielu ikgadējo deficītu. Zemu investīciju apstākļos šāda politika bija gana stingra, pārpilnības apstākļos – par vaļīgu. Tā izrādījās fundamentāla kļūda, kas noveda pie dziļas ekonomiskās krīzes. Taču nav taisnīgi vieglprātīgu attieksmi piedēvēt tikai valdībai, bankām un sabiedrībai kopumā.³³ Pārmetumus ir pelnījusi arī valsts centrālā monetārā iestāde – Latvijas Banka. 2006. gadā bija skaidri redzams, ka valdībai nav politiskās gribas ierobežot pieaugošo ekonomisko nesabalansētību. Turklāt bija naivi cerēt, ka tirgus dalībnieki sekos Latvijas Bankas pamudinājumiem ierobežot kredītešanu.³⁴ Šādos apstākļos bija jāpārskata fiksētā valūtas kursa politika un dalības VKM II nosacījumi – iespējams, tas būtu ļāvis ne tikai izvairīties no dziļās krīzes, bet arī ātrāk pievienoties eirozonai.

Krīzi Latvijā neizraisīja nepareizā ekonomiskā politika. Tās tiešais cēlonis bija pasaules finanšu krīze. Taču pieļautās kļūdas – milzīgā atkarība no ārvalstu spekulatīvā finanšu kapitāla, pārmērīgais iekšējais patēriņš un nepietiekamā banku uzraudzība – būtiski pastiprināja pasaules krīzes efektu uz Latvijas tautsaimniecību. Latvija un virkne citu ES dalībvalstu ar līdzīgu makroekonomisko politiku kļuva maksātnespējīgas. 2008. gada decembrī tika panākta vienošanās par atbalsta sniegšanu Latvijai apmaiņā pret ekonomiskās stabilizācijas programmu. Līdzās Starptautiskajam Valūtas fondam arī ES sniedza Latvijai ievērojamu finansiālo palīdzību – 2,9 miljardus eiro.

Pēc krīzes tautsaimniecības stabilizācija noritēja samērā veiksmīgi. Latvija īsā laikā īstenoja ievērojamas reformas – piemēram, Pasaules Bankas vērtējumā dažu mēnešu laikā īstenotie veselības sektora pārkārtojumi bija vērti vairāku gadu darba.³⁵ Latvijas pieredze pelnīti ieguva starptautisku atpazīstamību kā finanšu stabilizācijas veiksmes stāsts, taču tam bija arī cena – augsta darbaspējas vecuma iedzīvotāju emigrācija, kas turpinās vēl šodien. Latvijas pievienošanās eirozonai kļuva iespējama 2014. gadā, kad pēc krīzes Latvija spēja sasniegt dalības kritērijiem atbilstoši zemu valsts budžeta deficītu.

Tādējādi ES ietekme uz Latvijas tautsaimniecības vadību visvairāk bija izjūtama divos laika posmos: pirms pievienošanās, kad Latvija centās

³³ Skatīt, piemēram, Krūmiņš, G. (2017). *Latvijas tautsaimniecības vēsture*. Rīga: Jumava, 665. lpp.

³⁴ Bitāns, M. (2012). "Latvijas tautsaimniecības attīstība pēc pievienošanās Eiropas Savienībai – klasisks ekonomikas pārkaršanas piemērs", *Latvijas Bankai XC*. Rīga: Latvijas Banka, 249., 255. lpp.

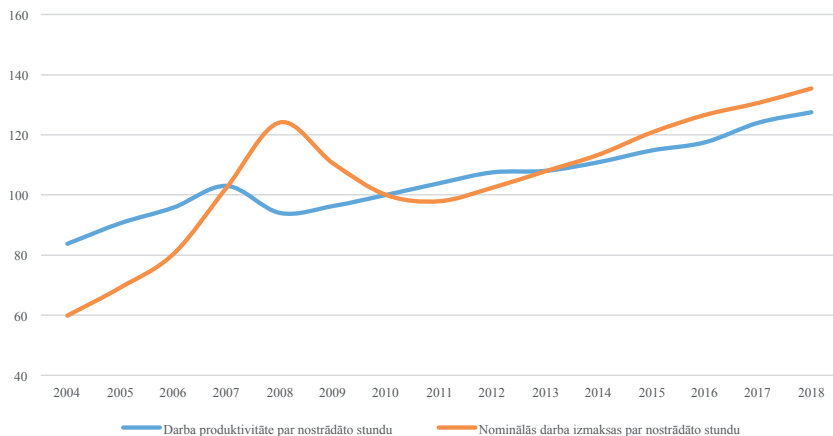
³⁵ World Bank. (2010). *Latvia – From Exuberance to Prudence. A Public Expenditure Review of Government Administration and the Social Sectors*. World Bank Human Development Sector Unit, September 2010, p.1.

izpildīt ES pirmsiestāšanās prasības, un krīzes laikā, kad apmaiņā pret finansiālo palīdzību īstenoja virkni finansiālās stabilizācijas un tautsaimniecības pārstrukturizācijas pasākumu. Apgalvojums, ka pēc pievienošanās ES Latvijas pieeju ekonomikas politikas formulēšanai arvien vairāk noteica Briseles norādījumi, ir maldīgs.³⁶ Tā bija Latvijas izvēle par katru cenu turēties pie fiksētā valūtas kursa un Latvijas izvēle neturēt 2005. gadā ES institūcijām doto solījumu īstenot piesardzīgu fiskālo politiku. Pirms krīzes ES institūcijas brīdināja Latviju par briesošajām problēmām, taču to rīcībā nebija efektīvāku ietekmes instrumentu, jo no tiesiskā viedokļa Latvijas īstenotā ekonomiskā politika bija korekta.

Šobrīd Latvijas makroekonomiskā situācija ir laba, neskatoties uz Fiskālās disciplīnas padomes aizrādījumiem, ka valdība turpina veidot valsts budžetus ar deficītu. Inflācija ir ļoti zema, un produktivitātes dinamika iet kopsolī ar darba algu izaugsmi (1.6.1. attēls). Tā kā ienākumi aug straujāk par cenām, ceļas iedzīvotāju pirktspēja. Jaunu kredītu izsniegšana ir zemā līmenī, jo mājsaimniecības un biznesi joprojām ir piesardzīgi. Kreditēšanas palielināšanu kavē arī lielais uzņēmumu skaits, kuri darbojas ēnu ekonomikā.³⁷

1.6.1. attēls. Darba izmaksu un produktivitātes rādītāju (2010=100) dinamika, pa gadiem, (2004-2018)

Avots: Eurostata datu kopa [nama_10_lp_ulc]

³⁶ Dombrovskis, V., Auers, D. (2015). That is Latvia's growth model? Is it sustainable?. In: *Latvia Competitiveness Report 2015: Executive Summary*, Certus Think Tank, pp. 8-15.

³⁷ Intervija ar bankas "Citadele" pārstāvi.

1.7. Ekonomikas diversifikācija un inovācijas

Saskaņā ar Pasaules konkurētspējas ziņojumu 2017-2018 Latvijas ekonomika joprojām atrodas pārejas fāzē no resursu intensīvas izmantošanas uz inovācijās balstītu tautsaimniecību. Starp pārējām 137 vērtētajām pasaules valstīm Latvija tika izcelta kā 49. konkurētspējīgākā ekonomika pasaulē. Salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm, Latvija bija 22. labākajā pozīcijā, aiz sevis atstājot Slovēniju, Ungāriju, Kipru, Rumāniju, Horvātiju un Grieķiju.

Salīdzinājumam – 2004. gada konkurētspējas vērtējumā Latvija ierindojās 44. vietā starp 104 valstīm. Zemāku vērtējumu par Latviju toreiz ieguva Itālija, Bulgārija, Polija, Horvātija un Rumānija. Saskaņā ar Pasaules konkurētspējas ziņojumu 2017-2018 Latvijā ir attīstītajām valstīm atbilstoša darba tirgus elastība, veselības un primārās izglītības pakalpojumi, sabiedrības tehnoloģiskā sagatavotība un makroekonomiskās vides kvalitāte. Latvijas problemātiskās jomas ir mazais iekšējais tirgus, inovācijas, institūciju, infrastruktūras un biznesa veidošanas kvalitāte. Latvija nedaudz atpaliek arī finanšu tirgus attīstībā, preču tirgus efektivitātē un attiecībā uz augstākās izglītības un apmācības kvalitāti (īpaši STEM³⁸ priekšmetos).

Uz inovācijām balstītas tautsaimniecības izveidošana būtībā nozīmē spēju atrast pasaules tirgū vienu vai vairākas nišas, kurās piedāvāt augstākā līmeņa tehnoloģijas. Šie centieni gan ir pretrunā ar ekonomikas diversifikācijas nepieciešamību. Proti, jo diversificētāka ekonomika, jo mazāk jutīga pret tirgus konjunktūras svārstībām. Taču augsto tehnoloģiju nišu iekarošana pagērē tikpat augsta līmeņa specializāciju, kas savukārt samazina diversifikācijas iespējas, un otrādi – jo augstāka diversifikācija, jo grūtāk specializēties. Šo pretrunu visasāk izjūt mazas tautsaimniecības.

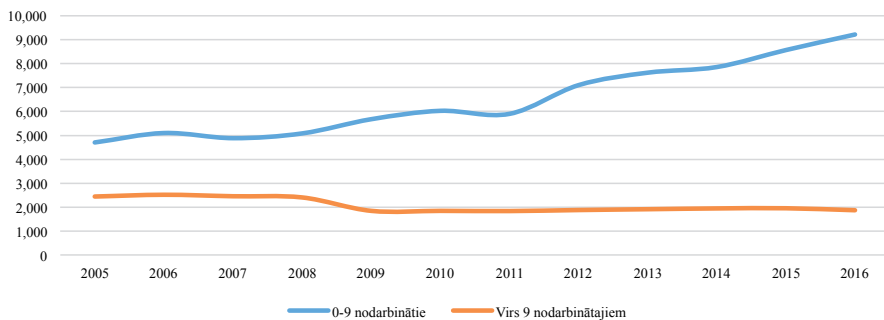
Kā minēts iepriekš, diemžēl nav piepildījušās cerības uz to, ka ārvalstu tiešās investīcijas veicinās Latvijas tehnoloģisko attīstību un dalība ES – savukārt gudrākas tautsaimniecības veidošanos. Lielākā daļa ārvalstu tiešo un citu investīciju nonāca tautsaimniecību apkalpojošos sektoros – bankās un tirdzniecības infrastruktūrā, savukārt ES fondi – kapitālietilpīgos fiziskās infrastruktūras objektos, īpaši pirmajos gados pēc pievienošanās ES. Latvijas situāciju labi ilustrē augstas pievienotās vērtības eksporta dinamika. Proti, laikā no 2007. līdz 2017. gadam Latvijas eksportā ir dubultojies augstas pievienotās vērtības preču īpatsvars – no 4,6 līdz 10,2 procentiem no kopējās eksportēto preču vērtības. Tas ir iepriecinoši, taču salīdzinājumā ar daudzām

³⁸ STEM no angļu val. *Science, Technology, Engineering and Mathematics*.

citām ES dalībvalstīm Latvijas rādītājs vēl joprojām ir zems (piemēram, 2017. gadā augstas pievienotās vērtības preču īpatsvara ES vidējais rādītājs bija 18 procenti).³⁹

Aplūkojot rūpniecības uzņēmumu statistiku, atklājas šāda aina (1.7.1. attēls). Laikā no 2005. līdz 2016. gadam ir samazinājies to uzņēmumu skaits, kuros ir vairāk par deviņiem nodarbinātajiem (no 2443 līdz 1870 jeb 23,5 procentiem). Savukārt būtiski – teju divas reizes – audzis to uzņēmumu skaits, kuri nodarbina mazāk par deviņiem darbiniekiem (no 4700 līdz 9220 jeb par 196 procentiem). Šādu uzņēmumu skaita attīstību ir sekmējis pēckrīzes gados ieviestais un vēlāk plaši izmantotais mikro-uzņēmuma koncepts, kas ļauj īpaši mazajiem uzņēmumiem (līdz 5 darbiniekiem; gada apgrozījums nepārsniedz 40 000 eiro (līdz 2018. gadam – 100 000 eiro)) baudīt īpaši izdevīgu nodokļa režīmu. Šādi mikrouzņēmumi noteikti bija vajadzīgi, lai atdzīvinātu Latvijā uzņēmējdarbības vidi, taču ilgtermiņā tie kropļo konkurenci, noplicina valsts sociālo budžetu un kavē uzņēmumu izaugsmi. Piemēram, īpaši lielo rūpniecības uzņēmumu skaits Latvijā ir samazinājies no 89 2005. gadā līdz 52 2016. gadā.

1.7.1. attēls. Uzņēmumu skaits rūpniecībā pēc nodarbināto skaita, pa gadiem, (2005-2016)

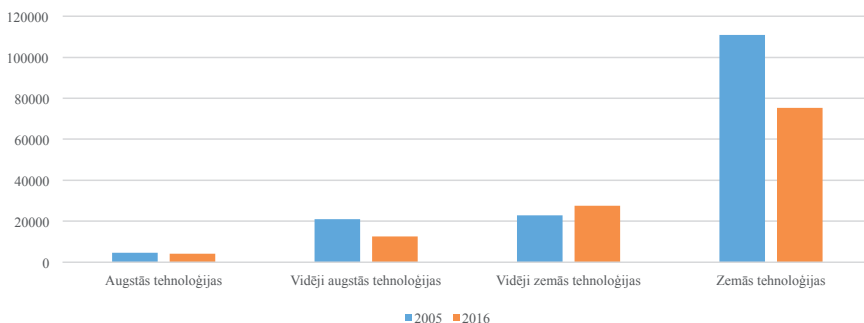
Avots: Eurostata datu kopa [sbs_sc_ind_r2]

1.7.2. attēlā ir atspoguļota nodarbinātības statistika apstrādes rūpniecībā sadalījumā pēc uzņēmumu tehnoloģiskās intensitātes. Redzams, ka, salīdzinot ar 2005. gadu, 2016. gadā nodarbinātība ir augusi tikai vidēji zemu tehnoloģiju uzņēmumos (no 22,9 līdz 27,5 tūkstošiem jeb par 20 procentiem).

³⁹ Dati no Eurostata datu kopas [htec_si_exp4].

Vislielāko nodarbinātības kritumu ir piedzīvojuši vidēji augsto tehnoloģiju uzņēmumi (no 21,1 līdz 12,6 tūkstošiem jeb -40 procenti), kas varētu būt saistīts ar ievērojamo vidējas kvalifikācijas speciālistu emigrāciju un nepieņemamo jauno speciālistu sagatavošanu. Nodarbināto skaits ir samazinājies arī augsto tehnoloģiju uzņēmumos (no 4,6 līdz 4,1 tūkstotim jeb -10 procentiem) un zemo tehnoloģiju uzņēmumos (no 110,8 līdz 73,3 tūkstošiem jeb -32 procentiem).

1.7.2. attēls. Uzņēmumu uzņēmējdarbības rādītāji apstrādes rūpniecībā pēc tehnoloģiskās intensitātes 2005. un 2016. gadā, nodarbināto skaits

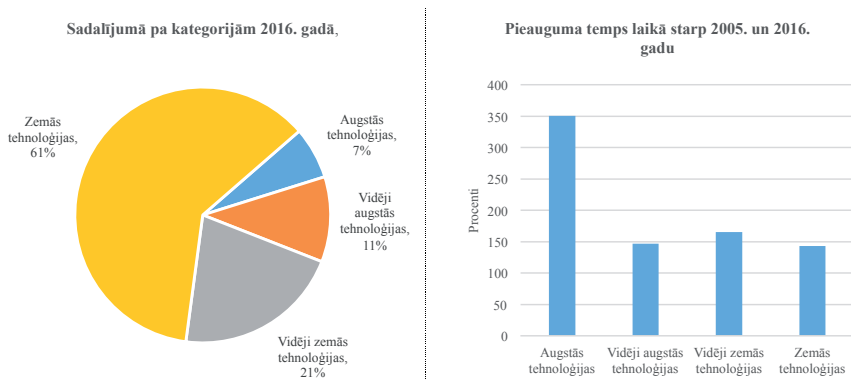

Avots: Centrālās statistikas pārvaldes datu kopa SBG040

Rūpniecības uzņēmumu nodarbinātības dati korelē ar šo uzņēmumu apgrozījuma datiem (1.7.3. attēls). 2016. gadā aptuveni 61 procentu no kopējā rūpniecības apgrozījuma deva zemo tehnoloģiju uzņēmumi, savukārt augsto tehnoloģiju – tikai 7 procentus. Taču nedaudz citāda aina atklājas, aplūkojot uzņēmējdarbības apgrozījuma rādītāju apstrādes rūpniecībā dinamiku. Piemēram, salīdzinājumā ar 2005. gadu, lai arī apgrozījums ir audzis visu tehnoloģiskās intensitātes kategoriju gadījumos, līdz 2016. gadam īpaši spēcīgu izrāvienu ir piedzīvojuši tieši augsto tehnoloģiju uzņēmumi – to kopējais apgrozījums pieaudzis 2,5 reizes. Pārējo uzņēmumu gadījumā vidējais pieauguma rādītājs ir bijis līdzīgs – caurmērā 50 procenti. Kombinējot ar nodarbinātības statistiku, var secināt, ka augsto tehnoloģiju uzņēmumi ir patiešām kapitālintensīvi, proti, tajos tiek izmantots gan augsti attīstīts cilvēkkapitāls, gan fiziskais kapitāls – tehnoloģijas un iekārtas.⁴⁰

⁴⁰ Kā norāda pētnieki, Latvijas tautsaimniecības veiksme stāsti joprojām realizējas tikai atsevišķu uzņēmumu līmenī, tāpēc tas vēl nevar atstāt nozīmīgu iespaidu uz visas valsts tautsaimniecības produktivitāti. Skatīt, piemēram, Gatis Krūmiņš, G. (2017). *Latvijas tautsaimniecības vēsture*. Rīga: Jumava, 667. lpp.

1.7.3. attēls. Uzņēmumu uzņēmējdarbības rādītāji apstrādes rūpniecībā pēc tehnoloģiskās intensitātes 2005. un 2016. gadā, pēc apgrozījuma

Avots: Centrālās statistikas pārvaldes datu kopa SBG040

Ņemot vērā Latvijas centienus konverģēt ar Rietumu tautsaimniecībām gan ienākumu, gan struktūras, gan ekonomisko saišu ziņā, ir interesanti palūkoties uz Latvijas uzņēmumu profila statistiku salīdzinājumā, piemēram, ar Zviedrijas uzņēmumiem. 1.7.4. attēlā redzams, ka nodarbināto skaits vidēji uz uzņēmumu Latvijā ir nedaudz augstāks, tajā pašā laikā apgrozījums uz katru nodarbināto Latvijā vēl ir ārkārtīgi zems – vien 31 procents no Zviedrijas rādītāja. To pašu var teikt arī par produktivitāti un investīcijām uz katru nodarbināto.

1.7.4. attēls. Uzņēmumu profila statistika Latvijā un Zviedrijā, 2016. gads

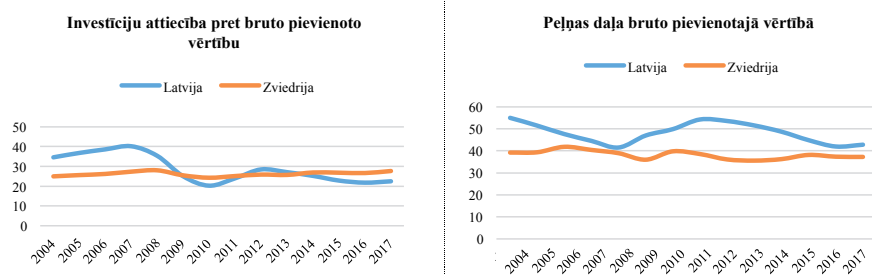
	Latvija	Zviedrija
Nodarbināto skaits uz vienu uzņēmumu	5,5	4,6
Apgrozījums uz vienu nodarbināto (tūkst. eiro)	80,6	258,6
Produktivitāte uz vienu nodarbināto (tūkst. eiro)	17,4	71,3
Investīcijas uz katru nodarbināto (tūkst. eiro)	4,9	14,2

Avots: Eurostata datu kopa [sbs_na_sca_r2]

Palūkojoties uz vēsturiskajiem datiem (1.7.5. attēls), kopš 2004. gada Latvijas uzņēmumu investīciju līmenis ir bijis daudz nepastāvīgāks kā Zviedrijā: brīžiem tas ir bijis augstāks, bet brīžiem – zemāks. Zemāks tas ir bijis krīzes laikā un arī pēc 2014. gada – acīmredzot, saistībā ar investīciju

atlikšanu, līdz kļūs pieejami līdzekļi no ES fondiem jaunajā (2014-2020) programmēšanas periodā, taču nav izslēgti arī citi apstākļi, piemēram, ekonomisko attiecību pasliktināšanās ar Krieviju, mazais pieprasījums Eiropas tirgos un tamlīdzīgi. Vienlaikus redzams, ka peļņas relatīvie rādītāji Latvijā ir bijuši daudz labāki nekā Zviedrijā. Galvenais iemesls – salīdzinoši lētais darbaspēks Latvijā un zemais nodokļu slogs. Rezultātā šī salīdzinoši augstā rentabilitāte nerada stimulus uzņēmējdarbības modeļa maiņai un citu konkurētspējas priekšrocību radīšanai.⁴¹

1.7.5. attēls. Uzņēmumu investīciju un peļņas rādītāji Latvijā un Zviedrijā, pa gadiem, (2004-2017, procenti)

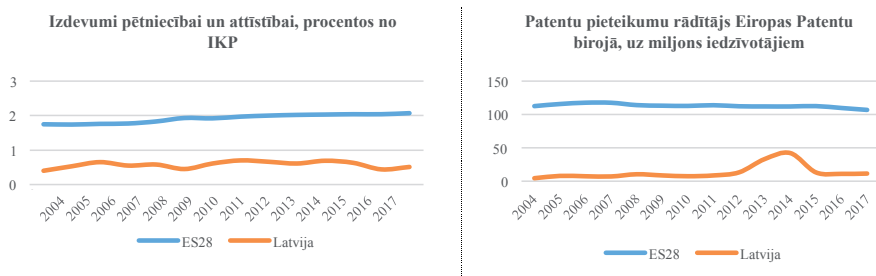

Avots: Eurostata datu kopa [nasa_10_ki]

Inovāciju veicināšanai ES ir izstrādājusi virkni vadlīniju. Eiropas Komisija savukārt ir izveidojusi progresa monitoringa instrumentu *European Innovation Scoreboard* (Eiropas inovāciju reitings). Saskaņā ar šo salīdzinājumu 2018. gadā Latvijas tautsaimniecība tika klasificēta kā tāda, kurā inovācijas tiek īstenotas mērenā līmenī. 2007. gada ziņojumā Latvija tika klasificēta kā otra vismazāk inovatīvā tautsaimniecība ES (aiz sevis atstājot vien Rumāniju). 2018. gada ziņojumā Latvijas rezultāts bija jau labāks – 5. vieta no beigām, apsteidzot jau minēto Rumāniju un arī Bulgāriju, Horvātiju un Poliju. Saskaņā ar pēdējo ziņojumu Latvija ir labi progresējusi, salīdzinot ar 2010. gadu. 1.7.6. attēlā atspoguļota divu populārāko rādītāju dinamika Latvijā kopš 2004. gada – finansējums pētniecībai un attīstībai un reģistrēto patentu skaits. Kā redzams, relatīvā izteiksmē progress ir bijis vājš.

⁴¹ Uzņēmumu augstā rentabilitāte kā šķērslis inovācijām un strukturālām pārmaiņām ir minēta arī valdības plānošanas dokumentos. Skatīt, piemēram, Latvijas Ministru kabinets. (2013). Zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam (informatīvā daļa), 16. lpp.

1.7.6. attēls. Finansējums pētniecībai un attīstībai un reģistrēto patentu skaits, pa gadiem, (2004-2017)

Avots: Eurostata datu kopa [rd_e_gedtot] un [pat_ep_ntot]

Ekonomikas ministrija arī nosauc galvenos iemeslus: (1) vāja sadarbība starp uzņēmējdarbības sektoru un zinātņi, t.i., nepietiekama radošā un intelektuālā kapitāla izmantošana inovāciju radīšanā, salīdzinoši zema inovācijas kapacitāte un zināšanu absorbcijas spēja uzņēmējdarbības sektorā, kā arī jaunu un progresīvu inovācijās un pētniecībā balstītu darba vietu trūkums; (2) vājš pētījumu rezultātu komercializācijas potenciāls, t.i., nepietiekams nodarbināto skaits zinātnē un pētniecībā, vāji attīstīta un sadrumstalota zinātnes un pētniecības infrastruktūra, kā arī mazs moderni aprīkoto laboratoriju skaits tehnoloģiskas ievirzes projektu īstenošanai.⁴²

Taču, kā norāda pētnieki, problēma ir citur,⁴³ un Ekonomikas ministrijas nosauktie iemesli varētu būt tikai sekas. Viens būtisks iemesls tika pieminēts jau iepriekš, proti, uzņēmumu pašreizējā augstā rentabilitāte. Otrs iemesls – salīdzinoši lielais uzņēmumu skaits, kuros dominē ārvalstu kapitāls. Šādi uzņēmumi nav orientēti uz inovācijām. Tie Latvijā ir nodibināti, lai piekļūtu vietējā patēriņa tirgum vai arī izmantotu lētā darbaspēka vai kādas citas priekšrocības. Šādi uzņēmumi inovāciju aktivitātes deleģē saviem mātes uzņēmumiem. Abu iemeslu dēļ Latvijā līdz šim nav bijis spēcīgs lobījs pētniecības un attīstības programmu veicināšanai. Akadēmiskās iestādes bez privāto struktūru atbalsta vienas to nespēj.

Lai arī ražīguma kāpums turpinās, izglītības nozares salīdzinošais vājums, zemo tehnoloģiju preču dominēšana ražošanā un eksportā, darb-

⁴² Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. (2018). Latvijas ekonomiskās attīstības pārskats, 118. lpp. Izgūts (13.03.2019) no: https://www.em.gov.lv/files/tautsaimniecibas_attistiba/leap/leap_2018.pdf

⁴³ Rainer, K., Kalvet, T., Randma-Liiv, T. (2010). Small States and Innovation. In: *Small States in Europe: Challenges and Opportunities*, Robert Steinmetz and Anders Wivel (eds.). Ashgate Publishing, Ltd., pp. 65-85.

spējīgo iedzīvotāju novecošana un valsts pārvaldes institucionālās problēmas liek domāt, ka Latvija tuvākajā nākotnē var nonākt “vidējo ienākumu slazdā”.⁴⁴ Tāpēc ir jāpiekrīt viedoklim, ka lineārs inovāciju virziens (no laboratorijas uz tirgu) nestrādā tādās valstīs kā Latvija, jo nav pieprasījuma.⁴⁵ Priekšnoteikumi sekmīgākai inovāciju darbībai varētu būt šādi: (a) valsts iestādes, apveltītas ar augstu apziņu par inovāciju nepieciešamību un spējīgas iedziļināties problemātikā un vadīt intensīvu koordinācijas darbu starp iesaistītajām institūcijām gan iekšzemē, gan starptautiski; (b) uz inovāciju atbalstu un stimulēšanu privātajā sektorā mērķētas politikas; (c) efektīva makroekonomiskā politika, kas pasargā tautsaimniecību pret šokiem, ko var radīt konjunktūras svārstības pasaules mērogā, un veicina investīcijas.

Latvijas Darba devēju konfederācijas (LDDK) ieskatā Latvijas valdībai ir jārada labvēlīgāki apstākļi privātām investīcijām inovācijās.⁴⁶ Pareizs solis šajā virzienā esot lēmums par nulles procenta likmes noteikšanu reinvestētajai peļņai, sākot ar 2019. gadu. Savukārt uzņēmēju sadarbību ar Latvijas zinātniekiem kavējot fundamentālās zinātnes kapacitātes trūkums šādas sadarbības veidošanai. Runājot par dalību ES inovāciju programmās, LDDK atzīst, ka līdz šim pieredze nav bijusi iepriecinoša, proti, mazajām valstīm esot ārkārtīgi grūti piekļūt finansējumam, un lielākā daļa nonākot lielo dalībvalstu rīcībā. Tāpēc, piedaloties sarunās par topošajām programmām, esot svarīgi panākt, lai programmas patiešām darbotos “horizontāli” (būtu pieejamas visiem). Te jāpiebilst, ka ne jau “visi”, bet tikai tie, kas demonstrē spēcīgu zinātnisko briedumu, var uzvarēt konkursos un pelnīti gūt finansējumu.

Atgriežoties pie diversifikācijas, jāatgādina, kā jau minēts nodaļas sākumā, ka augstas pievienotās vērtības preču īpatsvars Latvijas eksportā pēdējo desmit gadu laikā ir dubultojies, tomēr tas būtiski atpaliek no attīstītāko valstu rādītāja. 1.7.7. attēlā atspoguļota Latvijas preču eksporta diversifikācijas dinamika sadalījumā pa tā galvenajām komponentēm – sortimenta griezumā un ģeogrāfiskā griezumā. Straujāk augot lielākajām preču grupām, tādām kā koksne un tās izstrādājumi un lauksaimniecības un pārtikas preces, eksporta preču diversifikācijas rādītājs pasliktinās, turpretī, straujāk attīstoties salīdzinoši mazākām eksporta grupām, šis rādītājs uzlabojas, norāda

⁴⁴ Skatīt, piemēram, Staehr, K. (2015). Economic Growth and Convergence in the Baltic States: Caught in a Middle-Income Trap? *Interconomics*, 2015/5, pp. 274-280.

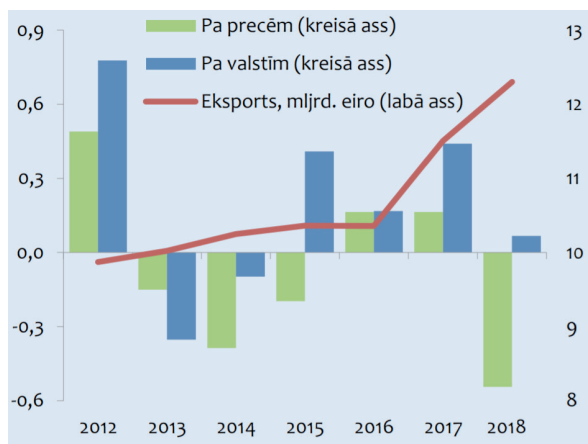
⁴⁵ Rainer, K., Kalvet, T., Randma-Liiv, T. (2010). Small States and Innovation. In: *Small States in Europe: Challenges and Opportunities*, Robert Steinmetz and Anders Wivel (eds). Ashgate Publishing, Ltd., pp. 65-85.

⁴⁶ Intervija ar LDDK pārstāvi.

Ekonomikas ministrija.⁴⁷ Attēlā redzams, ka Latvijas sekmes eksporta diversifikācijā ir bijušas mainīgas. Diversifikācijas rādītāja uzlabošanās preču griezumā bija vērojama 2015.-2017. gadā. Pretējs process ir vērojams 2018. gadā, kad būtiski pieaug koksnis un tās izstrādājumu eksports. Savukārt preču eksporta diversifikācija pa valstīm pēdējos gados ir uzlabojusies, kas liecina par jaunu tirgu apgūšanu.

1.7.7. attēls. Latvijas preču eksporta diversifikācija, pa gadiem, (2012-2018, izmaiņas procentpunktos)

Avots: pārpublicēts no Ekonomikas ministrijas Latvijas ekonomiskās attīstības pārskata 2018, 26

Runājot par tautsaimniecības diversifikāciju, taustāms ieguvums no dalības ES ir uzsāktie un ES daļēji finansētie projekti Latvijas un pārējo Baltijas valstu integrācijai trans-Eiropas infrastruktūras tīklos – vai tie būtu sauszemes transporta (ceļu un dzelzceļu) koridori vai starpsavienojumi ar Eiropas energoapgādes (elektrības un gāzes) tīkliem. Ietekme bijusi arī ES iespaidā notikušajai iekšējā elektrības un gāzes tirgus liberalizācijai, kas ietvēra arī piegāžu uzņēmumu nodalīšanu no infrastruktūru apkalpojošiem uzņēmumiem.

Latvijā elektrības tirgus ir liberalizēts kopš 2015. gada, ir izveidoti arī pirmie elektrības piegāžu starpsavienojumi starp Igauniju un Somiju un starp Lietuvu un Poliju, un Zviedriju. Vēl gan nav notikusi Baltijas valstu elektro-

⁴⁷ Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. (2018). Latvijas ekonomiskās attīstības pārskats, 25. lpp. Izgūts (13.03.2019) no: https://www.em.gov.lv/files/tautsaimniecibas_attistiba/leap/leap_2018.pdf

apgādes sistēmas integrācija darbībai sinhronā režīmā ar kontinentālās Eiropas sistēmām, – par to norit sarunas. Dabaszāģes tirgus Latvijā ir pilnībā liberalizēts, sākot ar 2017. gadu. Lai gan Latvijas dabaszāģes sistēma nav savienota ar ES kopējo dabaszāģes apgādes sistēmu, līdz ar Klaipēdas sašķidrinātās dabaszāģes termināļa darbības uzsākšanu 2015. gadā Latvijai ir pieejamas dabaszāģes piegādes arī no Lietuvas. Tālāka dabaszāģes piegāžu diversifikācija, kā arī augsti likvīda un integrēta reģionāla dabaszāģes tirgus izveide Baltijas reģionā ir viena no svarīgākajām nākotnes prioritātēm.⁴⁸ Aplūkojot Latvijas integrāciju Eiropas infrastruktūras tīklos, nevar nepieminēt *Rail Baltica* projektu, kura īstenošana tika sākta 2010. gadā un varētu tikt pabeigta 2026. gadā. *Rail Baltica* būs ātrgaitas lielaudas dzelzceļa savienojums starp Baltijas valstu reģionu un Rietumeiropas dzelzceļa tīklu. Latvijas ieguvums ir arī Lietuvas piekāpšanās Eiropas Komisijas spiedienam atjaunot Latvijai stratēģiski nozīmīgo Lietuvas-Latvijas dzelzceļa savienojumu starp Mažeikiem un Reņģi.

1.8. Tirgus sektora dalībnieku situācija

1.8.1. Uzņēmējdarbības vide

Pārņemot ES prasības iekšējā tirgus jautājumos, Latvijā būtiski uzlabojās uzņēmējdarbības tiesiskā vide, atzina Ekonomikas ministrija 2003. gadā. Tika radīti skaidri un vienoti nosacījumi tirgus dalībniekiem – vienoti preču ražošanas standarti, drošības marķēšanas un ekspluatācijas prasības, vienoti noteikumi konkurences politikas jomā. Vienlaikus ministrija atzina, ka vairākos sektoros pārkārtējumi vēl prasīs apjomīgas papildu investīcijas.⁴⁹

2018. gada Pasaules Bankas Uzņēmējdarbības ērtuma (*Ease of Doing Business*) pakāpes vērtējumā Latvija no 190 vērtētajām valstīm ieņēma 19. vietu. Tika atzīts, ka Latvijā ir salīdzinoši ērti saņemt kredītu un nomaksāt nodokļus, savukārt sarežģīti ir iegūt būvatļaujas un elektroenerģijas pieslēgumu, arī mazākuma akcionāru aizsardzība un maksātspējas procesu organizācija tiek zemu vērtēta. Tieši šo pēdējo jomu dēļ Latvija 2017. gadā piedzīvoja kritienu no labākās 14. pozīcijas uz minēto 19. pozīciju.

---

⁴⁸ Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. (2018). Latvijas ekonomiskās attīstības pārskats, 129.-132. lpp. Izgūts (13.03.2019) no: https://www.em.gov.lv/files/tautsaimniecibas_attistiba/leap/leap_2018.pdf

⁴⁹ Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija. (2003). Latvijas integrācija Eiropas Savienībā (Makroekonomiskais aspekts).

Ēnu ekonomika Latvijā arī būtiski samazinājusies, taču, neskatoties uz progresu, tā joprojām ir ievērojama. Eiropas Komisija savos ziņojumos un rekomendācijās regulāri atgādina par šo problēmu. 2009. gadā ēnu ekonomika Latvijā tika novērtēta 36,6 procentu apmērā no IKP, 2017. gadā – 22 procentu.⁵⁰ 2017. gadā ēnu ekonomika kā Igaunijā, tā Lietuvā bija 18,2 procenti. 2017. gadā visnozīmīgākā komponente Latvijas ēnu ekonomikā bija aplokšņu algas (54,5 procenti no visas ēnu ekonomikas). Tai sekoja neuzrādītie ienākumi (37,2 procenti) un neuzrādītie darbinieki (17,4 procenti). Vidējā ienākumu daļa, kuru uzņēmumi slēpj no Valsts ieņēmumu dienesta, ir samazinājusies no 33,7 procentiem 2010. gadā (augstākais punkts) līdz 17,1 procentam 2017. gadā. Šajā pašā laika periodā neuzrādīto darbinieku skaits arī ir samazinājies uz pusi – no 14,6 līdz 7,4 procentiem no darbinieku kopskaita. Aplokšņu algu apkarošana arī ir devusi rezultātus. Proti, 2010. gadā aplokšņu algās maksāja vidēji 35,5 procentus no atalgojuma, 2017. gadā – 20,9 procentus. Koruptīvo maksājumu apjoms, ko uzņēmumi veic, lai panāktu sev labvēlīgus iestāžu lēmumus, 2017. gadā bija 8,4 procenti no visiem ienākumiem (pirms 2017. gada svārstījušies robežās starp 10 un 14 procentiem), un, lai piekļūtu valsts pasūtījumiem – 5,1 procents (2010. gadā 9,5 procenti). Reģionālā griezumā vislielākā ēnu ekonomika 2017. gadā bija Rīgā (24,6 procenti no Rīgas IKP), bet nozaru griezumā – būvniecībā (35,2 procenti no nozares IKP).

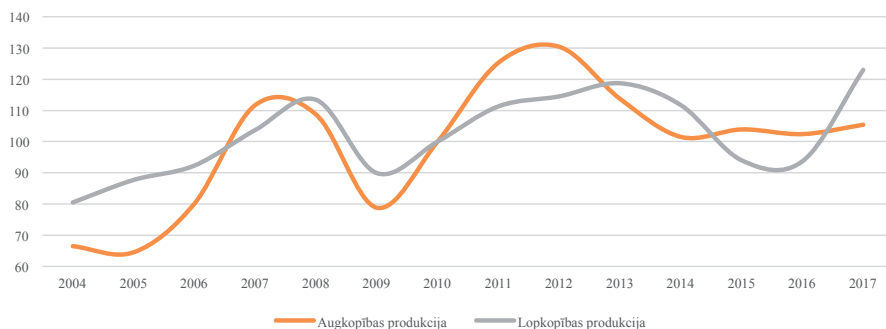
1.8.2. Pārmaiņas lauksaimniecībā

Vērtējot ES ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību un uzņēmējiem, ir vērts minēt lauksaimniecību. Arī šis sektors ir piedzīvojis nozīmīgas pārmaiņas. Jāatgādina, ka Kopējās lauksaimniecības politikas ietvaros ES dalībvalstīs lauksaimniecībai tiek piemērots īpašs režīms. Tas nozīmē to, ka pēc pievienošanās ES, atšķirībā no pārējiem sektoriem, lauksaimniecības tirgus Latvijā tika deliberalizēts, un lauksaimnieki, ievērojot noteiktās ražošanas kvotas un citus nosacījumus, varēja saņemt atbalsta finansējumu. Sākotnējie pārmetumi, ka ES ir iznīcinājusi Latvijas cukura ražošanas nozari, laika gaitā ir zaudējuši nozīmi. Statistikas dati liecina, ka cenu rādītāju, tātad ienākumu, tendence lauksaimniecībā ir bijusi pozitīva, lai arī tie piedzīvo-

⁵⁰ Sauka, A. (2017). Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009.–2017. gadā, prezentācija 8. Ikgadējā ēnu ekonomikas konferencē, Rīgas Ekonomikas augstskola, https://www.vid.gov.lv/sites/default/files/a.saukas_prezentacija.pdf

juši būtiskas svārstības (1.8.2.1. attēls). Salīdzinot ar 2004. gadu, 2017. gadā augkopības produkcijas cenu rādītājs bija par 39 procentiem augstāks, bet lopkopības – par 43 procentiem. Piekļuve ES lauksaimniecības maksājumiem un ienākumu pieaugums ir veicinājis lauksaimniecības zemes vērtības pieaugumu: 2004. gadā hektārs aramzemes maksāja 1001 eiro (26 reizes lētāk nekā Dānijā), 2017. gadā – 2975 eiro (17 reizes lētāk nekā Dānijā).⁵¹ Latvijā zemes vērtībai ir ievērojamas reģionālās atšķirības: cenas starpība starp dārgāko Zemgali un lētāko Latgali 2017. gadā bija 3,6 reizes. Lauksaimniecībā ir notikušas arī strukturālas pārmaiņas. Kopš 2010. gada (par agrākiem gadiem nav pieejami dati) lauksaimniecībā izmantojamās zemes platības ir palielinājušās par 7,8 procentiem (no 1,76 miljoniem hektāru 2010. gadā līdz 1,93 miljoniem hektāru 2016. gadā). Ir arī samazinājies mazo un vidēja lieluma saimniecību skaits (zem 100 hektāriem), bet audzis lielo saimniecību skaits (virs 100 hektāriem). Audzis ir to pārtikas nozares uzņēmumu skaits, kurus kontrolē īpašnieki no citām ES dalībvalstīm. 2015. gadā tādi bija 30 (61 procents no ārvalstu uzņēmumu kopskaita), un to apgrozījums bija 430 miljoni eiro (75 procenti no ārvalstu uzņēmumu apgrozījuma šajā nozarē).

1.8.2.1. attēls. Lauksaimniecības produkcijas cenu indeksi (2010=100), pa gadiem, (2004-2017)

Avots: Centrālās statistikas pārvaldes datu kopa [LIG115]

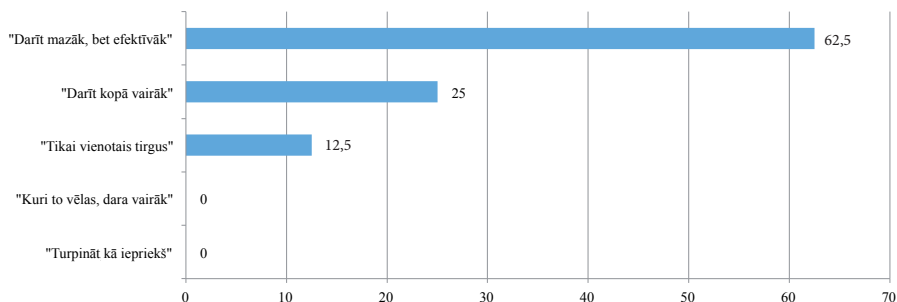
⁵¹ Dati par lauksaimniecības zemes cenu no Eurostata datu kopām [apri_lprc_h] un [apri_lprc]. Pārējie dati no Centrālās statistikas pārvaldes.

1.8.3. Uzņēmēju vērtējums

Latvijas uzņēmēji ES vienotajā tirgū jūtas samērā ērti. To apstiprina gan pētījumi⁵², gan uzņēmējus pārstāvošās organizācijas. Piemēram, Latvijas Darba devēju konfederācija (LDDK) atzīst, ka dalība ES šķietot pašsaprotama, turklāt ir apgūtas nepieciešamās iemaņas, lai darbotos līdzvērtīgi citu dalībvalstu privāto industriju lobētājiem. Līdzdalība Latvijas pozīciju formulēšanā vairs nenotiek tikai “politikas aizkulisēs” – uzņēmēji reāli iedziļinās ES tiesību aktu projektos, jo saprot, ka tam ir nozīme biznesa darbībā. Līdz ar to iepriekšējā sajūta, ka mazas valstis nevar cerēt uz lielu privāto lobētāju klātbūtni Briselē⁵³, ir zaudējusi aktualitāti, pat par spīti tam, ka Latvijā mītnes vietu joprojām nav atradušas lielas, Eiropas mērogā nozīmīgas industrijas.

Latvijas uzņēmēji ir ieinteresēti ES attīstībā un spēj daudz labāk izprast procesus, un to apliecina LDDK 2017. gadā īstenotā uzņēmēju aptauja par vēlamākajiem ES nākotnes attīstības scenārijiem. Šajā aptaujā 62,5 procenti no aptaujātajiem uzņēmējiem izvēlējās scenāriju “darīt mazāk, bet efektīvāk” un 25 procenti – “darīt kopā vairāk”. Pārējie scenāriji, piemēram, “tikai vienotais tirgus”, “turpināt kā iepriekš” un “kuri to vēlas, dara vairāk” saņēma atbalstu tikai dažādu procentpunktu apmērā (1.8.3.1. attēls).

1.8.3.1. attēls. Latvijas uzņēmēju skatījums uz ES nākotnes scenārijiem, procenti

Avots: LDDK aptauja par Eiropas Komisijas ierosinātajiem Eiropas nākotnes attīstības scenārijiem

⁵² Piemēram, Meļķis, D. (2017). Between Eurocriticism and Eurorealism in Latvian economy. In: *Euroscepticism in the Baltic States: Uncovering Issues, People and Stereotypes*, Aldis Austers and Karlis Bukovskis (eds.), LIIA, pp. 88-100.

⁵³ Kažoka, I. (2014). *Latvijas 10 gadi Eiropas Savienībā: sabiedrības noskaņojums un lēmumu pieņemšana*. Providus, 25.-26. lpp.

Tajā pašā laikā uzņēmēji ir sapratuši, ka vienotība ES vienotajā tirgū ir vien ideāls, kas praksē darbojas samērā nosacīti. Mācīšanās lielā mērā ir notikusi no kolēģu rūgtās pieredzes. Tāds liktenis 2004. gadā piemeklēja Latvijas uzņēmumu “Laval un Partneri”, kurš nodarbojās ar celtniecības pakalpojumu sniegšanu Zviedrijā, izmantojot Latvijas darbaspēku. Uzņēmums atteicās parakstīt kolektīvo vienošanos par darba samaksu un citiem noteikumiem ar Zviedrijas celtnieku arodbiedrību, aizbildinoties, ka analogiska vienošanās ir jau parakstīta ar Latvijas celtnieku arodbiedrību. Atteikums izraisīja protestus un uzņēmumam nācās pārtraukt darbību Zviedrijā. Lai arī 2007. gadā ES Tiesa lēma par labu Latvijas kompānijai, uzņēmums jau bija bankrotējis.

Arī vēlāk Latvijas uzņēmumi ir sastapušies ar protekcionismu vecajās dalībvalstīs, tāpēc mēģinājumus ES mērogā grozīt noteikumus, piemēram, attiecībā uz komandētajiem darbiniekiem un sauszemes pārvaldātāju drošības un darba laika standartiem traktē kā šo veco dalībvalstu lobētu procesu. Uzņēmēju ieskatā tādai nelielai valstij kā Latvija ir pastāvīgi jābūt gatavībā pārvērtēt savas ekonomiskās intereses un tās aktīvi aizstāvēt. LDDK arī atzīst, ka “savienoto trauku princips”, respektīvi, atvērtas robežas darbaspēka kustībai, pārmērīgi lielu ekonomisko un sociālo atšķirību apstākļos nav nākušas Latvijai par labu un novedušas pie darbaspēka trūkuma.

Taču Latvijā ir nozares, kas vēlas vairāk regulācijas ES līmenī. Piemēram, finanšu pakalpojumu nozare izjūt konkurences spiedienu no labāk kapitalizētām finanšu iestādēm citās dalībvalstīs jaunu finanšu tehnoloģiju un pakalpojumu attīstīšanā, tāpēc, lai nodrošinātu arī sev vietu jauno tehnoloģiju vidē, ierosina izveidot vienotu Eiropas mēroga sistēmu jauno pakalpojumu testēšanai (tā dēvētās *regulatory sandboxes* jeb regulācijas smilškastēs, uz kurām tiek attiecinātas atvieglotas uzraudzības prasības).⁵⁴ Otrkārt, ņemot vērā plašos naudas atmazgāšanas gadījumus, tiek aicināts ES līmenī īstenot ne tikai sistēmiski nozīmīgu banku uzraudzību, bet arī uzraudzību attiecībā uz cīņu pret naudas atmazgāšanu.⁵⁵ Šāda banku vēlme ir labi saprotama, jo ir atklājies, ka mātes bankas un vietējās valsts pārvaldes struktūras ir pie-segušas naudas atmazgāšanu, turklāt atsevišķos gadījumos negodprātīgi

⁵⁴ Melķis, D. (2017). Between Eurocriticism and Eurorealism in Latvian economy. In: *Euro-scepticism in the Baltic States: Uncovering Issues, People and Stereotypes*, Aldis Austers and Karlis Bukovskis (eds.), LIIA, pp. 97-98.

⁵⁵ Intervija ar bankas “Citadele” pārstāvi.

manipulējušas ar šo informāciju, nodarot ievērojamus zaudējumus vietējai banku nozarei.

Uzņēmējiem ir samērā kritisks skatījums arī attiecībā uz ES strukturālo fondu apguves gaitu Latvijā. Piemēram, tiek norādīts, ka veidojas atkarība no ES naudas. Arī finansējuma sadale tiek pārmērīgi fragmentēta. Tā vietā, lai rūpētos par visiem, lietderīgāk būtu bijis atbalstīt lielos nozaru līderus, kas tālāk radītu biznesa iespējas mazākajiem spēlētājiem. LDDK par problēmu atzīst arī to, ka struktūrfondu apguvē pārmērīga priekšroka tiek dota dārgu tehnoloģisko iekārtu iegādei, piemēram, arodskolām, pienācīgu uzmanību neveltot investīcijām cilvēkresursu attīstībā un kvalitatīvu pedagoģiju sagatavošanā.⁵⁶

1.8.4. Sociālais dialogs

Vērtējot sociālo politiku Latvijā, 2002. gadā Eiropas Komisija secināja, ka sociālajā dialogā dominē trīspusējā struktūra (darba devēju organizācijas, arodbiedrības un valdība), taču izpratne par divpusējā sociālā dialoga nozīmi ir vāja. Tika arī atzīts, ka gan sociālo partneru, gan valdības kapacitāte ir pārāk zema, lai sekmīgi īstenotu sociālo dialogu.⁵⁷ Šobrīd, intervējot gan darba devēju (LDDK), gan arodbiedrību (Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības, LBAS) pārstāvjus, rodas pārlicība, ka sadarbība sekmējas daudz labāk.

LBAS uzsver, ka sociālās likumdošanas saskaņošana ar ES prasībām Latvijai ir nākusi par labu – likumdošana ir kļuvusi modernāka un ir vairāk vērsta uz darbinieku aizsardzību. Vislabākā situācija esot lielajos uzņēmumos, kuros darbojas arodbiedrības. No LBAS skatpunkta ne visas sociālās iniciatīvas ir atbalstāmas, jēdzīgāk ir nodrošināt “taisnīgu nevienlīdzību”. Piemēram, LBAS iebilst pret minimālā atalgojuma unificēšanu, jo darba slodzes starp nozarēm nav salīdzināmas. Turklāt ražīguma izaugsme nevar būt pašmērķis – svarīgāk ir nodrošināt, lai saglabātos uzņēmumu konkurētspēja.

LDDK savukārt uzsver, ka kopš pievienošanās ES attieksme pret sociālo dialogu ir mainījusies, uzņēmēji ir kļuvuši sociāli atbildīgāki, un ir mainījušās arī pašas LDDK prioritātes, līdzās izaugsmei izceļot arī labklājības motīvu. Sociālais dialogs uzņēmumu (koplīgumi) un nozaru (ģenerālvienošanās) līmenī palīdz sakārtot tautsaimniecības nozares, atzīst LDDK, lai gan pretestība no atsevišķu uzņēmēju puses esot liela, kas izskaidrojams ar izpratnes trūkumu.

⁵⁶ Intervija ar LDDK pārstāvi.

⁵⁷ European Commission (2002). 2002 Regular Report on Latvia's progress towards accession, pp. 83-84.

Lai arī LBAS norāda, ka ir spēcīgākā arodbiedrību apvienība Baltijas valstīs, statistika tomēr liecina, ka arodbiedrību pārstāvības aptvērums vājinās. Saskaņā ar Starptautiskās darba organizācijas datiem 2003. gadā 21 procents no Latvijā strādājošajiem bija arodbiedrību biedri, 2015. gadā – tikai 12,6 procenti. Arī koplīgumu statistika nav iepriecinoša, jo to strādājošo daļa, uz kuriem attiecas koplīgumi, ir samazinājusies no 22 procentiem 2007. gadā līdz 14,8 procentiem 2015. gadā.⁵⁸ Kā atzīst LBAS pārstāvji, liels izaicinājums ir pašu strādājošo izpratnes trūkums par piedalīšanās arodbiedrībās nozīmību.⁵⁹

1.8.5. Tirgus uzraugošo institūciju vērtējums

Viens no Latvijas lielākajiem izaicinājumiem pēc pievienošanās ES bija administratīvās kapacitātes stiprināšana dažādās tirgus uzraudzības jomās un ES noteikumu efektīva piemērošana.⁶⁰ Divām jomām ES vienotajā tirgū ir īpaša nozīme – patērētāju tiesību aizsardzībai un konkurences tiesībām. Uzraudzību šajās jomās īsteno nacionālās iestādes, taču to darbības efektivitātei ir ietekme uz visu ES, kā to nesēn apliecināja precedents ar nepiemērotu lopu izmantošanu gaļas ražošanai Polijā. Ir pamats diskusijai par to, vai kopš pievienošanās ES ir uzlabojusies uzņēmēju izpratne par principiem, uz kuriem balstās ES vienotais tirgus, no vienas puses, un vai ir radīta pietiekama administratīvā kapacitāte ES noteikumu pareizas piemērošanas kontrolei, no otras puses.

Gan Patērētāju tiesību aizsardzības centrs (PTAC), gan Konkurences padome (KP) ir vienisprātis, ka ES likumdošanas pārņemšana ir palīdzējusi Latvijā sakārtot abas jomas.⁶¹ ES “aizmugurei” ir bijusi liela nozīme arī vēlākos gados, kad Latvijā bija jāpārņem jaunas direktīvas. Patērētāju tiesību aizsardzības jomā bez stingra ES atbalsta Latvijai būtu pietrūcis politiskās

---

⁵⁸ Dati no International Labour Organization, Ilostat, Industrial relations, Latvia. Izgūts (13.03.2019) no: http://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jspx?MBI_ID=9

⁵⁹ Par to, ka arodbiedrību centieniem bieži nav vēlamā efekta, var lasīt arī citos pētījumos. Piemēram, Reire, G., Lulle, A. (2017). Annual Review of Labour Relations and Social Dialogue: Baltics 2017, Friedrich-Ebert-Stiftung, p. 2. Izgūts (13.03.2019) no: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/bratislava/14465.pdf>

⁶⁰ Vairāk par problemātiskajiem sektoriem Latvijā: European Commission. (2003). Comprehensive monitoring report on Latvia's preparations for membership, p. 57. Izgūts (13.03.2019) no: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2003/cmr_lv_final_en.pdf

⁶¹ Intervijas ar PTAC un KP pārstāvjiem.

grības piemērot, piemēram, direktīvu par negodīgiem noteikumiem patērētāju ligumos (esot bijusi milzīga pretestība no pakalpojumu sektorā strādājošiem uzņēmumiem). Konkurences jomā līdzīga situācija esot bijusi ar izmaiņām Konkurences likumā attiecībā uz publisko personu darbībām, – tikai ES atbalsta un KP neatlaidības dēļ likuma grozījumi 2019. gada 28. martā ir pieņemti Saeimā 3. lasījumā.

Abas iestādes ir apmierinātas ar to, ka ir augusi to ietekme un atpazīstamība. Abas ir izjutušas ES atbildīgo institūciju pretimnākšanu un gatavību iespēju robežās rēķināties ar specifiskām Latvijas interesēm. Ļoti pozitīvi ir arī tas, ka ES Tiesa augstu vērtē Latvijas nacionālo tiesu kompetenci konkurences tiesību jomā.⁶²

Vienlaikus gan PTAC, gan KP arī atzīst, ka ir vēl daudz darāmā, lai uzlabotu Latvijas uzņēmēju izpratni par godīgas komercprakses nozīmi. Piemēram, KP aptauja 2018. gada decembrī atklāja, ka katrs desmitais Latvijas uzņēmējs joprojām būtu gatavs apzināti vienoties ar konkurentiem par cenām vai īstenot citu konkurences kropļojumu, lai gūtu prettiesisku peļņu un liktu patērētājiem pārmaksāt.⁶³ Arī patērētāju tiesību aizsardzības jomā vēl daudz darāmā: saskaņā ar Eiropas Komisijas *Consumer Markets Scoreboard* (Patēriņa tirgus indekss) vērtējumu 2018. gadā Latvijas sniegums bija zem ES vidējā rādītāja.⁶⁴

Secinājumi

2003. gadā ekonomisti Latvijas dalībā ES saskatīja garantiju tam, ka celsies Latvijas tautsaimniecības konkurētspēja pasaulē un vispārējā labklājība, notiekot pārejai no darbietilpīgas ekonomikas uz zināšanu ietilpīgu ekonomiku.

Nenoliedzami, Latvija ir sasniegusi ievērojamu progresu kopš pievienošanās ES, un daudzi ekonomiskie un sociālekonomiskie rādītāji ir uzlabojušies. Taču atsevišķos aspektos atbilde uz jautājumu, vai dalība ES tam ir bijusi priekšnoteikums, nav nedz vienkārša, nedz viennozīmīga.

⁶² Intervija ar ES Tiesas tiesnesi.

⁶³ Konkurences padome (05.12.2018). Katrs desmitais Latvijas uzņēmējs pretlikumīgas peļņas gūšanas dēļ ir gatavs apzināti kropļot konkurenci. Izgūts (13.03.2019) no: <https://www.kp.gov.lv/posts/katrs-desmitais-latvijas-uznemejs-pretlikumigas-pelnas-gusanas-del-ir-gatavs-apzinati-kroplot-konkurenci>

⁶⁴ European Commission. (2018). *Consumer Markets Scoreboard: 2018 Edition*, pp. 134-136.

Ņemot vērā identificētos izaicinājumus, par būtiskākajiem atzīstami šādi virzieni Latvijas nākotnes attiecībās ar ES:

- infrastruktūras (ceļu, dzelzceļa, jūras, kabeļu un cauruļvadu) savienojumu tālāka attīstīšana starp ES un Baltijas valstīm, tādējādi ciešāk integrējot šo reģionu Eiropas transporta tīklos un mazinot nošķirtību no ES attīstītākajām dalībvalstīm;
- arī tuvākajā nākotnē Latvija izjutīs vajadzību pēc ES fondu finansējuma. Taču, lai novērstu atkarību no ES finansējuma, turpmāk lielāks uzsvars būtu liekams uz līdzekļu piešķirumiem konkursu veidā, turklāt lielāku finansējuma daļu novirzot zinātnes un inovāciju attīstībai, uzņēmumu kooperācijas atbalstam un jaunu uzņēmumu attīstībai;
- ir būtiski padziļināt ES integrāciju pakalpojumu un digitālās ekonomikas jomās, kurās atšķirībā no rūpniecības izpaužas Latvijas ekonomiskās priekšrocības. Turklāt būtu nepieciešams izveidot vienotu Eiropas patentu reģistru, lai atvieglotu šādu patentu reģistrāciju un aizsardzību, kā arī atvieglot noteikumus piekļuvei pie patentētajām tehnoloģijām;
- jomas, kurām būtu jāvelta lielāka uzmanība un resursi, ietver, piemēram, lielāku ienākumu vienlīdzību starp iedzīvotāju sociālajām grupām un reģioniem, nabadzības izskaušanu, elastīgu izglītības piedāvājumu un arodprasmju piedāvājuma paplašināšanu, veselības aprūpes tālāku uzlabošanu, tiesu sistēmas efektivizāciju, korupcijas un ēnu ekonomikas apkarošanu, maksātnespējas procesu sakārtošanu, mobilitātes iespēju paplašināšanu starp reģioniem un starp Latviju un citām ES dalībvalstīm, sociālā dialoga stiprināšanu un uzņēmēju informēšanu par augstu godīgas konkurences un patērētāju drošības standartu nozīmi ES vienotajā tirgū;
- ir jāmainās uzskatiem par to, kāda nozīme ir Latvijas investīcijām ārvalstīs. Ir zināms, ka visintensīvākā investīciju apmaiņa notiek starp attīstītākajām valstīm, un parasti tā ir divvirzienu kustība. Arī Latvijai ir nepieciešams iekļauties šādā iekšējo un ārējo investīciju apmaiņā, bet, lai tas notiktu, jāstiprina vietējo uzņēmumu spēja radīt inovatīvus produktus un veikt uzņēmējdarbību globālā mērogā;
- Latvijas tālākā ekonomiskā attīstība būs lielā mērā atkarīga no eksporta iespējām ES iekšējā tirgus ietvaros, tāpēc Latvijas interesēs būtu mazināt esošo ekonomisko nelīdzsvarotību starp ES ziemeļu un dienvidu valstīm.

II SOCIĀLEKONOMISKĀS PĀRMAIŅAS LATVIJĀ

ES pastāv virkne politiku/programmu sociālekonomisko pārmaiņu veicināšanai dalībvalstīs. Tiek uzsvērts, ka sociālais progress, kas vērsts uz augstu nodarbinātības un sociālās aizsardzības līmeni, dzīves līmeņa paaugstināšanu un dzīves kvalitāti, kā arī ekonomisko un sociālo kohēziju, ir Eiropas sabiedrības modeļa galvenais elements, ko raksturo līdzsvars starp sociālo taisnīgumu un ekonomisko efektivitāti. ES sevi pozicionē kā sociālo pārmaiņu katalizatoru, kas cenšas palielināt nodarbinātības un darba ņēmēju mobilitāti, uzlabot darba vietu kvalitāti un darba apstākļus, iesaistīt strādājošos dialogā ar uzņēmumu vadību, cīnīties pret nabadzību un sociālo atstumtību, veicināt vienlīdzīgas iespējas un apkarot diskrimināciju, kā arī modernizēt sociālo aizsardzību. Vienlaikus ar izglītības, jaunatnes un sporta programmu palīdzību tiek stiprināta Eiropas dimensija, veicināta mobilitāte un starptautiskā sadarbība.

ES sociālā politika aptver plašu tēmu loku, piemēram, tādu kā darba ņēmēju dzīves un darba apstākļi, viņu veselība un drošība, vienlīdzīgas iespējas vīriešiem un sievietēm, dialogs starp sociālajiem partneriem, cilvēkresursu attīstība, nodarbinātība, sociālā aizsardzība, sociālā atstumtība. Taču vairums šo sociālekonomiskās nozīmes politiku, piemēram, ekonomiskās, nodarbinātības, sociālās, veselības, izglītības, kultūras u.c. politikas ietilpst vai nu tā dēvēto dalīto kompetenču, vai atbalsta kompetenču grupā. Tas nozīmē, ka šajās jomās rīcība ES līmenī parasti aprobežojas ar vispārīgu principu un mērķu nosprašanu, dalībvalstu ziņā atstājot instrumentu izvēli, kā šos nospraustos mērķus sasniegt. Izņēmumi ir ekonomiskās, sociālās un teritoriālās kohēzijas politika un atsevišķi sociālās un sabiedrības veselības politikas aspekti – šajās jomās ES līmenī var tikt izstrādāti dalībvalstīm saistoši noteikumi.

ES sociālekonomiskās politikas tiek veidotas, izmantojot dažādus instrumentus, tostarp tiesību aktus, Eiropas Sociālo fondu, kā arī realizējot pasākumus konkrētās jomās, piemēram, tādās kā sabiedrības veselība, nabadzība un invalīdu loma. Liela nozīme tiek atvēlēta atvērtās koordinācijas metodei, kas balstās uz regulāru dalībvalstu progresa novērtējumu konkrētās jomās. Šo instrumentu skaitā ir stratēģija “Eiropa 2020” – ES izaugsmes un nodarbinātības programma desmit gadiem (2011-2020), un tajā ir uzsvērtas gudas, ilgtspējīgas un integrējošas izaugsmes nozīme, lai pārvarētu Eiropas

ekonomikas strukturālās nepilnības, uzlabotu konkurētspēju un liktu pamatus ilgtspējīgai sociālajai tirgus ekonomikai. Šīs programmas ietvaros ES dalībvalstis ir apņēmušās līdz 2020. gadam sasniegt virkni indikatoru, piemēram, nodarbinātībā – 75 procentiem cilvēku vecumā no 20 līdz 64 gadiem ir jāstrādā; pētniecībā jāiegulda vismaz 3 procenti no ES IKP; klimata pārmaiņu un enerģētikas jomā – siltumnīcefekta gāzu emisijām jābūt par 20 procentiem zemākām nekā 1990. gadā, 20 procenti enerģijas jāiegūst no atjaunojamiem energoresursiem un par 20 procentiem jāuzlabo energoefektivitāte; izglītībā – nepieļaut, lai izglītību priekšlaikus pamestu vairāk nekā 10 procenti skolēnu un lai vismaz 40 procentu cilvēku vecumā no 30 līdz 34 gadiem iegūtu augstāko izglītību; nabadzības izskaušanas un sociālās atstumtības jomā – visā ES vismaz par 20 miljoniem jāsamazina to cilvēku skaits, kuri dzīvo nabadzībā vai ir sociāli atstumti.

Jāuzsver, ka sociālekonomiskas pārmaiņas noris ne tikai ES politiku iespaidā. Liela nozīme ir arī valstu iekšējiem sociālajiem procesiem, kuru ietvaros mainās sabiedrības vērtības, attieksme un ikdienas prakses. Piemēram, svarīga ir attieksmes maiņa cilvēkiem pret sevi, pret līdzcilvēkiem un pret dažādām institūcijām, tajā skaitā valsts iestādēm. Nozīmīga ir arī sabiedrību nelabvēlīgi ietekmējošas rīcības izskaušana (ar vai bez tiesībsargājošo institūciju iesaistes), piemēram, tādas rīcības kā zagšana, krāpšana, melošana, lai to vietā veidotos noderīgākas prakses, piemēram, lielāka uzticēšanās un funkciju deleģēšana – divas vērtības, bez kurām nav iespējama tāda līmeņa indivīdu profesionālā specializācija, kāda novērojama augsti organizētās un attīstītās sabiedrībās. Liela nozīme šādu vērtību un prakšu pārmaiņu veicināšanā ir cilvēku pārrobežu mobilitātei. Cilvēkiem pārvietojoties, tiek nodrošināta arī informācijas apmaiņa par dažādās sabiedrībās pastāvošajiem priekšstatiem un rīcības modeļiem.

Jebkurā gadījumā, runājot par sociālekonomiskajām pārmaiņām, nevar nepieminēt eiropeizācijas konceptu, turklāt tā iespējami plašākajā formulējumā, kādu, piemēram, piedāvā Klaudio Radelli.⁶⁵ Saskaņā ar Radelli skatījumu eiropeizācija ir virkne procesu, kuru laikā tiek radīti, izplatīti un institucionalizēti gan formāli, gan neformāli noteikumi, arī procedūras, politiskās paradigmas, stili un prakses, kas sākotnēji tiek definētas un konsolidētas

⁶⁵ Radaelli, C. M. (2000). Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change. *European Integration Online Papers*, Vol. 4, Issue. 8. Izgūts (14.03.2019) no: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf>

ES politiskajā procesā un pēc tam tiek iekļautas dalībvalstu nacionālā līmeņa diskursā, politiskajā struktūrā un publiskajās politikās. Respektīvi, no šāda skatpunkta eiropeizācija ir divvirzienu process (valstis – ES un ES – valstis), turklāt eiropeizācijas process nav saistīts tikai ar ES formālo noteikumu pārņemšanu, bet arī neformālo noteikumu, procedūru un uzvedības standartu ieviešanu.

Latvijai, pievienojoties ES, bija jādemonstrē atbilstība ES formālajiem noteikumiem – ES dalībvalstu tiesību un pienākumu kopumam (*acquis communautaire*), tajā skaitā arī sociālekonomiskajās politikās. Latvijai bija jāapliecina, ka tā respektē iedzīvotāju ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības, piemēram, tiesības uz iztikas līdzekļu minimumu, sociālo nodrošinātību, brīvība būt par arodbiedrības biedru, tiesības streikot, bezmaksas izglītība un tamlīdzīgi. Latvija to spēja, taču saskaņā ar ES vērtējumu⁶⁶ tolaik vēl pastāvēja nepilnības attiecībā uz nelabvēlīgā situācijā nonākušo cilvēku iesaisti darba tirgū, uz infrastruktūras izveidi, kas nepieciešama lielākas darbaspēka mobilitātes nodrošināšanai, un arī attiecībā uz izglītības sistēmas kvalitāti. Tika uzsvērtā efektīvas īstenošanas un izpildes nozīme attiecībā uz darba tiesībām, veselību un drošību un sabiedrības veselību, un tika atgādināts, ka jāturpina ieguldīt administratīvo spēju stiprināšanā, jo īpaši – attiecībā uz pārbaudēm, sadarbību un koordināciju visos pārvaldes līmeņos.

2.1. Sociālekonomiskā situācija

Latvijas iedzīvotāju sociālekonomiskā situācija un dzīves kvalitāte ir būtiski uzlabojusies kopš Latvijas iestāšanās ES. Ir auguši iedzīvotāju ienākumi, samazinājies bezdarbs, dažādojusies māsājniecību patēriņa struktūra, proti, šajā struktūrā vairs tik izteikti nedominē pārtika, un šodien ģimenes Latvijā spēj vairāk līdzekļu atlicināt arī sekundārām vajadzībām, piemēram, transportam un atpūtai arī zemu ienākumu iedzīvotāju kvintīļu grupās (2.1.1. tabula).

---

⁶⁶ Eiropas Komisija. (09.10.2002). Regulārais ziņojums par Latvijas progresu attiecībā uz pievienošanu.

2.1.1. tabula. Patēriņa izdevumu sastāvs un struktūra ienākumu kvintiļu grupās vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesi, procentos

	1		2		3		4		5	
	2004	2017	2004	2017	2004	2017	2004	2017	2004	2017
Pārtika un bezalkoholiskie dzērieni	41,0	33,1	39,1	29,9	35,4	28,4	30,5	25,3	21,5	20,5
Alkoholiskie dzērieni, tabaka	4,3	4,0	3,1	2,7	3,4	2,9	3,6	3,6	3,4	3,1
Apģērbi un apavi	5,6	4,9	5,8	4,9	6,8	4,9	7,4	6,6	8,4	7,4
Mājoklis, ūdens, elektroenerģija, gāze un cits kurināmais	13,3	17,6	16,0	17,1	13,9	16,6	12,7	15,1	10,6	12,6
Mājokļa iekārta, mājturības piederumi un mājas uzkopšana	3,8	3,7	4,4	4,3	4,2	4,7	5,6	5,2	6,1	5,5
Veselība	3,1	5,6	5,5	9,1	4,5	8,3	3,8	5,9	3,5	5,3
Transports	8,7	11,3	7,6	11,1	9,4	11,6	11,5	14,6	16,1	17,3
Sakari	5,3	5,4	6,0	4,6	6,3	4,4	7,3	4,2	7,0	3,8
Atpūta un kultūra	5,3	5,2	4,7	6,3	5,8	6,9	6,1	7,9	7,4	9,5
Izglītība	1,2	1,3	0,9	1,0	1,5	1,5	1,9	1,0	2,3	1,2
Restorāni, kafējnīcas un viesnīcas	4,3	3,0	2,8	3,6	4,4	4,0	5,0	4,6	7,0	7,0
Dažādas preces un pakalpojumi	4,2	5,0	4,1	5,4	4,4	5,7	4,7	6,0	6,6	6,8

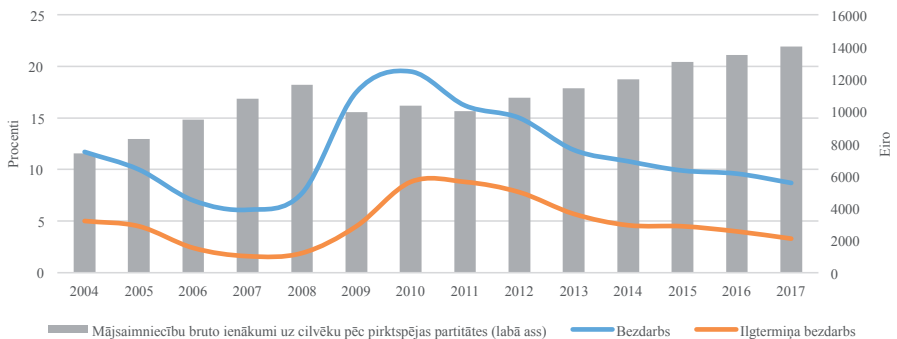
Avots: Centrālās statistikas pārvaldes datu kopa [MBG140]

Latvijas sociālekonomisko progresu pēc pievienošanās ES lielā mērā raksturoja tieši iekšējā patēriņa attīstība. Piemēram, laikā starp 2004. un 2017. gadu mājsaimniecību patēriņš ir pieaudzis no 9,5 līdz 13,8 miljardiem eiro jeb 1,45 reizes, un iekšējais patēriņš bija nozīmīgs ekonomiskās attīstības dzinulis līdz 2008. gadam. Latvijas iedzīvotājiem ir radusies piekļuve daudz plašākam un cenu ziņā samērīgākam preču un pakalpojumu klāstam neatkarīgi no tā, vai runa ir par pārtikas produktiem, sadzīves lietām vai mājokļiem.

Ienākumu un bezdarba dinamika ir atspoguļota 2.1.1. attēlā. Redzams, ka ir bijuši divi izaugsmes periodi: no 2004. līdz 2007. gadam un no 2010. gada

līdz 2017. gadam. Pēdējos gados bezdarbs turpina samazināties, arī ilgtermiņa bezdarbs, lai gan tā līmenis vēl nav nokritis līdz pirmskrīzes rādītājam. Toties reālo ienākumu dinamika ir pozitīvāka – lai gan 2009.-2011. gada periodā ir vērojams kritums, ienākumi ir auguši un jau ir būtiski pārsnieguši pirmskrīzes līmeni. Kopumā, salīdzinot 2004. un 2017. gadu, mājsaimniecību ienākumi ir palielinājušies teju divas reizes. Aplūkojot mājsaimniecību ienākumus nau-
das izteiksmē, skaitļi ir pieticīgāki, proti, mājsaimniecību ienākumi uz vienu mājsaimniecības locekli (ienākumi no algota darba, transfertiem, īpašuma un pašnodarbinātības) ir pieauguši vidēji no 141,33 eiro 2004. gadā līdz 488,84 eiro 2017. gadā, taču relatīvā izteiksmē šie ienākumi ir auguši īpaši strauji – 3,4 reizes.

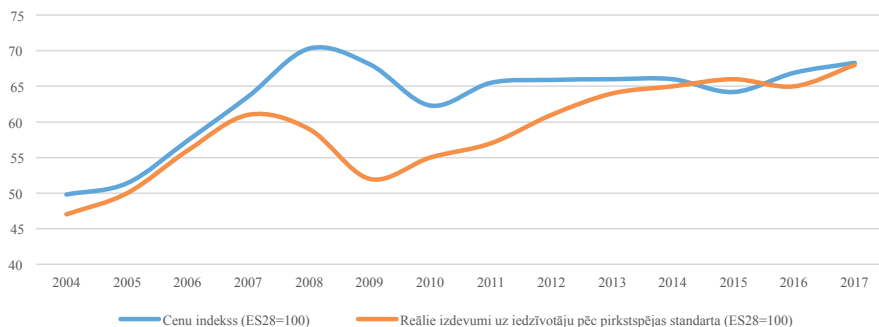
2.1.1. attēls. Reālo ienākumu un bezdarba dinamika Latvijā, pa gadiem, (2004-2017)

Avots: Eurostata datu kopas [une_rt_a], [une_ltu_a] un [sdg_10_20]

Ienākumiem konverģējot ar ES attīstītākajām dalībvalstīm, konverģējušas ir arī izmaksas. 2.1.2. attēlā ir atspoguļota cenu un reālo izdevumu pēc pirktspējas paritātes standarta konverģences ar ES28 vidējiem rādītājiem dinamika. Šajā attēlā spilgti redzams, kā krīze 2008.-2010. gadā iespaidoja iedzīvotāju ienākumus un rezultātā reālo patēriņu, vai, precīzāk runājot, kā izpaudās iekšējā devalvācija. Iekšējās devalvācijas laikā tautsaimniecības konkurētspēja tiek atjaunota, nevis devalvējot nacionālo valūtu, bet gan nospiežot cenas tautsaimniecības iekšienē, samazinot iedzīvotāju ienākumus un patēriņu.

2.1.2. attēls. Cenu un iedzīvotāju reālo izdevumu uz cilvēku pēc pirktspējas standarta indeksi salīdzinājumā ar ES28 vidējiem rādītājiem, pa gadiem, (2004-2017, ES28=100)

Avots: Eurostata datu kopa [prc_ppp_ind]

Pateicoties Latvijas integrācijai ES, Latvijas iedzīvotāji var dzīvot tīrākā un veselīgākā vidē, baudīt lielāku finansiālo noguldījumu aizsardzību, augstākus sociālās drošības, personas datu un patērētāju tiesību aizsardzības standartus. ES mērogā īstenotā brīvā personu un darbaspēka kustība, izglītības programmu salāgošana un profesionālu kvalifikāciju atzišana regulētajās profesijās savukārt nodrošina piekļuvi citu ES dalībvalstu darba tirgiem. Latvijas iedzīvotājiem ir pieejami arī lētāki un plašāki telekomunikāciju pakalpojumi un kvalitatīvāka publiskā infrastruktūra, tajā skaitā valsts centrālie autoceļi.

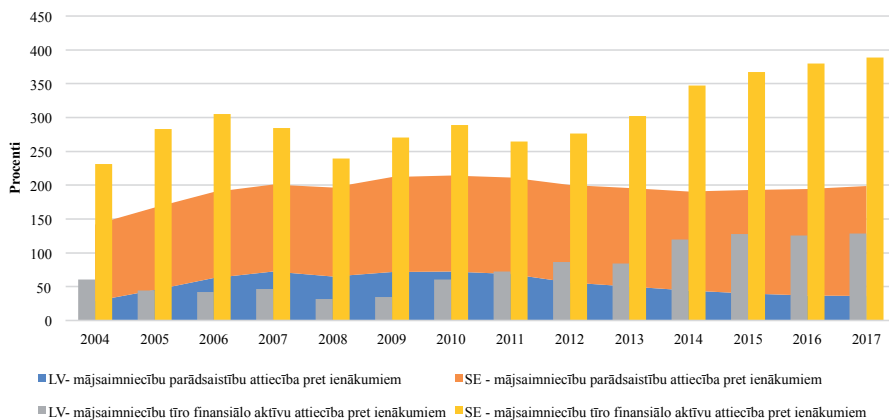
Apmaiņā pret šiem un citiem ieguvumiem Latvijas iedzīvotājiem ir nācies samierināties ar būtiski augstākām akcīzes preču cenām, piemēram, degvielai, tabakas izstrādājumiem un alkoholiskajiem dzērieniem. Piemēram, laikā starp 2004. un 2017. gadu cenas kopumā ir augušas 1,7 reizes, bet degvīna cena ir teju dubultojusies, savukārt tabakas izstrādājumu cenas ir augušas 4,8 reizes. Tas ir radījis vēlmi ne vienam vien cilvēkam pievērsties šo preču kontrabandai no kaimiņvalstīm – Baltkrievijas un Krievijas. No otras puses, akcīzes nodoklim nav tik daudz fiskāls, cik patēriņa ieradumus mainošs mērķis, atturot cilvēkus no veselībai un videi bīstamu produktu patēriņa. Kā redzams 2.1.1. tabulā, alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu patēriņa īpatsvars ir samazinājies gandrīz visās iedzīvotāju ienākumu pamatgrupās. Audzis arī atkritumu apjoms – visā tautsaimniecībā no 556 līdz 1292 kilogramiem uz iedzīvotāju, tātad 2,3 reizes. Tajā pašā laikā pārstrādāto

sadzīves atkritumu apjoms ir pieaudzis no 25 līdz 56 procentiem no kopējo atkritumu apjoma (vidējais attiecīgais rādītājs ES 2016. gadā bija 55 procenti), kas ir ļoti pozitīva attīstība. Mainījušies arī Latvijas iedzīvotāju enerģijas ieguves un patēriņa ieradumi. Piemēram, šobrīd salīdzinājumā ar 2001. gadu enerģijas patēriņā stipri mazāk tiek izmantota koksne un akmeņogles, savukārt vairāk – elektrība un gāze. Latvijai arī izdevies samazināt enerģijas primārā patēriņa apjomus par 6,7 procentiem, ja salīdzina 2004. gada datus ar 2016. gada datiem. Tas nozīmē apstākļos, kad iedzīvotāju tēriņi par elektroenerģiju, rēķinot uz vienu mājsaimniecības locekli, ir auguši trīs reizes (no 123,51 eiro 2001. gadā līdz 372,92 eiro 2015. gadā).

Analīze par pārmaiņām Latvijas iedzīvotāju sociālekonomiskajā situācijā būtu nepilnīga, ja netiktu izvērtētas izmaiņas mājsaimniecību turībā un parādsaistībās. Jāatgādina, ka viens no tautsaimniecības pārkaršanas iemesliem 2005.-2007. gadā bija ārvalstu investīciju stimulētais nekustamā īpašuma bums Latvijā. Šajā laikā daudzas mājsaimniecības, kuras līdz tam nebija apgrūtinātas ar parādsaistībām, plaši izmantoja komercbanku hipotekārās un patēriņa kredītēšanas pakalpojumus. Samērīgs mājsaimniecību parādsaistību pieaugums ir ļoti vēlams, jo veicina valsts finanšu sistēmas attīstību un jaunu uzkrājumu veidošanos. Latvijas gadījumā viena problēma bija tā, ka, sākot ar 2006. gadu, aizņemšanās pārsniedza mājsaimniecību aktīvus (2.1.3. attēls), tātad kļuva pārmērīga, samērojot ar iedzīvotāju turību. Otra problēma – galvenais avots aizņēmumu finansēšanai bija nevis iekšējie uzkrājumi, bet gan ārējie avoti, tādējādi arvien lielākā mērā ieslīgstot atkarībā no naudas ieplūdēm no ārvalstīm, pakļaujot tautsaimniecību kapitāla bēgšanas apdraudējumam. Sākot ar 2011. gadu, situācija strauji uzlabojās – samazinājās mājsaimniecību parādsaistību attiecība pret ienākumiem, turklāt auga mājsaimniecību finansiālo aktīvu apjoma rādītājs jeb turība. Jau 2017. gadā Latvijas iedzīvotāji ir daudz mazākā apmērā noslogoti ar parādsaistībām nekā, piemēram, Zviedrijā, taču Latvijas iedzīvotāju turība ir daudz mazāka.

2.1.3. attēls. Mājsaimniecību turība un parādsaistību attiecība pret ienākumiem Latvijā un Zviedrijā, pa gadiem, (2005-2017)

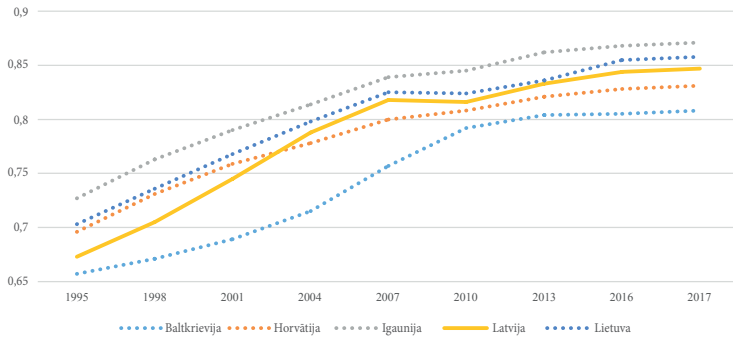

Avots: Eurostata datu kopa [nasa_10_ki]

2.2. Dzīves kvalitāte un iekļaujoša sabiedrība

Dzīves kvalitāti valstīs un tās pārmaiņu dinamiku detalizēti raksturo ANO veidotais Tautas attīstības indekss. 2.2.1. attēlā ir redzama Latvijas tautas attīstības indeksa attīstība kopš 1995. gada salīdzinājumā ar dažām citām, no attīstības viedokļa līdzīgām valstīm, savukārt 2.2.2. attēlā – Latvijas tautas attīstības indeksa attīstība kontekstā ar tā atsevišķām komponentēm: cilvēku ienākumiem, izglītību un veselību (jo augstāka indeksa vērtība, jo augstāks attīstības līmenis). Kā redzams, Latvijā tautas attīstība ir bijusi veiksmīgāka nekā Baltkrievijā un, sākot ar 2003. gadu, arī Horvātijā. Tā kā Baltkrievija nav ES dalībvalsts, bet Horvātija ES pievienojās tikai 2013. gadā, ir ticami, ka Latvijas atrāviens no šīm divām valstīm ir noticis kontekstā ar Latvijas dalību ES. Tajā pašā laikā Latvijai nav līdz galam izdevies panākt tuvākās kaimiņvalstis – Lietuvu un Igauniju, lai gan zināma konverģence ir notikusi.

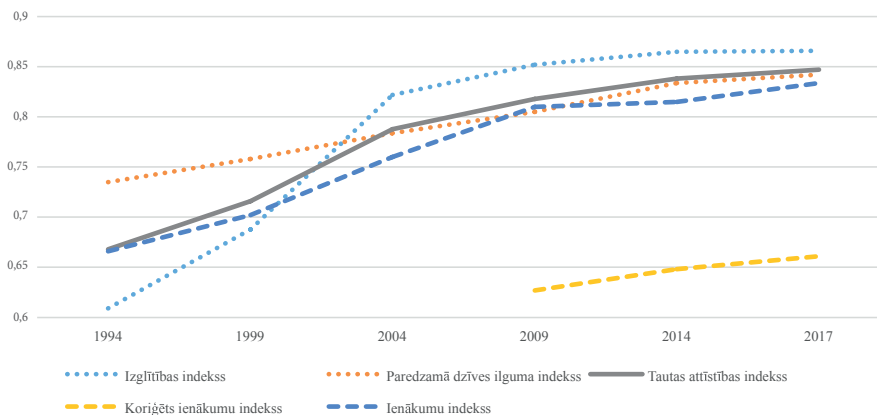
2.2.1. attēls. Tautas attīstības indeksi valstu salīdzinājumā, pa gadiem, (1995-2017)

Avots: Human Development Data (1990-2019) <http://hdr.undp.org/en/data>

Vērtējot tautas attīstības indeksa atsevišķās komponentes (2.2.2. attēls), redzams, ka Latvijā vislielāko pienesumu tautas attīstībai ir devusi izglītības sistēma, proti, izglītība ir kļuvusi kvalitatīvāka un pieejamāka, īpaši augstākā izglītība, ko raksturo straujais studējošo skaita pieaugums 90. gadu beigās un 2000. gadu sākumā. Piemēram, starp 30-34 gadus veciem iedzīvotājiem augstāko izglītību 2017. gadā bija ieguvuši 43,8 procenti, savukārt 2004. gadā – tikai 18,2 procenti. Arī veselības aprūpe ir uzlabojusies, kā rezultātā pieaudzis iedzīvotāju paredzamais dzīves ilgums: vīriešiem no 65,9 gadiem 2004. gadā līdz 69,8 gadiem 2016. gadā un sievietēm attiecīgi no 76,2 gadiem līdz 79,6 gadiem. Aplūkojot ienākumu komponenti, atklājas divējāda aina. No vienas puses, ienākumu rādītājs ir būtiski audzis, un tas ir veicinājis tautas attīstību. No otras puses, ievērojamā ienākumu nevienlīdzība, lai arī ar tendenci samazināties, tomēr joprojām būtiski kavē tautas attīstību, ko raksturo 2.2.2. attēlā redzamā koriģētā ienākumu indeksa vērtību likne. Piemēram, atšķirības ienākumu apjomos starp Latvijas iedzīvotāju bagātāko un nabadzīgāko kvintiļu grupu ir samazinājušās no 6,7 reizēm 2005. gadā līdz 6,3 reizēm 2017. gadā, lai gan ES vidējais rādītājs 2017. gadā bija 4,1 reize.

2.2.2. attēls. Tautas attīstības indekss un tā komponentes Latvijā, pa gadiem, (1994-2017)

Avots: *Human Development Data* (1990-2019) <http://hdr.undp.org/en/data>

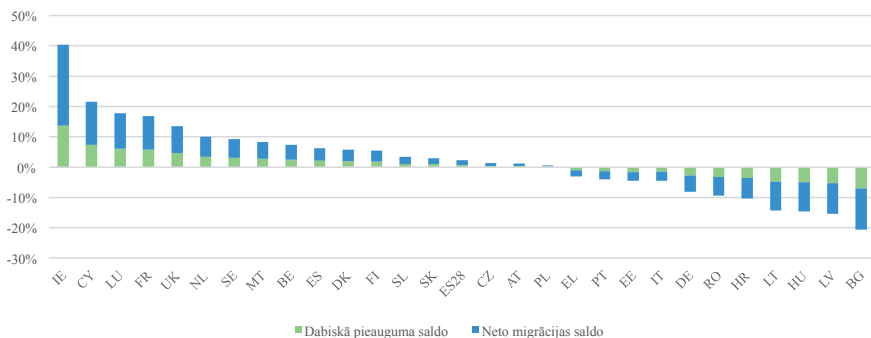
Ienākumu nevienlīdzība un plaši izplatītā nabadzības problēma Latvijā ir tikusi atspoguļota virknē starptautisko institūciju, tajā skaitā arī Eiropas Komisijas, ziņojumu, taču progress ir bijis samērā lēns. Piemēram, laikā starp 2004. un 2017. gadu Latvijai ir izdevies samazināt to personu skaitu, kuras dzīvo nabadzībā vai ir apdraudētas, no 46,3 līdz 28,2 procentiem no iedzīvotāju kopskaita, taču, neskatoties uz progresu, nabadzība Latvijā joprojām ir izplatītāka nekā daudzās citās ES dalībvalstīs (ES28 vidējais rādītājs – 22,4 procenti). Izplatītā nabadzība diemžēl pastiprina iedzīvotājos stresu un rada pesimistisku skatījumu attiecībā uz sabiedrību, valsts politiskajām struktūrām un pašu valsti. Veiksmīgāka Latvija ir dzimumu vienlīdzības nodrošināšanā. Lai arī joprojām pastāv atšķirības ienākumu ziņā, uz pārējo ES dalībvalstu fona Latvijā tās vēsturiski ir bijušas salīdzinoši mazas un kopš pievienošanās ES ir turpinājušas samazināties. Ņemot vērā atlidzības, nodarbinātības un noslodzes atšķirības starp dzimumiem, 2014. gadā sieviešu ienākumi Latvijā bija vidēji par 22,8 procentiem mazāki nekā vīriešiem (ES28 vidējais rādītājs bija 39,6 procenti). Latvijā ir arī ES augstākais sieviešu īpatsvars vadošajos amatos – 2017. gadā tie bija 46 procenti.

2.3. Cilvēkresursu attīstība

Ikvienas valsts tautsaimniecības attīstība galvenokārt ir atkarīga no kvalitatīvu cilvēkresursu pieejamības. Cilvēkresursus raksturo ekonomiski aktīvo cilvēku skaita dinamika (ekstensīva izaugsme) un ekonomiski aktīvo iedzīvotāju prasmju un ar tām saistītā ražīguma attīstība (intensīva izaugsme). Ja valstij trūkst šo resursu, ir jāveicina ekonomiskā imigrācija vai arī jāīsteno investīciju politika ārvalstīs, kuras ir bagātākas ar cilvēkresursiem. Alternatīvs ceļš ir strukturālu pārkārtojumu īstenošana: pagarināt cilvēku darba mūža ilgumu, uzlabojot veselības aprūpes sistēmu, un veicināt cilvēku lielāku spēju pielāgoties prasmju pieprasījuma svārstībām, pielāgojot izglītības sistēmu.

Kopš pievienošanās ES 2004. gadā Latvija ir piedzīvojuši nozīmīgas demogrāfiskās pārmaiņas, proti, saskaņā ar oficiālajiem datiem Latvijas iedzīvotāju skaits ir samazinājies no 2,28 līdz 1,95 miljoniem. Turklāt prognozes liecina, ka Latvijas iedzīvotāju skaits turpinās samazināties arī tuvākajā nākotnē. Šo kritumu veicina gan negatīvais dabiskā pieauguma saldo, gan arī negatīvais migrācijas saldo. 2.3.1. attēlā redzams, ka Latvija ir viena no tām ES dalībvalstīm, kura laika posmā no 2004. līdz 2017. gadam ir zaudējusi visvairāk iedzīvotāju – 15 procentus (5 procentus negatīvā dabiskā pieauguma dēļ un 10 procentus emigrācijas dēļ). Saskaņā ar Latvijas statistikas datiem māsaimniecību skaits šajā periodā ir samazinājies no 895 līdz 819 tūkstošiem, savukārt māsaimniecību vidējais lielums no 2,51 līdz 2,33 personām.

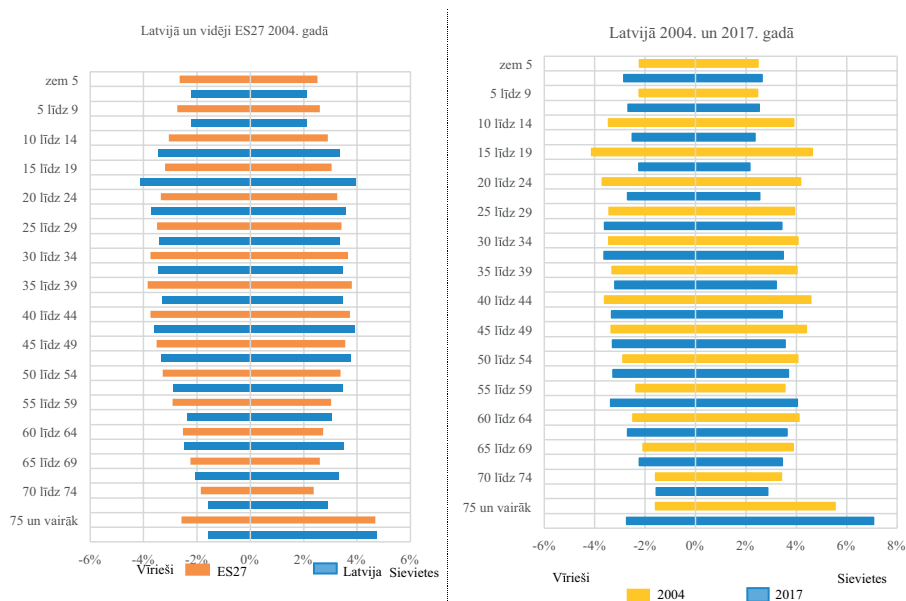
2.3.1. attēls. Iedzīvotāju skaita dabiskais pieaugums un migrācijas saldo ES dalībvalstīs (2004-2017, procentos pret 2004. gadu)

Avots: Eurostata datu kopa [demo_gind]

Demogrāfiskās pārmaiņas ir atstājušas nozīmīgu iespaidu uz iedzīvotāju vecuma struktūru. Šīs pārmaiņas salīdzinošā perspektīvā ir atspoguļotas 2.3.2. attēlā. Attēls kreisajā pusē rāda, ka 2004. gadā Latvijā bija lielāks 15 līdz 30 gadus vecu iedzīvotāju īpatsvars nekā vidēji ES, tātad Latvijas iedzīvotāju sastāvs bija nedaudz jaunāks, nodrošinot zināmu rezervi. 2017. gadā, salīdzinot ar 2004. gadu, Latvija šo rezervi bija zaudējusi un demogrāfisko ainu raksturoja jau daudz lielāks vecākās paaudzes grupu (virs 50 gadiem) īpatsvars. Labās puses attēlā, kurā salīdzināta Latvijas iedzīvotāju demogrāfiskā struktūra 2004. un 2017. gadā, redzams, ka 2017. gadā ir lielāks bērnu līdz 14 gadiem īpatsvars nekā 2004. gadā, kas liecina, ka demogrāfiskā bedre Latvijā ir sasniegusi savu maksimumu un sāk aizvērties. Taču no demogrāfiskās slodzes viedokļa situācija turpmākajos gados tomēr vēl turpinās pasliktināties, jo, lai valsts varētu finansēt izglītības un sociālā nodrošinājuma programmas, pieaugs nodokļu slogs ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem.

2.3.2. attēls. Iedzīvotāju skaita īpatsvars dažādās vecuma grupās salīdzinošā perspektīvā, procentos

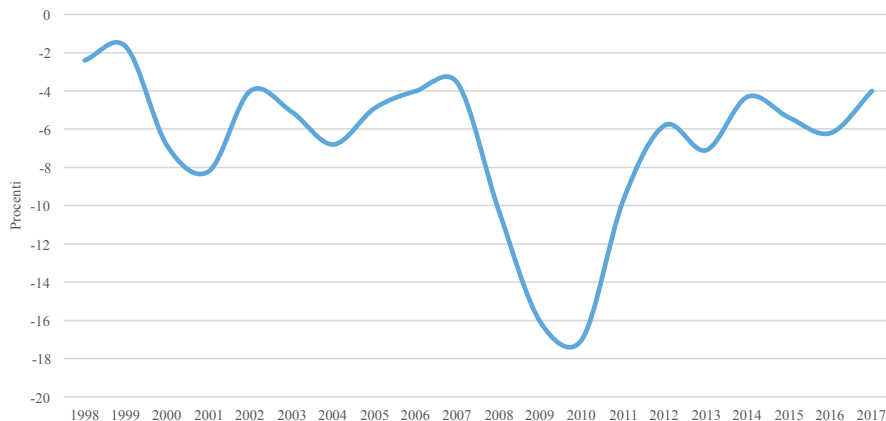
Avots: Eurostata datu kopa [demo_pjangroup]

Kā redzams 2.3.1. attēlā, Latvija nav vienīgā valsts, kas cieš no demogrāfiskā krituma. Arī Itālijā un Vācijā ir vērojami identiski procesi, tāpēc ļoti ticams, ka cilvēkresursu nodrošinājums un konkurence par talantiem kļūs par nozīmīgu jautājumu visas ES mērogā jau tuvākajā nākotnē. Latvijas gadījumā, kā liecina pētījumi⁶⁷ un demonstrē 2.3.3. attēls, cilvēku aizplūšana ir noritējusi viļņveidīgi. Pirmais vilnis, apmēram 50 tūkstoši cilvēku, notika pirms Latvijas pievienošanās ES, laikā starp 2000. un 2004. gadu – šajā periodā no Latvijas izceļoja uz visiem pasaules reģioniem, un starp izceļotājiem pārsvarā bija augsti izglītoti un uzņēmīgi cilvēki, jo toreiz pastāvošo ierobežojumu dēļ atrast darbu ārvalstīs nebija viegli un tas prasīja zināšanas un vēlmi riskēt. Otrais vilnis, apmēram 70 tūkstoši, veidojās tūlīt pēc pievienošanās ES un turpinājās līdz 2007. gadam – tie bija cilvēki, kas izmantoja Lielbritānijas, Īrijas un Zviedrijas doto brīvo piekļuvi savam darba tirgum.⁶⁸ Pārsvarā šie cilvēki bija ar zemu kvalifikāciju, kurus vilināja lielās algas par līdzīgu zemas kvalifikācijas darbu veikšanu šajās valstīs. Trešais vilnis, no 2008. līdz 2015. gadam, aptvēra 157 tūkstošus cilvēku. Emigrācija notika smagās ekonomiskās krīzes iespaidā, un daudzi no šiem emigrantiem bija augsti kvalificēti, turklāt daudzi izceļoja kopā ar savām ģimenēm. Lai gan jau ap 2012. gadu ekonomiskā situācija Latvijā stabilizējās, emigrācija turpinājās. To veicināja lētās ceļošanas iespējas ar zema budžeta avioliņijām, tapušais jaudīgais Latvijas emigrantu tīkls ārpus Latvijas, kurš turpināja piesaistīt cilvēkus no Latvijas, un ievērojamās atlīdzības atšķirības Latvijā un emigrantu mērķa zemēs.

⁶⁷ Piemēram, Hazans, M. (2011). Latvijas emigrācijas mainīgā seja. *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2010/2011. Nacionālā identitāte, mobilitāte un rīcībspēja*, B. Zepa un E. Kļave (red.), Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 70.–91. lpp.

⁶⁸ Kā norāda pētnieki, iestāšanās sarunās ar ES pati Latvija uzstāja uz vienlīdzīgām tiesībām ES darba tirgū visu dalībvalstu iedzīvotājiem, pienācīgi nenovērtējot, cik daudz Latvijas iedzīvotāju varētu šādu iespēju izmantot. Krūmiņš, G. (2017). *Latvijas tautsaimniecības vēsture*. Rīga: Jumava, 665.-666. lpp.

2.3.3. attēls. Migrācijas neto saldo Latvijā, pa gadiem, (1990-2017)

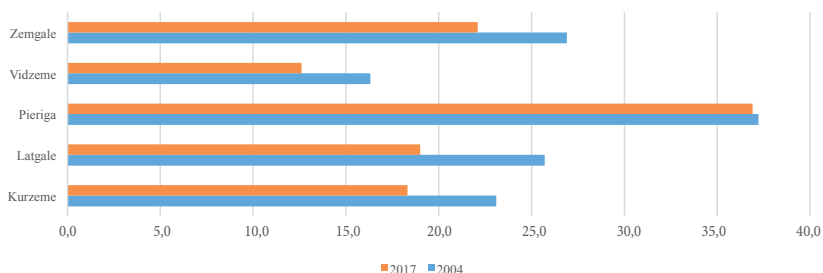
Avots: Eurostata datu kopa [demo_gind]

Emigrācija ir atstājusi nozīmīgu iespaidu arī uz Latvijas iedzīvotāju sastāvu. Izceļotāji pārsvarā ir gados jauni cilvēki – 75 procenti ir vecumā zem 35 gadiem. Tas veicina straujāku Latvijas sabiedrības novecošanu. Turklāt emigrācija zināmā mērā veicina arī talantu un prasmju izniekošanu, jo daudzi emigranti nestrādā savam izglītības un kvalifikācijas līmenim atbilstošu darbu, īpaši pirmajos gados pēc izceļošanas. Šī problēma īpaši skar izceļojušās sievietes.⁶⁹ Turklāt emigrācija īpaši sāpīgi skar lauku reģionus, sevišķi Latgalē, jo cilvēki no šiem reģioniem aizplūst ne tikai ārējās, bet arī iekšējās migrācijas ietekmē, pārceloties uz pilsētām vai Rīgu. 2.3.4. attēlā parādītas iedzīvotāju blīvuma izmaiņas Latvijas reģionos, salīdzinot 2004. un 2017. gadu.

⁶⁹ Skatīt: Hazans, M. (2015). Latvijas emigranti Eiropas darba tirgos. *Latvijas emigrantu kopienas: Cerību diaspora*. Inta Mieriņa (red.), Rīga: LU FSI, 70.-74. lpp. Izgūts (14.03.2019) no: <http://goo.gl/llHg03>.

2.3.4. attēls. Iedzīvotāju blīvums Latvijas reģionos 2004. un 2017. gadā, cilvēki uz kvadrātkilometru

Avots: Eurostata datu kopa [demo_r_d3dens]

Emigrācijai ir arī pozitīvā puse. Proti, šobrīd Latvijai ir izveidojušās diasporas kopienas būtībā visās ES dalībvalstīs, turklāt lielākās kopienas ir tieši vecajās jeb rietumu dalībvalstīs, piemēram, Lielbritānijā, Vācijā, Īrijā un Zviedrijā (2.3.5. attēls). Tādējādi Latvijai ir izdevies nodibināt ciešas saites ar Rietumeiropas valstīm, pateicoties Latvijas iedzīvotāju izceļošanai uz šīm valstīm, apstākļos, kad tirdzniecības un investīciju aprīte ar šīm valstīm tik ļoti nesekmējas. Tas ir viens no ES fenomeniem, proti, ES vienotajā tirgū pārvietot darbaspēku ir vieglāk nekā investēt un celt ražotnes citas dalībvalsts teritorijā. Taču šīm diasporas kopienām piemīt liels ekonomiskās sadarbības potenciāls. Tās var nākotnē veicināt tirdzniecības saites starp Latviju un mītnes valstīm. Turklāt emigrējušo uzkrātās zināšanas un pieredze var lieti noderēt, nākotnē veidojot konkurētspējīgus uzņēmumus Latvijā. Un, kā liecināja krīzes gadu pieredze, diasporas naudas pārvedumi bija nozīmīgs faktors iekšējā pieprasījuma uzturēšanā Latvijā tajā laikā.

2.3.5. attēls. Latvijas iedzīvotāju kopienas ES dalībvalstīs ārpus Latvijas 2004. un 2017. gadā

Avots: Eurostata datu kopa [migr_pop1ctz]

Latvijas iestāšanās ES ir veicinājusi studentu mobilitāti: 2004. gadā 1,7 procenti no Latvijas studentu kopskaita bija izvēlējušies studēt kaut kur citur ES, 2012. gadā šī proporcija bija pieaugusi līdz 7,2 procentiem. Latvijas studenti citās ES valstīs izvēlas studēt gan bakalaura, gan maģistra, gan doktorantūras programmās. Īpaši populāri ir studēt ārvalstīs doktorantūras programmās (10 procenti), maģistra un bakalaura studiju programmās mācās 5 līdz 6 procenti. Latvijā ir audzis arī ārvalstu studentu skaits no ES dalībvalstīm – no 0,6 procentiem 2004. gadā līdz 2,6 procentiem 2017. gadā (no kopējā Latvijā studējošo skaita). Īpaši populāras ir maģistra programmas – piemēram, 2016. un 2017. gadā 10 procenti no maģistrantiem Latvijā bija no kādas citas ES dalībvalsts. ES dalībvalstu studentu īpatsvars doktorantūras programmās ir nedaudz mazāks – 5-6 procentu robežās.

2.4. Cilvēkkapitāla attīstība

Demogrāfiskais kritums un emigrācija ir atstājuši nozīmīgu iespaidu ne tikai uz Latvijas demogrāfisko struktūru, bet arī uz Latvijas darba tirgu un prasmju piedāvājumu. Nodarbināto skaits ir sarucis no 964 miljoniem 2004. gadā līdz 894 miljoniem 2017. gadā jeb par 7 procentiem (2.4.1. tabula). Tikpat lielā mērā – par 7 procentiem – ir samazinājies darba ņēmēju skaits. Vienlaikus ir audzis darba devēju (par 34 procentiem) un pašnodarbināto personu (par 6 procentiem) skaits.

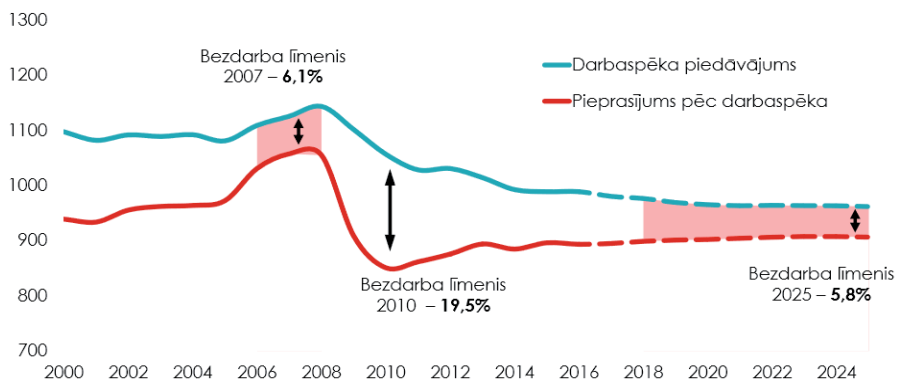
2.4.1. tabula. Nodarbināto skaits un struktūra Latvijā 2004. un 2017. gadā, tūkstoši

	2004. g.	2017. g.	2017. g. pret 2004. g.
PAVISAM	963,8	894,8	93 procenti
Darbinieks (darba ņēmējs)	839,7	781,6	93 procenti
Darba devējs (īpašnieks)	31,3	41,9	134 procenti
Pašnodarbināta persona	61,4	64,9	106 procenti
Neapmaksāta persona ģimenes uzņēmumā/ privātpraksē vai lauku saimniecībā	31,5	6,5	21 procenti

Avots: Centrālās statistikas pārvaldes datu kopa [NBG090]

Samazinoties darbaspēka piedāvājumam un pieaugot darbaspēka pieprasījumam, Latvijā samazinās bezdarbs. 2017. gadā tas gan vēl nebija sasniedzis pirmskrīzes rekordzemo 6,1 procenta līmeni, taču bezdarbs ir turpinājies un turpinās samazināties arī turpmāk, kā to apliecina Ekonomikas ministrijas aplēses (2.4.2. attēls).⁷⁰ Jāatzīmē gan, ka Latvijā bezdarba līmenis joprojām ir salīdzinoši augsts (2017. gadā 8,7 procenti), salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm (ES vidējais rādītājs bija 7,6 procenti), kas liecina, ka Latvijā vēl ir neizmantota ekonomiski aktīvo iedzīvotāju rezerve.

2.4.2. attēls. Darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma proporcijas un prognozētā attīstība, tūkstošos, pa gadiem, (2000-2024)

Avots: pārpublicēts no Ekonomikas ministrijas Analītikas dienesta 14.06.2018. prezentācijas “Darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozes”⁷¹

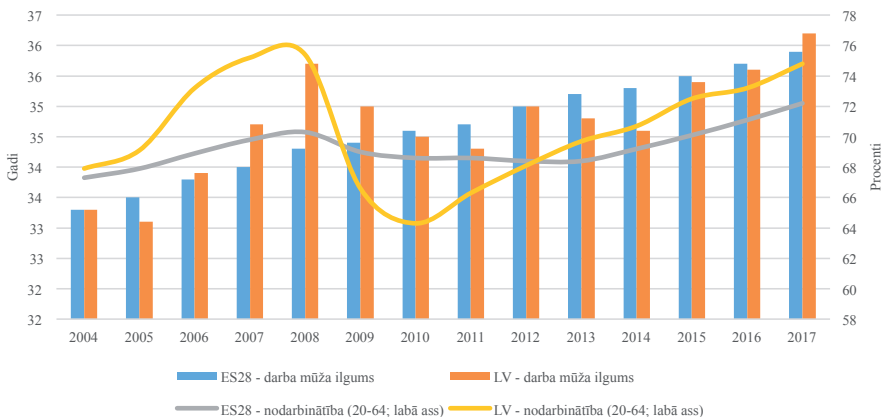
Tajā pašā laikā kopš Latvijas iestāšanās ES ir strauji samazinājies ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju skaits – no 305,7 līdz 200,1 tūkstošiem vecuma grupā no 20 līdz 64 gadiem. 2.4.3. attēlā ir parādīts ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars un darba mūža ilgums pa gadiem Latvijā un ES28. Tas liecina par vairākām pozitīvām tendencēm. Pirmkārt, ir mazinājies ēnu ekonomikas apjoms, un daļa produktīvā vecuma iedzīvotāju ir legalizējuši savu ekonomisko darbību. Otrkārt, pakāpeniski ir ticis pārvarēts 90. gadu eko-

⁷⁰ Par šiem un citiem aspektiem skatīt: Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija (2018). Informatīvais ziņojums par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm 2018. Izgūts (14.03.2019) no: https://www.em.gov.lv/files/tautsaimniecibas_attistiba/dsp/EMZino_06072018_full.pdf

⁷¹ Skatīt: https://www.em.gov.lv/files/tautsaimniecibas_attistiba/dsp/EMZino_06072018_full.pdf

nomiskās transformācijas iespaidā radītais ievērojamais strukturālais bezdarbs un prasmju deficīts, lai cilvēki varētu atrast piemērotu nodarbošanos modernā brīvā tirgus ekonomikā. Treškārt, ir notikusi emigrējušā darbaspēka aizstāšana ar ekonomiski neaktīvajiem. Mazāk pozitīvi ir tas, ka jau 2017. gadā iedzīvotāju ekonomiskās iesaistīšanas rādītājs vecumā no 20 līdz 64 gadiem Latvijā (74,8 procenti) bija sasniedzis vienu no visaugstākajiem līmeņiem ES (ES vidēji 72,3 procenti). Tā kā Latvijā vidējais darba mūža ilgums ir salīdzināms ar ES vidējo rādītāju, arī šajā aspektā Latvija nevarēs iegūt kādu salīdzinošu priekšrocību, ja vien būtiski nepaaugstinās pensionēšanās vecumu.

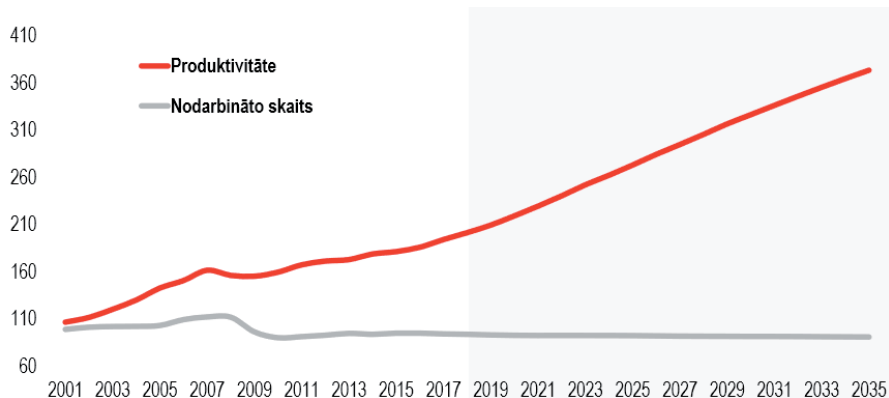
2.4.3. attēls. Ekonomiskās aktivitātes līmenis un darba mūža ilgums Latvijā un ES28, pa gadiem

Avots: Eurostata datu kopas [lfsi_dwl_a] un [lfsi_emp_a]

Kaut gan darbaspēka resursi samazinās, Latvijas tautsaimniecība tomēr līdz šim ir spējusi augt. To ir nodrošinājis ražīguma pieaugums. Un arī turpmāk tieši ražīguma pieaugums noteiks Latvijas ekonomiskās izaugsmes tempu (2.4.4. attēls). Salīdzinot datus ar investīciju veidošanos, redzams, ka Latvijā arvien intensīvāk notiek darbaspēka aizstāšana ar kapitālu, proti, priekšplānā izvirzās nozares un uzņēmumi, kuros kapitāla izmantošanai ir lielāka nozīme nekā darbaspēka piesaistei.

2.4.4. attēls. Nodarbināto skaita un ražīguma dinamikas indeksi un prognozētā attīstība, 2000=100, pa gadiem, (2001-2035)

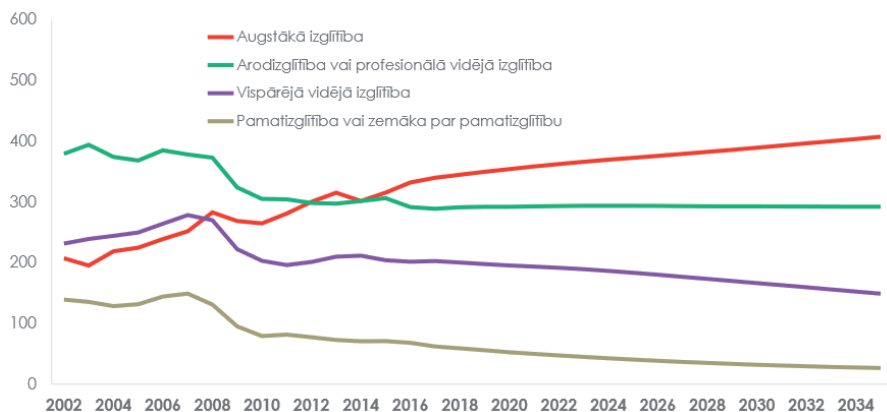

Avots: pārpublicēts no Ekonomikas ministrijas Analītikas dienesta 14.06.2018. prezentācijas “Darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozes”

Ietekme ir bijusi ne tikai fiziskā kapitāla piesaistei, bet arī cilvēkkapitāla attīstībai. Šajā ziņā Latvijai ir gan ieguvumi, gan risināmas problēmas. Kā jau minēts, ir būtiski uzlabojusies izglītības sistēmas kvalitāte, ir audzis arī augstskolās studējošo skaits. 2.4.5. attēlā sniegtā informācija liecina, ka Latvijā iedzīvotāji ir sekojuši darba tirgus tendencēm par pieaugošu pieprasījumu pēc zināšanām un prasmēm. Nodarbinātībā arvien lielāku nozīmi iegūst augstākā izglītība. Arī arodizglītībai un profesionālajai vidējai izglītībai ir pieaugoša vērtība. Kā atzīst nodarbinātības eksperti, tieši investīcijas no ES strukturālajiem fondiem ir veicinājušas augstas pievienotās vērtības nozaru attīstību un attiecīgi kvalificēta darbaspēka pieprasījumu.⁷²

⁷² Intervija ar Ekonomikas ministrijas speciālistu darbaspēka prognozēšanas jautājumos.

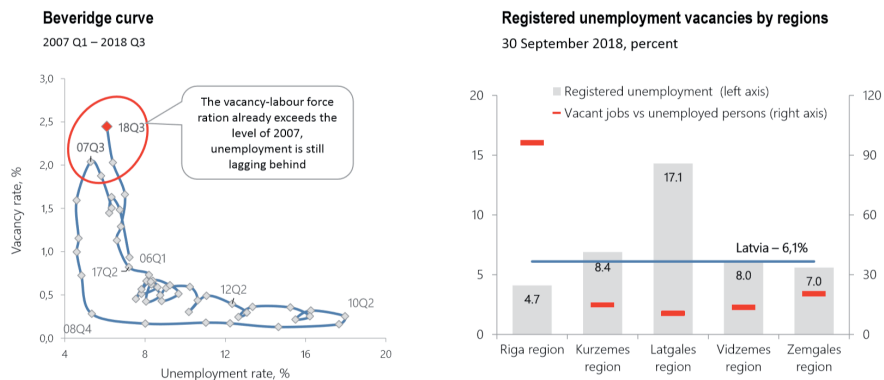
2.4.5. attēls. Nodarbināto skaits pēc izglītības līmeņa un prognozētā attīstība, tūkstošos, pa gadiem, (2002-2034)

Avots: pārpublicēts no Ekonomikas ministrijas Analitikas dienesta 14.06.2018. prezentācijas “Darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozes”

Tajā pašā laikā Latvijā ir vērojamas arī vairākas negatīvas tendences. Pirmkārt, kā liecina Beveridža likne (2.4.6. attēls), kas raksturo vakanto darba vietu saikni ar bezdarbu laika gaitā, Latvijā vakanču skaits ir strauji audzis un jau pārsniedzis pirmskrīzes līmeni, kamēr bezdarba līmenis vēl nav sasniedzis pirmskrīzes rādītāju. Tas liecina, ka darba tirgū ir vērojama strukturāla nelīdzsvarotība, proti, ir izveidojušās ievērojamas disproporcijas starp darba piedāvājumu un pieprasījumu reģionālā vai specifisku prasmju līmenī. Kā redzams 2.4.6. attēlā, Latvijā ir vērojamas nozīmīgas darba tirgus atšķirības reģionu līmenī. Rīgā darba roku trūkst, reģionos tieši pretēji – strādāt gribētāju ir vairāk nekā darbavietu.

2.4.6. attēls. Darba tirgus situācija Latvijā kopumā un reģionu griezumā

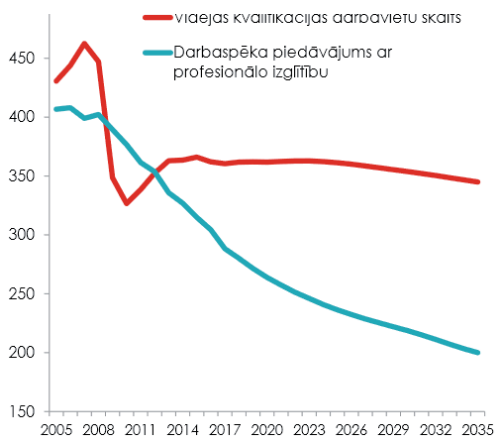

Avots: pārpublicēts no Ekonomikas ministrijas Analītikas dienesta 22.01.2019. prezentācijas “Latvijas darba tirgus apskats: tendences, izaicinājumi un potenciāls” (Latvian labour market outlook: trends, challenges and potential)

Latvijā ir novērojams arī atsevišķu kvalifikāciju un prasmju ievērojams deficīts apvienojumā ar ievērojamu pārpalikumu citās kvalifikāciju un prasmju kategorijās. Kā redzams 2.4.7. attēlā, Latvija piedzīvos pieaugošas disproporcijas starp darbaspēka piedāvājumu ar profesionālo izglītību un vidējas kvalifikācijas darba vietu skaitu. Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas aprēķiniem pašreizējās profesionālās izglītības piedāvājums nodrošina tikai pusi no darba tirgū pieprasītā. Tāpat Latvija tuvākā nākotnē izjutīs akūtu augstākās kvalifikācijas speciālistu trūkumu dabas, informācijas tehnoloģiju un inženierzinātnēs. Šīs ir profesijas, pēc kurām ir augsts pieprasījums arī citās ES dalībvalstīs, tāpēc Latvijas speciālistu emigrācija padziļina šo problēmu valstī. Plaši tiek piedāvātas kvalifikācijas un prasmes, pēc kurām nav pieprasījuma, jo ir apgūta vispārējā pamata vai vidējā izglītība – Ekonomikas ministrija ir aprēķinājusi, ka aptuveni divas piektdaļas jauniešu iesaistās darba tirgū ar šādām zināšanām. Latvijā ir arī pārmērīgi augsts zemi kvalificēta darbaspēka īpatsvars, aptuveni 9 procenti. Arī pēc šāda darbaspēka pieprasījums strauji krīt. Viens no iemesliem, kāpēc Latvijā ir tik augsts vispārējās izglītības un zemu kvalifikāciju īpatsvars, ir lielais audzēkņu atbirums visās izglītības pakāpēs. No tā izriet, ka ekonomiski aktīvo iedzīvotāju spēja pārkvalificēties un lielāks prasmju elastīgums ir nozīmīgs izaicinājums Latvijai. Nesakārtotā infrastruktūra darbaspēka efektīvākai komutēšanai starp

rēģioniem Latvijas iekšienē un cirkulārās mobilitātes trūkums starp Latviju un citām ES dalībvalstīm būs ne mazāk akūta problēma.

2.4.7. attēls. Darbaspēka pieprasījums un piedāvājums ar vidējo profesionālo izglītību, tūkstoši, pa gadiem, (2005-2035)

Avots: pārpublicēts no Ekonomikas ministrijas Analitikas dienesta 14.06.2018. prezentācijas “Darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozes”

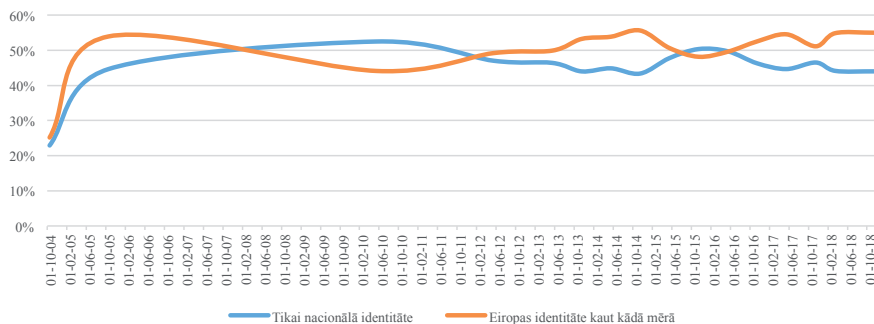
2.5. Sabiedrības attieksme

Iepriekš ir atspoguļoti un vērtēti objektīvie rādītāji, kas raksturo Latvijas sociālekonomiskās pārmaiņas. Taču ne mazāk būtisks ir arī iedzīvotāju subjektīvais vērtējums par to, kas ir noticis Latvijā kopš pievienošanās ES, kādi ir bijuši ieguvumi un kādi – zaudējumi, kā mainījusies, piemēram, uztvere par dzīves kvalitāti Latvijā un attieksme pret ES.

2.5.1. – 2.5.3. attēlā atspoguļoti Eiropabarometra Latvijā veikto sabiedrisko aptauju rezultāti saistībā ar atsevišķiem parametriem, kas raksturo sabiedrības indivīdu noskaņojuma maiņu attiecībā uz latvisko un eiropisko identitāti, uzskatiem par cilvēku viedokļa ietekmi uz valsti un apmierinātību ar dzīvi. 2.5.1. attēlā redzams, ka kopš 2004. gada identitātes aspekti Latvijas cilvēku dzīvē vērtību sistēmā ir ieguvuši lielāku nozīmi. Atsevišķos laika posmos nacionālā identitāte ir ņēmusi virsroku (2008-2012 un 2016), tomēr cilvēku identifikācija vismaz kaut kādā mērā (pilnībā vai daļēji) ir bijusi salīdzinoši stabila.

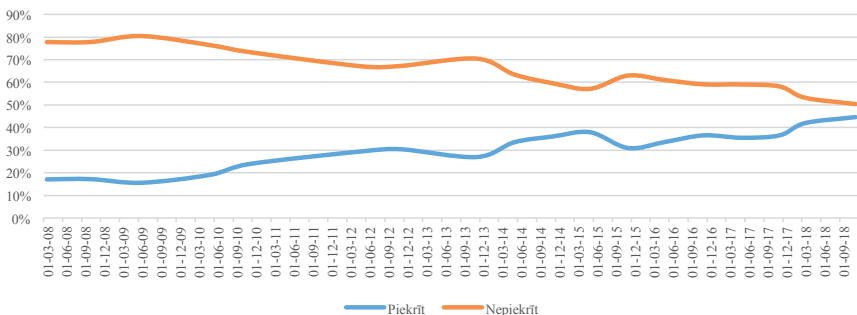
2.5.1. attēls. Nacionālā un Eiropas identitāte Latvijā, pa gadiem, (2004-2018)

Avots: Interaktīvais Eiropabarometrs, “Vai tuvākajā nākotnē sevi redzat kā ...?”
Latvija (no 01/10/04 līdz 01/10/18)

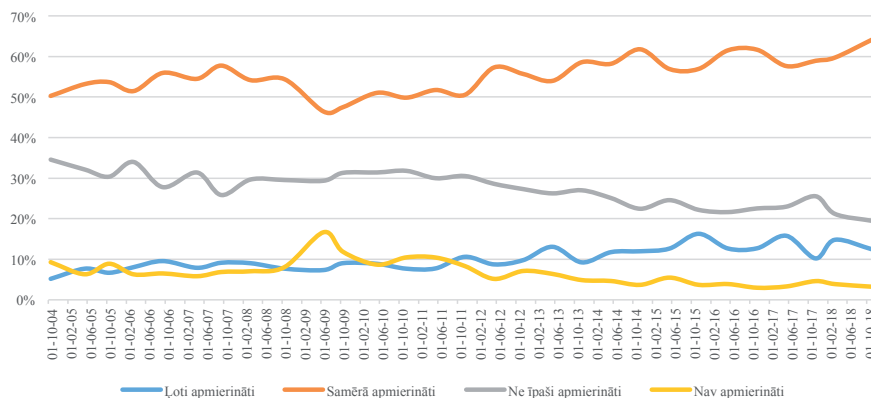
2.5.2. attēls parāda arī pozitīvu dinamiku, proti, arvien vairāk cilvēku uzskata, ka viņu viedoklim Latvijā ir nozīme: 2008. gadā tādi bija vien 17 procenti, 2018. gadā – jau 45 procenti. Lai arī to cilvēku, kas nepiekrīt šim apgalvojumam, joprojām ir vairāk (50 procenti), cilvēku skaitam ar šādiem uzskatiem ir tendence sarukt. Arī cilvēku apmierinātība ar dzīvi (2.5.3. attēls) ir uzlabojusies, īpaši pēc 2011. gada. Tas ir gads, kad Latvija sāka atkopties no dziļās ekonomiskās krīzes. Zīmīgi, ka pirmskrīzes gados, par spīti straujajam ekonomiskajam izrāvienam, apmierinātības līmenis būtiski nemainījās. Tas varētu būt izskaidrojams ar līdzvērtīgi straujo dzīves dārdzības pieaugumu, ko piedzīvoja tautsaimniecība un no kā cieta iedzīvotāji, kuriem bija fiksēti ienākumi.

2.5.2. attēls. Iedzīvotāju atbildes uz apgalvojumu “Ar manu viedokli Latvijā rēķinās”, pa gadiem, (2008-2018)

Avots: Interaktīvais Eiropabarometrs, “Manai balsij Latvijā ir nozīme”, Latvija
(no 01/03/08 līdz 01/09/18)

2.5.3. attēls. Iedzīvotāju apmierinātība ar savu dzīvi

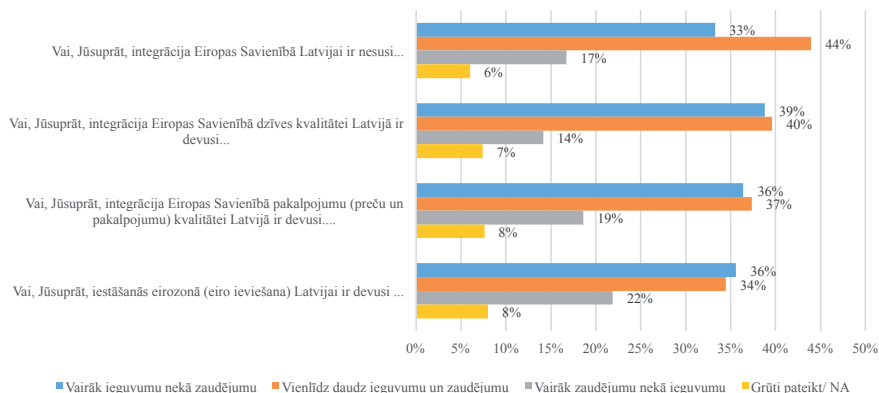

Avots: Interaktīvais Eiropabarometrs, “Vai kopumā esat ļoti apmierināts, apmierināts, ne visai apmierināts vai neapmierināts ar savu dzīvi?” Latvija (no 01/10/04 līdz 01/10/18)

Sabiedriskās aptaujas Latvijā kontekstā ar Latvijas dalību ES liecina, ka Latvijas iedzīvotāju uztverē brīva personu kustība vienmēr ir bijusi daudz nozīmīgāka par ekonomiskajiem, identitātes un drošības aspektiem. Šāds iedzīvotāju vērtējums atšķiras no Latvijas valsts iestāžu pozīcijas, saskaņā ar kuru ES kontekstā vairāk tiek akcentētas tieši drošības un ekonomiskās attīstības dimensijas. SKDS 2019. gada februāra aptauja sniedz detalizētu ieskatu dažādu Latvijas iedzīvotāju sociāldemogrāfisko grupu vērtējumos par ES.

Kā redzams 2.5.4. attēlā, vaicāti par Latvijas iestāšanās ES rezultātiem, lielākā daļa respondentu (44 procenti) ir norādījuši, ka ieguvumu un zaudējumu ir vienlīdz daudz, 33 procenti ir uzskatījuši, ka vairāk ir ieguvumu, bet 17 procenti – vairāk zaudējumu nekā ieguvumu. Attiecībā uz integrācijas ES ietekmi uz dzīves kvalitāti Latvijā, to respondentu skaits, kuri uzskatīja, ka ieguvumu ir vairāk un ka ieguvumu un zaudējumu ir vienlīdz daudz, ir līdzīgs, proti, 39 un 40 procenti. Arī viedokļu sadalījums attiecībā uz ietekmi uz pakalpojumu kvalitāti un iestāšanos eirozonā ir bijis līdzīgs starp tiem, kuri domā, ka ieguvumu ir vairāk, un tiem, kuri uzskata, ka ieguvumi un zaudējumi ir vienlīdz lieli, un svārstās 34 un 37 procentu robežās. Runājot par zaudējumiem, visbiežāk skeptiska attieksme ir bijusi pret iestāšanās eirozonā ieguvumiem (22 procenti), savukārt visretāk – pret ES iesaisti uz dzīves kvalitātes uzlabojumiem Latvijā.

2.5.4. attēls. Latvijas iedzīvotāju atbilžu uz jautājumu “Kā Jūs raksturotu Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā rezultātus?” sadalījums

Avots: SKDS 2019. gada janvāra pētījums “Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību”

Salīdzinot ar identiskas SKDS aptaujas datiem 2014. gada rudenī,⁷³ ir redzams, ka Latvijas iedzīvotāju viedoklis ir būtiski uzlabojies. Piemēram, uz jautājumu par to, vai integrācija ES ir nesusi vairāk ieguvumu nekā zaudējumu, 2014. gadā pozitīvi atbildēja tikai 18 procenti, bet noraidoši – 32 procenti. Uz jautājumu par pozitīvu ietekmi uz dzīves kvalitāti 2014. gadā apstiprinoši atbildēja tikai 21 procents, bet noraidoši – 34 procenti. Arī viedoklis par ietekmi uz sabiedrisko pakalpojumu kvalitāti ir kļuvis labāks – 2014. gadā tikai 28 procenti norādīja, ka integrācija ES ir devusi vairāk ieguvumu nekā zaudējumu, bet 2019. gadā – jau 34 procenti.

Respondentu atbildes sadalījumā pa sociāldemogrāfiskajām grupām liecina – jo vecākas paaudzes respondents, jo lielāka skepse par ieguvumiem no Latvijas integrācijas ES. Līdzīga sasaiste arī ar izglītību – jo zemāka izglītība, jo negatīvāks viedoklis. Un otrādi – jo respondents jaunāks un izglītotāks, jo optimistiskāk noskaņots. Savukārt, ja respondents pieder kādai no etniskajām minoritātēm, ir lielāka varbūtība, ka saskatīs Latvijas integrācijā ES vairāk zaudējumu nekā ieguvumu. Īpaši izteikti skepticisms ir vērojams krievvalodīgo iedzīvotāju vidū. Tāpat – jo zemāks ir respondenta sociāl-

⁷³ Kažoka, I. (2014). *Latvijas 10 gadi Eiropas Savienībā: sabiedrības noskaņojums un lēmumu pieņemšana*, Providus, 6-10. lpp.

ekonomiskais stāvoklis (nestrādā, bezdarbnieks, mājsaimniece, strādnieks vai pensionārs) un jo mazāki respondenta ienākumi, jo mazāk optimisma par ES. Var secināt, ka izteikts optimists ir Rīgā vai Pierīgā dzīvojoša sieviete, kuras ģimenes valoda ir latviešu, ir gados jauna, valsts sektorā vadošā amatā strādājoša, ar augstiem ienākumiem. Jāatzīmē, ka teju puse no tiem, kam ir augstākā izglītība, kas strādā vadošā amatā, ir saistīti ar valsts pārvaldi vai nodarbojas ar zemkopību, ir uzskatījuši, ka integrācija ES ir nesusi vairāk ieguvumu nekā zaudējumu. Izteikts skeptiķis savukārt ir kādā Latgales pilsētā dzīvojošs vīrietis, kura ģimenes valoda ir krievu, ir nestrādājošs vai pensionēts, ar zemiem ienākumiem.

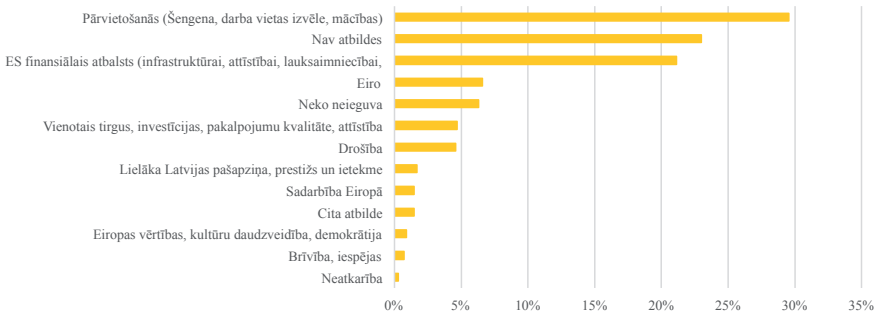
Savdabīgu atbilžu kombināciju ir snieguši zemnieki. No vienas puses, absolūts aptaujāto zemnieku vairākums piekrīt viedoklim, ka iestāšanās ES ir nesusi vairāk ieguvumu nekā zaudējumu. Zemnieki ir izteikti pozitīvāki par citiem tautsaimniecības sektoriem piederošajiem respondentiem attiecībā uz ietekmi uz pakalpojumu kvalitāti (68 procenti uzskata, ka ieguvumu ir daudz vairāk nekā zaudējumu) un dzīves kvalitāti (66 procenti). No otras puses, tieši zemnieki ir visnegatīvāk (68 procenti) noskaņotā grupa attiecībā uz to, cik lielā mērā ES ņem vērā Latvijas iedzīvotāju intereses, uz valdības spēju aizstāvēt ES Latvijas pilsoņu vajadzības (68 procenti) un attiecībā uz vispusīgāku un dziļāku ES integrāciju (pret 84 procenti).

2.5.5. attēlā ir atspoguļots respondentu vērtējums par nozīmīgākajiem ieguvumiem un zaudējumiem no iestāšanās ES. Jāatzīmē, ka uz šiem jautājumiem liela daļa respondentu (23 procenti attiecībā uz ieguvumiem un 25 procenti attiecībā uz zaudējumiem) nav varējusi vai vēlējusies sniegt saturiski nozīmīgu atbildi. No ieguvumiem visaugstāk tiek vērtēta pārvietošanās brīvība (30 procenti), īpaši jauniešu (35 procenti) un pirmspensionēšanās vecuma respondentu grupās (37 procenti). Pārvietošanās brīvību arī augstu vērtē etniskajām minoritātēm piederošie (33 procenti), privātajā sektorā strādājošie (32 procenti), ierēdņi (36 procenti) un cilvēki ar vidēji zemiem ienākumiem (36 procenti), tātad – tie cilvēki, kas ikdienā saskaras ar ceļošanu vai kuru nākotnes izredzes ir saistītas ar ceļošanu. ES finansiālais atbalsts tiek izcelts kā otrs nozīmīgākais ieguvums no iestāšanās ES, un to pozitīvi vērtē 21 procents respondentu. Visaugstāk ES finansiālais atbalsts tiek vērtēts starp vidējās paudzes (45-54 gadus veci) respondentiem (24 procenti), respondentiem ar pamatizglītību (24 procenti), Latvijas pilsoņiem (64 procenti) un Latgalē un Vidzemē (30 procenti) un laukos dzīvojošiem (27 procenti). Eiropas Savienība tiek vērtēta kā trešais nozīmīgākais ieguvums (6,6 procenti), un to visbiežāk kā ieguvumu minējuši zemnieki (18 procenti) un

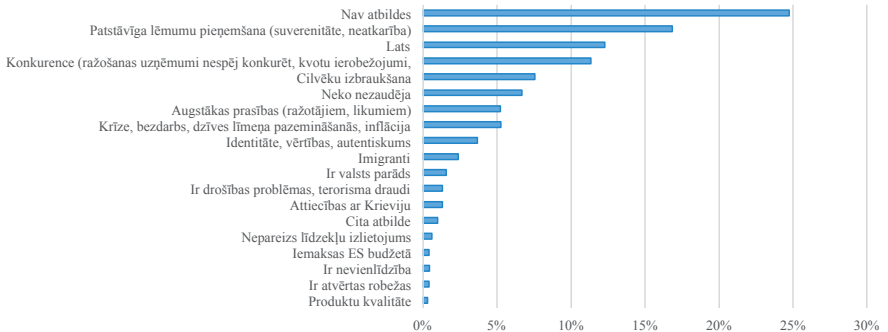
vadošos amatos strādājošie (11 procenti), un respondenti ar augstiem ienākumiem (12 procenti).

2.5.5. attēls. Latvijas iedzīvotāju skatījums uz nozīmīgākajiem ieguvumiem un zaudējumiem no iestāšanās ES

a) “Kas, Jūsaprāt, ir nozīmīgākais Latvijas ieguvums no iestāšanās Eiropas Savienībā?”

b) “Kas, Jūsaprāt, ir nozīmīgākais Latvijas zaudējums no iestāšanās Eiropas Savienībā?”

Avots: SKDS 2019. gada janvāra pētījums “Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību”

Sabiedrības ieskatā lielākie zaudējumi no iestāšanās ES ir saistīti ar nacionālās suverenitātes un identitātes aspektiem. Proti, 17 procenti no aptaujas respondentiem nožēlo patstāvības zaudēšanu lēmumu pieņemšanā un 12 procenti – atteikšanos no lata. Ekonomiska saturs zaudējumus vai, precīzāk, problēmas ar konkurētspēju saskata 11 procenti. Zīmīgi, ka cilvēku izbraukšanu kā zaudējumu uztver tikai 8 procentu respondentu.

Secinājumi

Latvijas iedzīvotāju sociālekonomiskā situācija un dzīves kvalitāte kopš Latvijas iestāšanās ES ir būtiski uzlabojusies. Ir auguši iedzīvotāju ienākumi, samazinājies bezdarbs, dažādojusies mājsaimniecību patēriņa struktūra. Pateicoties Latvijas integrācijai ES, iedzīvotāji var dzīvot tīrākā un veselīgākā vidē, baudīt lielāku finansiālo noguldījumu aizsardzību, augstākus sociālās drošības, patērētāju tiesību aizsardzības un personas datu standartus. Ir uzlabojusies izglītības sistēma un veselības aprūpe, audzis paredzamais dzīves ilgums. Arī Latvijas enerģētiskā atkarība no Krievijas ir samazinājusies.

Tajā pašā laikā nav piepildījušās uz ES liktās cerības par strauju pāreju uz zināšanās balstītu ekonomiku un ienākumu līmeņa konvergenci. Dalība ES ir veicinājusi Baltijas valstu tirgu saplūšanu, taču sadarbība ar ES ekonomiskā kodola valstīm tik ļoti nesekmējas. Ienākošo un izejošo investīciju aprīte ir salīdzinoši neliela: ārvalstu investoriem trūkst intereses par Latviju, savukārt Latvijas investoriem nav motivācijas izvietot aktīvus citās valstīs. Nav veicies nedz ar lielākas ienākumu vienlīdzības nodrošināšanu, nedz reģionālās attīstības atšķirību mazināšanu, savukārt darbspējīgā vecuma un kvalificētu iedzīvotāju pastiprinātā emigrācija saasina jau tā akūto darbaroku trūkuma un nodarbināto sociālās slodzes problēmu.

Salīdzinot ar 2014. gada rudeni, Latvijas iedzīvotāju viedoklis par ieguvumiem no dalības ES ir būtiski uzlabojies. Iedzīvotāju uztverē brīva personu kustība joprojām ir daudz nozīmīgāka par ekonomiskajiem, identitātes un drošības aspektiem.

III POLITIKA UN SABIEDRĪBA

Virspusēji raugoties, varētu šķist, ka Latvijas politika un sabiedrība kopš 2004. gada nav būtiski mainījusies. Jēkaba ielā joprojām strādā 100 parlamenta deputāti, politiķi joprojām cīnās ar reģionu administratīvi teritoriālo reformu, savukārt cilvēki joprojām sūdzas par valsts ceļu stāvokli. Tomēr dalībai Eiropas Savienībā ir bijusi fundamentāla ietekme uz Latvijas politiku un sabiedrību. Valsts amatpersonas konsekventi strādā gan valsts, gan Eiropas Savienības institūcijās, un augstākās ierēdniecības un politikas līmenī var redzēt pierādījumus par ietekmi uz nacionālās intereses skarošajiem jautājumiem. Latvijas pārstāvji ir vieni no pieredzes bagātākajiem un cienītākajiem Eiropas Parlamenta (EP) deputātiem, un Valdis Dombrovskis ir Eiropas

Komisijas priekšsēdētāja vietnieks. Pēteris Ustubs ir Eiropas Savienības vēstnieks Kanādā, savukārt Eduards Stiprais ir ES delegācijas vadītājs Uzbekistānā. Eiropas Komisijā tiek nodarbināti gandrīz 300 Latvijas valsts piederīgie.⁷⁴ Politiskās partijas un nevalstiskās organizācijas ir iekļuvušas Eiropas sadarbības tiklos un paplašinājušas savas ietekmes mērogu. Latvijas iedzīvotājiem veidojas arvien izteiktāka eiropeskā identitāte, un tie arvien vairāk savā ikdienā saredz Eiropas integrācijas vērtīgumu. Salīdzinot ar situāciju pirms pieciem gadiem, 2019. gadā gandrīz divreiz vairāk Latvijas iedzīvotāju norādīja, ka dalība ES ir sniegusi vairāk ieguvumu nekā zaudējumu (39 procenti 2019. gadā salīdzinājumā ar 21 procentu 2014. gadā).⁷⁵

Sabiedriskās politikas centra *Providus* 2014. gadā sagatavotajā pētījumā “Latvija pēc desmit gadiem Eiropas Savienībā – cita Latvija?” tika secināts, ka Latvija desmit gadu laikā pēc pievienošanās ES ir kļuvusi “drošāka un labklājīgāka”, un brīdināts, ka sabiedrības uzticēšanās publiskajām institūcijām joprojām ir pārāk zema.⁷⁶ Piecus gadus vēlāk Latvija ir vēl drošāka un labklājīgāka. 45,8 procenti SKDS 2019. gada aptaujas respondentu uzskatīja, ka dalība ES Latvijas drošībai sniedz vairāk ieguvumu nekā zaudējumu, un tikai 12,1 procents apgalvoja pretējo.⁷⁷ Notiekošais Latvijas ekonomikā tiek analizēts citās šī izdevuma sadaļās, tomēr būtu jāpiemin, ka Latvija periodā no 2014. līdz 2019. gadam piedzīvoja pastāvīgu ekonomikas izaugsmi, valstī samazinājās bezdarba līmenis un pieauga ienākumu līmenis. Šajā periodā ir būtiski pieaugusi arī sabiedrības uzticēšanās Eiropas institūcijām. Eiropas Parlamenta un Eiropas Komisijas sniegumu pozitīvi vērtējošo respondentu skaits ir pieaudzis gandrīz par pusi (skatīt 1. tabulu), turklāt ir uzlabojies, kaut pieticīgāk, arī sabiedrības vērtējums par Latvijas deputātu sniegumu Eiropas Parlamentā un valdības aktivitātēm Eiropas Savienībā. Tāpat ir vērojams neliels to respondentu skaits, kuri uzskata, ka Eiropas Savienība lēmumu pieņemšanā ņem vērā Latvijas intereses. Šī pieauguma rezultātā ir būtiski palielinājusies uzticēšanās Latvijas spējai ietekmēt notiekošo ES sistēmā.

⁷⁴ Latvijas iedzīvotāji veido 0,9 procentus no Komisijas darbiniekiem, bet mazāk nekā 0,3 procentus no ES iedzīvotājiem. Eiropas Komisija. (2018). Cilvēkresursu dati. Izgūts (18.03.2019) no: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-commission-hr-key-figures_2017_en.pdf

⁷⁵ SKDS. (2019). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību. Latvijas iedzīvotāju aptauja.

⁷⁶ Providus. (2014). Latvija pēc desmit gadiem Eiropas Savienībā – cita Latvija? 1. lpp.

⁷⁷ Tā kā šis jautājums netika uzdots 2014. gadā, tiešs salīdzinājums nav iespējams. Avots: SKDS. (2019). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību. Latvijas iedzīvotāju aptauja. 8. lpp.

1. tabula. Sabiedrības attieksme pret Eiropas Savienības institūcijām un Latvijas ietekmi Eiropā

Pozitīvi vērtē...	2014	2019
Eiropas Parlamenta aktivitātes	25,1 procenti	36,5 procenti
Eiropas Komisijas aktivitātes	22,7 procenti	32,6 procenti
to, cik efektīvi Eiropas Parlamenta deputāti no Latvijas aizstāv Jūsu kā pilsoņa vajadzības Eiropas Savienības līmenī?	17,5 procenti	20,1 procenti
to, cik lielā mērā Latvijas valdība aizstāv Jūsu kā pilsoņa vajadzības Eiropas Savienības līmenī?	14 procenti	18,2 procenti
to, cik lielā mērā Eiropas Savienība ņem vērā Latvijas pilsoņu intereses un Latvijas prioritātes?	14,7 procenti	16,1 procenti

Avots: SKDS, 2014, 2019⁷⁸

Turpmācējās sadaļās tiek analizētas abas Eiropas integrācijas procesa puses – Latvijas ietekme uz Eiropas Savienības institūcijām un politikām, kā arī Latvijas iekšējo institūciju un aktoru eiropeizācija. Tajos tiek izmantoti gan nacionālā, gan Eiropas līmeņa statistikas avoti, pētnieciskie raksti, SKDS aptauju dati, kā arī intervijas ar četriem pieredzējušiem cilvēkiem, kuri katrs pārstāv atšķirīgu Latvijas – ES attiecību dimensiju, proti, Lolitu Čigāni (Saeimas Eiropas lietu komisijas priekšsēdētāja, 2014-2018), Zandu Kalniņu-Lukaševicu (Ārlietu ministrijas parlamentārā sekretāre kopš 2014. gada), Robertu Zīli (Eiropas Parlamenta deputāts jau 15 gadus) un Andri Gobiņu (pārstāv pilsonisko sabiedrību kā Eiropas Kustības Latvijā prezidents). Šajā sadaļā tiek aktualizēts statistikas vēstījums par to, kā dalība ES ir ietekmējusi politiku un sabiedrību Latvijā, apskatīts, kā Latvija formulē un cenšas īstenot savas nacionālās intereses, analizēts, kā notiek mijiedarbība starp nacionālajām un Eiropas politiskajām institūcijām un iesaistītajām personām, savukārt tās noslēgumā tiek pievērsta uzmanība joprojām aktuālajiem izaicinājumiem saistībā ar Latvijas dalību ES, kā arī nākotnes aspektiem. Tā sākas ar apskatu par Latvijas nacionālajām interesēm ES.

3.1. Latvijas nacionālās intereses Eiropas Savienībā

Skaidri definētas un plaši izprastas nacionālās intereses jeb vienkāršoti – valsts mērķi un ambīcijas – ir tas, kas vitāli nepieciešams, lai gūtu panākumus

⁷⁸ SKDS, 2014, 2019. Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību. Latvijas iedzīvotāju aptauja.

ES.⁷⁹ Kā norādījis ilglaicīgais biedrības “Eiropas Kustība Latvijā” prezidents Andris Gobiņš – Latvija ir diezgan neparasta tajā ziņā, ka tai nav vienota dokumenta, kurā definētas tās vidēja vai ilgtermiņa nacionālās intereses ES.⁸⁰ Kaut arī pastāv virkne dokumentu, kuros ir daļēji ieskicētas Latvijas intereses, piemēram, ārlietu ministra ikgadējais ziņojums par paveikto un iecerēto darbību valsts ārpolitikā un Eiropas Savienības jautājumos, kalendārā gada prioritāšu saraksts vai arī deklarācija, ko publicē katra jaunā valdība, tomēr tie ir drīzāk *ad-hoc* vai īstermiņa nekā stratēģiskie dokumenti.⁸¹ Piemēram, valdības 2019. gada janvāra deklarācijas ārlietu sadaļā, kas, iespējams, satur valdības viskonkrētāk definētās Latvijas aktuālās nacionālās intereses ES, ir uzskaitīta virkne detalizētu mērķu (skatīt tālāk publicēto uzskaitījumu).

Šai *ad-hoc* pieejai ir gan priekšrocības, gan trūkumi. Galvenā priekšrocība ir elastīgums, ko tā sniedz ātri mainīgajā starptautiskajā vidē. Latvijas lēmumpieņēmēji netiek sasaistīti ar potenciāli novecojušu nacionālo interešu dokumentu, un tas Latvijas Eiropas politikai piešķir lielāku elastību. Savukārt šīs pieejas trūkums slēpjas tajā, ka nacionālās intereses var tikt potenciāli pakļautas politiskā spiediena untumiem. Piemēram, ja koalīcijas sarunās nevar panākt vienošanos par kādu jautājumu, tas var netikt iekļauts koalīcijas vienošanās dokumentā un potenciāli izgaist no Latvijas interesēm. Galu galā K. Kariņa valdības deklarācija aptver visu veidu detalizētus īstermiņa jautājumus, bet tajā nekas nav rakstīts par Latvijas vietu Eiropā – vai Latvijas interesēs ir, piemēram, atrasties visu Eiropas iniciatīvu centrā vai to perifērijā? Šajā aspektā to nevar uzskatīt par vidēja vai ilgtermiņa nacionālo interešu ietvara dokumentu.

⁷⁹ Šī nav vieta akadēmiskai diskusijai par nacionālajām interesēm. Vienlaikus – interesants raksts par 2004. gada diskusiju šī jautājuma kontekstā ir pieejams šeit: Nigals, A. (2004). Kas ir nacionālās intereses? Izgūts (19.03.2019.) no: <http://providus.lv/article/kas-ir-nacionalas-intereses>; Stratēģiskās analīzes komisija. (2004). Izgūts (19.03.2019.) no: Nacionālās intereses: formulējuma meklējumos. http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/file/VP_Nacionalas_intereses.pdf.

⁸⁰ Intervija ar Andri Gobiņu. 2019. g. 11. februāris.

⁸¹ Aktuālie dokumenti par 2018. gadu: Ārlietu ministrija (2018). Ārlietu ministra ikgadējais ziņojums par paveikto un iecerēto darbību valsts ārpolitikā un Eiropas Savienības jautājumos (2018. gads). Izgūts (19.03.2019.) no https://www.mfa.gov.lv/images/ministrija/Arpolitikas_zinojums_2018.pdf; Latvijai prioritārie Eiropas Savienības jautājumi 2019. gadā. Izgūts (19.03.2019.) no: [https://www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/kk-valdibas-deklaracija_red-gala.pdf](https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/latvijas-prioritates-es; Ministru kabinets. (2019). Deklarācija par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību. Izgūts (19.03.2019.) no: <a href=).

Deklarācija par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību⁸²

209. Iestājoties par pašreizējās starptautiskās sistēmas saglabāšanu un attīstību atbilstoši mūsdienu izaicinājumiem, nodrošināsim Latvijas aktīvu dalību starptautiskajās organizācijās, īpaši ES, NATO un OECD, un saglabāsim stingru Latvijas Rietumu ģeopolitisko orientāciju.

210. Veidosim Eiropas Savienību kā spēcīgu nacionālu valstu savienību un veicināsim ciešāku sadarbību atbilstoši Latvijas un Eiropas Savienības interesēm.

211. Veicināsim vienotu Eiropas Savienības ārējo un drošības politiku, kas balstīta Eiropas Savienības līgumos un stiprina Eiropas Savienību kopumā.

212. Sarunās par Eiropas Savienības daudzgadu budžetu 2021.–2027. gadam atbalstīsim finansējuma piešķiršanu jaunajām prioritātēm, vienlaikus turpinot ievērot Latvijas galvenās intereses daudzgadu budžetā: 1) nepieļaut būtisku nacionālās kohēzijas aploknes samazinājumu; 2) kopējās lauksaimniecības politikas jomā – finansējuma saglabāšanu esošajā līmenī lauku attīstībai, kā arī taisnīgu tiešmaksājumu politiku; 3) finansējumu zinātnei un pētniecībai un reģionālās enerģētiskās neatkarības nodrošināšanai.

213. Attiecībās ar Austrumu partnerības valstīm, kuras atbilstoši Lisabonas līguma 49. pantam vēlas pievienoties Eiropas Savienībai (Ukraina, Gruzija un Moldova), paudīsim viedokli par nepieciešamību skaidri definēt Eiropas Savienības nostāju.

214. Stiprināsim transatlantiskās attiecības, kuru pamats ir NATO, nodrošinot būtisku un ilglaicīgu NATO spēku klātbūtni Latvijā un Baltijas reģionā.

215. Stiprināsim NATO kā Eiropas drošības garanta pozīcijas, veicinot un atbalstot tādas sadarbības formātus, kas papildina NATO mērķus un darbību, tādējādi nostiprinot alianses lomu Eiropā.

216. Aktīvi atbalstīsim mūsu uzņēmējus jaunu, augošu tirgu apgūšanā, atverot jaunas vēstniecības, sniedzot atbalstu eksporta veicināšanā un investīciju piesaistīšanā un atbalstot Eiropas Savienības brīvās tirdzniecības līgumu noslēgšanu.

217. Stiprināsim Latvijas piederību Baltijas un Ziemeļvalstu reģionam. Latvijas interesēs ir izmantot Baltijas valstu un Baltijas un Ziemeļvalstu (NB8) sadarbības formātus un pastiprināt Eiropas Savienības sadarbību jomās, kurās ir

---

⁸² Ministru kabinets. (2019). Deklarācija par Artura Krišjāņa Kariņa vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību. Izgūts (19.03.2019.) no: https://www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/kk-valdibas-deklaracija_red-gala.pdf.

kopīgs un tuvs politiskais redzējums. Veicināsim aktīvu Baltijas un Ziemeļvalstu reģiona sadarbību ar Lielbritāniju, Beniluksa, Višegradas valstīm un Īriju, padziļinot Baltijas valstu sadarbību gan valdības, gan parlamenta līmenī, tai skaitā lai attīstītu iespējas digitālās ekonomikas un e-pakalpojumu jomā.

218. Stiprināsim reģionālās partnerības ne tikai esošajos formātos, bet iesaistoties jaunās sadarbības iniciatīvās un formās Eiropā un citur pasaulē.

219. Stiprinot Latvijas drošību un labklājību un veicinot tai un Eiropas Savienībai ģeogrāfiski tuvu un nozīmīgu reģionu stabilitāti, drošību un prognozējamību, spēcīnāsim attīstības sadarbības politikas instrumentus un palielināsim tiem pieejamo finansējumu.

220. Uzturēsim sankciju politiku pret Krievijas Federāciju tik ilgi, līdz tā ievēro starptautisko tiesību principus.

221. Aizstāvēsim Latvijas un tās pilsoņu intereses un tiesības *Brexit* kontekstā. Latvijas interesēs ir, lai arī pēc Lielbritānijas izstāšanās no Eiropas Savienības Lielbritānijas un Eiropas Savienības attiecības saglabājas ciešas un konstruktīvas gan ekonomikas, gan drošības un aizsardzības jomās.

Kādas ir Latvijas nacionālās intereses ES? Uz šo jautājumu var atbildēt, izmantojot konstruktīvista, starptautisko attiecību pētnieka Aleksandra Venta izveidoto modeli, kurā apkopotas četras “vajadzības”, ko visas nacionālās intereses tiecas apmierināt (skatīt 1. diagrammu): 1) fiziskā izdzīvošana, 2) autonomija (jeb suverenitāte), 3) ekonomiskā labklājība un 4) kolektīvā pašapziņa (ko A. Vents skaidro kā “grupas vajadzību pēc laba pašvērtējuma, cieņas vai statusa”).⁸³

1. diagramma. Nacionālo interešu tipoloģija (adaptēts no A. Venta, 1999)

Nodrošinājusi dalība ES	Uz ko tiekties
Fiziskā izdzīvošana	Ekonomiskā labklājība
Suverenitāte	Kolektīvā pašapziņa

Latvijas pievienošanās ES bija process, kas galvenokārt tika uzsākts, lai nodrošinātu pirmās divas interešu kopas. Pirmā interešu kopa – palielināt Latvijas cieto drošību (*hard security*), tās iekšējās politiskās institūcijas un

⁸³ Wendt, Alexander. (1999). *Social Theory of International politics*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 199, 336.

ekonomiku cieši sasaistot ar Eiropas spēcīgākajām valstīm un tādējādi radot lielāku virtuālo distanci no Krievijas. Otrā interešu kopa – piekrist kopīgai lēmumu pieņemšanai par funkcionāliem jautājumiem, piemēram, tirdzniecību un vienoto valūtu, lai tādējādi ilgtermiņā nodrošinātu Latvijas politisko suverenitāti. Atlikušās nacionālo interešu kopas – ekonomisko labklājību un kolektīvu pašapziņu – varēja īstenot ar pieejamo Eiropas instrumentu palīdzību jau pēc pievienošanās. Piemēram, Lolita Čīgāne, bijusī Saeimas Eiropas lietu komisijas priekšsēdētāja (2014-2018), identificē šādas šai kategorizācijai atbilstošas Latvijai aktuālās nacionālās intereses: 1) ES finansējuma piesaiste un izmantošana, kā arī piekļuve vienotajam tirgum kā ekonomiskās izaugsmes avoti un 2) ES tiesību aktu pārņemšana kā modernizācijas katalizators.⁸⁴ Pirmajā punktā minētais pilnīgi noteikti veicina ekonomisko labklājību, savukārt otrajā – pārveido valsti un rada jauninājumus, kas vainagojas ar lielāku kolektīvo pašapziņu.

Nav noliedzams, ka pastāv plaša nacionālā vienotība par to, ka ir vēlams Latvijai piesaistīt ES finansējumu. Visas politiskās partijas sola cīnīties par lielākiem (parasti definētiem kā “taisnīgiem”) tiešajiem maksājumiem Latvijas lauksaimniekiem un saglabāt ievērojamo strukturālo un kohēzijas fondu, kā arī sociālo un citu fondu finansējuma plūsmu uz Latviju. Daudzkārt tiek uzsvērts arī, ka Latvija par katru ES budžetā iemaksāto eiro saņem atpakaļ četrus eiro. Pēdējo piecu gadu lielākie publisko investīciju projekti – reģionālās koncertzāles, *Rail Baltica*, daudzie veloceļiņi Latvijas mazajās pilsētās – galvenokārt ir tikuši finansēti no ES fondiem.

Kaut arī sabiedrības un politiskā vienotība (vai pat izpratne) par ES kā Latvijas modernizācijas lokomotīves vēlamību varētu nebūt tikpat liela, par to, ka tā ir vēlama, nevar būt nekādu šaubu. Tas vislabāk bija redzams laikā pirms Latvijas iestāšanās ES 2004. gadā, kad Latvija un pārējās kandidātvalstis steidzās pārņemt *acquis communitaire* (tiesību aktu kopums), kas ietvēra arī jaunu institūciju izveidi, piemēram, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroju (KNAB), un ES likumdošanas pārņemšanu. Šis process ir tieši skāris Latvijas sabiedrību tādās jomās kā atkritumu apsaimniekošana un ūdens kvalitātes kontroles, vienlaikus pastāvot arī netiešai ietekmei tādās jomās kā Latvijas pētniecības iestādes, ko valdība ir reformējusi, lai tās spētu

⁸⁴ Intervija ar Lolitu Čīgāni. 2019. g. 4. februāris.

labāk konkurēt cīņā par ES pētniecības fondu finansējumu, kā arī pielāgoties Eiropas Pētniecības telpas jaunajām prasībām.⁸⁵

Tādējādi galvenās ilgtermiņa intereses ir skaidras – ES finansējums un piekļuve vienotajam tirgum kā ekonomiskās izaugsmes avots un ES politikas kā valsts iekšējās modernizācijas virzītājs. Un kā tad šīs galvenās Latvijas intereses ir pārstāvētas ES? Nākamajā sadaļā tiks apskatīta Latvijas loma ES lēmumu pieņemšanas procesā, īpaši fokusējoties uz pēdējiem pieciem gadiem un pievēršoties paveiktajam attiecībā uz šīm galvenajām nacionālajām interesēm.

3.2. Latvija Eiropas Savienības lēmumu pieņemšanas procesā

Šajā sadaļā tiks apskatīts, kā Latvijas intereses tiek pārstāvētas četrās galvenajās ES lēmumu pieņemšanas institūcijās (Eiropas Komisija, Eiropas Savienības Padome, Eiropadome un Eiropas Parlaments), kā arī Eiropas Savienības Tiesā.

Eiropas Komisija ir ES izpildvara, kura veic izšķiroši svarīgo tiesību aktu ierosināšanas un ieviešanas, kā arī politiku īstenošanas uzdevumu. Dalībvalstīm uz Komisiju ir tikai netieša ietekme. Ne velti pirms komisāru darba uzsākšanas Eiropas Savienības Tiesā tiek nodots neatkarības zvērests, apņēmoties:

“savu pienākumu izpildē būt pilnīgi neatkarīgam vispārējās Savienības interesēs; veicot savus pienākumus, nelūgt un nepieņemt nevienu valdības vai citas iestādes vai struktūras norādījumus.”⁸⁶

Vienlaikus komisāri var netieši veicināt savas valsts politiskos procesus, ja tie kontrolē svarīgu un atbilstošu jomu. Latvijai kopš 2004. gada ir bijuši trīs komisāri, ieskaitot Sandru Kalnieti, kura neilgi – sešus mēnešus (2004. gada maijs–novembris) – ieņēma lauksaimniecības, lauku attīstības un zivsaimniecības komisāra amatu. 2004. gadā Latvijas valdība par savu komisāru bija nominējusi Ingrīdu Ūdri (Zaļo un Zemnieku savienība), tomēr bija

⁸⁵ Skatīt: Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 19. novembra direktīvu 2008/98/EK par atkritumiem un par dažu direktīvu atcelšanu. Izgūts (19.03.2019) no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008L0098>; Eiropas Pētniecības telpas apraksts pieejams šeit: Eiropas Komisija. (2019). European Research Area (ERA). Izgūts (19.03.2019) no: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/era_en.

⁸⁶ Eiropas Komisija. (2014). Junkera komisija dod neatkarības zvērestu Eiropas Savienības Tiesā. Izgūts (19.03.2019) no: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-2511_lv.htm

spiesta atsaukt I. Ūdres kandidatūru, jo kļuva skaidrs, ka Eiropas Parlaments balsotu pret viņu, un Eiropas Komisijas prezidents Hosē Manuels Barrozu (tobrīd kandidāts uz Komisijas prezidenta amatu) rakstīja Latvijas valdībai, lai lūgtu kandidāta maiņu.

Tad valdība kā kandidātu izvirzīja pieredzējušo politiķi un diplomātu Andri Piebalgu, kurš komisāra posteni ieņēma divus termiņus (2004-2014). Pirmajā termiņā – enerģētikas komisāra amatu (laikraksts *The Economist* 2007. gadā piešķīra viņam titulu “gada eiokrāts”), savukārt otrajā termiņā viņš tika iecelts attīstības komisāra amatā (Vācijas pārstāvim pārņemot enerģētikas komisāra portfeli pēc tā svarīguma pieauguma saistībā ar Krievijas un Ukrainas 2005.-2009. gadā notikušo strīdu par gāzi, kad tika traucētas gāzes piegādes 18 ES dalībvalstīm⁸⁷). Abos termiņos tika panākti būtiski sasniegumi, kas pilnīgi noteikti atbilda Latvijas nacionālajām interesēm. Atrodoties enerģētikas komisāra amatā, A. Piebalgs virzīja iniciatīvas, kas tiecās pilnveidot enerģijas patēriņa efektivitāti (enerģijas pieprasījuma samazināšana) un sekmēt piegāžu dažādību (padarot Latviju neatkarīgāku no Krievijas enerģijas piegādēm), veicināja Latvijas (un ES) enerģētiskās drošības uzlabošanu un modernizāciju. A. Piebalgs paveica lielu daļu no Enerģētikas savienības stratēģijas izveidei nepieciešamajiem ilgtermiņa pamatdarbiem, kā rezultātā 2017. gadā Latvijā tika izbeigts gāzes monopols uzņēmuma *Latvijas Gāze* personā un panākta pakāpeniska Latvijas atkarības mazināšana no Krievijas gāzes. Tāpat arī A. Piebalga termiņā attīstības komisāra amatā tika nodrošināts, ka Austrumu partnerības valstis (Armēnija, Azerbaidžāna, Baltkrievija, Gruzija, Moldova un Ukraina), kas veido Latvijas attīstības atbalsta stratēģijas kodolu, turpina saņemt dāsnu ES attīstības programmu atbalstu.

Valdis Dombrovskis kopš 2014. gada ieņem Eiropas Komisijas priekšsēdētāja vietnieka eiro un sociālā dialoga jautājumos amatu. Viņa uzdevumi ietver Ekonomiskās un monetārās savienības padziļināšanu, fiskālās un makroekonomiskās uzraudzības likumdošanas pārskatīšanu (*six-pack* jeb sešpaka) un jaunus budžeta noteikumus (*two-pack* jeb divpaka). Dombrovska atrašanās šajā amatā ir arī veicinājusi Latvijas budžeta veidošanas procesa modernizāciju, nodrošinot lielāka budžeta disciplīnu, lai tādējādi izvairītos no “trekno gadu” pieļautajām kļūdām un pārmērībām.

⁸⁷ Dave Keating (2015), “Imagining an EU energy union”. Politico.eu, 19.02.2015. Izgūts (10.03.2019) no: <https://www.politico.eu/article/imagining-an-euprocentiE2procenti80procenti88-energy-union/>

2. tabula. Eiropas Komisijas komisāri no Latvijas

Vārds, uzvārds	Amata ieņemšanas periods	Portfelis
Sandra Kalniete	2004	Lauksaimniecība, lauku attīstība un zivsaimniecība
Andris Piebalgs	2004-2009 (I)	Enerģētika
Andris Piebalgs	2009-2014 (II)	Attīstība
Valdis Dombrovskis	2014-2019	Eiro un sociālais dialogs

Eiropas Komisijas ziņojums “Eiropas Savienības tiesību aktu piemērošanas pārraudzība” piedāvā citu skatupunktu uz Latvijas mijiedarbību ar Eiropas Komisiju.⁸⁸ Šajā dokumentā tiek sniegts ikgadējais pārskats par to, kādā mērā dalībvalstis ievieš attiecīgos pasākumus un iestrādā Eiropas direktīvu noteikumus nacionālajā likumdošanā. Citiem vārdiem – cik aktīvi dalībvalstis aizsargā savas nacionālās intereses un apstrīd Komisijas sagatavotos tiesību aktus. Aktuālākajā ziņojumā ir redzams, ka no 716 jaunajām pienākumu neizpildes procedūrām, kas tika atvērtas 2017. gadā, tikai 22 bija pret Latviju. Tikai deviņām valstīm – tostarp Lietuvai (14 procedūras) un Igaunijai (17 procedūras) – bija mazāk pret tām atvērto procedūru. Turklāt no 1559 pienākumu neizpildes lietām, kas kopumā bija atvērtas 2017. gada beigās, tikai 35 bija pret Latviju (tikai Dānijai, Igaunijai, Maltai un Lietuvai ir mazāk pret tām atvērtu lietu). Raugoties no pozitīvā viedokļa, tas norāda, ka Latvija ir “labs eiropietis”, kas uzticīgi pārņem kopīgi pieņemtos tiesību aktus. Tomēr, no cita skatupunkta raugoties, varētu iebilst, ka valdība nav bijusi pietiekami aktīva savu nacionālo interešu aizstāve – jo, piemēram, visas piecas valstis, pret kurām 2017. gada beigās bija atvērts lielākais skaits pienākumu neizpildes lietu, bija “vecās” ES dalībnieces (Spānija, Portugāle, Beļģija, Grieķija un Vācija), kuras diez vai varētu definēt kā dziļi eiroskeptiski noskaņotas. Latvijas entuziasms, ieviešot Eiropas tiesību aktus, norāda uz *ex ante* politikas novērtējuma trūkumu publiskajā sektorā.

Latvijas augstākais punkts **Eiropas Savienības Padomes** kontekstā neapšaubāmi ir bijusi šīs struktūras prezidentūras nodrošināšana 2015. gada pirmajā pusē.⁸⁹ Liela daļa šajā periodā notiekošā publiskā diskursa fokusējās

⁸⁸ Eiropas Komisija. (2018). Eiropas Savienības tiesību aktu piemērošanas pārraudzība. 2017. gada ziņojums. Izgūts (19.03.2019) no: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/eu28-factsheet-2017_en.pdf

⁸⁹ Dziļāka analīze par Latvijas prezidentūru ES Padomē ir pieejama šeit: Auers, D., Rostoks, T. (2016). The 2015 Latvian Presidency of the Council of the European Union. *Journal of Common Market Studies*. 54. pp. 83-90.

uz ideju, ka prezidentūra ir palielinājusi Latvijas starptautisko atpazīstamību. Patiesība, protams, gan ir tāda, ka Eiropas sabiedrības vairākums ir vāji informēts par Padomes prezidentūru, un šajos sešos mēnešos Latvijas atpazīstamība plašākā sabiedrībā palielinājās ļoti pieticīgi.⁹⁰ Eiropas Parlamenta plenārsēžu zāle bija faktiski tukša gan prezidentūras sākumā, gan beigās, tomēr Ministru prezidentei Laimdotai Straujumai nācās uzklaut dažus diezgan skarbus komentārus no nedaudzajiem klātesošajiem EP deputātiem. Piemēram, Eiropas Parlamenta plenārsēdē, kas noslēdza Latvijas prezidentūru, pārstāvis no grupas “Brīvības un tiešās demokrātijas Eiropa” norādīja:

“Esmu no Anglijas ziemeļiem, mēs sakām to, ko domājam. Latvijas prezidentūra bija nepieredzēta izgāšanās. [Krievijas prezidents Vladimirs] Putins turpina vadīt ES, nosaka toni Ukrainā, joprojām Vidusjūrā ir tūkstošiem migrantu. Tas nav labs rezultāts. Jūs noskatāties, kā ES sabruk... es vēlos, lai Latvija vēl sešus mēnešus prezidē, tad ES tiešām sabruks,” aplausu pavadīts, sacīja EFDD pārstāvis.”⁹¹

Latvijai kā godīgam sarunu vedējam (*honest broker*) izdevās sekmēt vairāku ES plašākās darba kārtības elementu progresu, nodrošinot vienošanos gan par Eiropas Stratēģisko investīciju fondu (ESIF), gan Enerģētikas savienības ietvara stratēģiju, gan arī vienojoties par mobilo telekomunikāciju viesabonēšanas maksas izbeigšanu un brīvās piekļuves internetam aizsardzību, kā arī noorganizējot vēl divus sarunu apļus par Transatlantiskās tirdzniecības un ieguldījumu partnerību jeb TTIP (kopš 2017. gada Amerikas Savienoto Valstu puse to nolikusi malā) ar ASV, kaut arī šos jautājumus nevarētu definēt kā Latvijas nacionālajām interesēm īpaši svarīgus. Vienlaikus būtu jāatceras, ka Latvijas plānoto Ministru padomes darba kārtību izjauc terorisma un migrācijas krīzes, kurās Eiropa tika ierauta 2015. gada pirmajā pusē.

Neraugoties uz iepriekš minēto, prezidentūra ir atstājusi būtisku un ilgstošu ietekmi uz vienu jomu Latvijā. Tā ļāva strauji pilnveidot Latvijas valsts amatpersonu kontaktus ar Eiropas partneriem, kā arī uzlabot šo amatpersonu

⁹⁰ Kaut arī Ārlietu ministrija konstatēja, ka 142 dažādi televīzijas kanāli pārraidīja 5710 par prezidentūru sagatavotus TV ziņojumus, un ka Latvijas prezidentūras pasākumus apmeklēja 800 žurnālisti no vairāk nekā 40 valstīm. Latvijas Ārlietu ministrija. (2015). Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē rezultāti. Izgūts (19.03.2019) no: https://eu2015.lv/images/news/EU2015LV_rezultati_lv.pdf

⁹¹ LETA. (2015). EP grupu pārstāvjiem krasi atšķirīgi viedokļi par Latvijas prezidentūras panākumiem; diskusijas ievirzās par Grieķiju.

prasmes un zināšanas par Eiropas jautājumiem. Latvijas pastāvīgās pārstāvniecības darbinieku skaitam trīskāršojoties no 62 līdz 185 cilvēkiem 2015. gada pirmajā pusē⁹², vairāk valsts ierēdņu ieguva darba pieredzi ES institūcijās. Pirms prezidentūras pārņemšanas Latvijas valsts amatpersonas piedalījās arī intensīvās mācībās, gūstot ES kontekstā svarīgas prasmes un zināšanas. Programmas dalībnieki sākotnēji novērtēja savas zināšanas par ES jautājumiem ar vidēji 4,8 punktiem (desmit punktu sistēmā), savukārt kursa beigās šis vērtējums pieauga līdz 7,3 punktiem.⁹³

Eiropadomes samitu sanāksmēs, kas notiek ik pēc dažiem mēnešiem, Latviju pārstāv Ministru prezidents. Eiropadome definē ES politisko virzību un politikas darbākārtību, un tādējādi tā ir ES varas centrs.⁹⁴ Valsts lielums un pārstāvja stāžs Eiropadomē tiek atzīti par diviem politisko līderu ietekmes avotiem. Tā kā Latvija ir viena no mazākajām un trūcīgākajām ES valstīm, ietekme Eiropadomē tai varētu būt tikai tādā gadījumā, ja tai būtu viens Ministru prezidenta amatā jau ilgi esošs cilvēks, kuram ir lielāks stāžs nekā pārējiem salīdzinoši nedaudzajiem valstu un valdību vadītājiem, kuri apmeklē Eiropadomes samitus. Diemžēl Latvijai ir raksturīga salīdzinoši bieža valdību maiņa. Ieskaitot Krišjāni Kariņu, kurš Ministru prezidenta amatā stājās 2019. gada janvārī, Latvijai kopš 2004. gada, kad tā pievienojās ES, ir bijuši septiņi Ministru prezidenti. Igaunijai šajā periodā ir bijuši četri premjeri, bet Lietuvu Eiropadomes sanāksmēs pārstāv Valsts prezidents/e. Tādējādi Latvijas Ministru prezidentiem ir ierobežotas iespējas iegūt vēra ņemamu stāžu Eiropadomes kontekstā biežo valdības maiņu dēļ, un tādēļ Eiropadome nav tas forums, kurā Latvija atstāj būtisku ietekmi.

Latvijai kā mazai valstij ir neliels balsu skaits **Ministru padomē**. **Ietekme** vismaz daļēji tiek palielināta, pateicoties sadarbībai NB6 formātā ar divām pārējām Baltijas valstīm (B3) un trim Ziemeļvalstīm (Dānija, Somija un Zviedrija). NB6 formāts ir daudz mazāk strukturēts nekā līdzīgas grupas, piemēram, Višegradas četrinieks (V4)⁹⁵ (kuram ir rotējoša prezidentūra) vai

⁹² Juhansone, I. (2014). Latvia is ready to take charge. *The Parliament Magazine*. Izgūts (19.03.2019) no: <https://www.theparliamentmagazine.eu/articles/opinion/latvia-ready-take-charge>

⁹³ Latvijas Ārlietu ministrija. (2015). Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē rezultāti. Izgūts (19.03.2019) no: https://eu2015.lv/images/news/EU2015LV_results_en.pdf

⁹⁴ Hodson, D., Peterson, J. (2017). *The Institutions of the European Union*. 4th edition. Oxford. Oxford University Press, pp. 65-66.

⁹⁵ Čehija, Polija, Slovākija un Ungārija.

Beniluksa grupa, kurai ir vairākas kopīgas institūcijas. NB6 grupa (tā veido tikai 5,4 procentus no ES iedzīvotāju skaita, un tas nozīmē, ka tai pietrūkst gandrīz 30 procenti no bloķējošajam vairākumam nepieciešamajiem 35 procentiem) ir arī pārāk maza, lai Ministru padomē bloķētu iniciatīvas. Tādējādi NB6 grupa parasti tiek raksturota kā neformāla, elastīga un atvērta sadarbībai ar citām valstīm. Līdz brīdim, kad *Brexit* balsojums pielika punktu šai darba kārtībai, AK bija biežs partneris. Jau nesenākā pagātnē NB6 ir pastiprinājusi savu sadarbību ar Īriju un Nīderlandi, veidojot kopumu, kas tiek dēvēts par Jauno Hanzas savienību jeb Hanzas savienību 2.0.⁹⁶ NB6 arī regulāri konsultējas ar Beniluksa un V4 grupām, un atsevišķas NB6 valstis divpusējā formātā tiek ar citām ES valstīm. Tomēr galvenā sadarbības forma ir sadarbība NB6 ietvarā, kā tas tika apstiprināts arī Eiropas Ārlietu padomes (*European Council on Foreign Relations*) 2018. gada pētniecības projektā.⁹⁷

2. diagramma. Latvijas reģionālās sadarbības struktūras

B3	NB6	Otrā Hanzas savienība
Latvija	Latvija	Latvija
Igaunija	Igaunija	Igaunija
Lietuva	Lietuva	Lietuva
	Dānija	Dānija
	Somija	Somija
	Zviedrija	Zviedrija
		Īrija
		Nīderlande

Eiropas Parlamentam Latvijas politikā ir svarīga loma. Salīdzinoši nesenā laika posmā EP deputāti divreiz ir atgriezušies no Briseles, lai veidotu valdību.⁹⁸ Valdis Dombrovskis savu pirmo valdību izveidoja 2009. gada martā

⁹⁶ Laikraksts *The Economist* popularizēja Jauno Hanzas savienību savā 2018. gada decembra rakstā. Avots: *The Economist*. (2018). Northern member states unite on euro-zone reform. Izgūts (19.03.2019) no: <https://www.economist.com/europe/2018/12/08/northern-member-states-unite-on-euro-zone-reform>. Savukārt laikraksts *Financial Times* ir devis priekšroku nosaukumam *Hanseatic League 2.0* (Otrā Hanzas savienība). Avots: Brunson, J., Acton, M. (07.11.2017). The Hanseatic League 2.0. *Financial Times*. Izgūts (19.03.2019) no: <https://www.ft.com/content/83e0427c-c399-11e7-a1d2-6786f39ef675>

⁹⁷ European Council on Foreign Research. (2018). EU Coalition Researcher. Results of the EU28 survey 2018 on coalition building in the European Union. Izgūts (19.03.2019) no: <https://www.ecfr.eu/eucoalitionexplorer>

⁹⁸ Arī kaimiņos esošā Igaunija par savu prezidentu 2006. gadā ievēlēja EP deputātu Tomasu Hendriku Ilvesu.

un amatā noturējās rekordilgu laiku, proti, gandrīz piecus gadus. Desmit gadus vēlāk, 2019. gada janvārī, Krišjāņa Kariņa valdība ieguva Saeimas vairākuma atbalstu pēc tam, kad vairāk nekā trīs mēnešus bija risinājušās partiju pēcvēlēšanu sarunas. Šāda veida situācija (kad Eiropas Parlamenta deputāts tiek atsaukts mājās, lai pārņemtu valdību) nav iedomājama vairumā citu ES dalībvalstu un norāda uz augsto statusu, kas Latvijā tiek piešķirts EP deputātiem un Eiropas institūcijām kopumā. Tas daļēji ir skaidrojams ar to, ka Latvijas iedzīvotājiem ir tendence Eiropas Parlamentā ievēlēt augsta līmeņa politiķus. Vienlaikus vietējos politiķus Brisele piesaista salīdzinoši lielā atalgojuma dēļ un tāpēc, ka piedāvā izaicinājumu, ko sniedz darbs lielā, starptautiskā likumdošanas institūcijā, kas lielākoties nodarbojas ar sarežģītiem un tehniskiem tiesību aktiem, kā arī tāpēc, ka darbs Eiropas Parlamentā nozīmē prestižu, atgriežoties mājās.⁹⁹

Latvijai parlamentā, kas sastāv no 751 deputāta (705 pēc tam, kad AK izstāsies no ES), ir astoņi pārstāvji. Savukārt, piemēram, Vācijai ir 96 EP deputāti un Polijai – 51. 2019. gadā intervijā ziņu aģentūrai LETA Iveta Grigule dalījās pārdomās:

“Šis EP attiecībā uz Latvijas interešu aizstāvību ir bijis tieši tāds pats kā iepriekš. Arī attiecībā uz balsojumiem vērojams tas pats, proti, ir deputāti, kas balsojuši lojālāk Latvijas interesēm, un deputāti, kas balsojuši mazāk lojāli. Tādas īpašas veiksmes mazai valstij ir grūti izcīnīt. Latvijas deputāti EP ir astoņi, kopā ar lietuviešiem un igauņiem esam nedaudz pāri 20.”¹⁰⁰

Tomēr ne visi EP deputāti ir tik pesimistiski noskaņoti. Roberts Zile norāda:

“Latviju pārstāv astoņi deputāti ar ļoti dažādiem politiskajiem uzskatiem, un, ja pretī ir 96 vācu deputāti, kas strādā dažādās politiskajās grupās, saprotams, ka ar balsu pārsvaru šeit neko nevar iegūt. Šo gadu laikā esmu sapratis un atzinis — vienīgā iespēja ir iegūt autoritāti

⁹⁹ No 2018. gada jūlija EP deputātu ikmēneša atalgojums pirms nodokļu nomaksas ir 8758 eiro (pēc ES nodokļu un sociālo iemaksu atskaitījumiem tas veido 6825 eiro), kā arī vecuma pensija no 63 gadu vecuma, ko veido 3,5 procenti no katra pilnā gada atalgojuma par mandāta izpildi, bet ne vairāk par 70 procentiem kopumā. Salīdzinājumam – Latvijas Saeimas deputātu atalgojums 2018. gada jūlijā bija 2749 eiro pirms nodokļu un sociālo iemaksu atskaitījumiem.

¹⁰⁰ LETA. (30.01.2019). Kritizējot EP par bezjēdzīgumu, Grigule-Pēterse politikai saka “nekad un nemūžam vairs”.

un pozīciju vienā vai, maksimums, divās jomās, jo vairāk nav iespējams izdarīt. Iegūstot šo autoritāti un labus kontaktus ar ekspertiem un lobistiem, var koncentrēties uz lietām, kur Latvijas intereses var pamatot un, ja tās nav pretrunā ar vācu vai franču vai citu lielo valstu interesēm tirgus ziņā vai kā citādi, tad tās var īstenot.”¹⁰¹

3. tabula. EP deputāti no Latvijas. 2014. gada septembris-2019. gada janvāris. Sarindojois portāls *Votewatch.eu*.¹⁰²

EP deputāts (partija) Komitejas	Ziņotāja statusā sagatavotie ziņojumi	Ziņotāja statusā sagatavotie atzinumi
Krišjānis Kariņš (<i>EPP</i>) Rūpniecība, pētniecība un enerģētika (loceklis) Ekonomikas un monetārie jautājumi (aizstājējs)	4	0
Roberts Zile (<i>ECR</i>) Transports un tūrisms (loceklis) Ekonomikas un monetārie jautājumi (aizstājējs)	3	2
Sandra Kalniete (<i>EPP</i>) Ārlietas (locekle) Lauksaimniecība un lauku attīstība (aizstājēja)	2	0
Andrejs Mamikins (<i>S&D</i>) Ārlietas (loceklis) Pilsonu brīvības, tieslietas un iekšlietas (aizstājējs)	2	2
Artis Pabriks (<i>EPP</i>) Starptautiskā tirdzniecība (loceklis) Pilsonu brīvības, tieslietas un iekšlietas (aizstājējs)	2	1
Miroslavs Mitrofanovs (<i>Greens/EFA</i>) Nodarbinātība un sociālās lietas (loceklis) Lūgumraksti (loceklis)	1	0
Inese Vaidere (<i>EPP</i>) Budžets (locekle) Iekšējais tirgus un patērētāju aizsardzība (aizstājēja)	1	1
Iveta Grigule-Pēterse (<i>ALDE</i>) Ārlietas (locekle) Drošība un aizsardzība (locekle)	0	0
Tatjana Ždanoka (Nevienā komitejā)	0	0

¹⁰¹ Strazdiņa, I. (2011). Ar argumentiem ir jāpanāk rezultāts. Intervija ar Eiropas Parlamenta deputātu Robertu Zīli. *Latvijas Intereses Eiropas Savienībā*, 2011/2. 88. lpp.

¹⁰² *Votewatch*. (2019). List of MEPs. Izgūts (19.03.2019) no: <https://www.votewatch.eu/en/term8-european-parliament-members.html>

Abu projektu, kas cenšas kvantificēt EP deputātu salīdzinošo ietekmīgumu – *votewatch.eu* un *mepranking.eu* – sniegtie dati atklāj, ka EP deputātiem no Latvijas tik tiešām izdodas *uzlēkt augstāk par savu augumu*. *VoteWatch* 2017. gada septembra pētījumā Krišjānis Kariņš tika atzīts par deviņpadsmito ietekmīgāko EP deputātu Briselē.¹⁰³ *VoteWatch* saraksts lielākoties balstās uz to, cik daudz ziņojumu un atzinumu ziņotāja statusā tiek uzticēts sagatavot katram EP deputātam, kas savukārt korelē ar attiecīgā EP deputāta personisko ietekmi gan politiskajā grupā, gan konkrētajā komitejā. 3. tabulā ir redzams, ka atbilstoši *VoteWatch* sarakstam pašreizējā parlamenta sasaukuma (2014. gada septembris - 2019. gada janvāris) ietekmīgākie deputāti no Latvijas ir Krišjānis Kariņš, Roberts Zīle un Sandra Kalniete. Vietne *mepranking.eu* izmanto sarežģītāku algoritmu, kas balstās uz četriem galvenajiem indikatoriem (ziņojumi, viedokļi, lomas un apmeklējums).¹⁰⁴ Saskaņā ar šo aprēķinu lielāko punktu skaitu ieguvušais deputāts ir Roberts Zīle, kurš tiek ierindots 23. vietā (no 751 EP deputāta).¹⁰⁵

Visiem trim ietekmīgākajiem Latvijas EP deputātiem piemīt līdzīgas kvalitātes. Pirmkārt, visi trīs ir ieņēmuši augstus amatus Latvijā (K. Kariņš ir bijis ekonomikas ministrs, S. Kalniete ir bijusi ārlietu ministre un R. Zīle – finanšu ministrs). Ņemot vērā, ka vairumam EP deputātu no “vecajām” ES dalībvalstīm trūkst jebkādas izpildvaras pieredzes, ministra darba pieredze Latvijas eiroparlamentāriešiem sniedz palielinātu ietekmi. Otrkārt, visi trīs Eiropas Parlamentā ir strādājuši vismaz desmit gadus (R. Zīle kopš 2004. gada, S. Kalniete un K. Kariņš kopš 2009. gada). Tas nozīmē, ka viņiem ir liela pieredze Eiropas Parlamenta darbā un viņi pārzina daudzos veidus, kādos tajā tiek strādāts, turklāt viņu kontā ir arī gari kontaktu saraksti un ievērojams darba stāžs savās politiskajās grupās. Treškārt, visi trīs ir ieguvuši plašas zināšanas par konkrētām Eiropas politikas nozarēm. Pirms došanās uz Latviju 2019. gada janvārī, lai vadītu tās valdību, K. Kariņš bija attīstījis plašas zināšanas par banku sektora regulāciju, R. Zīle ir transporta nozares eksperts, savukārt S. Kalniete savu diplomātes un ministres darba pieredzi ir pārnesusi uz ārlietām. Ar šo autoritāti uzkrātais politiskais kapitāls ir ticis

¹⁰³ *Votewatch*. 2017. Top 70 most influential Members of the European Parliament. Izgūts (19.03.2019) no: <https://www.votewatch.eu/blog/ranking-by-influence/>

¹⁰⁴ *MEP Software*. (2017). Izgūts (19.03.2019) no: <http://www.mepsoftware.eu/blog/?p=355>.

¹⁰⁵ *MEP Ranking* (02.2019). Roberts Zīle. Izgūts (19.03.2019) no: <http://www.mepranking.eu/mep.php?id=28615>.

ieguldīts jautājumos, kas atbilst Latvijas nacionālajām interesēm. Piemēram, R. Zīle ir strādājis pie transporta nozares noregulēšanas, lai tādējādi Latvijas pieredzējušajiem un nozīmīgajiem tranzīta nozares spēlētājiem pavērtu lielākas iespējas konkurēt visā Eiropā, kā arī veicinātu Latvijas transporta tiklu modernizāciju. Šī kombinācija, ko veido politiskā pieredze, daudzi gadi Briselē un nozaru specializācija, šķiet, ir atslēga, ar kuras palīdzību EP deputāti Briselē var *uzlēkt augstāk par savu augumu*.

3.3. Eiropas Savienība Latvijā. Iekšpolitikas eiropeizācija

Iepriekšējās pētījuma daļās tika analizēta Latvijas aktivitāte ES un tās ietekme ES, savukārt šajā sadaļā tiks apskatīta Eiropas ietekme uz Latviju – tas ir, process, ko pētnieki sauc par eiropeizāciju. Šis process ietver gan oficiālos elementus – tādus kā direktīvu, regulu un institucionālo struktūru pārnese valsts iekšējā līmenī – gan arī neoficiālākus elementus, kas attiecas uz kopīgo uzskatu, diskursu un identitāšu pārnesei politiskajā sistēmā un sabiedrībā. Šajā sadaļā vispirms tiks skatīta ES oficiālā ietekme uz Latvijas politiskajām institūcijām, savukārt pēc tam – ES atstātais iespaids uz Latvijas sabiedrību.

ES ir bijusi fundamentāla ietekme uz Latvijas publisko sektoru. Ministriju augstākās amatpersonas regulāri dodas uz Briseli un citām Eiropas galvaspilsētām un veido daļu no Eiropas Savienības Padomes komitoloģijas tīkla, kā arī citām grupām. Arī ES likumdošanas prakse tagad ir iestrādāta valsts lēmumu pieņemšanas sistēmā. Tas vizuāli ir jūtams Ārlietu ministrijā, kuras ES koordinācijas un politiku departaments koordinē Latvijas darbu Ministru padomē, kā arī ES lēmumu pieņemšanu Latvijā. Turklāt arī pārējās ministrijas regulāri piedalās lēmumu pieņemšanas procesā.

Lisabonas līgumam piešķirot nacionālajiem parlamentiem visās dalībvalstīs lielāku kontroli pār ES jautājumiem, Saeima, Latvijas likumdevējs, ir kļuvusi vēl eiropeizētāka. Parlamenti tagad ir iesaistīti kolektīvajā kontrolē pār ES lēmumu pieņemšanu un arvien vairāk savstarpēji sadarbojas, izmantojot divreiz gadā notiekošās Eiropas Savienības parlamentu Eiropas lietu komiteju konferences (COSAC) tikšanās, kas veicina gan informācijas un labās prakses apmaiņu valstu parlamentu un Eiropas Parlamenta starpā, gan arī debates par politiku jautājumiem.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Plašāka informācija ir atrodama COSAC vietnē: <http://www.cosac.eu/en/>

Tāda pati eiropeizācijas tendence, kaut arī ne tik intensīva, ir redzama arī Latvijas pašvaldību līmenī. Vietējām pašvaldībām ir nodaļas, kas administrē ES finansējumu un projektus, un kas ir izveidojušas gan attiecības ar ES institūcijām, gan arī divpusējas attiecības ar citām pašvaldībām un institūcijām, lai tādējādi veicinātu cilvēku sadarbību, kā arī veidotu projektu partnerības. Gandrīz visas publiskās iestādes – sākot ar skolām, bibliotēkām un muzejiem un beidzot ar sabiedrisko pakalpojumu sniedzējiem un uzņēmumiem – ir guvušas labumu no ES fondiem un cer to gūt arī turpmāk (šie aspekti ir detalizētāk iztirzāti sadaļā par ES ietekmi uz Latvijas ekonomiku).

Arī politiskās partijas šajā periodā ir tikušas ievērojami eiropeizētas. EP deputātiem ir jāpieder kādai no politiskajām grupām, lai tiem būtu kāda ietekme Eiropas Parlamentā, tas ir, lai tie varētu tikt ievēlēti kādā no komitejām vai ieņemt kādu augstāka līmeņa pozīciju. Jaunā Vienotība un Nacionālā apvienība ir izveidojušas īpaši ciešas saites ar Eiropas Tautas partijas (*EPP*) grupu un Eiropas Konservatīvo un reformistu (*ECR*) grupu (skatīt 4. tabulu). 2014. gadā Vienotības biedrs Valdis Dombrovskis rīkoja kampaņu, lai kļūtu par *EPP* vadošo kandidātu jeb *spitzenkandidat*, un, kaut arī viņam nācās piekāpties Žanam Klodam Junkeram, viņam vienlaikus izdevās arī nodrošināt sev ietekmīgo 2014.-2019. gada komisāru kolēģijas priekšsēdētāja vietnieka amatu.

2014. gadā tika panākta vienošanās par noteikumiem, kas regulē eiropartijas (Eiropas līmeņa politiskās partijas, kas juridiski ir nodalītas no Eiropas Parlamenta partiju grupām, bet ir ar tām saistītas, un kas saņem pamata finansējumu no Eiropas Parlamenta budžeta). Šīs eiropartijas, izstrādājot kopīgas programmas un stratēģijas Eiropas Parlamenta vēlēšanām, kā arī veidojot kultūru, kurai raksturīga mācīšanās un labās prakses nodošana citiem, vēl vairāk pastiprina saites starp Latvijas politiskajām partijām un to līdziniecēm citās ES valstīs.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ Eiropartijas parasti tiek labi finansētas, īpaši vēlēšanu gados. 2019. gadā Eiropas Sociālistu partija saņems 11,5 miljonu eiro finansējumu un *EPP* – vairāk nekā 16,5 miljonus. Avots: Eiropas Parlaments. (2019). Piešķirumi eiropartijām. Izgūts (19.03.2019) no: http://www.europarl.europa.eu/pdf/grants/funding_amounts_parties_01-2019.pdf

4. tabula. Latvijas galveno partiju piederība Eiropas Parlamenta politiskajām grupām (2019. gads)

Politiskā grupa	Ietilpstošā partija no Latvijas
Eiropas Tautas partija (Kristīgo demokrātu) grupa (EPP)	Jaunā Vienotība (JV)
Eiropas Parlamenta sociālistu un demokrātu progresīvās alianses grupa (S&D)	“Saskaņa” (S)
Eiropas Liberāļu un demokrātu apvienības grupa (ALDE)	Attīstībai/Par! (AP!)
Zaļie/Eiropas Brīvā apvienības grupa (G/EFA)	Latvijas Krievu savienība (LKS)
Eiropas Konservatīvo un reformistu grupa (ECR)	Nacionālā apvienība (NA)
Neviena	Kam pieder valsts? (KPV) Jaunā konservatīvā partija (JKP) Latvijas Reģionu Apvienība (LRA) Zaļo un Zemnieku savienība (ZZS)

5. tabulā ir parādīts, ka pēdējos piecos gados būtiski ir uzlabojies arī sabiedrības vērtējums par nacionālā un Eiropas līmeņa politiku. Kopš pārskata, kurā tika vērtēti Latvijas desmit gadi ES, rādītāji ir uzlabojušies visās galvenajās uzticēšanās un apmierinātības kategorijās. Vairāk nekā puse Latvijas iedzīvotāju (54 procenti) pašlaik ir apmierināti ar demokrātijas kvalitāti Latvijā, savukārt apmierinātība ar demokrātijas kvalitāti ES ir pieaugusi līdz 67 procentiem. Vispieticīgākais pieaugums (tikai 1 procents, kas ir statistiskā kļūda) ir vērojams kategorijā par uzticēšanos politiskajām partijām.

5. tabula. Laba pārvaldība

	Iestājoties ES	2014. gada Providus pētījums	2018. gada dati
Apmierināti ar demokrātijas kvalitāti Latvijā	35 procenti (2004)	41 procenti (2013)	54 procenti (2018)
Apmierināti ar demokrātijas kvalitāti ES	40 procenti (2004)	59 procenti (2013)	67 procenti (2018)
Uzticas politiskajām partijām	9 procenti (2004)	9 procenti (2013)	10 procenti (2018)
Uzticas valdībai	28 procenti (2004)	20 procenti (2013)	31 procenti (2018)
Uzticas Latvijas parlamentam	20 procenti (2004)	15 procenti (2013)	21 procenti (2018)
Uzticas Eiropas Savienībai	39 procenti (2004)	36 procenti (2013)	49 procenti (2018)

Avots: Eurobarometrs 2004, 2013, 2018

Pretēji uzņēmējdarbības sektoram, kurā pēc pievienošanās ES tika piedzīvota strauja izaugsme, daļa ES sākotnēji samazināja Latvijas pilsoniskās sabiedrības finansējumu, jo tādi no deviņdesmitajiem gadiem ierastie finanšu atbalsta sniedzēji kā Sorosa fonds un divpusējie fondi no Dānijas un

citām Ziemeļvalstīm novirzīja savu fokusu uz nākamajām potenciālajām ES dalības kandidātvalstīm Balkānos un postpadomju teritorijā. Starp šī ierastā finansējuma izbeigšanos un jaunā, uz projektiem fokusētā ES finansējuma ienākšanu NVO sektorā bija nobīde. Tomēr kopš tā laika NVO ir pielāgojušās šai normai, attīstījušas savas prasmes projektu iesniegšanas un pārvaldības jomā, kā arī kļuvušas par ES, Norvēģijas, Šveices un citu ar ES saistītu fondu finansējuma izmantošanas ekspertēm. Lielās NVO un sociālie partneri – tādas kā darba devēju asociācijas (piemēram, LTRK un LDDK, kā arī lielās nozaru asociācijas, kas pārstāv zivsaimnieku vai kokmateriālu ražotāju intereses) un arodbiedrības – ir izveidojušas ciešu saikni ar līdzīgām organizācijām citās ES valstīs un par savām interesēm cīnās gan ES institūcijās (Eiropas un sociālo lietu komiteja), gan arī caur Eiropas līmeņa lobija sistēmu.

2014. gada *Providus* pētījumā par Latvijas desmit gadiem Eiropas Savienībā tika secināts, ka Latvija ir kļuvusi par ievērojami drošāku valsti. Piekļuve plašākajiem Eiropas policiju sadarbības tīkliem, piemēram, caur tādām aģentūrām kā Eiropols vai *CEPOL* (Eiropas Savienības Tiesībaizsardzības apmācības aģentūra), kā arī palielināta informācijas apmaiņa, operacionālā sadarbība un citi sadarbības veidi tieslietu un iekšlietu jomā ir sekmējuši tiesībaizsardzības spēju pieaugumu Latvijā. 6. tabulā ir redzams galveno *Providus* pētījumā iekļauto statistikas datu papildinājums. Kaut arī kopējais noziegumu skaits Latvijā pastāvīgi krītas, tas skaidrojams gan ar rūkošo iedzīvotāju skaitu, gan tiesībsargājošo iestāžu iekļaušanos ES brīvības, drošības un tiesiskuma telpā, gan ar pieredzes pārņemšanu no ES dalībvalstu prakses noziegumu novēršanā un apkarošanā. Turklāt noziegumu skaits uz 10 000 iedzīvotāju periodā no 2005. līdz 2013. gadam pieauga, savukārt līdz 2016. gadam samazinājās, nokrītoties zem 2005. gada kopējā rādītāja. Pašlaik Latvijā ir arī ievērojami mazāk ieslodzīto, īpaši nepilngadīgo grupā.

6. tabula. Noziedzība un ieslodzītie

	Iestājoties ES	2014. gada Providus pētījums	2016.-2017. gada dati
Reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaits kopā	62 173 (2004)	47 561 (2013)	45 639 (2016)
Kriminālnoziedzumu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem	230 (2005)	236 (2013)	229 (2016)
Slepkavības ar iepriekšēju nodomu	199 (2004)	75 (2013)	67 (2016)
Izvarošanas	319 (2004)	73 (2013)	59 (2016)
Laupīšanas	2467 (2004)	917 (2013)	651 (2016)
Ceļu satiksmes noteikumu pārkāpumi ar smagām sekām	1613 (2004)	665 (2013)	573 (2016)
Ieslodzīto skaits kopā (apcietināti un notiesāti)	8 231 (2004)	5 120 (2013)	3 765 (2017)
Nepilngadīgie ieslodzītie kopā (apcietināti un notiesāti)	158 (2004)	41 (2013)	41 (2017)

Avoti: CSP, Iekšlietu ministrija, Ieslodzījuma vietu pārvalde

Iespējams, ka negaidītākā ietekme, ko uz Latviju ir atstājusi pievienošanās ES, ir bijusi lielā migrācijas plūsma no Latvijas uz vecākajām dalībvalstīm, īpaši AK un Īriju. Šādu plūsmu nebija prognozējusi neviena no pusēm. 2003. gadā AK Iekšlietu ministrija bija aprēķinājusi, ka kopumā no 10 valstīm, kas ES pievienojās 2004. gadā, AK katru gadu apmetīsies apmēram 5000-13000 imigrantu.¹⁰⁸ Tomēr laikā no 2005. gadam līdz 2010. gadam ikgadējā migrācija AK bija ceturtdaļmiljons cilvēku, no kuriem aptuveni pusi veidoja iebraucēji no jaunajām dalībvalstīm. Latvijas gadījumā nav vienprātības par to, cik tieši Latvijas iedzīvotāju ir pārcēlušies uz AK, bet pamatots pieņēmums varētu būt, ka tie ir aptuveni 150 000 cilvēku (kas ir aptuveni 7-8 procenti no visiem Latvijas valstspiederīgajiem pasaulē).¹⁰⁹ Tiek lēsts, ka vēl 100 000 cilvēku ir emigrējuši uz citām ES valstīm, galvenokārt uz Īriju, Ziemeļvalstīm, Vāciju un Nīderlandi. Šī migrācija ir neizbēgams Eiropas integrācijas procesa elements. Brīvā cilvēku plūsma jeb pārvietošanās ir viena no ES dalībvalstu četrām pamatbrīvībām, un, raugoties retrospektīvi – lielās atalgojuma atšķirības starp vecākajām un jaunākajām ES dalībvalstīm padarīja šo migrāciju gandrīz neizbēgamu. Atalgojumam Latvijā turpinot

¹⁰⁸ Dustmann, C., Casanova, M., Fertig, M., Preston, I., Schmidt, C.M. (2003). *The impact of EU enlargement on migration flows*. Home Office Online Report 25/03, Research Development and Statistics Directorate, Home Office: London, UK.

¹⁰⁹ Tikai aptuveni puse no šī skaita parādās nacionālajā statistikā. Šī atšķirība ir skaidrojama ar daudzajiem migrantiem, kuri neregistrē faktu, ka ir aizbraukuši no Latvijas.

tuvināties ES vidējiem rādītājiem, pienāks brīdis, kad šī migrācijas plūsma būs vien urdziņa, un, kā liecina Igaunijas piemērs pēdējos trīs gados – migrācijas saldo pat varētu kļūt pozitīvs.

Vienlaikus vienmēr būs noteikts skaits ambiciozu un pēc piedzīvojumiem kāru, lielākoties jaunu, cilvēku, kuri priecāsies izmantot priekšrocības, ko sniedz brīvā pārvietošanās, kas veido daļu no ES *acquis*. Un, ņemot vērā, ka 2018. gadā 71 procents Latvijas iedzīvotāju, īpaši jauni cilvēki un profesionāļi, kuri ir potenciāli vismobilākie, jūtās piederīgi ES (atpaliekot tikai no Polijas un Luksemburgas), mobilitāte ir gandrīz neizbēgama.¹¹⁰

7. tabula. Integrācija, migrācija, internacionalizācija

	Iestājoties ES	2014. gada <i>Providus</i> pētījums	2019. gada dati
Latvijas pilsoņu īpatsvars iedzīvotāju vidū	77,8 procenti (2004)	83,6 procenti (2014)	84,6 procenti (2019)
Latvijas nepilsoņu īpatsvars iedzīvotāju vidū	20,8 procenti (2004)	12,9 procenti (2014)	10,7 procenti (2019)
Krievijas pilsoņu īpatsvars iedzīvotāju vidū	1 procenti (2004)	2,3 procenti (2014)	2,6 procenti (2019)
Citu ES valstu pilsoņu īpatsvars iedzīvotāju vidū	0,2 procenti (2004)	0,6 procenti (2014)	0,8 procenti (2019)
Ārzemnieku skaits, kuri Latvijā uzturas ar termiņ-uzturēšanās atļauju	7547 (2004)	18 716 (2013)	8986 (2019)
Ārzemnieku skaits, kuri Latvijā uzturas ar pastāvīgās uzturēšanās atļauju	25 466 (2004)	47 391 (2013)	42 104 (2019)
Cilvēku skaits ar bēgļa statusu	10 (2006)	35 (2013)	180 (2019)
Ārvalstu tūristu skaits	3 774 422 (2005)	5 821 779 (2013)	7 726 000 (2017)

Avoti: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde, Centrālā statistikas pārvalde, Eurobarometrs

ES bēgļu pārvietošanas programmas rezultātā Latvija ir pieredzējusi strauju bēgļu skaita pieaugumu (no 35 cilvēkiem 2013. gadā līdz 180 cilvēkiem 2019. gadā). Pēdējo gadu laikā arī Rīga ir kļuvusi manāmi internacionālāka, pateicoties to ārzemju studentu skaita pieaugumam, kuri izvēlas iegūt savu diplomu vai grādu kādā no Latvijas augstākās izglītības iestādēm

¹¹⁰ European Commission. (2018). Standard Eurobarometer 89. Izgūts (19.03.2019) no: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2180>

(papildus Latvijas augstākās izglītības iestādēs katru gadu studē arī vairāki tūkstoši apmaiņas studentu, galvenokārt *Erasmus* apmaiņas programmas ietvarā, savukārt apmaiņas programmu ietvarā ārzemēs 2017./2018. mācību gada sākumā studēja 1500 Latvijas studentu). Turklāt pašlaik Latvijas izglītības iestādēs studējošo ārzemju studentu skaits ir lielāks nekā ārvalstīs studējošo Latvijas iedzīvotāju skaits.¹¹¹ Ārzemju studenti veicina augstākās izglītības sektora internacionalizāciju, ienes papildu naudu citādi diezgan pieticīgi finansētajām Latvijas universitātēm un sniedz pienesumu Latvijas ekonomikā kopumā. Universitāšu infrastruktūras modernizācijai, tostarp līdzfinansējot (gan finansējuma, gan aizdevumu formā) Latvijas Universitātes jaunā Torņakalna kompleksa būvniecību, ir ticis izmantots arī ES fondu finansējums. Latvijas augstākās izglītības un pētniecības iestādes sacenšas arī Eiropas līmeņa pētniecības konkursos un ir izveidojušas partnerības ar pētniecības iestādēm dažādās Eiropas valstīs.

8. tabula. Zinātne un izglītība

	Iestājošies ES	2014. gada <i>Providus</i> pētījums	2017.-2018. gada dati
Augstākās izglītības studentu skaits	127 656 (2004)	89 671 (2013)	80 400 (2018)
Latvijas studentu skaits, kuri studē ārzemēs	308 (2004)	1745 (2013)	5559 (2018)
Ārzemju studenti Latvijā (procenti no visiem studentiem)	1,8 procenti (2004)	5,25 procenti (2013)	11 procenti (2017)
Skolu skaits	1044 (2004)	807 (2013)	780 (2018)
Skolēnu skaits	327 358 (2004)	212 433 (2013)	215 053 (2017)
Jauniešu īpatsvars, kuri priekšlaicīgi pārtraukuši mācības	14,7 procenti (2004)	9,8 procenti (2013)	8,6 procenti (2017)
Procenti iedzīvotāji, kuri iesaistījušies mūžizglītības apmācībās	8,4 procenti (2004)	6,5 procenti (2013)	7,5 procenti (2017)
Iedzīvotāju īpatsvars, kuriem ir augstākā izglītība	16,7 procenti (2004)	27 procenti (2013)	30 procenti (2017)

Avoti: Izglītības ministrija, *Eurostat*, Centrālā statistikas pārvalde, *UNESCO*

¹¹¹ Saskaņā ar *UNESCO* datiem 2018. gadā ārpus Latvijas studēja 5559 Latvijas studentu. Avots: *UNESCO* (2018). Global Flow of Tertiary-Level Students. Izgūts (19.03.2019) no: <http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow>

Apkopojot iepriekšminēto – pēdējo piecu gadu laikā Latvija ir turpinājusi pakāpeniski paplašināt savu ietekmi ES, savukārt Latvijas sabiedrība ir turpinājusi pielāgoties dzīvei ES. Ja neskaita imigrāciju un iedzīvotāju skaita mazināšanos, radītā aina kopumā ir pozitīvās noskaņās, kaut tas nenozīmē, ka nav bijušas arī kļūdas. Turpmākajā sadaļā tiks analizēti divi joprojām aktuālie integrācijas procesa izaicinājumi un apskatīti arī iespējamie risinājumi un jauninājumi.

3.4. Izaicinājumi un iespējamie risinājumi

Neskatoties uz visiem neapšaubāmajiem eiropeizācijas ieguvumiem, Latvija integrācijas procesā ir konsekventi saskārusies ar divām problēmām. Pirmais izaicinājums ir lielo ES finansēto infrastruktūras projektu, tādu kā *Rail Baltica* un iekšējā dzelzceļu tīkla elektrifikācija, pārvaldība un īstenošana. Savukārt otrais izaicinājums ir bijis veiksmīga ES finansējuma izmantošana reģionālās ekonomikas konkurētspējas radīšanai.

Rail Baltica – pazīstams kā “gadsimta projekts” – ir piecus miljardu eiro liels austrumus un rietumus savienošs dzelzceļa infrastruktūras projekts, kas caur Poliju integrē trīs Baltijas valstis ar pārējo ES.¹¹² 2011. gadā intervijā Latvijas Radio žurnālistei Inai Strazdiņai EP deputāts Roberts Zīle norādīja: “Bija iecerēts, ka 2016. gadā būs gatavs posms līdz Rīgai, 2020. gadā – līdz Tallinai. Tagad, kā redzam, padsmīti gadi ir zaudēti, taču es domāju, ka līdz 2020. gadam to izveidot ir reāli.”¹¹³ Tomēr celtniecība vēl nebija uzsākta arī 2019. gada sākumā, galvenokārt Baltijas valstu politiku ķīviņu un ministriju, dzelzceļu amatpersonu un citu iesaistīto personu domstarpību rezultātā izraisītās aizkavēšanās dēļ. 2019. gada sākumā jaunais satiksmes ministrs Tālis Linkaits pārvērtēja arī lielo projektu par Latvijas dzelzceļa tīkla elektrifikāciju, viņš paskaidroja, ka lielajiem infrastruktūras projektiem Latvijā ir raksturīga šāda aina:

“Latvijā, gūstot līdzekļus no Eiropas Savienības (ES) projektu īstenošanai, viena no lielākajām kļūdām ir tā, ka šie projekti bieži vien tiek

¹¹² Somija ir izteikusi vēlmi pievienoties *Rail Baltica* projektam un pagaidām tā piedalās netiešā veidā. Skatīt: <http://www.railbaltica.org/lv/par-projektu/>

¹¹³ Strazdiņa, I. (2011). Ar argumentiem ir jāpanāk rezultāts. Intervija ar Eiropas Parlamenta deputātu Robertu Zīli. *Latvijas Intereses Eiropas Savienībā*, 2011/2. 86. lpp.

virzīti līdzekļu apgūšanas labad, nedomājot par to, kas ir sasniedzamais rezultāts un vai tas tiešām ir tāds, kas ilgtermiņā valstij būtu vislabākais un vislietderīgākais.”¹¹⁴

Miljardiem eiro ES finansējuma ir ticis ieguldīts Latvijas reģionos. Tā rezultātā ir notikusi acīmredzama publiskās infrastruktūras uzlabošana visā Latvijā. Skolas ir tikušas modernizētas, bibliotēkas un muzeji ir tikuši pilnveidoti un kultūras iestādes – pārbūvētas. Veloceliņi tagad krustām šķērsām pārklāj Latvijas mazpilsētas un ciemus, savukārt parki un spēļu laukumi lepojas ar jaunu aprīkojumu. Tomēr Latvijas lauku reģioni, mazpilsētas un pilsētas joprojām piedzīvo strauju iedzīvotāju skaita samazināšanos, jo cilvēki aizplūst uz Rīgu un Rīgas reģionu vai ārzemēm. Tas nozīmē, ka daļa par ES finansējumu uzlaboto skolu tiek slēgtas vai arī netiek izmantotas atbilstoši to kapacitātei, un ka daudzi pilnībā vai daļēji par ES finansējumu nesen uzbūvētie sabiedriskie objekti, piemēram, reģionālās koncertzāles, draud kļūt par slogu jau tā ierobežotajiem pašvaldību publiskajiem finanšu resursiem.

Šo izaicinājumu iespējamais risinājums ir vienotākas pieejas izveide attiecībā uz Eiropas politikas pārvaldību. Šis risinājums ietver divas dimensijas. Pirmās dimensijas uzdevums ir izstrādāt skaidri definētas Latvijas vidēja un ilgtermiņa intereses ES, tostarp integrētu un detalizētu ES finansējuma izmantošanas plānu, savukārt otrās – visu Eiropas politikas dimensiju centralizācija vienā skaidri definētā institūcijā, kas atbild par Eiropas integrāciju.

Latvijai šobrīd nav ietvara dokumenta, kurā būtu noteiktas tās vidēja un ilgtermiņa nacionālās intereses ES. Tas lielā mērā skaidrojams ar to, ka Latvija kopš pievienošanās ir īstenojusi salīdzinoši konsekventu Eiropas politiku. Kopš iestāšanās ES Latvijai ir bijuši tikai seši ārlietu ministri (salīdzinot ar vienpadsmit ekonomikas vai veselības ministriem tajā pašā periodā). Tomēr šis aspekts negarantē stabilitāti nākotnē, jo īpaši tāpēc, ka politika gan Latvijā, gan Eiropā kļūst manāmi dalītāka un fragmentārāka. Attiecīgi šis varētu būt īstais brīdis, lai apspriestu pāreju no pašaušanās uz pieredzējušu cilvēku nosvērto vadību uz to, lai attīstītu stabilus institucionālos ietvarus. Kā, 20. gadsimta piecdesmitajos gados skaidro-

¹¹⁴ Sjadīte, S. (2018). Riskantie projekti, kam «tur roku uz pulsa»: elektrifikācija, Krievu sala un Rīgas tramvajs. *Baltic News Network*. Izgūts (20.02.2019) no: <https://bnn.lv/kritiskie-projekti-kuros-satiksmes-ministrija-tur-roku-uz-pulsa-elektrifikacija-krievu-sala-rigas-tramvaju-projekts-316191>

jot Eiropas jaunās politiskās arhitektūras nozīmību, norādījis viens no ES dibinātājiem Žans Monē: “nekas nav iespējams bez cilvēkiem; nekas nav ilgstošs bez institūcijām.”¹¹⁵

Kaimiņos esošajai Igaunijai, piemēram, kopš pievienošanās ES 2004. gadā ir bijuši pieci ietvara dokumenti, no kuriem pēdējais aptver periodu no 2015. līdz 2019. gadam.¹¹⁶ Šo dokumentu funkcija ir:

“...izveidot vienotu pārvaldību un noteikt vienotus mērķus kā pamatu Igaunijas kā ES locekles darbībām ... tā mērķis ir radīt pieeju, kas sniedzas pāri dažādajiem sektoriem, un ka saistītās darbības ir saskaņīgas.”¹¹⁷

No vienas puses, diplomāti uzsver, ka šāda dokumenta neesamība sniedz Latvijas izpildvarai lielāku elastīgumu, vedot sarunas ar citām valstīm, un arī publiski neatklāj Latvijas pozīciju par attiecīgo jautājumu. Pieredzējusi Ārlietu ministrijas parlamentārā sekretāre Zanda Kalniņa-Lukašēvica ir norādījusi, ka šis aspekts ļāva Latvijai veikli pielāgot tās 2015. gada sešu mēnešu prezidentūras ES Padomē fokusu, atkāpjoties no tās sākotnējā plāna par fokusu uz strauji attīstošās bēgļu krīzes pārvaldību.¹¹⁸ No otras puses, Eiropas Kustības Latvijā prezidents Andris Gobiņš uzsver, ka šāda situācija var izraisīt nekonsekventu lēmumu pieņemšanu, jo īpaši zemākā Ministru Padomes ekspertu komiteju līmenī, attiecīgajiem cilvēkiem dažādajās institūcijās nezinot nacionālās pozīcijas par attiecīgajiem jautājumiem. Tas savukārt potenciāli apgrūtina Latvijas iespēju “iegt to, ko tā vēlas”.

Latvijai nav arī centrālās koordinējošās institūcijas, kas, aptverot visus dažādos iesaistītos līmeņus un sektorus, varētu nodrošināt nacionālo pozīciju par ES politikām un lēmumu pieņemšanas pārvaldību. Tāpat kā daudzās citās ES dalībvalstīs, arī Latvijā šo funkciju pilda Ārlietu ministrija, tomēr tai kā nozares ministrijai trūkst disciplinārās varas, kas būtu piešķirta centralizētai iestādei, piemēram, Ministru kabineta pakļautībā. Apvienojot tālredzīgu vidēja un ilgtermiņa dokumentu, kurā definētas Latvijas nacionālās

¹¹⁵ Citāts: Barroso, J. (2014). Keeping our collective European memory alive. Speech. Izgūts (19.03.2019) no: europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-371_en.doc.

¹¹⁶ Republic of Estonia Government. (2015). Estonia's European Union Policy 2015-2019. Izgūts (19.03.2019) no: https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/eeesti_el_poliitika_eng.pdf

¹¹⁷ Turpat.

¹¹⁸ Intervija ar Zandu Kalniņu-Lukašēvici, 2019. g. 26. februāris.

intereses ES, kopā ar pastāvīgu institucionālo bāzi ar Ministru prezidenta līmeņa varu, varētu būt iespējams institucionalizēt ES politikas veidošanu Latvijā, kā arī virzīties uz proaktīvāku un ne tik reaģējošu pieeju, amatpersonām iesaistoties politikas plānošanā Briselē agrīnākā posmā, tādējādi sniedzot lielāku iespēju paplašināt Latvijas ietekmes mērogu.

Secinājumi

Kādi izaicinājumi un riski sagaidāmi tuvākajā nākotnē? 2018. gada Eiropas barometra aptaujā respondentiem tika lūgts nosaukt divus lielākos aktuālos izaicinājumus Eiropas Savienībai. 9. tabulā ir redzami Latvijas iedzīvotāju satraukuma cēloņi salīdzinājumā ar ES vidējo rādītāju. Raugoties uz šiem rezultātiem, ir jāsecina, ka bažas kopumā ir vienādas – imigrācija, drošība un ekonomika. Šie neapšaubāmi ir lieli Eiropas pārbaudījumi. Imigrācija un terorisma draudi rada spriedzi gan valstu iekšējai, gan Eiropas vienotībai. Turklāt Eiropa ir tik tikko gausi atguvusies no pirms desmit gadiem piedzīvotās dziļās ekonomikas recesijas. Ir vēl viena svarīga starptautiskā tendence, kas rada nozīmīgus riskus Latvijas nākotnei, bet nav iekļauta šajā sarakstā, proti, demokrātijas recesija Eiropā.

9. tabula. Latvijas sabiedrības viedoklis par ES lielākajiem izaicinājumiem, procentos

	Latvija	ES
Imigrācija	47	40
Terorisms	26	20
Dalībvalstu publisko finanšu stāvoklis	16	19
Ekonomiskā situācija	15	18
Inflācija	11	9
Noziedzība	10	9
Klimata pārmaiņas	9	16
ES ietekme pasaulē	9	11

Avots: Eurobarometrs 2018

Atkāpšanās no demokrātijas normām ir plaši izplatīta un lēni progresējoša, bet tā apdraud Eiropas integrācijas kodolu. ES vienmēr ir bijusi demokrātisku valstu savienība un ir veicinājusi demokrātijas izplatību visā kontinentā. Vienlaikus ir skaidrs, ka pasaulē pašlaik tiek piedzīvota demokrātijas recesija. 2019. gadā autoratīvajā *Freedom House* ziņojumā par demokrātijas stāvokli pasaulē (*Freedom in the World 2019*) tika secināts, ka 2018. gads ir bijis trīspadsmitais gads pēc kārtas, kurā samazinājusies brīvība pasaulē.¹¹⁹ Līdzīgi tika secināts arī 2018. gada oktobrī publicētajā ikgadējā Bertelsmana fonda ziņojumā “Ilgtspējīgas pārvaldības indikatori” (*Sustainable Governance Indicators*), norādot, ka demokrātiskie standarti ir pasliktinājušies 26 no 41 pētījumā iekļautās OECD un ES valsts.¹²⁰ Eiropas Savienības institūcijas jau ilgstoši ir paudušas satraukumu par liberālās demokrātijas vājināšanos Ungārijā. Itālijas jaunā valdība ir apstrīdējusi eirozonas budžeta noteikumus. 2019. gada martā Francijas prezidents Emanuels Makrons šā drauda novēršanai pat ierosināja izveidot Eiropas demokrātiju aizsardzības aģentūru.¹²¹ Tiek prognozēts, ka 2019. gada maijā notiekošajās Eiropas Parlamenta vēlēšanās tiks atspoguļotas nesenas izmaiņas Eiropas valstu iekšpolitikās un ka to rezultātā būs jāreķinās ar fragmentārāku un polarizētāku likumdevēju, kurā lielāku īpatsvaru veidos gan radikālās, gan mērenās eiroskeptiķu partijas. Nākamo piecu gadu laikā ES dalībvalstis saskarsies ar liberālās demokrātijas pamatnormu apstrīdēšanu gan valstu, gan Eiropas līmenī. Protekcionisma apdraudējumam varētu tikt pakļauts vienotais tirgus (kas ir izšķiroši svarīgs Latvijas kā mazas, atvērtas ekonomikas ekonomiskajai attīstībai), savukārt atkāpšanās riskam – ES četras pamatbrīvības. Šie procesi nenāktu par labu Latvijas nacionālajām interesēm.

Kaut arī atkāpšanās no liberālās demokrātijas pamatnormām rada nepārprotamus draudus gan valstu, gan Eiropas līmenī, tā Latvijai sniedz arī iespēju. Latvijas tuvākie partneri NB6 reģionālajā grupā atrodas pasaules demokrātisko valstu vidū. Aizvien ciešāk turoties pie NB6 valstīm un Eiropas kodolu veidojošajām valstīm – Benilukss, Francija un Vācija – tā arvien

¹¹⁹ Freedom House. (2019). Freedom in the World 2019. Izgūts (19.03.2019) no: <https://freedom-house.org/report/freedom-world/freedom-world-2019>

¹²⁰ Bertelsmann Stiftung. (2018). Policy performance and governance capacities in the OECD and EU. Sustainable Governance Indicators 2018. Izgūts (19.03.2019) no: http://www.sgi-network.org/docs/2018/basics/SGI2018_Overview.pdf

¹²¹ Macron, E. (04.03.2019). Dear Europe, Brexit is a lesson for all of us: it's time for renewal. Izgūts (19.03.2019) no: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/mar/04/europe-brexit-uk>

vairāk iekļautos Eiropas kodolā, kas savukārt ir aspekts, ko Latvijas ES jau-tājumu eksperti atkārtoti ir uzsvēruši kā valsts nacionālajām interesēm atbilstošu rīcību, un tajā pašā laikā arī labāk sevi pasargātu no iekšpolitiskā drauda attiecībā uz atkāpšanos no demokrātijas normām. ES jau atkal darbo-tos kā iekšējās modernizācijas katalizators.

Pēdējo piecu gadu laikā Latvijai ir izdevies spert nozīmīgus soļus, lai nostiprinātu sevi kā valsti Eiropas notikumu centrā. Latvija ir palielinājusi savu ietekmi Eiropā, pateicoties intensīvajam mācību kursam, ko tā apguva, īstenojot Eiropas Savienības Padomes prezidentūru, kā arī sarunu turpināša-nai Ministru padomē un darbam, ko paveica nedaudzi pieredzējuši Eiropas Parlamenta deputāti no Latvijas. Vienlaikus visos Latvijas politiskās sistēmas līmeņos ir iegūti jauni kontakti un iegūta lielāka pieredze, kā strādāt kopā ar Eiropas partneriem un attīstīt ES politiku. Šim periodam raksturīgā Ārlietu ministrijas izteiktā stabilitāte, nenotiekot izmaiņām galvenajās pozīcijās, ir nodrošinājusi noturību un pakāpenisku Latvijas ietekmes pieaugumu.

Savukārt turpmākie pieci gadi neprognozējamo *Brexit* seku un, iespē-jams, fragmentārākā Eiropas Parlamenta un Komisijas kontekstā, vistica-māk, būs trauksmaināki. Tādas globālās tendences kā ekonomikas izaugsmes palēnināšanās, protekcionisma pieaugums, kā arī demokrātijas recesija radīs izaicinājumu ES pamatprincipiem.

SECINĀJUMI AR SKATU NĀKOTNĒ

Pētījumā apkopotie dati un informācija ļauj secināt, ka Latvijas dalības Eiropas Savienībā bilance ir pozitīva. Gandrīz visās jomās ir vērojami nozī-mīgi panākumi – ekonomiskā izaugsme ir pārliecinoša, makroekonomiskā situācija stabilizējusies, fiskālā politika kļuvusi disciplinētāka, palielinājusies nodarbinātība, eksporta apjomi aug, ir modernizētas daudzas tautsaimnie-cības jomas, politiskā sistēma ir stabila, līdzdalība ES lēmumu pieņemšanā notiek, pārstāvot nacionālās intereses, un daudzi citi. Taču tajā pašā laikā ir vairāki sabiedrībai nozīmīgi sektori, kuros attīstība nav bijusi tik veiksmīga – joprojām saglabājas liels to iedzīvotāju skaits, kuri dzīvo uz nabadzības riska robežas, gandrīz trīs gadu desmitus ilgst iedzīvotājiem tik svarīgās veselī-bas un izglītības reformas, reģionu attīstības līmeņu izlīdzināšanās ir lēna, arī demogrāfiskās izmaiņas sabiedrībā nav iepriecinošas. Neraugoties uz šo

pozitīvo bilanci, svarīgi ir iezīmēt tos nosacījumus un tendences, kuras ietekmēs Latvijas vietu un lomu ES nākamajos piecus gadus. Šos nosacījumus var iedalīt trīs lielās grupās – **ES iekšienē dominējošās tendences, Latvijas iekšpolitiskie procesi un sabiedrības attieksme pret ES** un tās nākotnes attīstības perspektīvām.

ES līmenī uzmanība būtu pievēršama šādām norisēm, kurām būs vistiešākā ietekme uz ES un Latvijas attiecību raksturu:

- 2019. gada maijā norisināsies Eiropas Parlamenta vēlēšanas. Šis notikums ir atskaites punkts jauna ES attīstības posma sākumam, jo mainīsies ne tikai parlamentāriešu sastāvs un politisko spēku samērs tajā, bet arī Eiropas Komisijas komisāru politiskās un ideoloģiskās prioritātes, kā arī darbu sāks jauni ES līderi. Latvijai jāreķinās, ka var mainīties Eiropas Parlamenta politisko grupu spēku samērs, kas var atstāt ietekmi uz lēmumu pieņemšanas ātrumu, kvalitāti un darba kārtību. Ja mazināsies Eiropas Tautas partijas politiskās grupas deputātu skaits un līdz ar to arī politiskā ietekme, bet pieaugs eiroskeptiķu skaits, var vājināties Latvijas izredzes darboties sev labvēlīgā politiskā vidē. Vienlīdz svarīga ir Latvijas pārstāvju ES institūcijās kompetence un politiskā griba darboties valsts interešu labā;
- ir pieaugušas ES iedzīvotāju, tajā skaitā Latvijas pilsoņu, bažas par drošību Eiropā.¹²² ES institūcijas ir reaģējušas uz pieaugošo nedrošības izjūtu ar dažādām iniciatīvām.¹²³ ES pastāvēšanas vēsturē ir bijuši vairākkārtēji mēģinājumi iedarbināt ES drošības un aizsardzības politiku, bet tie ir vājinājušies, samazinoties draudu spiedienam, un tas nav ļāvis sagatavoties jaunam izaicinājumam un risku vilnim, kuri pārsteiguši ES nesagatavotu. Pēdējais no šādiem piemēriem ir piedzīvots Latvijas

¹²² Saskaņā ar SKDS datiem Latvijas iedzīvotāji uzskata, ka ES aktivitātes drošības jomā ir uzlabojušas aizsardzību pret apkārtējās vides apdraudējumiem (44 procenti), 43 procenti atzina, ka tās ir uzlabojušas cīņu pret kibernetizāciju un nelikumīgām darbībām internetā (t.sk. krāpšanos ar kredītkartēm, kiberuzbrukumiem, narkotiku un ieroču tirdzniecību internetā, bērnu pornogrāfiju); 39 procenti atzina, ka ES aktivitātes ir uzlabojušas dabas un bioloģisko daudzveidību; 38 procenti minēja, ka tās ir uzlabojušas aizsardzību pret bīstamiem produktiem; 36 procenti - ka tās ir uzlabojušas cīņu pret smagiem noziegumiem un organizēto noziedzību. Avots: SKDS (2018). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret drošības jautājumiem. Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2018. gada novembris, 15. lpp.

¹²³ Eiropas Aizsardzības rīcības plāns, Eiropas Aizsardzības fonds, Eiropas Aizsardzības industrijas attīstības programma, Pastāvīgā Strukturētā sadarbība (PESCO) un citas.

prezidentūras ES Padomē laikā, kad isā laika periodā ES dalībvalstis kļuva par teroristu uzbrukuma mērķiem. Līdzīgs piemērs ir saistīts ar ES ārējo robežu neaizsargātību, kas kļuva acīmredzama nekontrolētās un nelegālās imigrācijas krīzes laikā. ES radītā aģentūra FRONTEX, kas izveidota 2005. gadā, izrādījās rīcībnespējīga. Neraugoties uz lēcienveidīgo ES drošības un aizsardzības politikas attīstības raksturu, Latvijai ir svarīgi būt šīs politikas atbalstītāju lokā, lai izmantotu piedāvātās iespējas kā uzņēmējiem, pētniekiem, ekspertiem, tā arī Latvijas drošībai kopumā;

- Lielbritānijas ierosinātā *Brexit* rezultātā ES ir iezīmējušās divas paralēlas tendences. Viena no tām ir fragmentācija, kas aktualizē diskusiju par Eiropas integrācijas tempiem, raksturu un rezultātiem. Lai arī citu "Exit" kandidātu rindā šobrīd nav, Višegradas valstu grupa arvien biežāk apšaubā dažādu ES politiku kvalitāti un pat nepieciešamību. Otra tendence ir saistīta ar dalībvalstu atbalstu ciešākai integrācijai. Latvijai ir izdevīga šī tendence, jo tādējādi iespējams pārņest savas intereses kopīgajā, pārnacionālajā līmenī un tās īstenot kopīgi ar citām valstīm.

Nacionālā līmenī izšķiroši Latvijai kā ES dalībvalsts potenciāla izmantotājai tuvākajos gados būs šādi jautājumi:

- kamēr Latvijas iedzīvotāju ienākumu līmenis atpaliek no ES vidējā līmeņa, Latvijai būs nepieciešams ES fondu finansējums. Eiropas līmenī nobeigumam tuvojas diskusijas par ES daudzgadu budžetu. Latvijai ir svarīgi precīzi formulēt savu pozīciju ne tikai attiecībā uz finansējuma nesamazināšanu lauksaimniecībai un kohēzijas politikai, bet arī tas, kā iekšpolitiski veicināt šī finansējuma izmantošanu valsts attīstībai, turklāt lielāku finansējuma daļu novirzot inovācijām. Lai mazinātu atkarību no ES budžeta dotācijām, turpmāk lielāks uzsvars būtu liekams uz aizņēmumiem un citiem finanšu instrumentiem no *InvestEU* fonda, kas tiks veidots uz Junkera plāna (EFSI) bāzes. Labāk jāizmanto arī līdzekļu piešķirumi konkursa veidā, par kuriem jākonkurē ar citām dalībvalstīm. Viena no šādām līdz šim nepietiekami izmantotām iespējām ir programma *Apvārsnis 2020*;
- tuvākajā nākotnē Latvija turpinās saņemt no Eiropas Savienības budžeta attīstībai un kohēzijai nepieciešamos līdzekļus, kuri tiks ieguldīti infrastruktūras projektos. Infrastruktūras (ceļu, dzelzceļa, jūras, kabeļu un

cauruļvadu) savienojumu tālāka attīstīšana starp ES un Baltijas valstīm sekmēs Baltijas reģiona ciešāku integrēšanu Eiropas tīklos un mazinās nošķirtību no ES attīstītākajām dalībvalstīm;

- nacionālā līmenī jāpilnveido ES fondu pārvaldības kultūra, kura balstītos nevis uz finanšu līdzekļu apgūšanu, bet ilgtspējīgu un konkurētspējīgu attīstību. Jāievieš princips: nevis “apgūt”, bet lietderīgi “investēt” Eiropas naudu;
- viegli sasniedzamie ieguvumi no integrācijas ES ir izsmelti. Eiropas investīcijas un granti var tikai papildināt, bet nekādā gadījumā ne aizstāt Latvijas valsts ieguldījumus un privātas investīcijas;
- ES Kohēzijas politika Latvijā ir bijusi dzinulis reģionālajai attīstībai. Tomēr ir pietrūcis koordinētas ES Kohēzijas politikas samērošanas ar nacionālā līmeņa reģionālo politiku, kura nav veicinājusi to konkurētspējas strauju attīstību. Lai arī Latvija ir viena no valstīm, kuras ekonomika visātrāk tuvojas ES vidējam līmenim, ekonomiskā izaugsme joprojām dod labumu tikai daļai iedzīvotāju. Nevienlīdzības līmenis arvien vēl ir augsts. Tāpēc nākotnes izaicinājums ir ne tikai Latvijas vidējā dzīves līmeņa tuvināšana ES rādītājiem, bet arī Latvijas iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzības mazināšana;
- svarīgi pievērst daudz lielāku uzmanību nevienmērīgas attīstības izlīdzināšanai Latvijas reģionos. Kā atzīmēts Eiropas Komisijas ziņojumā par Latviju 2019. gadā: “izaugsme Latvijas reģionos atpaliek no Rīgas reģiona, un arī reģionu starpā ir lielas atšķirības. Reģioni, kas ir tālu no Rīgas, ir nabadzīgāki, un to izaugsmes temps ir lēnāks. Vidējā alga Rīgā ir par 40 procentiem lielāka nekā Latvijas nabadzīgākajā reģionā Latgalē. Tomēr viziteiktākās atšķirības ir vērojamas nodarbinātībā. Rīgas reģionā nodarbinātība kopš 2010. gada ir pieaugusi par 12 procentiem, bet valsts pārējā daļā tā ir samazinājusies par 2 procentiem. Šīs atšķirības ir ietekmējušas arī emigrāciju, jo iedzīvotāju skaits Rīgā un tās apkārtnē nav samazinājies tik ļoti kā pārējā valstī.”;¹²⁴
- reformu gaita sabiedrībai nozīmīgās jomās – veselība, izglītība un pētniecība – joprojām ir lēna. Lai arī šīs jomas nav tiešā ES kompetencē,

¹²⁴ Eiropas Komisija. (2019). 2019. gada ziņojums par Latviju. Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Eiropadomei, Eiropas Centrālajai Bankai un Eirogrupai. 27.02.2019. Izgūts (20.03.2019) no: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-latvia_lv.pdf

bet atrodas dalībvalstu ziņā, tajās ir ieguldīti milzīgi ES līdzekļi. Kā secināts pētījumā, ko veikuši I. Šteinbuka un M. Zemītis: “Kopš Latvijas iestāšanās ES izglītībā, zinātnē un apmācībās ieguldīti vairāk nekā miljards eiro struktūrfondu un dažādu starptautiskās sadarbības projektu līdzekļu. Tūkstošiem studentu un pasniedzēju piedalījušies starptautiskās mobilitātes un pieredzes apmaiņas programmās. Latvijas augstskolas, kaut pamazām, bet pacietīgi kāpušas novērtējumā, citēšanas un citos salīdzināmos indeksos. Nenoliedzami, Latvijas izglītība ir uz reformu ceļa, tomēr reformas brīžiem sāktas, brīžiem piebremzētas. Izglītības un zinātnes sistēmai veicams grūts uzdevums – konsolidēt resursus, vienlaikus uzlabojot kvalitāti un efektivitāti. Latvijā nepieciešama cieša griba reformas turpināt, lai arī Latvijā varētu iegūt Eiropas līmeņa izglītību, kā arī īstenot pasaules klases pētniecības projektus nacionālos institūtos, piesaistot zinātniekus no ārvalstīm. Izglītībai un pētniecībai būtu jāspēj vairāk, nekā tikai “attīstīt personību”. Tai jāspēj ieviest un apkalpot zināšanu ekonomiku, audzējot darba ražīgumu un konkurētspēju”;¹²⁵

- īpaši Latvijas valsts politikas instrumenti un resursi būtu jāvelta ienākumu vienlīdzības veicināšanai starp iedzīvotājiem un reģioniem, nabadzības mazināšanai, veselības aprūpes uzlabošanai, tiesu sistēmas efektivizācijai, korupcijas un ēnu ekonomikas apkarošanai;
- ņemot vērā pieaugošās diskusijas ES dalībvalstīs, to starpā par ES nākotnes attīstības modeļiem un politiku pārskatīšanu, Latvijai būtu lietderīgi apsvērt iespēju izstrādāt stratēģisku dokumentu, kurā būtu noformulēti valsts pamatprincipi darbībai ES.

Sabiedrības attieksme pret ES un tās nākotni ir vistiešākais rādītājs izvēlētas nacionālās politikas sekmīgumam ES un leģitimitātei.

2017. gadā aizsāktā diskusija par ES nākotni nav tikai un vienīgi politiska deklarācija, bet tai ir tālejoša ietekme uz jaunu politisku iniciatīvu ierosināšanu un esošo politiku efektivitātes pārskatīšanu, vienlaikus tā ir dalībvalstu pozicionēšanās attiecībā uz ES integrācijas modeļa izvēli. Latvijas pozīcijas formulēšanai svarīgs ir sabiedrības viedoklis. Šajā ziņā Latvija ir bijusi visaktīvākā starp ES dalībvalstīm. ES līmenī sākt konsultācijas ar sabiedrību

---

¹²⁵Šteinbuka I., Zemītis M. (2017). Ekspertu komentārs monogrāfijā “Latvijas tautsaimniecības vēsture”, Jumava, 117. lpp.

Eiropas Komisija ierosināja 2018. gada 9. maijā.¹²⁶ Savukārt Latvijā pirmās konsultācijas tika rīkotas jau 2017. gada oktobrī, aicinot nozaru pārstāvjus, ekspertus un politikas veidotājus paust viedokli par Latvijai izdevīgāko pozīciju.¹²⁷ Viens no materiāliem, kurš kalpoja par atskaites punktu, bija SKDS veiktais pētījums par Latvijas iedzīvotāju skatījumu uz ES nākotni, kas tika veikts pēc Latvijas Ārlietu ministrijas pasūtījuma. Lai varētu izvērtēt, kāda ir situācija šobrīd, identisks jautājums tika uzdots arī šī pētījuma vajadzībām. Ņemot vērā faktu, ka viena no ES nākotnes diskusijas svarīgākajām tēmām ir izvēle starp ciešāku vai “vaļīgāku” integrāciju, arī Latvijas gadījumā ir svarīgi noskaidrot, vai sabiedrība atbalsta valdības pozīciju par labu valsts ciešākai sadarbībai Savienībā un tādu politisko iniciatīvu un rīcīpolitiku atbalstu, kas padarītu Latviju par ES kodola/centra valsti.

2019. gada janvārī veiktajā Latvijas iedzīvotāju aptaujā 41 procents respondentu sliecas domāt, ka Latvijai būtu jābūt Eiropas Savienības sadarbības kodolā visās jomās (tajā skaitā 16 procenti tam “pilnībā” piekrita), bet 47 procenti – ka tai sadarbībā ir jāiesaistās tikai atsevišķās jomās, bet citās – jāpaliek ārpusē (tajā skaitā 17 procenti tam “pilnībā” piekrita).¹²⁸ Salīdzinot 2017. un 2019. gada aptauju datus, jāsecina, ka 2019. gadā respondenti nedaudz retāk piekrita tam, ka Latvijai būtu jābūt Eiropas Savienības sadarbības kodolā visās jomās, un nedaudz biežāk uzskatīja, ka tai ir jāsadarbības tikai atsevišķās jomās, bet citās – jāpaliek ārpusē. Šo nelielo samazinājumu var saistīt ar pieaugošo *Brexit* tematu parādīšanos gan publiskajā telpā, gan politikajās diskusijās. To, ka šī tendence nav kritiska, liecina kopumā pozitīvā attieksme pret ES kopumā.

Atbalstu Latvijas vietai ES sadarbības kodolā visās jomās biežāk pauda respondenti vecumā no 18 līdz 34 gadiem un tie, kuriem ir 64 gadi un vairāk, aptaujātie ar augstāko izglītību, iedzīvotāji ar latviešu sarunvalodu ģimenē, pētījuma dalībnieki ar zemiem, vidēji augstiem vai augstiem ienākumiem, kā arī Rīgā un Vidzemē dzīvojošie. Savukārt tam, ka Latvijai sadarbībā ir

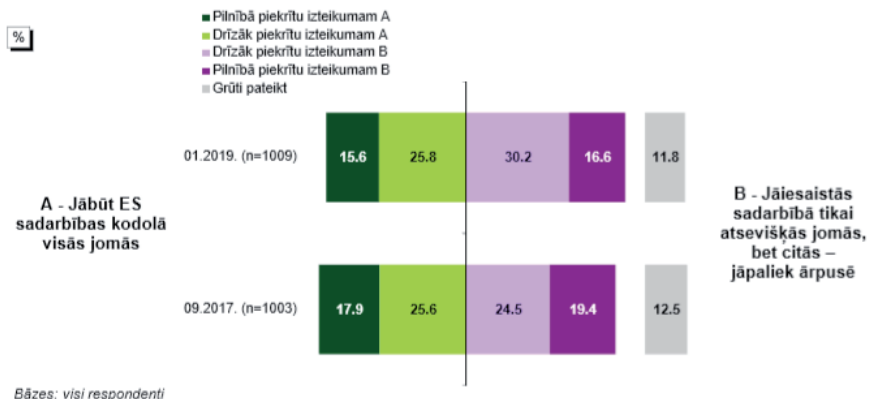
¹²⁶ European Commission. (2017). Citizens' Dialogues on the Future of Europe, August 2017. Izgūts (20.03.2019). no: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/citizens-dialogues-future-europe_en.pdf

¹²⁷ Kopsavilkumu par diskusijas rezultātiem skatīt žurnālā “Latvijas intereses Eiropas Savienībā”, 2017 (2). Izgūts (20.04.2019) no: https://www.mfa.gov.lv/images/ES/Sabiedribas_Informesana_ES_jaut/ES_Nr_2017-02_netam.pdf

¹²⁸ SKDS. (2019). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību. Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2019. gada janvāris.

jāiesaistās tikai atsevišķās jomās, bet citās – jāpaliek ārpusē, biežāk nekā vidēji piekrita respondenti vecumā no 35 līdz 44 un no 55 līdz 63 gadiem, aptaujātie ar pamatizglītību, iedzīvotāji, kuru galvenā sarunvaloda ģimenē ir krievu, respondenti bez Latvijas pilsonības, pētījuma dalībnieki ar vidēji zemiem ienākumiem, Pierīgā un Zemgalē dzīvojošie, kā arī lauku teritoriju iedzīvotāji.¹²⁹

Uzskati par Latvijas pozīciju Eiropas Savienībā: 09.2017 un 01.2019. aptauju datu salīdzinājums

Otrs jautājums, kurš tika uzdots 2017. un 2019. gadā, bija saistīts ar Latvijas iedzīvotāju prognozēm par Eiropas Savienības nākotni. Iegūtie dati liecina, ka 43 procenti respondentu uzskatīja, ka Eiropas Savienība ir ilgtspējīgs projekts (t.sk. 10 procenti tam pilnībā piekrita), bet 41 procents – ka Eiropas Savienības nākotnes izredzes ir apšaubāmas un tā drīz sabruks (t.sk. 13 procenti tam pilnībā piekrita).¹³⁰ Jānorāda, ka, salīdzinot ar 2017. gadu, 2019. gadā respondenti biežāk izteica pozitīvas prognozes attiecībā uz Eiropas Savienības ilgtspēju un retāk prognozēja tās sabrukumu.

Ja raksturo dažādu sociāldemogrāfisko grupu atbildes, jāsecina, ka biežāk nekā vidēji to, ka Eiropas Savienība ir ilgtspējīgs produkts, norādīja respondenti vecumā no 18 līdz 34 gadiem, aptaujātie ar augstāko izglītību, iedzīvotāji ar latviešu sarunvalodu ģimenē, publiskajā sektorā nodarbinātie, pētījuma dalībnieki ar augstiem ienākumiem, kā arī Rīgā, Pierīgā un Vidzemē

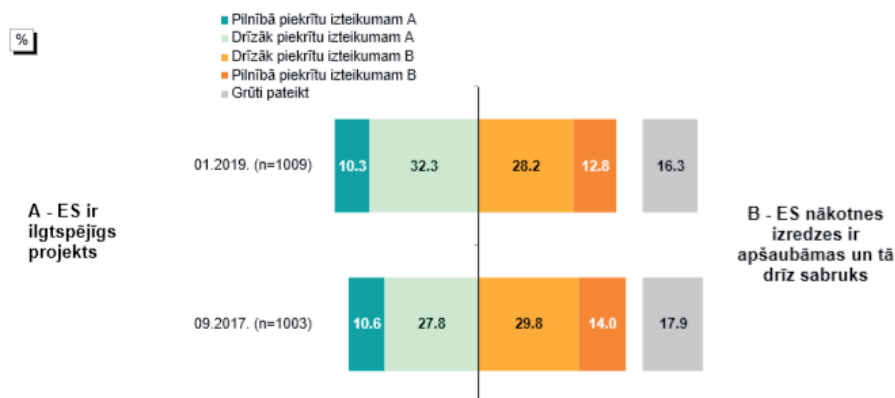
¹²⁹ SKDS. (2019). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību. Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2019. gada janvāris.

¹³⁰ Turpat.

dzīvojošie. Savukārt aptaujātie vecumā no 45 līdz 63 gadiem, iedzīvotāji ar krievu sarunvalodu ģimenē, respondenti bez Latvijas pilsonības, neestrādājošie, pētījuma dalībnieki ar vidēji zemiem vai vidējiem ienākumiem, Zemgalē un Latgalē dzīvojošie, kā arī lauku apvidu iedzīvotāji biežāk nekā vidēji norādīja, ka, viņuprāt, Eiropas Savienība drīz sabruks.¹³¹

Uzskati par Eiropas Savienības ilgtspēju: 09.2017 un 01.2019. aptauju datu salīdzinājums

Bāzes: visi respondenti

Eiropas Komisija, atsaucoties uz Francijas prezidenta Emanuela Makrona aicinājumu apzināt Eiropas iedzīvotāju viedokļus par skatījumu uz Eiropas nākotni, uzsāka plaša mēroga konsultāciju procesu. Latvijā notika šais sarunu raunds ar sabiedrību – “Dialogi par Eiropas nākotni” – sniedz līdzīgus secinājumus, kādi iegūti šajā pētījumā. Diskusijās 2018. gadā piedalījās 1500 interesentu. Kā lielākās cerības attiecībā uz ES tika minētas brīvības un iespējas, kuras šobrīd ir pieejamas ES pilsoņiem; tas, ka Eiropai jākļūst tainīgākai, it sevišķi attiecībā uz sociālajiem jautājumiem; Eiropai saviem pilsoņiem jāpiedāvā drošības garantijas un drošības sajūta; Latvijas iedzīvotāji vēlas dziļāku saikni ar citu ES dalībvalstu iedzīvotājiem, kā arī vairāk tikšanās iespēju; Eiropai jāspēj piemēroties jebkādam globālām pārmaiņām – politiskā, ekonomiskā vai zinātnes jomā. Savukārt lielākās bažas saistītas ar bailēm par ES izjukšanu; ar to, ka Eiropā pietrūkst tainīguma un vienlīdzības; ar bažām par to, vai Eiropa ir droša pret militāriem, terora vai

¹³¹ SKDS. (2019). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību. Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2019. gada janvāris.

hibrīddraudiem; ar bailēm par nacionālās identitātes, valodu daudzveidības un pašnoteikšanās zaudēšanu; kā arī bažas par ES spēju atrast pareizos risinājumus mūsdienu pasaules izaicinājumiem.¹³²

Piecpadsmit gadi – tas ir pusaudža vecums cilvēka dzīvē. Valsts attīstībā tas ir tikai iesakņošanās, piederības ES apzināšanās un pirmo panākumu un kļūdu novērtēšanas posms. Nākamie piecpadsmit būs gana sarežģīti, bet tās cilvēku, zināšanu un finanšu investīcijas, kuras Latvija ir ieguldījusi Eiropas integrācijas procesā, sniegs atdevi. Bilance būs pozitīva.

---

¹³² Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (2018). Ziņojums “Dialogi par Eiropas nākotni”. Izgūts (20.03.2019) no: https://www.mfa.gov.lv/images/-relizes/Pilsonu_konsultaciju_zinojums_IV.pdf

Tukša lapa

II

VIEDOKĻI

Uzņēmējdarbība, konkurētspēja un interesu pārstāvība: sekmīgai Latvijas dalībai Eiropas Savienībā

Inese Stepiņa, *Dr.sc.pol.*

Latvijas Darba devēju konfederācijas ģenerāldirektores vietniece,
starptautisko un ES lietu eksperte

Ievads

Šogad – 2019. gadā – eiro valūtai Latvijā aprit 5 gadi un Latvijas dalībai Eiropas Savienībā – 15 gadi. Dalība Eiropas Savienībā (ES) ir saistīta ar labklājības mērķu īstenošanu un vēlmi līdzdarboties demokrātisku un ekonomiski attīstītu valstu pulkā, īstenojot izaugsmes un attīstības centienus.

Latvijas dalību ES var tēlaini apzīmēt kā likumīgi un mērķtiecīgi iegūtas atslēgas uz durvīm, kas agrāk bija slēgtas, bet tagad jau 15 gadus ir vaļā. No mums pašiem ir atkarīgs, vai un kad mēs šīs durvis veram, ar kādu motivāciju un kādu mērķu vadīti.

Nosacīti Latvijas dalības ES līdzšinējos 15 gadus varam iedalīt vismaz trīs posmos: (1) dalības ES pirmie gadi (2004.-2008. gads): praktiskās pieredzes pirmie gadi ES iekšējā tirgū un ES lēmumu pieņemšanas sistēmā; (2) dalība ES (2008.-2013. gads): maza un atvērta ekonomika globālās finanšu un ekonomiskās krīzes laikā; (3) līdzšinējās dalības ES pēdējais posms (2014.-2019. gads): sekmīga integrācija ES iekšējā tirgū un aktīva iesaistīšanās ES lēmumu pieņemšanas procesos.

Kādi būs turpmākie gadi ES, kādi būs Latvijas valsts, sabiedrības kopumā un katra indivīda ieguvumi un attīstības iespējas? To lielā mērā noteiks mūsu pašu izvēles, balstoties uz līdzšinējo pieredzi un noteiktu nākotnes redzējumu, un, jo īpaši, arī pašu spēja sadarboties ar citiem kopīgu interešu īstenošanā.

Līdzšinējās dalības Eiropas Savienībā ieguvumi un izaicinājumi

Latvijas dalība ES pirmajos gados saistāma ar pakāpenisku praktiskās pieredzes gūšanu ES darbībā un lēmumu pieņemšanā. Tā ir iespēju apzināšanās, kā strādāt un veikt uzņēmējdarbību ES iekšējā tirgū. Tā ir pieredzes gūšana un pakāpeniska izpratne, kā pārstāvēt Latvijas intereses ES lēmumu pieņemšanas procesos un kā nodrošināt sekmīgu uzņēmējdarbību ES iekšējā tirgū.

Sociālekonomiskā integrācija

Integrācija ES ir ilgtermiņa process, kurš aizsākās, Latvijas līderiem 1993. gadā pieņemot kompetentu un atbildīgu lēmumu par Latvijas virzību uz ES.

2004. gadā, iestājoties ES – vienā no pasaules ietekmīgākajām un nozīmīgākajām politiskās un ekonomiskās sadarbības organizācijām –, ikvienam Latvijas iedzīvotājam tika nodrošinātas ES pamatbrīvības – brīva preču, pakalpojumu, kapitāla un personu kustība. 2007. gadā, kad pievienojamies Šengenas līguma telpai, varējām sākt ceļot bez robežkontroles 26 valstīs.

Latvijas dalība ES ir veicinājusi strauju pārrobežu tirdzniecības attīstību, pateicoties tam, ka ir atceltas administratīvas robežkontroles procedūras, valstu starpā ir harmonizēti preču un pakalpojumu ražošanas un kvalitātes standarti, kā arī ieviests savstarpējās atzišanas princips. Tā rezultātā ir samazinātas izmaksas un cenas uzņēmējiem un patērētājiem.¹

2013. gadā pievienojamies tā sauktajam Eiropas semestra procesam jeb Eiropas pusgamam, katru gadu saskaņojot dalībvalstu budžeta, makroekonomiskās un strukturālās rīcībpolitikas, un īstenojot strukturālās reformas, novēršot un koriģējot makroekonomiskās nelīdzsvarotības.

---

¹ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (29.11.2018). Ieguvumi no Latvijas dalības ES. Izgūts (17.03.2019) no: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/sabiedrības-informēšana-es-jautajumos/ieguvumi-no-latvijas-dalības-eiropas-savieniba>

Salīdzinoši nesenā kļūšana par eirozonas valsti 2014. gadā bija vēsturisks notikums Latvijas tālākā un pilnvērtīgākā integrācijā ES un iekšējā tirgū. Dalība eirozonā nozīmē iespēju un atbildību lemt par ES nākotni kopumā – vienotas banku, fiskālās savienības izveidi, sociālās aizsardzības sistēmu un citiem Eiropas Ekonomiskās un monetārās savienības tālākas attīstības virzieniem.

Atbilstība Māstrihtas kritērijiem ir sekmējusi Latvijas ekonomikas ilgtspējīgu attīstību un mazinājusi politiskos un ekonomiskos riskus. Starptautiski kļūvām daudz stabilāki finanšu tirgos, jo investoru viedoklis par mazām valūtām mēdz būt svārstīgs.

Eiro valūtas ieviešana nozīmē pilnvērtīgāku integrāciju arī globālajā tirgū, kur daudzviet norēķinos tiek izmantota eiro valūta. Euro ieviešana uzņēmējiem krietni ir atvieglousi darbības paplašināšanu ārpus Latvijas teritorijas. Ir radīti labvēlīgāki nosacījumi eksportspējai visās nozarēs, kas ir viens no Latvijas kā mazas un atvērtas ekonomikas ilgtspējīgas attīstības pamatiem.

Eiropas uzņēmējdarbībā kopumā tiek uzskatīts, ka eiro ir kļuvis par pašsaprotamu un ērtu lietu: eiro ir stipra, stabila, noturīga, plaši lietota valūta starptautiskos norēķinos.² Latvijas uzņēmēji – LDDK biedri³ – 2018. gada decembra aptaujā par eiro ieviešanas Latvijā piecgadi ir pauduši viedokli, ka eiro ir ieguvums. Vienotajai valūtai ir pozitīva ietekme uz uzņēmējdarbību: norēķināšanās ir vienkārša, darījumu veikšana ir atvieglota, tiek sekmēta kapitāla aprīte un starptautiskā sadarbība. Vienlaikus eirozonas darbības rezultāti ietekmē eiro valūtas kursu pret citām valūtām un attiecīgi arī uzņēmumu izmaksas par precēm, resursiem un izejvielām no un uz valstīm, kur norēķini ir ASV dolāros. Attiecīgi arī eirozonā notiekošie sociālie procesi ietekmē uzņēmumus Baltijas valstīs, piemēram, darbaspēka aizplūšana uz ārvalstīm, darbaspēka izmaksu pieaugums, iedzīvotāju skaita samazinājums. Tāpat arī citi eirozonā notiekošie procesi, piemēram, preču tirdzniecība,

² BUSINESSEUROPE. (2017). The Way Forward: the Business Vision for the Future of the European Union, 6 September 2017, p. 5. Izgūts (14.03.2019) no: https://www.busesseurope.eu/sites/buseur/files/media/position_papers/2017-09-06_future_of_europe_-_the_business_way_forward.pdf

³ LDDK biedri pēc 2018. gada datiem: 62 Latvijas tautsaimniecībā ievērojamas nozaru un reģionālās asociācijas un federācijas, 114 uzņēmumi, kuros strādā vairāk nekā 50 darbinieki, kas nodarbina 44% darba ņēmēju un kuru kopējais apgrozījums ir 40 miljardi EUR.

ekonomiskā situācija, eirozonas noskaņojums, eksporta rezultāti tiešā veidā ietekmē tādas mazas un atvērtas ekonomikas kā Latvija.⁴

Zināmā mērā brīvības un attīstības iespējas, ko dod dalība ES, ir kļuvušas par pašsaprotamu lietu. Diemžēl cilvēkiem ir raksturīgi pašsaprotamas lietas sākt novērtēt tad, kad tās tiek zaudētas vai arī tiek būtiski apdraudētas ar centieniem tās ierobežot vai no tām atteikties.

Uzsāktais *Brexit* process jeb sarunas par Lielbritānijas izstāšanos no ES ļauj mums praktiski iztēloties, ka ierasti ērtais, salīdzinoši prognozējamais, miermīlīgais ES valstu, uzņēmēju un iedzīvotāju savstarpējo attiecību modelis var arī tikt veidots citādi, konkrēti – jau ierastās brīvības var tikt ierobežotas, un šis process un rezultāts var izrādīties ne vien dārgs, bet arī neērts un varbūt pat bīstams. Sagaidāms, ka attiecības ar vienu no attīstītākajām Eiropas valstīm, ar kuru ir vēsturiski izveidojušās ciešas ekonomiskās, sociālās un politiskās saiknes, būs jāveido kā ar trešo pasaules valsti.

Iepriekšminētie un citi integrācijas soļi un pasākumi mums ļāvuši izpildīt savus mērķus – sasniegt ekonomisko izaugsmi un celt Latvijas iedzīvotāju labklājību. Šajos gados ir bijis daudz aktuālu pētījumu un analīzes par Latvijas dalības ES ietekmi uz ekonomisko izaugsmi, labklājību un attīstību.⁵ Tādēļ minēšu tikai vienu uzskatāmu indikatoru Latvijas iedzīvotāju relatīvās labklājības pieaugumam. Latvijas IKP pieaugums uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes⁶ no 2004. gada līdz 2017. gadam ir pieaudzis par 60%. Skatīt 1. attēlu.

Jāatzīst gan, ka Latvijas IKP pieaugums uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes neuzrāda, kā tas atspoguļojas dažādās sabiedrības grupās, proti, kā un cik lielā mērā ikviens sabiedrības loceklis ir ieguvējs no ekonomiskās izaugsmes un labklājības pieauguma, ko atspoguļo makroekonomiskie dati. Šādai analīzei piemērotāki ir vienlīdzības mērījumi.

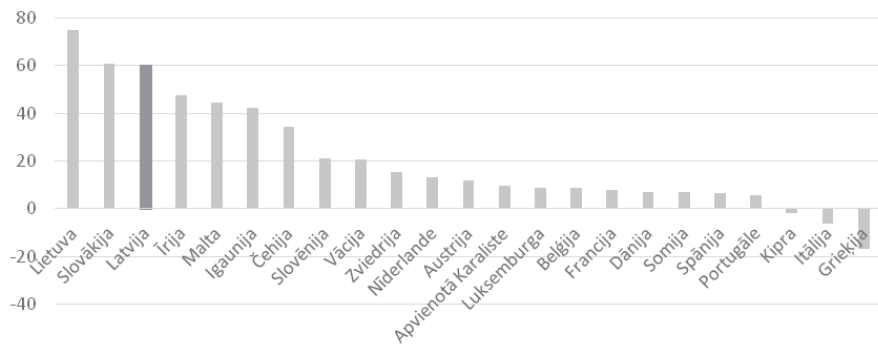
---

⁴ LDDK biedri 2018. gada decembra aptaujā par eiro ieviešanas Latvijā piecgadi sniedza viedokli par šādiem jautājumiem: (1) Kāda ir Jūsu uzņēmuma pieredze ar euro, kā euro ieviešana ir mainījusi Jūsu uzņēmuma darbību?; (2) Kā redzat eirozonas nākotni un tā ietekmi uz Jūsu uzņēmuma darbību?

⁵ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (29.11.2018). Ieguvumi no Latvijas dalības ES. Izgūts (17.03.2019) no: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/sabiedrības-informēšana-es-jautajumos/ieguvumi-no-latvijas-dalības-eiropas-savienība>

⁶ IKP uz vienu iedzīvotāju tiek pārrēķināts, ņemot vērā cenu līmeņa atšķirības.

1. attēls. IKP pieaugums uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes (nemainīgās cenās), % izmaiņas, 2004. gads salīdzinājumā ar 2017. gadu

Avots: Autores veidota shēma. Datu avots: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2018.

* Iekļauti dati līdz 2017. gadam. Pēc 2017. gada avotā pieejamos datus tiek izmantotas aplēses.

Nevienlīdzības mazināšana Latvijā ir izaicinājums. Eiropas Komisija (EK) savā 2019. gada ziņojumā par Latviju norāda, ka ekonomiskā izaugsme nav bijusi iekļaujoša, nevienlīdzība joprojām ir liela, attālo reģionu izaugsme atpaliek no Rīgas reģiona, nevienlīdzība visvairāk skar cilvēkus ar zemiem ienākumiem. Ne visi gūst labumu no ekonomiskās situācijas uzlabošanās, un ienākumu nevienlīdzība joprojām ir problēma.⁷

Ierobežojumi un zaudējumi konkurences cīņā

Līgums par ES darbību nosaka, ka “iekšējais tirgus aptver telpu bez iekšējām robežām, kurā saskaņā ar Līgumiem ir nodrošināta preču, personu, pakalpojumu un kapitāla brīva aprīte”⁸. Šobrīd dalība ES nodrošina Latvijai

⁷ KOMISIJAS DIENESTU DARBA DOKUMENTS 2019. gada ziņojums par Latviju Pavad-dokuments dokumentam KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, EIROPADOMEI, PADOMEI, EIROPAS CENTRĀLAJAI BANKAI UN EUROGRUPAI 2019. gada Eiropas pusgads - novērtējums par progresu strukturālo reformu īstenošanā, makroekonomikas nelīdzsvarotības novēršanā un koriģēšanā, un saskaņā ar Regulu (ES) Nr. 1176/2011 veikto padziļināto pārskatu rezultāti, SWD/2019/1013 final, Briselē, 27.02.2019, SWD(2019) 1013 final, 3.-4. lpp.

⁸ Līguma par ES un Līguma par ES darbību konsolidētās versijas, 26. panta 2. punkts. Izgūts (13.03.2019) no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=LV>

piekļuvi 500 milj. iedzīvotāju lielam iekšējam vienotajam tirgum ar prognozējamiem sadarbības noteikumiem.⁹ Tomēr joprojām iekšējais ES tirgus nav pilnībā funkcionējošs. ES valstu ekonomikām un arī uzņēmējiem ir savas nacionālās intereses un tā tas būs arī turpmāk.

Simboliska un reizē skandaloza bija Latvijas uzņēmuma SIA “Laval un Partneri” iecere sniegt būvniecības pakalpojumus Zviedrijā. Līdz ar Latvijas dalību ES 2004. gadā uzņēmums vēlējās izmantot ES pakalpojumu sniegšanas brīvību. Tomēr 2005. gadā Zviedrijā uzņēmums saskārās ar arodbiedrību pretdarbību. Arodbiedrības vēlējās, lai uzņēmums paraksta koplīgumu par darba un nodarbinātības noteikumiem¹⁰ un paredz Zviedrijas minimālo algu pakalpojumu sniedzējam no Latvijas. Pusēm neizdevās panākt vienošanos, jo SIA “Laval un Partneri” piedāvājumā minimālās algas apmērs bija paredzēts mazāks par minimālo algu Zviedrijā, un koplīgums netika noslēgts. Zviedrijas arodbiedrība uzsāka būvniecības laukuma blokādi un aizliedza būvniecības pakalpojumu sniegšanu citos būvobjektos Zviedrijā.¹¹ Arodbiedrību rīcība praktiski paralizēja uzņēmuma darbību un noveda to līdz bankrotam.

Pēc vairāku gadu tiesvedības ES tiesa (EST) secināja, ka dalībvalsts arodbiedrība nedrīkst uzspiest citas dalībvalsts uzņēmumam noslēgt koplīgumu, un šāda prasība ir pretrunā pakalpojumu sniegšanas brīvībai.¹² EST tiesa par šādu pieeju ir izpelnījusi virkni kritikas, tostarp par darba kolektīvo tiesību neizpratni, nespēju atzīt sociālo partneru lomu ES ekonomisko tiesību praktiskās īstenošanas uzraudzīšanā, kā arī par ekonomisko tiesību dominēšanu pār ES sociālajiem mērķiem.¹³

---

⁹ Eiropas Komisija. (2017). ES un vienotais tirgus. Izgūts (14.03.2019) no: <http://publications.europa.eu/webpub/com/factsheets/single-market/lv/>

¹⁰ Paziņojums OV, Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – izteikts ar *Arbetsdomstolen* 2005. gada 15. septembra rīkojumu lietā SIA “Laval un Partneri” pret *Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundet avdelning 1 Byggettan* un *Svenska Elektrikerförbundet* (lieta C-341/05), <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=58256&pageIndex=0&doclang=LV&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3865644>, aplūkots 12.03.2019.

¹¹ Schewe, C. (red.) (2016). *Eiropas Savienības tiesības*. II daļa. Materiālās tiesības. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 294. lpp.

¹² Dupate, K. (2011). *Eiropas Savienības tiesas prakse darba tiesībās*. Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 20. lpp. Izgūts (12.03.2019) no: http://www.lbas.lv/upload/stuff/201112/es_tiesas_prakse_darba_tiesibas.pdf, aplūkots.; Schewe, C. (red.) (2016). *Eiropas Savienības tiesības*. II daļa. Materiālās tiesības. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 294. lpp.

¹³ Dupate, K. (2011). *Eiropas Savienības tiesas prakse darba tiesībās*. Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 20. lpp. Izgūts (12.03.2019) no: http://www.lbas.lv/upload/stuff/201112/es_tiesas_prakse_darba_tiesibas.pdf

Raugoties no šodienas perspektīvas, varētu teikt, ka, pievienojoties ES, valdīja vispārējs maldīgs priekšstats, ka pievienošanās notiek brīvam iekšējam tirgum bez ierobežojumiem. Īpaša uzmanība netika pievērsta tam, ka ES iekšējā tirgus darbības pamatā ir sociālā tirgus ekonomika ar valstu un uzņēmēju augstu savstarpējās konkurētspējas līmeni,¹⁴ kas nav balstīta uz zemu atalgojuma līmeni un zemām sociālajām garantijām.

Viens no ES sociālā tirgus ekonomikas darbības atbalsta punktiem ir ES un dalībvalstu apņemšanās veicināt nodarbinātību, dzīves un darba apstākļu uzlabošanu, pienācīgu sociālo aizsardzību, cilvēkresursu attīstību. Akcents tiek likts uz pastāvīgi augstu nodarbinātības līmeni un cīņu pret sociālo atstumtību,¹⁵ kā arī sociālo partneru – darba devēju organizāciju un darba ņēmēju organizāciju – lomu un dialogu sociālo partneru starpā.¹⁶ Lai gan arodbiedrību aktīva darbība var apgrūtināt pakalpojumu pieejamību, tāda kolektīvā rīcība kā streiki, blokādes un boikoti ir būtiska brīvas sabiedrības sociālās un ekonomiskās dzīves daļa.¹⁷

Maldīgs un arī īsredzīgs izrādījās vispārējs un ilgstoši dominējošs pieņēmums, ka Latvija un tās uzņēmēji var balstīt savu konkurētspēju uz zemu atalgotu darba spēku ar ES valstīm, kuras ir spēcīgas savā konkurētspējā un ar attīstītām sociālās aizsardzības sistēmām. Latvijas zemās konkurētspējas dēļ esam piedzīvojuši augstu aktīvā darba spēka emigrāciju un šobrīd jau akūtu darba spēka trūkumu. Sev par mierinājumu varam teikt, ka līdzīgi procesi ir bijuši arī citās ES dalībvalstīs, kas ES pievienojās 2004. gadā un vēlāk.

Zīmīgi, ka 2016. gada jūlijā Starptautiskais Valūtas fonds (SVF) nāca klajā ar pētījumu par emigrācijas ekonomisko ietekmi uz Austrumeiropu.¹⁸ SVF norāda, ka, sākot jau ar 1990. gadu sākumu, līdz ar “dzelzs priekšskara” krišanu turpmākajos gados, bija novērojamas lielas un noturīgas migrācijas plūsmas

---

¹⁴ Līguma par ES un Līguma par ES darbību konsolidētās versijas, 3. pants, ES Oficiālais Vēstnesis, C 202, 2016. gada 7. jūnijs. Izgūts (12.03.2019) no: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=LV>

¹⁵ Turpat, 151. pants.

¹⁶ Turpat, 152. pants.

¹⁷ Schewe, C. (red.) (2016). *Eiropas Savienības tiesības*. II daļa. Materiālās tiesības. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 295. lpp.

¹⁸ IMF. (2016). IMF Staff Discussion Note, Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe, July, 2016, pp. 5., 8. Izgūts (12.03.2019): <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1607.pdf>

ar tendenci tām pieaugt līdz ar ES paplašināšanos 2004. gadā¹⁹, 2007. gadā²⁰ un 2013. gadā²¹. SVF norāda uz risku, ka emigrācija un mazāka ienākumu konverģence būs ar savstarpēji pastipriņošu efektu.²² Daži secinājumi no SVF ziņojuma:

- 1) ieguvēji no migrācijas ir Rietumeiropas valstis jeb “saņēmējvalstis”, un migrācijai ir bijusi pozitīva ietekme uz ES kopumā un uz pašiem migrantiem, bet ne uz Igauniju, Ungāriju, Latviju, Lietuvu, Poliju, Čehiju, Slovākiju un Slovēniju, Rumāniju, Bulgāriju, Horvātiju jeb “sūtītājvalstīm”, uz kurām ietekme lielākoties bijusi negatīva;
- 2) “sūtītājvalstīs” jeb valstīs, no kurām emigrē, prasmīga darba spēka (angļu val. – *skilled workforce*) aizplūšana ir samazinājusi darbaspējīgo kopumu un produktivitāti, negatīvi ietekmējot izaugsmi, un nodrošinājusi lēnu ienākumu konverģenci uz vienu iedzīvotāju. Tā rezultātā samazinājusies konkurētspēja un pieaudzis valdības lielums (angļu val. – *size of the government*), palielinot sociālos izdevumus attiecībā pret IKP un valsts budžeta struktūru – mazāk draudzīgu izaugsmei:²³
  - emigrācija laika posmā no 1990. līdz 2012. gadam IKP ir palielinājusi valdības izdevumus attiecībā pret IKP par 6,2 procentpunktiem;
  - pēc 25 gadus ilgas emigrācijas uz 2015. gadu valdības izdevumi sociālajām vajadzībām, galvenokārt pensijai un veselības aprūpei, ir pieauguši par 2,5 procentpunktiem attiecībā pret IKP. Tiek prognozēts, ka šāda tendence saglabāsies, pateicoties zemākam IKP pieaugumam, un būs noturīga;
  - emigrācijas palielināšanās par 1 procentpunktu attiecībā pret kopējo iedzīvotāju skaitu tiek saistīta ar darba nodokļu sloga palielināšanu par 4,4% – lielāki darba nodokļi varēja palielināt strukturālo bezdarbu un kavēt izaugsmi;
  - emigrācija ir saasinājusi darbaspēka trūkumu, vienlaikus naudas pārskaitījumi (angļu val. – *remittances*) no aizbraukušajiem ir mazinājuši

---

¹⁹ ES paplašinājās, par dalībvalstīm uzņemot Igauniju, Ungāriju, Latviju, Lietuvu, Poliju, Čehiju, Slovākiju un Slovēniju.

²⁰ ES paplašinājās, par dalībvalstīm uzņemot Rumāniju un Bulgāriju.

²¹ ES paplašinājās, par dalībvalsti uzņemot Horvātiju.

²² Turpat, 5. lpp.

²³ Turpat.

motivāciju strādāt: 1 procentpunkta pieaugums naudas pārskaitījumos no IKP tiek saistīts ar ekonomiskās neaktivitātes pieaugumu par 2-3%. Lai arī naudas pārskaitījumi mazinājuši nabadzību, tie ir snieguši ieguldījumu lielākā nevienlīdzībā un samazinājuši valdības motivāciju sekmēt strukturālās reformas.²⁴

Tieši Latvijas ekonomikas relatīvi zemā konkurētspēja, salīdzinot ar vairāk attīstītajām un turīgākajām ES valstīm, kā arī Latvijas atvērtā ekonomika atspoguļojas augstajā Latvijas iedzīvotāju emigrācijas līmenī. Kā salīdzinošu piemēru var minēt to, ka ES valstis, uz kurām ir bijusi novērojama Latvijas iedzīvotāju aizceļošana, izmantojot ES personu kustības brīvību darba iespēju izmantošanas nolūkos, ir ar būtiski augstāku konkurētspēju kā Latvijai.²⁵ Piemēram, Lielbritānija konkurētspējas novērtējumā Pasaules ekonomikas foruma Globālās konkurētspējas ziņojumā 2018 ieņem augsto 8. vietu (Vācija – 3. vietu, Norvēģija – 16. vietu, Īrija – 23. vietu, bet Latvija – vien 42. vietu). Savukārt spēja “atrast kvalificētus darbiniekus” Lielbritānija tiek ierindota augstajā 8. vietā (Norvēģija – 5. vietā, Vācija – 7. vietā, Īrija – 12. vietā un Latvija – vien 97. vietā).²⁶

SVF pētījums uzrāda strukturālas problēmas ES ekonomikā kopumā, kuras risināmas sistēmiski nacionālā un ES līmenī.²⁷ Augstais darba spējīgo iedzīvotāju emigrācijas līmenis liecina, ka sociālajai, ekonomiskajai un teritoriālajai kohēzijai atbilstoši un saskaņā ES mērķiem²⁸ tomēr nav tikusi pievērsta pienācīga vērība gan ES, gan dalībvalstu rīcībpolitikā.

Tāpēc gan politiskā, gan individuālā līmenī pieņemtajiem lēmumiem ir ietekme uz ikvienu Latvijas iedzīvotāju šodien un nākotnē. Apzināta un

---

²⁴ IMF. (2016). IMF Staff Discussion Note, Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe, July, 2016, pp.23-25. Izgūts (12.03.2019) no: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1607.pdf>

²⁵ Stepiņa, I. Konkurētspēja: Latvijas un Eiropas darba devēju skatījums. *Latvijas intereses Eiropas Savienībā*, 2014/4, 39.-40. lpp. Izgūts (12.03.2019) no: http://www.es2015.lv/images/es_2014_4.pdf

²⁶ Schwab, K. (ed.) (2018). The Global Competitiveness Report 2018, The World Economic Forum, 2018. Izgūts (14.03.2019) no: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>

²⁷ IMF. (2016). IMF Staff Discussion Note, Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe, July, 2016, p. 5. Izgūts (12.03.2019) no: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1607.pdf>

²⁸ Līguma par ES un Līguma par ES darbību konsolidētās versijas, 3., 174. pants, ES Oficiālais Vēstnesis, C 202, 2016. gada 7. jūnijs. Avots: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TEXT/HTML/?uri=C:2016:202:FULL&from=LV>, aplūkots 12.03.2019.

aktīva līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesos ļauj panākt līdzsvarotākus un visas sabiedrības interesēs pieņemtus lēmumus.

Uzņēmēju interešu pārstāvība: darbs ar ES tiesību aktu projektiem

Dalība ES ir saistīta ar līdzdalību lēmumu pieņemšanā. Jo īpaši aktīva tā ir uzņēmējdarbības regulējuma jautājumos. Tas ir cieši saistīts ar ES ekonomisko mērķi nodrošināt preču, personu, pakalpojumu un kapitāla brīvu apriti²⁹, patērētāju aizsardzību, un ES likumdošana šajos un citos jautājumos ir ikdiena.

Līdz ar Latvijas dalību ES aktuāls kļuva arī jautājums par Latvijas uzņēmēju interešu pārstāvēšanu ES likumdošanas procesā. Primāri tas bija jautājums par iesaistišanos Latvijas nacionālo pozīciju par ES rīcībpolitikas plānošanas dokumentu un tiesību aktu projektiem sociālekonomiskajos jautājumos izstrādes procesā (turpmāk – Latvijas pozīcijas ES jautājumos).

Lai īstenotu Latvijas uzņēmēju interešu pārstāvību ES jautājumos, Latvijas Darba devēju konfederācija (LDDK)³⁰ 2008. gadā veica savu biedru – nozaru darba devēju un uzņēmēju organizāciju – aptauju un ekspertu intervjus³¹ par aktuāliem ar dalību ES saistītiem jautājumiem.

No Latvijas nozaru un uzņēmēju perspektīvas kā vājās vietas Latvijas interešu pārstāvības procesā un rezultātos dalības ES pirmajos gados tika identificēti šādi aspekti: sistemātiskuma un pārskatāmības trūkums konsultāciju procesos, ieinteresēto pušu iesaistes trūkums, formālas un novēlotas konsultācijas un atgriezeniskās saites trūkums ar ieinteresētām pusēm. Katrai ministrijai Latvijas interešu ES formulēšanā bija atšķirīgs institucionālais ietvars.

---

²⁹ Līguma par ES un Līguma par ES darbību konsolidētās versijas, I SADAĻA IEKŠĒJAIS TIRGUS, 26. panta 2. punkts.

³⁰ LDDK ir lielākā un ietekmīgākā darba devēju pārstāvošā organizācija Latvijā. LDDK misija: veidot Latvijas uzņēmējdarbību atbalstošu vidi, veicinot uzņēmēju konkurētspēju un pārstāvēt darba devēju sociālā dialoga ietvaros nacionālā, ES un starptautiskā līmenī. Avots: Par LDDK. Izgūts (17.03.2019) no: <http://www.lddk.lv/lapa/par-lddk/>

³¹ Raksta autore veica šo pētījumu un 2008. gadā no 24. janvāra līdz 9. maijam aptaujāja LDDK biedrus – nozaru asociācijas, nozaru darba devēju konfederācijas (19 darba devēju organizācijas (DDO) jeb 41,3% no LDDK pārstāvēto darba devēju organizāciju kopskaita (uz 2008. gada 3. oktobri). Uzņēmējdarbības sektori, ko lielākoties pārstāvēja aptaujātie DDO, bija: pārtikas, rūpniecības, transporta un pārvadājumu, izglītības, kā arī būvniecības un nekustamā īpašuma, lauksaimniecības, medicīnas un farmācijas, tirdzniecības un pakalpojumu, tūrisma un viesnīcu biznesa, kā arī citi sektori.

ES pirmajos gados Latvijas nozaru un uzņēmumu vēlme un spēja iesaistīties pozīciju formulēšanā par ES jautājumiem kopumā vērtējama kā zema. Tas saistāms ar šādiem faktoriem: kompetenču trūkums ES jautājumos, lēmumu pieņemšanas veids Latvijā – dialoga trūkums, kā arī grūtības īstenot stratēģisku un ilgstošu līdzdalību ES konsultāciju un lēmumu pieņemšanas procesos. Šie secinājumi saskan arī ar Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas 2007. gada pētījumā³² gūtajām atziņām. Tas bija pamats, lai veiktu izmaiņas Latvijas tiesību aktos un stiprinātu nevalstiskā sektora iesaisti ES lēmumu pieņemšanas procesos.³³

Ņemot vērā gūtās atziņas, LDDK 2007.-2008. gadā aicināja konceptuāli pārskatīt toreizējo Latvijas pozīciju ES jautājumos izstrādes, apstiprināšanas un informācijas aprites kārtību un pilnībā pārstrādāt Ministru kabineta (MK) attiecīgos noteikumus, to pilnībā integrējot Latvijas politikas plānošanas un koordinācijas sistēmā. Tāpat LDDK aicināja paredzēt nacionālo sociālo partneru organizāciju³⁴ iesaisti nacionālā līmenī Latvijas pozīciju ES jautājumos izstrādē un sākotnējās Latvijas nacionālās pozīcijas ES jautājumu apstiprināt MK.

Tiesību aktu pārstrādes process, kurā piedalījās nozaru ministrijas un nevalstiskā sektora pārstāvji, ilga aptuveni 2 gadus. Tā rezultātā tika mainīta konsultāciju institucionālā sistēma Latvijā un nodrošināti sistēmiski uzlabojumi interešu pārstāvībā ES jautājumos. Latvijas pozīciju ES jautājumos izstrādes kārtība tika pietuvināta ES konsultāciju un lēmumu pieņemšanas praksei.

Attiecīgi kopš 2009. gada ES jautājumu koordinācijas pamatu un pašvaldību un sociālo partneru organizāciju, biedrību un nodibinājumu iesaistes kārtību Latvijas pozīciju ES jautājumos nosaka virkne MK noteikumu.³⁵ Lai

³² Fokusa grupā aptaujāti nevalstiskā sektora pārstāvji.

³³ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (02.12.2014). Nevalstiskā sektora iesaistīšanās ES lēmumu pieņemšanā. Izgūts (17.03.2019) no: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/es-jautajumi-arlietu-ministrijas-kompetence/es-jautajumu-koordinacija-arlietu-ministrija/nvo-iesaiste-es-jautajumos/nevalstiska-sektora-iesaistisanas-es-lemumu-pienemsana>

³⁴ Nacionāla līmeņa darba devēju organizācija (LDDK) un nacionāla darba ņēmēju organizācija – Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība (LBAS).

³⁵ MK 2009. gada 3. februāra noteikumi Nr. 96 “Kārtība, kādā izstrādā, saskaņo, apstiprina un aktualizē Latvijas Republikas nacionālās pozīcijas ES jautājumos”. Izgūts (14.03.2019) no: <https://likumi.lv/doc.php?id=187419>; MK 2009. gada 3. februāra instrukcija Nr. 4 “Latvijas Republikas nacionālo pozīciju ES jautājumos un ar tām saistīto instrukciju izstrādes un informācijas aprites kārtība. Izgūts (14.03.2019) no: <https://likumi.lv/doc.php?id=187425>; 2009. gada 14. jūlijā MK noteikumi Nr. 769 “Vecāko amatpersonu sanāksmes ES jautājumu nolikums”. Izgūts (14.03.2019) no: <https://likumi.lv/doc.php?id=195056>

vēl vairāk sekmētu konsultācijas pēc būtības un tiesiskā regulējuma praktisku izmantošanu, 2012. gadā izstrādātas un apstiprinātas *Vadlīnijas par sociālo partneru organizāciju līdzdalību nacionālo pozīciju izstrādē*. Vadlīnijas vērstas uz to, lai nodrošinātu vienotu un saskaņotu praksi valsts pārvaldes iestādēs un sociālo partneru organizāciju līdzdalību Latvijas pozīciju ES jautājumos izstrādē visos posmos, veicinātu labāku savstarpēju informācijas apmaiņu.³⁶

Tiesiskā regulējuma izmaiņas pavēra daudz plašākas iespējas piedalīties nacionālo pozīciju formulēšanā. Vienlaikus pastāv izaicinājumi: nepieciešamās prasmes un resursi, lai varētu strādāt pie tehniska rakstura jautājumiem ļoti ierobežotos termiņos, kad dažkārt jāformulē nostāja dažu stundu laikā,³⁷ kā arī ministriju “labā griba” īstenot savlaicīgas un pēc būtības konsultācijas ar ieinteresētajām pusēm. Lai arī ieinteresēto pušu zināšanu līmenis par ES jautājumiem ir uzlabojies, tomēr spēja iesaistīties stratēģisku jautājumu risināšanā, ES dienas kārtības un prioritāšu saskaņošana ar nacionālo dienas kārtību joprojām ir aktuāla.

Vienlaikus, pastāvot skaidram un saprotamam tiesiskam institucionālam ietvaram, arī interešu pārstāvības process ir uzlabojies un nesis rezultātus. Par to liecina vairāki pētījumi un praktiskā darba pieredze ar ES likumdošanu. Piemēram, 2014. gada izdevumā tiek analizēts, cik labi dažādām ES dalībvalstīm ir izdevies integrēt savas pilsoniskās sabiedrības organizācijas savas valsts nostājā par ES likumdošanas priekšlikumiem un politikas dokumentiem. Pētījumā tiek apskatīta dažādu valstu – Čehijas, Latvijas, Polijas, Vācijas, Portugāles, Īrijas, Austrijas, Itālijas, Luksemburgas un Maltas – pieredze.³⁸ Attiecībā uz Latviju ir secināts, ka iespējas piedalīties pozīciju veidošanā ir kļuvušas labākas.³⁹

---

³⁶ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (02.12.2014). Nevalstiskā sektora iesaistīšanās ES lēmumu pieņemšanā. Izgūts (17.03.2019) no: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/es-jautajumi-arlietu-ministrijas-kompetence/es-jautajumu-koordinacija-arlietu-ministrija/nvo-iesaiste-es-jautajumos/nevalstiska-sektora-iesaistisanas-es-lemumu-pienemsana>

³⁷ Opportunities for the organized civil society to influence EU decision-making via national positions, Report prepared by: Centre for Public Policy PROVIDUS (Latvia), EUROPEUM Institute for European policy (Czech Republic), Institute of Public Affairs (Poland), Riga 2014, p. 68. Izgūts (13.03.2019) no: http://providus.lv/upload_file/Projekti/Eiropas%20politika/2014/EU_decision%20making_petijums.pdf

³⁸ Turpat, p. 5.

³⁹ Turpat, p. 59.

Latvijas prezidentūra ES Padomē 2015. gadā pavēra jaunas līdzdalības iespējas ES politikas veidošanā. Šoreiz bija būtiski nevis aizstāvēt vienīgi Latvijas intereses, bet kopdarbā ar citām ES valstīm rast kopīgās intereses. LDDK kā Latvijas valdības sociālais partneris aktīvi iesaistījās Latvijas prezidentūras ES gatavošanas procesā un tās norisē. LDDK organizēja virkni starptautiska mēroga pasākumu ar ārvalstu un Latvijas uzņēmējdarbības lideru un publiskā sektora pārstāvju līdzdalību. LDDK sniedza iespēju arī Eiropas uzņēmēju sabiedrībai ietekmēt ES lēmumu pieņemšanas procesu. LDDK vadībā tika izstrādātas un publiskotas uzņēmēju rekomendācijas ES lēmumu pieņēmējiem reģionālās attīstības un uzņēmējdarbības, sociālās, ekonomiskās un teritoriālās konverģences sekmēšanai, sociālā dialoga, ekonomiskās izaugsmes veicināšanai, izglītības un darba tirgus sasaistei, kā arī Austrumu partnerības turpmākajai attīstībai.⁴⁰

LDDK jau Latvijas prezidentūras ES laikā 2015. gadā savās rīcībpolitikas rekomendācijās ES līderiem⁴¹ īpaši aktualizēja jautājumu par nepieciešamību Eiropas iestāžu un nacionālo valdību politiskajā dienas kārtībā augstāku prioritāti piešķirt konverģences veicināšanai starp mazāk attīstītām un vairāk attīstītām ES valstīm un reģioniem. Virsuzdevums būtu sasniegt stratēģijas ES 2020 mērķus, uzlabot ES, atsevišķu tās dalībvalstu un to reģionu izaugsmi un konkurētspēju, nodarbinātību un līdzsvarotu darbaspēka mobilitāti.

LDDK darbības piemērs uzrāda arī praktiskus rezultātus, ietekmējot ES dienas kārtību. Konkrēti laika posmā no 2014. līdz 2018. gadam LDDK ir sniegusi viedokli jeb atzinumus par aptuveni 226 dažādiem ES likumdošanas priekšlikumiem un politikas dokumentiem Latvijas nacionālo pozīciju sagatavošanas procesā, proti, vidēji sagatavoti 45 atzinumi gadā, kas ir 4 atzinumi mēnesī jeb 1 atzinums nedēļā. No sniegtajiem LDDK viedokļiem pilnībā vai daļēji ņemti gandrīz 60%.⁴²

---

⁴⁰ LDDK. (2015). LV Prezidentūra ES. Izgūts (14.03.2019) no: <http://www.ddd.lv/lapa/prezidentura-2015/>

⁴¹ Starptautiska konference *Uzņēmējdarbība reģionos ES konkurētspējas stiprināšanai*, 2015. gada 11.-12. februāris, Rīcībpolitikas stratēģijas rekomendācijas, 1. lpp. Avots: LDDK. (2015). Izgūts (17.03.2019) no: http://www.ddd.lv/wp-content/uploads/2015/02/12-Feb-2015_Uz%C5%86%C4%93m%C4%93jdarb%C4%ABbaRe%C4%A3ionos_Rekomendācijas_FINAL1.pdf

⁴² LDDK rezultatīvo rādītāju uzskaitē atbilstoši LDDK stratēģijai 2014.-2020. gadam. Avots: LDDK (2018). Izgūts (14.03.2018) no: http://www.ddd.lv/wp-content/uploads/2018/03/20180321_dddstrategija2014-2020_darbaaplans_2018_final.pdf

Lielā mērā LDDK darbības pēdējos 5-10 gados rezultāti un aktīva interešu pārstāvība ES jautājumos atspoguļojas arī faktā, ka nepieciešamība sekmēt augšupvērstu konvergenci (angļu val. – *upwards convergence*) ir guvusi ievēribu ES politiskajā diskursā. Kā, piemēram, uzrāda EK gan 2018., gan 2019. gada ziņojumi par Latviju un citi materiāli, ES politiskajā diskursā ievēribu no jauna ir ieguvusi nepieciešamība sekmēt ES sociālo, ekonomisko un teritoriālo kohēziju.

Praktiski tas nozīmē, ka pašvaldību un sociālo partneru organizācijām, biedrībām un nodibinājumiem, strādājot ilgtermiņā un formulējot un konsekventi paužot viedokli par ES politikas dokumentiem un tiesību aktu projektiem, ir iespēja aktīvi iesaistīties ES lēmumu pieņemšanas procesā un gūt rezultātus. Pašvaldību organizācijām, sociālajiem partneriem un citām nevalstiskām organizācijām ir nozīmīga loma, lai nodrošinātu ES likumdošanas procesa caurskatāmību un ES lēmumu legimitāti.⁴³

Priekšnosacījumi Latvijas sekmīgai dalībai Eiropas Savienībā turpmāk

Lai turpmākie gadi ES būtu ieguvums Latvijas valstij, sabiedrībai kopumā un katram individuāli, izšķirošas būtu šādas darbības.

Pirmkārt, strikti turēties pie ES sniegtajām brīvībām. Daudzi Latvijas iedzīvotāji iepriekšējo gadu laikā dažādu iemeslu dēļ ir aizbraukuši no Latvijas. ES sniegtās brīvības ļoti daudziem ir devušas starptautisku darba, uzņēmējdarbības vai studiju pieredzi ES valstīs. Šobrīd un arī turpmāk Latvijas iedzīvotājiem ir būtiski atgriezties Latvijā, dalīties ar iegūto pieredzi, veidot šo valsti un sabiedrību labāku, strādāt savas labklājības labā Latvijā.

Otrkārt, uzturēt tiesiskumu, kas ir ES darbības pamats. Tiesiskums, adekvāta institucionālā un ekonomiskā rīcībpolitika ir nepieciešama, lai radītu vidi, kas sekmē cilvēku palikšanu, atgriešanos, piesaistītu prasmīgas darba ņēmējus no citām valstīm, lai sekmīgi un droši varētu tikt īstenota uzņēmējdarbība, tikt piesaistītas ilgtspējīgas ienākošā un vietējā kapitāla investīcijas, veidots pamats inovācijām un attīstībai.

⁴³ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. (02.12.2014). Nevalstiskā sektora iesaistīšanās ES lēmumu pieņemšanā. Izgūts (17.03.2019) no: <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/es-jautajumi-arlietu-ministrijas-kompetence/es-jautajumu-koordinacija-arlietu-ministrija/nvo-iesaiste-es-jautajumos/nevalstiska-sektora-iesaistisanas-es-lemumu-pienemsana>

Treškārt, nodrošināt produktīvas investīcijas un attīstīt cilvēkkapitālu.

Latvijas izaicinājums ir vēlme un spēja piesaistīt produktīvas investīcijas, lai palielinātu darbaspēka līdzdalību darba tirgū, sekmētu uzņēmējdarbību un produktivitāti. Latvijas un uzņēmēju ilgtspējīgai attīstībai un produktivitātes kāpumam, ekonomikas transformācijai uz augstāku pievienoto vērtību jāiegulda cilvēkkapitālā (veselībā, izglītībā, prasmēs). Nepieciešams balanss starp ieguldījumiem infrastruktūrā, tādām neproduktīvām investīcijām⁴⁴ kā nekustamie īpašumi un citiem ar patēriņu saistītiem ieguldījumiem.

Ceturtkārt, pilnveidot un līdzsvarot interešu pārstāvniecību. Latvijā ir būtiski uzlabot dažādu interešu pārstāvniecību un to kvalitāti, kā arī paša procesa pārskatāmību. Publiskā sektora uzdevums būtu nevis vienkārši atsaukties noteiktām interesēm, bet sabalansēt dažādas intereses visas sabiedrības interesēs.⁴⁵

---

⁴⁴ Rinaldi, G. (2017). *Economics for Social Negotiators*. International Training Center of the ILO. Turin, Italy, pp. 106, 109, 217,

⁴⁵ Loomis, B. A., Cigler, A. J. Introduction. Changing Nature of Interest Group Politics. In: *Interest Group Politics, 2nd ed.* CQ Press, 2007, p. 1.

Eiropas Savienības publiskā komunikācija: izaicinājumi un nākotne

Rihards Millers,

LU Politikas zinātnes nodaļas maģistrants

Pēdējo gadu laikā Eiropas Savienības valstis saskaras ar pieaugošu populismu un eirosepticismu, ko veicina sabiedrības neapmierinātība ar politiskajiem procesiem gan pašās valstīs, gan Eiropas mērogā. Nav brīnums, ka popularitāti gūst tādi politiķi kā Marina Lepēna vai Naidžels Farāžs, vai arī tādi spēki kā “Alternatīva Vācijai” vai Piecu zvaigžņu kustība. Šķiet, ka Eiropas (plašākā nozīmē – gan ES līmenī, gan pašu valstu līmenī) nespēja pārliecināt britus par labu Apvienotās Karalistes palikšanai Eiropas Savienībā, atspēkojot eiroseptiski orientēto politiķu un organizāciju argumentus, netieši sekmēja referendumu par Lielbritānijas izstāšanos no Eiropas Savienības iznākumu par labu valsts aiziešanai no 28 Eiropas valstu bloka. Turklāt par šī referendumu iznākumu nav jābrīnās, ņemot vērā spēcīgi iesakņojušās eirosepticisma tradīcijas Lielbritānijā. Pat Mārgareta Tečere, kas 1975. gada referendumu par Apvienotās Karalistes dalību toreizējā Eiropas Ekonomiskajā Kopienā priekšvakarā iestājās par tās palikšanu valstu kopienā, vēlāk, esot premjerministres amatā un pēc atkāpšanās no tā, ir bijusi ciešākas Eiropas valstu integrācijas kritiķe.¹

Vēl gadu pirms referendumu par Lielbritānijas palikšanu ES notikušās Eiroparometra aptaujas dati liecina, ka Lielbritānijas iedzīvotāji ir starp vismazāk informētajiem par ES un arī starp tiem, kas viskritiskāk vērtē ES institūciju darbu. Vaicāti par uzticības līmeni ES, 55 procenti aptaujāto atbildēja,

---

¹ Thatcher, M. (1975). Speech to Conservative Group for Europe (opening Conservative referendum campaign). Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.margaretthatcher.org/document/102675>; Thatcher, M. (1995). *The Downing Street Years*. London: HarperCollins. 727.-728.; 761.-763.; 814.-815.; 833. lpp.; Thatcher, M. (1993). HL S [European Communities (Amendment) Bill]. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.margaretthatcher.org/document/108314>

ka nezticas ES kā institūcijai, savukārt uzticas tai tikai 29 procenti.² Turklāt, kā norāda politologs Saimons Hikss, analizējot šis aptaujas datus, ir liela iespēja, ka cilvēki, kuri ir vairāk informēti par ES, arī kritiskāk vērtēs ES vai tās institūcijas.³

Minētais Lielbritānijas piemērs skaidri parāda, kāda var būt ietekme informācijai par Eiropas Savienību. Lai arī atbildība apskatītajā gadījumā gulstas galvenokārt uz tādiem plašsaziņas līdzekļiem kā radio, televīzija vai drukātā prese, zināmā mērā var uzskatīt, ka ES līdzšinējā publiskā komunikācija nav bijusi pietiekami veiksmīga, ja jau referendumā par Lielbritānijas palikšanu ES par izstāšanos nobalsojušo pārsvars bija neliels.⁴ Katrai valstij vai organizācijai, lai varētu veiksmīgi īstenot politiku, ir jāinformē sabiedrība par plānoto vai paveikto. Neinformēta sabiedrība var ciest no nepareizi īstenotas politikas vai informācijas trūkuma. Tas dod augšni tā dēvētajam demokrātijas deficītam.

Demokrātijas deficīts tiek definēts kā nepietiekams demokrātijas līmenis politiskajos procesos un institūcijās salīdzinājumā ar demokrātiskas pārvaldības šķietamo ideālu. Ar šo jēdzienu var tikt raksturota gan svarīgo demokrātisko institūciju mazattīstība, gan veidi, kādos institūcijas nespēj atbilstoši veikt savu darbu. Jēdziena mērīšanā uzsvars ir uz demokrātijas procedurālo darbību, kas atspoguļojas pārstāvniecības un lēmumu pieņemšanas mehānismos. Līdz ar to jēdziens nosaka nepilnības ietekmes plūsmā no pilsoņiem uz valdību. Tāpēc demokrātijas deficīta jēdziens tiek saistīts ar demokrātijas leģitimitātes jautājumu.⁵ Endrjū Moravčiks, rakstot par ES Konstitūcijas neveiksmi un analizējot argumentus, kas noveda pie idejas izgāšanās, norāda, ka par vienu no demokrātijas deficīta izpausmēm uzskata ES Konstitūcijas neveiksmi, ko sekmēja ne tikai tuvredzīga vai neefektīva līderība Lielbritānijā, Francijā vai Nīderlandē. Vienlaikus Moravčiks uzskata

---

² European Commission. (2015). Standard Eurobarometer 83, Spring 2015. Public opinion in the European Union. 90.-160. lpp. Izgūts (20.03.2019) no: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/68710>

³ Hix, S. (2015). Brits know less about the EU than anyone else. Izgūts (20.03.2019) no: <https://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/brits-know-less-about-the-eu-than-anyone-else/>

⁴ Electoral Commission. EU referendum results. Izgūts (20.03.2019) no: <http://www.electoralcommission.org.uk/find-information-by-subject/elections-and-referendums/upcoming-elections-and-referendums/eu-referendum/electorate-and-count-information>

⁵ Letki, N. (2013). Democratic deficit. Encyclopædia Britannica. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.britannica.com/topic/democratic-deficit>

par kļūdainu apgalvojumu, ka ES cieš no demokrātijas deficīta – viņaprāt, šis kļūdainais uzskats rodas no tā, ka ES neproporcionālā daudzumā rīkojas ar jautājumiem, kas parasti tiek uzticēti vai nosprausti mūsdienu demokrātiskajā politikā.⁶ Moravčiks kopumā ir skeptisks par demokrātijas deficīta pastāvēšanu – viņa skatījumā atsevišķas starptautiskas organizācijas tik tiešām varētu ciest no tā, bet, lai to pierādītu, ir nepieciešams veikt vairāk empīriskus pētījumus.⁷

Eiropas Savienības tiesību aktu datubāzē EUR-Lex demokrātijas deficīts tiek raksturots kā termins, ko lieto cilvēki, kuri uzskata, ka “ES iestādēs un to lēmumu pieņemšanas procedūrās trūkst demokrātijas, un ka parastam iedzīvotājam tās šķiet nepieejamas savas sarežģītības dēļ.”⁸ Skaidrojumā tiek norādīts uz balsstiesīgo iedzīvotāju pārliecību par nespēju mainīt politiku vai valdību, kas to veido, un šā brīža Eiropas pārvaldībā nepastāv tāda valdība, savukārt sabiedrība ir galvenokārt noskaņota proeiropeiski, tikai cilvēkiem ir grūti izprast šķietami draudīgo politisko sistēmu. Sniegtajā definīcijā tiek arī minēti risinājumi, kas Eiropas līmenī esot veikti demokrātijas deficīta samazināšanai, tajā skaitā Eiropas Parlamenta pilnvaru palielināšana, kā arī Eiropas pilsoņu iniciatīvas izveide.⁹ Iepazīstoties ar definīciju, var secināt, ka ES skatījumā demokrātijas deficīts nav problēma, turklāt šķietamā demokrātijas deficīta risināšanai ir darīts gana, lai iedzīvotāji varētu just ES politikas pozitīvo ietekmi, cita starpā arī ar Eiropas pilsoņu iniciatīvas starpniecību ļaujot piedalīties un ietekmēt ES politiku.

Lai arī varētu domāt, ka demokrātijas deficīts ES nepastāv, ņemot vērā jau iepriekšminēto Eiropas pilsoņu iniciatīvu un tiesības ES balsstiesīgajiem iedzīvotājiem ievēlēt Eiropas Parlamenta locekļus, tomēr ir pazīmes, kas varētu norādīt uz iespējamu demokrātijas deficīta klātbūtni. Nesen veiktajā Eiropas barometra pētījumā par ES nākotni starp riskiem un draudiem, kas pilsoņu ieskatā būs aktuāli nākotnē Eiropas Savienībā, ir nosaukti vairāki ar demokrātijas deficītu saistīti riski. To starpā ir politiskais ekstrēmisms (kā

⁶ Moravcsik, A. (2006). What Can We Learn from the Collapse of the European Constitutional Project? *Politische Vierteljahresschrift*, 47(2). 219., 221., 239. lpp.

⁷ Moravcsik, A. (2004). Is there a “Democratic Deficit” in World Politics? A Framework for Analysis. *Government and Opposition*, 39(2), 337. lpp. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.princeton.edu/~amoravcs/library/framework.pdf>

⁸ Demokrātijas deficīts. EUR-Lex Kopsavilkumu glosārijs. Izgūts (20.03.2019) no: https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/democratic_deficit.html?locale=lv

⁹ Turpat.

draudu/risku to uzskata 39 procenti aptaujāto), nesaprašanās dalībvalstu starpā (35 procenti), valsts vai valstu izstāšanās no ES (19 procenti). Turklāt vairums aptaujāto uzskata, ka to politisko spēku, kas iestājas pret valdošajām politiskajām elitēm, ietekmes pieaugums ir pamats bažām.¹⁰

Demokrātijas deficīta kontekstā rodas jautājums – kāda tad ir ES publiskā komunikācija? ES publiskā komunikācija, kāda tā tiek raksturota šīs esejas ietvaros, ietver vēstījumus un publikācijas Eiropas Komisijas un Eiropas Parlamenta tīmekļa vietnēs, portāla *europa.eu* ES jaunumu vietnē, kā arī to profilos sociālajā tīklā *Facebook*, mikroblogošanas vietnē *Twitter* un video publicēšanas portālā *YouTube* laikā no šī gada 20. februāra līdz 20. martam.¹¹ Šīs vietnes ir izvēlētas, lai varētu salīdzināt to, kāda informācija ir pieejama ES institūciju oficiālajās vietnēs un to lapās iepriekšminētajos sociālajos portālos, kur iedzīvotāji, autoraprāt, uzzina par ES vairāk nekā no pašu institūciju vietnēm.

Eiropas Komisijas un Eiropas Parlamenta mājaslapās figurē informācija par abu institūciju prioritātēm un aktuālajiem notikumiem – EK gadījumā izceltas Junkera prezidentūras aktuālās prioritātes, diskusija par Eiropas nākotni un *Brexit* process, savukārt EP gadījumā galvenokārt dominē informācija par parlamenta darbu, pieņemtajiem lēmumiem un arī informācija par gaidāmajām vēlēšanām. Abu institūciju vietnēs ir arī sadaļas, kurās ir apkopotas preses relīzes. *Europa.eu* jaunumu vietne būtībā kalpo kā preses relīžu agregators, vienlaikus izceļot atsevišķus tematus (piemēram, ES budžets 2021.-2027. gadam).

Eiropas Komisijas un Eiropas Parlamenta *Facebook* profilos ir atrodami informatīva rakstura ieraksti, kas ietver attēlus (tostarp infografikas), videoklipus, paziņojumus un saites uz tiem institūciju vietnēs. Abu institūciju profilos ir atrodamas publikācijas, kas ir saistītas ar informatīvajām kampaņām, piemēram, informācija par sieviešu statusu un lomu Eiropā par godu Starptautiskajai sieviešu dienai. Cita starpā jāatzīmē, ka EK kontā tiek publicēta

---

¹⁰ European Commission. (2018). Future of Europe. Special Eurobarometer 479. October-November 2018. Izgūts (20.03.2019) no: <http://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/84833>

¹¹ https://ec.europa.eu/commission/index_en; <http://europarl.europa.eu/portal/en>; https://europa.eu/newsroom/home_en; <https://www.facebook.com/EuropeanCommission>; https://twitter.com/EU_commission; <https://www.facebook.com/europeanparliament>; https://twitter.com/Europarl_en; <https://www.youtube.com/user/eutube/videos>; <https://www.youtube.com/user/EuropeanParliament/videos>. Visa informācija minētajās vietnēs ir aktuāla uz 20. martu.

informācija un amatpersonu paziņojumi par Lielbritānijas izstāšanās procesa norisi un attiecīgi – ES pozīcijām, savukārt vairākas EP konta publikācijas ir veltītas informācijai par gaidāmajām EP vēlēšanām, tostarp arī ar norādi uz īpaši izveidoto vietni *thisimeinvoting.eu*. Līdzīga veida saturs ir atrodamas Eiropas Komisijas un Eiropas Parlamenta *Twitter* kontos – gan videoklipi, gan saites uz ārējām vietnēm, gan infografikas.

Eiropas Komisijas un Eiropas Parlamenta *YouTube* kanālos pārsvarā ir informatīva rakstura videomateriāli – galvenokārt, lai informētu ES iedzīvotājus par pieņemtajiem lēmumiem, kas tos skar. EK kanālā ievietoti vairāku informatīvo kampaņu videoklipi, kā arī klipī par EK darbu. Starp videomateriāliem ir arī 20. martā notikušās EK preses konferences, kurā tika sniegta informācija par kompānijai “Google” piemēroto sodu, videoieraksts. EP kanālā publicētajos videomateriālos ir vairāki klipī, kas informē par gaidāmajām EP vēlēšanām un aicina cilvēkus piedalīties tajās. Apskatītajā laika posmā salīdzinoši vairāk nekā EK kanālā publicēti īsi videoklipī par parlamentā paveikto, kā arī gaidāmajiem notikumiem.

Analizējot EK un EP publisko komunikāciju, var secināt, ka pašu institūciju oficiālo vietņu informācija un saturs līdzinās jebkuras valsts likumdevēja un izpildvaras oficiālajai tīmekļa vietnei. Abu institūciju komunikācija *Facebook*, *Twitter*, *YouTube* ir pielāgota šīm vietnēm – respektīvi, lai ļautu iedzīvotājiem iesaistīties diskusijā. Vienlaikus, apskatot institūciju *YouTube* profilus, ir novērojams salīdzinoši mazs (parasti simtos) mērāms video skatījumu skaits, kas liecina, ka šie profili kalpo pamatā kā videomateriālu glabāšanas vietnes.

Tas noved pie pirmā izaicinājuma – kā panākt, ka iedzīvotāji aktīvi iesaistās gan komunikācijā ar ES institūcijām, gan arī paši iesaistās pilsoniskās iniciatīvās. Otrais izaicinājums – kā panākt uzticības saglabāšanu ES un tās institūcijām ar publiskās komunikācijas palīdzību. Trešais izaicinājums ir saistīts ar lielo informācijas izplatību, pateicoties modernajām tehnoloģijām, kas savukārt ir labvēlīga augsne nepatiesu ziņu izplatīšanai.

Informācijai par ES politiku un īstenotajiem projektiem ir jābūt saprotamiem kā pašiem politikas veidotājiem, tā arī iedzīvotājiem, kam ir visas iespējas ietekmēt un piedalīties ES lēmumu pieņemšanas procesos. Protams, tas ir tikai laika jautājums, vai EP kampaņa gaidāmajām vēlēšanām “Šoreiz es balsošu” sekmēs vēlēšanu aktivitātes pieaugumu. Risinājumi minētajiem izaicinājumiem, visticamāk, būtu aktīvāka sabiedrības informēšana

par iespējām ietekmēt procesus ES tradicionālajos plašsaziņas līdzekļos ar kampaņu palīdzību. Kaut arī mūsdienās daudz vairāk cilvēku saprot angļu valodu, kā būtisks risinājums būtu palielināt ES publisko komunikāciju, īpaši no EK puses, arī pārējās dalībvalstu oficiālajās valodās. Šie risinājumi sekmētu ne tikai lielāku pilsonisko aktivitāti, bet arī apziņu par viņu lomu ES. Tas arī zināmā sabiedrības daļā mazinātu priekšstatu par demokrātisko deficītu ES un stiprinātu tās uzticēšanos ES. Jāatzīmē, ka, apskatot EK un EP publisko komunikāciju sociālajos portālos minētajā laika posmā, nevar konstatēt, ka tā būtu tikai informatīva rakstura – tā ir vērsta arī uz sabiedrības iesaisti. Tāpēc konstatēt demokrātijas deficīta veicināšanu ES publiskajā komunikācijā ir sarežģīti. Tomēr saprotama un efektīva publiskā komunikācija un atgriezeniskās saites uzturēšana ar ES iedzīvotājiem nodrošinās stabilāku nākotni Eiropas Savienībai.

Būt vai nebūt – Eiropas Savienība 2030

Ričards Edijs Štibe,

Valmieras Pārgaujas ģimnāzijas skolnieks

Populisms Eiropā, *Brexit*, joprojām saskatāmas ekonomiskās grūtības Dienvidēiropā (jo īpaši Itālijā), ko papildina augsts jaunatnes bezdarba līmenis, mazo tautu centieni kļūt neatkarīgiem, imigrācija un par šķietamu ikdienu kļuvušie draudīgie izteicieni no austrumiem (Krievijas Federācijas), kā arī aizjūras valstīm (ASV, Korejas TDR), visu iepriekš minēto papildinot ar Ķīnas Tautas Republikas straujo tehnoloģiju attīstību, – tas viss rada pamatotu iespaidu, ka “vecās pasaules” valdīšanas laiks drīz beigsies, un Eiropas Savienība (ES), ja drīzumā neizdomās konkrētu plānu savas konkurētspējas saglabāšanai, piedzīvos norietu. Apkopojot visus minētos faktus, katram, kurš izprot Latvijas atrašanās ES un pašas Savienības globālos ieguvumus sabiedrībā, var rasties pārdomas par dzīves apstākļiem Eiropā nākamajā dekādē.

Nepilnu mēnesi pirms *Brexit*, 2016. gada 4. jūnijā, Lielbritānijas laikrakstā “The Independent” savu viedokli par ES ekonomisko stāvokli sniedza Hemišs Makrejs.¹ Rakstā viņš uzsvēra, ka par ES ilgtspējas mazo iespējamību liecina augstais bezdarba līmenis (jo īpaši Dienvidēiropā), kas ļoti nedaudzās eirozonas valstīs, kā, piemēram, Vācijā, ir zem 5% (augsts bezdarba līmenis valstij liedz straujāk attīstīties, atgūties pēc ekonomiskās krīzes, paaugstināt algas²). Autors uzsvēra, ka bezdarba līmeņa nevienlīdzībai vajadzētu būt vēl lielākai, taču to mazina iekšējā migrācija, Dienvidēiropas iedzīvotājiem pārvietojoties uz Centrālo vai Ziemeļeiropu. Tajā pašā laikā tiek uzsvērtā ekonomiskā augšupeja dažās eirozonas valstīs, kā,

---

¹ McRae, H. (04.06.2016). This is what the EU economy will look like in 30 years' time – and it's not a pretty picture. *The Independent*. Izgūts (10.03.2019) no: <https://www.independent.co.uk/voices/this-is-what-the-eu-economy-will-look-like-in-30-years-time-a7064191.html>

² Stratfor. (17.04.2017). What Color is Southern Europe's Parachute. Izgūts (10.03.2019) no: <https://worldview.stratfor.com/article/what-color-southern-europes-parachute>

piemēram, Īrijā un Spānijā, un tas varētu nozīmēt uz iekšpolitiku un savas iekšējās ekonomikas uzlabošanu vērstu pārmaiņu veikšanu. ES to neievēro, koncentrējoties uz pastāvošajām problēmām tādās valstīs kā Grieķija, Francija un Itālija. Raugoties uz nākotnes Eiropu, kā galveno veiksmīgas attīstības rādītāju Hemišs Makrejs min darbaspējīgo personu daudzumu, taču pozitīvi rādītāji, pēc toreizējās statistikas, novērojami vien Īrijā, Norvēģijā, Lielbritānijā un Zviedrijā, pārējās Eiropas valstīs vērojams strādāt varošo cilvēku daudzuma kritums, dažviet – pat ļoti ievērojams (Vācijā, piemēram, samazinājums esot gandrīz 30% apjomā). Tiesa, autors izsaka minējumu, ka migrantu ieceļošana rādītājus varētu ievērojami mainīt. Raksta nozīmīgākais apgalvojums, šķiet, ir atzinums, ka relatīvi Eiropa varētu vēl vairāk zaudēt savu ietekmi pasaulē, piekāpjoties ne tikai Āzijai (šīs tendences ir redzamas jau tagad), bet arī ASV, Kanādai, Austrālijai un citām valstīm, taču absolūti “vecā pasaule” joprojām būs nozīmīga pasaules daļa. Pēc H. Makreja domām, šos rādītājus un šķietami drūmo situāciju var uzlabot, palielinot kvalificētu imigrantu plūsmu, uzlabojot likumdošanu darbaspēka jomā un attīstot izglītības sistēmu.

Jāatzīmē, ka dažviet H. Makrejs salīdzina ES ar Lielbritāniju, norādot, ka bijusī impērija varētu straujāk attīstīties. Rodas šaubas par raksta objektivitāti. Apskatot bezdarba līmeni ES 2019. gada janvārī³, nākas secināt, ka divarpus gadu laikā situācija ir uzlabojusies – no 28 ES valstīm (vidējais bezdarba līmenis – 6,5%) bezdarba līmenis zem 5% ir 13 valstīs jeb gandrīz pusē no visas ES, savukārt zem vidējā ES līmeņa ir 19 valstīs. Latvijā bezdarba līmenis ir 7,3%, taču šeit jāuzsver viena būtiska atšķirība – vēsturiski esam pieraduši pie strādāšanas kā procesa, kas jāveic kvalitatīvi un rūpīgi.

Esmu pilngadīgs vien pusgadu, un pēc dažiem mēnešiem būšu to vidū, kuriem 2019. gada Eiropas Parlamenta (EP) vēlēšanas būs pirmās vēlēšanas mūžā. Protams, apzinoties atbildību un Latvijas 13. Saeimas vēlēšanu rezultātus, saprotu, cik nozīmīgi ir balsot par cilvēkiem, kuri strādās EP valsts un sabiedrības interesēs, nevis uzskatis doto iespēju par agrīnu atvaļinājumu, lēmumu pieņemšanas brīdī piekrītot kādam “gudrākam” eiroparlamentārietim. Tajā pašā laikā, kā jau mūsdienu jauniešiem vai jebkuram citam cilvēkam, kuram ikdienu noris cīņā ar lielo informācijas apjoma cunami, mēdz rasties visai grūti pārvarams slinkums interesēties par partiju solījumiem,

³ European Commission. (01.2019). Unemployment statistics. Eurostat. Izgūts (10.03.2019) no: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics

kandidātu sarakstiem un deputātu individuālajām interesēm valstij, kuru pārstāv, iegūto izglītību, valodas prasmēm un citiem kritērijiem, lai izprastu katra kandidāta piemērotību EP. Kā jau iepriekš minēju, latvietis ir radis pie darba tikuma, bet to ir grūti sacīt par politiku – Latvijā dzīvojošie balsot ir varējuši vien, sākot no 20. gs. sākuma, tātad tikai 100 gadu garumā cilvēkiem ir varējusi veidoties apziņa par to, cik nozīmīgi ir iesaistīties politiskajos procesos un cik svarīgi ir piedalīties vēlēšanās/izteikt savu viedokli katram kā indivīdam. Jāuzsver, ka pusgadsimts tika aizvadīts PSRS sastāvā, kur jābalso bija daudz, taču balss nodošanas nozīme kļuva aizvien mazāk saprotama. Mūsdienās rezultāts ir skaidri redzams – skepse par to, ka piedalīšanās vēlēšanās radīs pārmaiņas. Ja sabiedrībā pastāv šāds viedoklis, tajā ieklausās un līdzīgi sāk domāt arī jaunatne. Ne tikai vēsturiskajiem apstākļiem, bet arī videi, kurā augām, ir bijusi izšķiroša nozīme dažādu uzskatu un apstākļu, tostarp iesaistes politikā nozīmīguma, veidošanā.

Pašlaik ir iespēja brīvi pārvietoties uz gandrīz jebkuru valsti, un par to varam pateikties ES noteiktajiem regulējumiem un Šengenas līgumam, ko apstiprinājušas visas ES valstis. ES tiek respektēta kā pasaules daļa ar augsti attīstītiem un saprātīgiem cilvēkiem, un tas ļauj ātrāk tikt cauri robežkontrolēm vairumā pasaules valstu, turklāt ceļošana kļūst aizvien aktuālāka jaunatnes vidū. Esmu pārliecināts, ka ap 2030. gadu daļa eiropiešu būs pārvietojušies Eiropas robežās, daži izceļojuši uz citu pasaules daļu. Dzimstības rādītāji jau tagad ir augsti vien tajās zemēs, kurās ir daudz imigrantu, kuriem dzimst daudz bērnu. Imigrācija ir pozitīvi vērtējams process, ja vien tā dod savu artavu valstī, kurā ieceļotāji ir nonākuši. Āfrika tiks pārāpdzīvota, līdz ar to arī eiropietim, nonākot tādā situācijā kā Āfrikas iedzīvotājiem, būtu skaidrs, ka ir nepieciešams pārvākties uz citu vietu. Tieši šāda iemesla dēļ pirms 600 gadiem radās nepieciešamība pēc Lielajiem ģeogrāfiskajiem atklājumiem; nākotnē, iespējams, tas būs iemesls intensīvākai jaunu planētu, kas spēj nodrošināt dzīvības pastāvēšanas procesus, izpētei.

Esmu cikliskās laika uztveres piekritējs – kas reiz ir noticis, notiks atkal. Tehnoloģiski tādas valstis kā Ķīna un Japāna nopietni sacenšas ar Eiropu, lai būtu augstāk attīstītas. Nākamās dekādes laikā Ķīna varētu atgūt savu varu un ietekmi pasaulē kā valsts, kas pirmā nonāk pie cilvēci mainošiem zinātniskajiem atklājumiem.

Dažkārt rodas iespaids, ka ES sevi veido kā vienu valsti – starpvalstu robežu vairs nav, vairumā valstu tiek lietota viena valūta – eiro. Militārs

uzbrukums kādai no ES valstīm tiek uzskatīts par kara pieteikumu visām 28 (vēl ieskaitot Lielbritāniju). 10-15 gadi ir pārāk īss termiņš, lai izveidotu vienu Eiropas valsti, turklāt jāatceras katalāņu piemērs – cilvēkam patīk apzināties, ka ir noteicējs, nevis pakļauts kādai citai varai, kurai neinteresē tās kultūra vai atšķirīgie uzskati. Tajā pašā laikā jāpiemin arī *Brexit* radītās sekas pašai Lielbritānijai. Piemērots šķiet salīdzinājums ar tējas dzeršanu – ja maisiņš ir ūdenī, tad tēja kļūst stiprāka, bet maisiņš – vājāks, ja maisiņš tiek izņemts, tad tas nonāk miskastē un tēja kļūst vājāka. Ir patīkami būt noteicējam, taču jāapzinās sava loma un ietekmes iespējas globālā mērogā. Ja arī kāda valsts savas tuvredzības vai propagandas spiediena dēļ izstāsies no ES, atlikušās turpinās pastāvēt, attīstoties un kopīgi palīdzot viena otrai.

Četras atšķirīgas ES nākotnes vīzijas ir izstrādājusi ASV politiskā riska konsultantu grupa “Wikistrat” materiālā “The EU in 2030”⁴, kur vienā gadījumā Eiropa ir bagāta un pārtikusi, otrā – ekonomiski un morāli vāja, bet trešajā un ceturtajā gadījumā pilnvērtīgi attīstās vai nu ekonomika, vai nu cilvēku ticība ES. Kaut gan materiāls ir vairāk nekā 4 gadus vecs, uzskatu, ka tajā paustajām versijām ir tādas pašas izredzes piepildīties kā iepriekš izteiktajiem maniem minējumiem. Svarīgi būtu salīdzināt 2 savstarpēji radikālākos scenārijus.

Lai ES būtu kā ekonomiski, tā pēc vērtībām vienota, būtu jāizveido jauna institūcija, kas tiktu demokrātiski ievēlēta – Eirozonas Parlaments, kas strādātu paralēli Eiropas Parlamentam, taču pārskatītu tikai ar eirozonu un banku sistēmu saistītus jautājumus. ES būtu apsteigusi ASV, drošības un attieksmes pret vidi dēļ kļūstot par sapņu galamērķi, kur ceļot jauniešiem un jaunam, kvalificētam darbaspēkam, tādējādi atrisinot demogrāfijas problēmas.

Pretējs gadījums (sarukums ekonomikā un sabiedrības uzticības kopējām Eiropas vērtībām strauja samazināšanās) varētu rasties, ES piedzīvojot ekonomisko krīzi, kas rezultētos ar iedzīvotāju neuzticēšanos esošajai sistēmai. Ideja par federatīvu valstu savienību būtu aizvien mazāk populāra. Iedzīvotāji Briseles lēmumus sāktu uzskatīt par savas kultūras un identitātes ierobežojošiem, rezultātā doma par kopīgu aliansi Eiropā būtu nopietni apdraudēta.

To, kas notiks, zināsim vien tad, kad piedzīvosim. Kaut gan cenšos būt optimistisks reālists, vienmēr pastāv negatīvā versija – nekontrolētas migrantu

---

⁴ Wikistrat. (10.2014). The EU in 2030: A Wikistrat Crowdsourced Simulation. Izgūts (10.03.2019) no: <http://wikistrat.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2014/10/The-EU-in-2030-Wikistrat-Report.pdf>

masas virzīsies gan no Eiropas dienvidu, gan austrumu robežām, Krievijas Federācija pastiprinās migrācijas plūsmu, tādējādi nemanāmi pastiprinot savu spiedienu iekļūšanu ES un tās sagraušanu iekšēji. Vairums intelektuāļu, baidīdamies no nekontrolētām bēgļu masām, kas sāktu masveida grautiņus, un nespējas kontrolēt radušos situāciju, izceļos uz ASV vai kādu citu “jaunās pasaules” zemi. Protams, ir iespējams arī šāds scenārijs, taču ir jābūt attiecīgiem apstākļiem, lai tas spētu sekmīgi noritēt. Ir norises, ko varam kontrolēt (deputātu, kurus paši esam ievēlējuši, pieņemtie lēmumi, to publiska apspriešana, labojumu sniegšana), un ir tādas, ko nevaram (dabas katastrofas, ļoti ietekmīgas valsts vadoņa nāve utt.).

Vien pašu iesaiste un iniciatīvas izrādīšana problēmu risināšanā veicinās vides attīstību un izaugsmes iespējas tajā. Ja reiz esam pierādījuši savu pieredzi pie Eiropas attīstītajām valstīm, tad šī kādreizējā degsme par tikšanu elitē ir jāturpina, veidojot arvien ciešāku sadarbību ar ES valstīm un starptautiskām organizācijām. Tāpēc, manuprāt, nepieciešams apzināties savu lomu pasaules mainīšanā, lai radītu tajā sev interesējošas pārmaiņas – kāda būs mūsu iesaiste un līdzdalība, tāda būs Eiropa un Eiropas Savienība nākamajā dekadē.

Eiropas Savienības nākotne: nākamie 15

Toms Gelpers,

Rīgas Kultūru vidusskolas skolnieks

Eiropas Savienība savā sešdesmit gadu pastāvēšanas laikā ir ne vien iestājusies par mieru tās dalībvalstu starpā un citur pasaulē un aizstāvējusi demokrātijas vērtības un cilvēktiesības, bet arī nodrošinājusi dalībvalstīm savstarpēji izdevīgu sadarbību, atvieglojot muitas procesus starp dalībvalstīm, vienojot un stiprinot tirdzniecību, kā arī nodrošinot brīvu pārvietošanos pāri robežām. 2012. gadā tā kļuva par pirmo valstu savienību, kurai piešķirta Nobela Miera prēmija. Eiropas Savienība ir palīdzējusi daudzām tās dalībvalstīm attīstīties ekonomiski un saimnieciski, kā arī neapšaubāmi ieguldījusi globālu un reģionālu problēmu risināšanā, ievērojami mazinājusi kara risku un valstu saspīlējumu Eiropā.

Eiropas Savienības devīze “Vienoti dažādībā” izsaka tās dalībvalstu sadarbības galvenos izaicinājumus – piemēram, ievērojot valstu bieži atšķirīgo pozīciju dažādos jautājumos, panākt kopīgu labumu sniedošu lēmumu pieņemšanu, kā arī mazināt indivīdu radikalizēšanās un atšķelšanās risku, veicinot sabiedrības integrāciju neatkarīgi no indivīdu pārstāvētās kultūras. Eiropas Savienības sabiedrība ir daudzveidīga, tajā ir daudzu paaudžu un nāciju pārstāvji. Cik toleranta spēj būt mūsdienu Eiropas sabiedrība? Vai eiropieši spēj pieņemt svešo? Vai Eiropas valstu iedzīvotāji nesaredz draudus savai nacionālajai identitātei, saskaroties ar migrāciju Eiropā? Arī Latvijā, kur šogad aprit piecpadsmit gadu kopš iestāšanās Eiropas Savienībā, bieži tiek apspriestas nacionālās identitātes saglabāšanas iespējas un nepieciešamība globalizēties tendētā kultūrvidē.

Svarīgi ir arī apsvērt attīstības (īpaši tehnoloģiskās attīstības) rosinātās pārmaiņas eiropiešu ikdienā. Pieaug attālināti strādājošo Eiropas iedzīvotāju skaits, turklāt aktuāla ir arī kvalificēta darbaspēka emigrācija. Tas rada nepieciešamību padarīt arī vietējās darbavietas pievilcīgas potenciālajiem darba

ņēmējiem. Eiropas Savienības ieguldījumi jaunā infrastruktūrā, pētniecībā un inovācijās tādās jomās kā informācijas tehnoloģijas, transports, enerģētika un zinātne ļauj Eiropā ieviest risinājumus, kas palīdz sasniegt Eiropas Savienības mērķus – plašāk izmantot atjaunojamos resursus enerģijas ieguvē, stiprināt vienoto tirgu digitālajā vidē, datu uzglabāšanas risinājumus un pat risināt klimata pārmaiņu radītās problēmas, arī novērst to saasināšanos. Nākamajos piecpadsmit gados Eiropas Savienībā neapstrīdami tiks aktīvi apspriestas klimata pārmaiņas, analizēta to dinamika un meklētas iespējas izvairīties no turpmākas vidējās globālās temperatūras paaugstināšanās.

Kad pēc Padomju Savienības sabrukuma Latvija kopā ar pārējām Baltijas valstīm atjaunoja neatkarību, “dzelzs priekškarā” abas puses patiešām varēja uzskatīt par atšķirīgām. Bijušās Austrumu bloka valstis (un Vācijas Demokrātiskā Republika) bija nabadzīgākas, tajās ražošanā tika izmantotas vecas un mazefektīvas tehnoloģijas, tajās bija pastāvējusi cita ekonomiskā sistēma – plānveida ekonomika brīvā tirgus vai jauktās ekonomikas vietā. Valsts monopols lielā daļā nozaru izraisīja konkurences neesamību un līdz ar to sliktu produkcijas kvalitāti, šo produkciju padarot nepievilcīgu un nekonkurētspējīgu Eiropas un pasaules tirgū. Bloka valstīs arī pirms tam pastāvēja autoritāra vai pat totalitāra diktatūra, un daudz no tajās īstenotā ir pretrunā ar tādām citviet Eiropā pastāvošām vērtībām kā vārda brīvība un demokrātiskas vēlēšanas.

Rietumeiropa un Eiropas Savienība postpadomju valstīm ir bijis kā ideāls un piemērs, uz ko jātiecas. 1990. gados, kurus bieži raksturo kā juku laikus, postpadomju valstīs notika pāreja no komandekonomikas uz brīvā tirgus ekonomikas sistēmu. Jaunās Eiropas valstis arī iespēju integrēties pārējā Eiropā, pievienojoties Eiropas Savienībai, uzskatīja par iespēju attīstīt savu ekonomiku un arī starptautisko sadarbību. Tāpat kā citām jaunajām Eiropas valstīm, Latvijai bija svarīgi pozicionēt sevi kā rietumniecisku valsti starptautiskajā telpā un atbrīvoties no rūgtās padomju okupācijas pēcgāršas – atsvešināt sevi no postpadomju telpas. Jaunās Eiropas valstis saskatīja Eiropas Savienību un NATO kā savu drošības garantu¹; esot kopā ar pārējo Eiropu, tām būtu sarežģītāk nokļūt Krievijas ietekmes sfērā. Lai arī Eiropas Savienība saredzēja iespēju vienot Eiropu vairāk, Vācijas apvienošanās pierādīja, ka jaunu, tobrīd vēl visnotaļ nabadzīgu iedzīvotāju pievienošanās

---

¹ Bache, I. et al. (2014). *Politics in the European Union*. Oxford University Press. pp. 549–550

Eiropas Savienībai var radīt ekonomisku slogu pārējām savienības valstīm, tādēļ izvēlējas palēnināt jauno Eiropas valstu iestāšanās procesu savienībā.

Arī pašlaik vēlmi iestāties Eiropas Savienībā izteikušas visas sešas Rietumbalkānu valstis, kā arī Turcija.² Svarīgi pieminēt, ka šo valstu iestāšanās Eiropas Savienībā ir sarežģītāka nekā valstīm, kuras savienībā iestājās 2004. gadā. Šo valstu gatavība pievienoties blokam atšķiras. Turcijā, piemēram, pastāv problēmas ar vārda un viedokļu brīvību: apcietināto žurnālistu, kuri savās publikācijās kritizējuši valdību, skaits Turcijā ir lielāks nekā jebkur citur pasaulē.³ 2016. gadā notikušais valsts apvērsums parāda, ka Turcijā demokrātija ir nepilnīga⁴; šī valsts ir nepietiekami sekulāra un visai mazattīstīta. Turcijas iestāšanās sarunas pašlaik rit neveiksmīgi, un, ja netiks ieguldīts darbs kurdu nemieru apturēšanā, tās var tikt apturētas pavisam. Turpretī Rietumbalkānu reģiona valstu pievienošanās Eiropas Savienībai ir ticamāka, ņemot vērā Eiropas Savienības labvēlību un Tesaloniku samitā Grieķijā 2003. gadā pausto apņemšanos uzņemt savienībā visas Rietumbalkānu valstis. Lai arī valstu vidū ir daudz risināmu domstarpību, piemēram, Kosovas atzīšana un Kosovas kooperācijas jautājums ar Serbiju, arī reģiona iedzīvotāji atbalsta sadarbību ar Eiropas Savienību, atbalstam svārstoties no 42% Serbijā līdz pat 93% Albānijā.⁵

Pašreiz Eiropas Savienībā dzīvojošie nereti ir atturīgi pret jaunu valstu pievienošanos blokam, nevēlas uzņemt bēgļus savā valstī, ne vienmēr atbalsta iekšējo darbaspēka migrāciju, kas visbiežāk ir no Centrāleiropas vai Baltijas valstīm (un perspektīvā, iespējams, arī no Rietumbalkāniem) uz Rietumeiropu. Atturīgās vai reizēm nosodošās attieksmes pamatā ir daudz aizspriedumu, piemēram, t.s. "*Polish plumber*", kurus apkarot ir sarežģīti. Tā kā vēl joprojām turpinās nemieri Tuvajos Austrumos un Āfrikas valstīs, cilvēki no šiem reģioniem aktīvi dodas uz Eiropu labākas dzīves vai patvēruma

---

² Amoliņš, G. (07.02.2018). Sešas Rietumbalkānu valstis - Eiropas Savienībai stratēģiski svarīgs potenciāls. Latvijas Sabiedriskie mediji. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/sesas-rietumbalkanu-valstis-eiropas-savienibai-strategiski-svarigs-potencials.a266957/>

³ Amnesty International. Turkish Troubles: Freedom of Expression Endangered in Turkey. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.amnestyusa.org/turkish-troubles-freedom-of-expression-endangered-in-turkey/>

⁴ Debating Europe. Arguments for and against Turkey's EU membership. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.debatingeurope.eu/focus/infobox-arguments-for-and-against-turkeys-eu-membership/>

⁵ European Views. (27.12.2018). Albania overwhelmingly wants EU membership, Serbia not so much. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.european-views.com/2018/12/albania-overwhelmingly-wants-eu-membership-serbia-not-so-much/>

meklējumos. Migrāciju pilnībā apturēt nav iespējams, bet ir tikai solidāri visām dalībvalstīm piedalīties bēgļu uzņemšanā. Problemātiska ir viņu pārceļošana uz citu valsti Šengenas zonas ietvaros labāku dzīves apstākļu dēļ. Pašreizējā sistēma, visticamāk, būtu uzlabojama ar dažāda veida darba piedāvājumiem bēgļiem – ja iespējams un ja viņu spējas to atļauj, bēgļiem varētu piedāvāt arī augsti kvalificētus amatus ar attiecīgi konkurētspējīgu atalgojumu, labākām sociālās integrācijas iespējām iekļaujošā vidē un lielāku garantiju, ka uzņemtais bēglis nebūs devies uz attīstītāku valsti Rietumeiropā vai Skandināvijā iegūt lielāku pabalstu. Šādi tiktu daļēji atrisināta arī aktuālā kvalificēta darbaspēka aizplūšanas problēma no Latvijas un Eiropas Savienības.

Latvijai esot brīvā tirgus ekonomiskajā sistēmā un atvērtā, neizolētā globālajā kultūrvidē, valsts kļūst cieši saistīta ar citur pasaulē notiekošo. Šādi Latvija var gan izteikti izjust ekonomisko krīzi, gan vieglāk tirgoties ar ārpusauli, gan aizgūt noderīgo no citām kultūrām. Eiropa gan ir kultūrvēsturiski bagāta pasaules daļa ar nozīmīgu lingvistisko daudzveidību, bet dažubrid ir neskaidrs piederības jautājums kopienai – vai vēlamies būt Latvijas, Eiropas vai pasaules pilsoņi. Pasaules pilsoņa koncepts iekļauj saziņu vienā dominējošā valodā, kas latvietim, visticamāk, ir svešvaloda (parasti – angļu). Daudzi emigranti sevi uzskata par pasaules pilsoņiem un neuzskata par vajadzīgu visu dzīvi uzturēties kādā konkrētā vietā. Toties Eiropas pilsoņa jēdziens spēj iekļaut piederību gan kādai konkrētai vietai Eiropā, gan Eiropas kopienai vispār.

Nākotnē vajadzētu veicināt Latvijas un citu Eiropas valstu piederības sajūtu tieši Eiropas kopienai, jo tai ir potenciāls vienot, uzlabot starpkultūru saziņu, izceļot vērtīgo katra kopienas pārstāvja kultūrā. Šī saziņa konceptuāli ir vienkārša, jo eiropiešu vērtību sistēma lielākoties ir līdzīga, un vērtību sistēma drīzāk atšķirtos starp eiropieti un kādas austrumu kultūras pārstāvi. Starpkultūru saziņa noderētu eiropieša emocionālajai inteliģencei un izpratnes veidošanai par citām kultūrām, tā palīdzētu kritiski vērtēt arī Latvijas sabiedrībā pastāvošos aizspriedumus un no tiem atbrīvoties, kas ir īpaši svarīgi laikā, kad ne vien daudzi emigrē, piedzīvojot kultūršoku atšķirīgu kulturālo īpatnību dēļ, bet arī kad Eiropas sabiedrībā ir un turpinās ienākt citu, neeiropiešu kultūru pārstāvji, kas ne vienmēr ir bēgļi; tie var būt arī studenti un personas, kuras potenciāli var nākotnē ieguldīt Eiropas labklājībā un attīstībā, tāpēc ir svarīgi šos cilvēkus cienīt un pieņemt.

Eiropas Savienība savā politikā ir apņēmības pilna novērst turpmākās klimata pārmaiņu sekas un ir izvirzījusi klimata pārmaiņas par prioritāri risināmu problēmu. Savienība tiecas pārliecināt investorus un uzņēmējus par *zaļo* tehnoloģiju attīstīšanas nozīmi, kā arī iedrošina pārējās valstis rīkoties un aizgūt veiksmīgus piemērus no citām Eiropas valstīm. Saistībā ar izmešu samazināšanu aktuāla ir privātā autotransporta pārvietošanās iespēju ierobežošana, īpaši pilsētas centrā, kas uzlabo dzīves kvalitāti pilsētvidē un mazina gaisa piesārņojumu, tādējādi iedrošinot iedzīvotājus dzīvot tuvāk centram, nevis piepilsētā. Francija izvēlas ambiciozus mērķus, piemēram, plānojot aizliegt ar benzīnu un dīzeļdegvielu darbināmus transportlīdzekļus no 2040. gada.⁶ Arī Latvijā ir plānota atkritumu apsaimniekošanas sistēmas attīstība, ieviešot dalītu organisko atkritumu vākšanu⁷, kā arī ticams, ka pašvaldības izmantos citviet Eiropā veiksmīgi pielietotos risinājumus savas transporta sistēmas sakārtošanai un piesārņojuma mazināšanai.

Kā vēsta Ziemeļmaķedonijas iestāšanās kampaņas sauklis Eiropas Savienībā, “arī Saule ir zvaigzne” (*the Sun, too, is a star*). Šis sauklis iedrošina meklēt labo un noderīgo tepat – tuvā nākotnē un mūsu kopienā. Saziņa ar savas kopienas pārstāvjiem ļaus attīstīt izpratni par citām kultūrām un mazinās aizspriedumus Eiropas sabiedrībā, kurai neizbēgami pievienosies dažādu kultūru pārstāvji. Lai Eiropas sabiedrība ir iekļaujoša sabiedrība, kas spēj pasaulē nest mieru un aizstāvēt demokrātiskas vērtības!

---

⁶ Farand, C. (06.07.2017). France will “ban all petrol and diesel vehicles by 2040”. *The Independent*. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.independent.co.uk/environment/france-petrol-diesel-ban-vehicles-cars-2040-a7826831.html>

⁷ Birziņš, U. (20.02.2019). Būs jāšķiro bioloģiski noārdāmie atkritumi. Izgūts (20.03.2019) no: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vide-un-dzivnieki/bus-jaskiro-biologiski-noardamie-atkritumi.a310190/>

Eiropas līderi – ko mācīties nākotnei?

Natālija Andersone,

Draudzīgā Aicinājuma Cēsu Valsts ģimnāzijas skolniece

Viens no Eiropas Savienības šodienas un arī nākotnes izaicinājumiem ir spilgtu līderu trūkums. Eiropas Savienībai pietrūkst līderu, kuri iemieso Eiropas vērtības – demokrātiju, cieņu pret cilvēku, tiesiskumu, vienlīdzību un brīvību, bet vienlaikus ir arī harizmātiskas, patstāvīgi domājošas personības, cilvēki ar labu izglītību, politisko pieredzi, spilgtām oratora prasēm, kas spēj gudri vadīt, aizraut un iedvesmot. Šajā esejā vēlos iezīmēt savu redzējumu par mūsdienu Eiropas līderiem un dalīties pārdomās, kā stiprināt līderību, lai nākotnē ne tikai noturētu Eiropas Savienības pozīcijas, bet arī palielinātu tās starptautisko ietekmi.

Pagātnē Eiropa ir pazinusi spilgtus pozitīvus līderus. Vinstons Čērčils, viens no visu laiku labākajiem britu premjeriem, arī Nobela prēmijas literatūrā laureāts, bija satriecošs orators. To iespējams redzēt viņa slavenajā “Runā studējošajai jaunatnei”. Čērčils redzēja nepieciešamību pēc vienotas Eiropas, kas atbrīvota no nacionālisma un kara sērgas, nepieciešamību pēc stipras Eiropas, kurā nevarētu atdzimt nacisms un fašisms.¹ Robērs Šūmans darbojās franču pretestības kustībā, pēc kara ieņēma augstus politiskus amatus.² Tomēr Eiropas vēsturē viņš paliks ar savu ģeniāli vienkāršo ideju – ilgstošajām ienaidniecēm Francijai un Vācijai jāspēj vienoties par stratēģisko resursu – ogļu un tērauda – kopīgu pārvaldīšanu, lai tas kļūtu par apdrošināšanas polisi ilgstošam mieram Eiropā. Tādēļ Šūmans godam ir pelnījis titulu “Eiropas dibinātājs”.

---

¹ Eiropas Savienība. ES dibinātāji – Vinstons Čērčils aicināja veidot Eiropas Savienotās Valstis. Izgūts (16.03.2019) no: https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/winston_churchill_lv.pdf

² Eiropas Savienība. ES dibinātāji – Robērs Šūmans – Eiropas integrācijas projekta arhitekts. Izgūts (16.03.2019) no: https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/robert_schuman_lv.pdf

Pašreizējie Eiropas formālie un faktiskie lideri – Eiropas Komisijas prezidents Ž. K. Junkers, Eiropadomes prezidents D. Tusks, Vācijas kanclere A. Merkele, protams, iemieso Eiropas vērtības un zināmu stabilitāti, bet par harizmātiskiem viņus nosaukt ir grūti. Par jauna tipa Eiropas mēroga lideri, šķiet, varēja kļūt Emanuels Makrons. Sākotnēji piesaistīja viņa entuziasms, spilgtās runas, sekmīgās “divkaujas” ar Donaldu Trampu. Tomēr šobrīd Makrona reformas nav populāras, viņa reitingi krītas, Franciju plosa “dzelteno vestu” protesti. Interesants liderības potenciāls varētu būt Igaunijas parlamenta vēlēšanās uzvarējušās Reformu partijas vadītājai Kajai Kallasai. Viņa ir ieguvusi grādu jurisprudencē un ekonomikā, viņai ir cienijama politiskā pieredze un izpratne par politiku ielikta jau ģimenes tradīcijās. Tomēr par viņas liderības mērogu spriest vēl ir par agru.

Diemžēl liderības vakuumu Eiropā šobrīd aizpilda spilgti lideri, kuru ideāli ir tāli no Eiropas Savienības vērtībām. Ungārijas premjers Viktors Orbāns savu priekšvēlēšanu kampaņu balstīja pret imigrāciju un Džordžu Sorosu vērsta retorikā. Par spīti korupcijas skandāliem, mediju un tiesu neatkarības graušanai un tam, ka vēršas pret pilsonisko sabiedrību, Orbāna partija uzvarēja. “Valdošā partija uzvarēja, iegūstot divu trešdaļu vairākumu, liekot lietā naida kampaņu,” komentē Ungārijas Civilbrīvības apvienības izpilddirektore Stefānija Kaprončaja.³ Arī Itālijā labējo uzskatu politiķis Mateo Salvīni izmanto migrāciju kā rīku varas iegūšanai. Itālijas parlamenta spikere Laura Boldrīni norāda uz problēmas sakni: “Salvīni ir populistis. Viņš mēģina risināt ārkārtīgi sarežģītas problēmas ar populāriem saukļiem. Tas nozīmē, ka problēmas pēc būtības netiek risinātas. Tomēr viņa teiktais atrod dzirdīgas ausis, vēstījums sasniedz cilvēkus. Viņš saka to, ko cilvēki vēlas dzirdēt, lai viņiem izpatiktu.”⁴ Līdzīgu antilozungus izmantoja Marina Lepēna, kura, lai arī nekļuva par Francijas prezidenti, tomēr ieguva pārliecinoši daudz piekritēju. Interesanti, ka igauņu labējo spēku lideris Marts Helme (EKRE), apzinoties liderības nozīmi vēlēšanu uzrunāšanā, centās asociēt sevi ar D. Trampu. Tartu Universitātes politologs Vello Petai skaidro:

³ Smiltnieks, A. (09.04.2018). Ungārijas parlamenta vēlēšanās uzvar premjera Orbāna partija. IZGŪTS (19.03.2019) no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/ungarijas-parlamenta-velesanas-uzvar-premjera-orbana-partija.a274181/>

⁴ Konohovs, A. (01.03.2019). Populisti visur ir vienādi. Intervija ar bijušo Itālijas parlamenta spikeri. IZGŪTS (19.03.2019) no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/populisti-visur-ir-vienadi-intervija-ar-bijuso-italijas-parlamenta-spikeri.a311200/>

“Partijas līderis teica, ja nonāks pie varas, tad valsti vadīs kā Donalds Tramps. Tie bija apzināti centieni sevi asociēt ar Trampu, ar viņa vārdu un zīmolu. Un tas droši vien uzrunāja daļu vēlētāju.”⁵ Zīmīgi, ka minētā partija EKRE pēc vēlēšanām dubultoja savu vietu skaitu Igaunijas parlamentā.

Arī sabiedriskās domas aptaujas rāda cilvēku tieksmi pēc stipra līdera. Pētījumā, ko 2017. gadā publicēja *Ipsos Global Advisor*, noskaidrots, ka vairums respondentu piecās pētījumā iekļautajās Eiropas valstīs uzskata – viņu valstij nepieciešams stiprs līderis, kas valsti “atgrieztu uz pareizā ceļa”. Tā domā 72% aptaujāto Spānijā, 70% Francijā, 67% Itālijā un Apvienotajā Karalistē. Ievērojami atšķirīgi rezultāti ir tikai Vācijā, kur stipru līderi vēlas 34% respondentu.⁶ Visticamāk, tas ir skaidrojams ar Vācijas bēdīgo un pamācošo pagātnes pieredzi.

Eiropas 20. gs. vēsture liecina, ka tieksme pēc “stingras rokas” ir ļoti bīstama. Pēc Pirmā pasaules kara sabiedrības noskaņojumu precīzi uztvēra un savā labā izmantoja nedemokrātiski un totalitāri līderi. Spilgtākie, protams, bija Hitlers un Musolini. Bet tendence bija raksturīga visai Eiropai – 30. gadu beigās tikai aptuveni trešdaļa Eiropas valstu bija spējušas saglabāt demokrātiju. Sekas bija traģiskas.

Kā mainīt situāciju? Kā nākotnes Eiropā veidoties līderiem, kuri būtu uzticīgi vērtībām, kas liktas Eiropas Savienības pamatos, bet vienlaikus būtu ar skaidru nākotnes vīziju un politisko gudrību, lai vestu sev līdzī citus cilvēkus? Esejas turpinājumā vēlos piedāvāt dažas pārdomas un ieteikumus.

Būtiski, lai jauniešiem jau skolas laikā ir iespējas būt pilsoniski aktīviem. Priekšnoteikums labam līderim ir viņa zināšanas. Tādēļ skolēniem, jauniešiem ir nepieciešama kvalitatīva izglītība par politiskajiem procesiem. Diemžēl priekšmets *politika un tiesības* Latvijā tiek pasniegts tikai dažās mācību programmās. Ir absurdi no cilvēka, kam nav bāzes zināšanu, gaidīt ieinteresētību un līdzdarbošanos. Man skolā pasniedz politiku, un es redzu, ka klasesbiedru interese par notikumiem pasaulē ir pieaugusi. Tieši sistemātiski apgūtas politikas zināšanas ir pamats, lai cilvēks spētu saprast procesus un

---

⁵ Amoliņš, G., Straždiņa, I. (03.03.2019). Igaunijā vēlēšanās uzvar Reformu partija. Izgūts (19.03.2019) no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/igaunija-velesanas-uzvar-reformu-partija.a311455/>

⁶ EuraActiv. (06.02.2017). Study: Most Europeans want 'strong leaders' to bring change. Izgūts (17.03.2019) no: <https://www.euractiv.com/section/elections/news/study-most-europeans-want-strong-leaders-to-bring-change/>

kvalitatīvi līdzdarboties savas valsts un Eiropas mērogā. Kā rāda pētījums “Pilsoniskā izglītība Eiropas skolās”, līdzīgi ir arī citur Eiropā – tikai trešdaļā valstu pilsoniskā izglītība ir būtiska un pastāvīga mācību programmas sastāvdaļa.⁷

Vienkāršākais veids, kā aizstāvēt savus politiskos mērķus, ir balsot vēlēšanās, tomēr lielai daļai jauniešu nav priekšstats par to, kā tas notiek. Laba iespēja to mainīt ir organizēt skolās vēlēšanu simulācijas. Tas ir aizraujošs un interesants veids, kā stiprināt jauniešos līdzdalības ieradumu. Pagājušā gada rudenī mēs savā skolā organizējām Saeimas vēlēšanu simulāciju. Līdzīgas aktivitātes plānojam arī, tuvojoties Eiropas Parlamenta vēlēšanām. Austrijā, piemēram, ir atļauts piedalīties vēlēšanās jau no 16 gadu vecuma. Pēc balsošanas datiem – 2008. gada Austrijas parlamenta vēlēšanas piedzīvoja pirmās reizes palielinātu dalību, kas 2013. gadā nokritās, bet 2017. gadā līdzdalība atkal paaugstinājās.⁸ Tā jauniešiem veidojas priekšstats, interese un arī prasme piedalīties.

Dažādas jauniešu pašpārvaldes formas dod iespēju līdzdarboties pasākumu organizēšanā, projektu rakstīšanā, un dažādos veidos ietekmēt vidi ap sevi. Es jau trīs gadus darbojos Cēsu novada Jauniešu domē, un šī pieredze ir padarījusi mani drošāku un atbildīgāku. Domē iegūstam pārlicību par sevi, ticību savai ietekmei, mācāmies uzstāties, aizstāvēt savas idejas. Viens no pēdējā laika sasniegumiem – pēc ilgām sarunām ar pašvaldību esam tikuši pie Jauniešu mājas. Paši šo ēku iekārtojām, kopjam, tā ir vieta, kur tikties, rīkot pasākumus. Arī skolēnu pašpārvalde, zinātniski pētnieciskais darbs ļauj pilnveidot savas līderu prasmes, uzlabo publisko uzstāšanos. Manuprāt, visefektīvākais veids, kā jaunieti padarīt par līderi un vienlaikus arī komandas spēlētāju, ir debašu kustība. Debates piespiež iedziļināties tēmā, salīdzināt viedokļus, meklēt dažādus informācijas avotus, ieraudzīt pretējo pušu argumentus, uzmanīgi klausīties oponentā, lai varētu atspēkot viņa teikto. Piemēram, šajā mācību gadā esam debatējuši par jautājumu, ka valsts varētu

⁷ Valsts Izglītības attīstības aģentūra. (2017). Eurydice galveno faktu buklets – Pilsoniskā izglītība Eiropas skolās, 2017. Izgūts (19.03.2019) no: http://viaa.gov.lv/library/files/original/76531_VIAA_Pils_izg_EU_s_k_p3.pdf

⁸ Schmidt P., Edthofer, J. (12.07.2018). Voting at 16 in Austria: a possible model for the EU? Elcano. Izgūts (19.03.2019) no: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/ari88-2018-schmidt-edthofer-voting-16-austria-possible-model-eu

vairāk uzraudzīt informatīvo telpu internetā, kā arī par balsošanas vecuma samazināšanu līdz 16 gadiem.

Tomēr lielākā daļa no manis pieminētajām aktivitātēm ir brīvprātīgas, un tajās iesaistās neliela daļa jauniešu. Tādēļ skolās obligātajā mācību saturā, piemēram, politikas vai sociālo zinību priekšmetos, būtu jāiekļauj ne tikai teorētiska mācīšanās, bet arī praktiska līdzdalības pieredze. Šāds sākotnējais “obligātums” dotu pozitīvu pieredzi un ar laiku veidotu ieradumu iesaistīties.

Svarīga nozīme ir politisko debašu kultūras attīstīšanai sabiedrībā. Medijos ir veiksmīgi piemēri – DELFI TV ar Jāni Domburu, kur viņš prasmiīgi vada intervijas un diskusiju dueļus, “Tieša runa” LTV1. Ideāls pasākums, kura popularitāte ik gadu pieaug, ir Cēsīs notiekošais sarunu festivāls “LAMPĀ”. Festivāla mērķi ir izkopt sarunu kultūru sabiedrībā, veicināt ieinteresētību, līdzdalību, līdzatbildību. 2015. gadā, kad šis festivāls notika pirmo reizi, to apmeklēja 3500 cilvēki un piedalījās 52 organizācijas, bet jau 2017. gadā rādītāji bija trīskāršojušies – 10000 apmeklētāju un 150 organizācijas.⁹ Strādājot “LAMPĀ” par brīvprātīgo, redzu, ka pieaug ne tikai jauniešu interese būt skatītājiem, bet arī griba pašiem darboties. Ja sabiedrība iemācās sarunāties civilizēti, zūd pieprasījums pēc skaļiem līderiem, galēju uzskatu paudējiem. Cilvēki pierod klausīties, uzklausīt, kritiski vērtēt ne tikai tekstu, bet arī zemtekstus un kontekstus. Aug pieprasījums pēc izglītotiem, nosvērtiem, uz vērtībām balstītiem līderiem.

Mūsdienās, kad pārsteidzošus panākumus gūst populisms, svarīgi ir pieskatīt un saukt pie atbildības viltus līderus. Priekšvēlēšanu laikā “Melu detektors” sijāja skaļākos politiķu izteikumus. “Partiju šķīrotava” ļāva izsekot partiju solījumiem. Ir svarīgi attīstīt šādus rīkus, lai līderi apzinātos, ka sabiedrība pieskata un filtrē viņu teikto.

Nākotnes Eiropā ir iespējams arī netradicionāls līderu veidošanās ceļš, kad nevis līderi rada idejas, bet idejas izveido līderus. Brīnišķīgs piemērs ir Grēta Tūnbega – 16 gadus veca klimata aktiviste no Zviedrijas, kas iedvesmojusi kustību “*Fridays For Future*”.¹⁰ Grētai nepiemīt nekas no klasiskā līdera “komplektiņa”. Viņa ir gados jauna, klusa, vienkārša, pat bērnišķīga, bet

⁹ Festivāla “LAMPĀ” mājaslapa – par festivālu. Izgūts (18.03.2019) no: <https://www.festivalslampa.lv/lv/festivals/par-festivalu>

¹⁰ Krieviņš, R., Amoliņš, G. (15.03.2019). Arī Rīgā notiks klimata pārmaiņu problēmu aktualizēšanas gājiens. Izgūts (19.03.2019) no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/ari-riga-notiks-klimata-parmainu-problemu-aktualizetas-gajiens.a312735/>

šobrīd viņu pazīst visā pasaulē. Grēta ir aizrāvusi jauniešus nevis ar skaļām runām, bet uzticīgu atbalstu saviem ideāliem. No vientuļas protestētājas pirms dažiem mēnešiem meitene pašlaik ir kļuvusi par paraugu un iedvesmas avotu miljoniem.

Nākotnes Eiropu veidosim mēs ikviens. Tā ir mūsu katra atbildība. Tomēr līderi ir nepieciešami. Līderi palīdz ieraudzīt mērķi un nospraust ceļu uz to, līderi iedvesmo, uzmundrina grūtībās, rāda paraugu. Tādēļ esmu par nākotnes Eiropas Savienību ar gudriem, taisnīgiem, saliedēt spējīgiem un humāniem līderiem.

Tukša lapa

III

INTERVIJA

Piecpadsmit gadu veiksmes stāsts

Intervija ar Andri Piebalgu

Ina Strazdiņa,

Latvijas Televīzija

Vēstnieks Eiropas Savienībā, pirmās Latvijas komisāres Sandras Kalnietes biroja vadītājs, vēlāk – ES enerģētikas komisārs un attīstības komisārs, titula “Gada Eiropas cilvēks Latvijā” ieguvējs Andris Piebalgs Latvijas ceļam uz iestāšanos Savienībā ir sekojis līdzī no pašiem tā pirmsākumiem. “Latvijas piecpadsmit gadi Eiropas Savienībā ir veiksmes stāsts,” viņš saka intervijā, tikko atgriezies no darba brauciena uz Indiju, jo viņa ilgo pieredzi Briselē novērtē arī daudzviet pasaulē. Taču Andris Piebalgs mudina nenovērtēt par zemu politiķu ambīcijas, kas Eiropas projektam jau ir nesušas lielus pārbaudījumus. Tiesa, par Savienības spēku arī turpmākajos gados viņam šaubu nav.

Kā vērtējat šos Latvijas piecpadsmit gadus Eiropas Savienībā?

Neapšaubāmi, tas ir liels veiksmes stāsts. Mēs varam būt lepnī par sevi un saviem lēmumiem, un par to, ko esam sasnieguši. Taču jāsaprot, ka šis ceļš mums ir bijis relatīvi viegls gan pēc uzņemšanas Savienībā, gan pirms iestāšanās, ja salīdzinām, piemēram, kā ar to veicas Ukrainai. Jā, ukraiņiem var pārmet, ka viņi daudzas lietas dara ne tā, kā vajadzētu, bet pašlaik mēraukla ir daudz augstāka. Mums pretimnākšana bija relatīvi lielāka. Ukraina, kaut arī tā ir lielāka valsts ar citādu politisko sistēmu, ir līdzīgā situācijā, kādā

bijām mēs, bet mums tiešām šis periods ir bijis salīdzinoši viegls. Taču, iespējams, tam ir negatīvā puse. Iespējams, mēs neesam gatavi grūtībām, kādas mūs varētu piemeklēt. Varbūt mēs nebūsim pietiekami stipri brīžos, kad mums vajadzēs būt ļoti, ļoti stipriem. Var jau būt, ka mēs tiksīm cauri ar gudrību vai viltību. Mani sāpina, ka Lietuvas premjerministrs un prezidenta kandidāts Sauļus Skvernelis ir pateicis, ka latvieši nav brāļi, bet konkurenti. Zināmā mērā tam varētu piekrist, tomēr es būtu vēlējies Baltijas valstu sadarbību redzēt daudz citādāku. Es būtu gribējis redzēt daudz labāku sadarbību starp Latviju un Ziemeļvalstīm. To, ko sacīja Lietuvas premjerministrs, iespējams, teiktu arī daudzi mūsu cilvēki – mēs esam konkurenti, viņi mums “dzelzceļu nogrieza” un tamlīdzīgi. Bet tā man šķiet kļūda, jo saimnieciskā dzīve norisinās tuvākajā reģionā. Visu cieņu Portugālei un Spānijai, Itālijai vai Maltai, bet ar tām sadarbība mums ir relatīvi ierobežota. No konkurences viedokļa, dabiski, ka mums nav nekādas jēgas konkurēt ar Lietuvu, mums ir jēga konkurēt visā Eiropas Savienības ietvarā vai vēl plašāk, bet šai konkurencei mums ir vajadzīgi gan lietuvieši, gan igauņi. Daudz tiek runāts par transporta projektu Tallina–Helsinki, kas ir ļoti laba ideja. Varbūt konkurences ziņā tā ir sāpīga Rīgai, bet es neesmu tik pesimistisks. Par tādiem projektiem ir jādomā, un tiem ir jābūt vēl lielākiem un reģionāliem, taču entuziasms par liela mēroga projektiem ir norimis. Vēl viens piemērs – es ļoti cienu jauno Igaunijas prezidentu. Aptuveni pirms gada piedalījies vienā no Baltijas valstu forumiem, kurā viņa minēja, cik labs ir šis projekts, taču ne ar vienu vārdu viņa visas savas uzrunas laikā nepieminēja Baltiju, tikai Ziemeļvalstis. Tad es sapratu, ka arī Igaunijas prezidente neredz kustību Dienvidu virzienā. Visas grūtības ap *Rail Baltica* projektu ir liela izsaukuma zīme tam, ka viss varēja attīstīties citādāk. Acīmredzot, kamēr nebūs liela entuziasma no pašas Latvijas, Lietuvas vai Igaunijas, situācija būs tāda, kāda tā ir. Tā nav slikta, bet varēja būt daudz, daudz progresīvāka un daudz vairāk attīstību nesoša, jo, galu galā, konkurence ir Baltijas reģionam ar citiem reģioniem pasaulē. Nupat biju Indijā. Tā attīstās ļoti strauji, un parāda, ka, ja tu gribi būt konkurētspējīgs, tev ir jābūt pietiekami smagam un liellam. Piemēram, Latvijas zinātnes budžets, pat izmantojot ES līdzekļus, ir par mazu. Mums vēl ir daudz neizmantota potenciāla šajā jomā.

Interesanti, ka skārāt šo tēmu, jo ārlietu ministrs Edgars Rinkēvičs nesen intervijā LTV izteicās, ka laikā, kad Eiropu šūpo *Brexit*, Latvijai

būtu jāiestājas par stipru Eiropu, ciešāk saslēdzoties ar pārējām Baltijas valstīm un Ziemeļvalstīm.

Intelektuāli aicinājums ir pareizs. Ja mēs jautātu Igaunijas prezidentei vai Lietuvas premjeram, viņi tam piekristu, bet jautājums ir par to, cik dziļi gribam tajā iet un ar cik lielu pārliecību. Kad stājāties Eiropas Savienībā, mums, vismaz kādai daļai, bija liels entuziasms. Daļa bija pasīvi, daļa bija skeptiski, bet bija arī pietiekami daudz entuziastisku cilvēku, ne tikai intelektuāļi, bet arī tautsaimniecībā strādājošie un citi. Tā bija pietiekami liela grupa, bet šobrīd nedz Latvijā, nedz Lietuvā, nedz Igaunijā nav tādas grupas, kas gribētu radīt ko jaunu un jaudīgu. Arī ar Ziemeļvalstīm mūsu attiecības ir konstruktīvas, bet skatoties, piemēram, uz enerģētikas projektiem, man liekas, ka būtu bijis efektīvāk, ja mēs sinhronizētos ar Ziemeļeiropu, kur mums jau ir savienojumi. Tā vietā mēs sinhronizējamies ar kontinentālo Eiropu. Es zinu, ka tehniski tas nav tik vienkārši, bet tas arī nav tik sarežģīti un izmaksu ziņā, iespējams, būtu bijis lētāk. Mums tomēr ir jāskatās, kurā reģionā iederamies. Tas ir ārkārtīgi svarīgi. Protams, Latvijai vienai to visu īstenot ir pagrūti, nepieciešama arī Lietuvas un Igaunijas iesaiste.

Vai mēs šodien par Eiropas Savienību varam runāt vairāk kā par vērtību vai kā par aprēķina, merkantilu savienību?

Tas ir ļoti delikāts jautājums. Atteikties no vērtībām nevajag. Es saprotu, ka vienmēr pastāv kādas intereses, un Eiropas Savienība bija interešu apvienošana, ietērpta ideoloģiskā čaulā. Francijas prezidents ļoti labi to pasniedza, viņš sāka ar brīvību. Eiropas Savienība ir par brīvību, un tas ir unikāli. Tāds nav neviens reģions. Var teikt, ka Indija zināmā mērā ir, jo tur arī ir štati, bet tomēr tur ir mazāka brīvības pakāpe, un, protams, viņu politiskā sistēma ir vēsturiski veidojusies nedaudz atšķirīgi. Es nevaru iedomāties nevienu piemēru, kas būtu kaut tuvu līdzīgs Eiropas Savienībai. Labs piemērs ir *Brexit* balsojums. No intelektuālā viedokļa un veselā saprāta tas ir pilnīgs ārprāts, par ko viņi balso, bet no demokrātijas un brīvības viedokļa tā ir pozitīva lieta – cilvēki izsaka savu viedokli, nepiekrīt, iet citā virzienā. Tas viss ir ļoti svarīgi. Protams, es arī gribētu, lai tas nekad nebūtu noticis, tomēr es apbrīnoju, kā tiek respektēta cilvēku izvēle. Demokrātija ir brīvības izpausme. Par citām lietām es varētu strīdēties, bet par brīvību nē, un tas ir tas, kas mūs vieno ar Amerikas Savienotajām Valstīm. Tieši tādēļ mums ar ASV vienmēr ir jābūt tuviem draugiem, jo tās ir mūsu sabiedrotās, jo balstās uz vērtībām. Tikai pēc

vērtībām nāk merkantilās intereses. Ir svarīgi arī tas, kā Eiropa attīstās, lai cilvēkiem būtu labāka dzīve, bet es to nesauktu par merkantilismu. Merkantilisms būtu – nauda vienam projektam, un tad katrs iet uz savu pusi. Eiropa nav tik sliktā situācijā, ka visi tagad saplosīs pēdējo deķīti un viss beigsies. Tā nebūs, jo visi jau saprot, ka šim deķim ir jābūt pietiekami stipram, lai zem tā aukstā laikā varētu paslēpties.

Vai Eiropas Savienība sevi ir attaisnojusi no drošības viedokļa? Vai mēs esam varējuši tajā patverties, piemēram, no iespējama Krievijas apdraudējuma?

Ja pieņemam, ka Eiropa vienotos par militāru projektu, par armiju un citiem kopīgiem projektiem aizsardzības jomā, diemžēl atpalcība no ASV, kas ir mūsu galvenais sabiedrotais, ir tik liela, ka tas aizņemtu pārāk daudz laika un līdzekļu. Tādēļ, manuprāt, nav citas alternatīvas, kā turēt stipru NATO, neraugoties uz visiem strīdiem, kas mums ir ar amerikāņiem. Tā atkal ir brīvības izpausme. Protams, ir lietas, ko var darīt labāk, piemēram, bruņojuma izstrādē, iegādē, jo katra valsts īsteno savas programmas, un tas izmaksā dārgāk, nekā būtu tad, ja īstenotu kopīgas. Varētu būt lielāks caurspīdīgums iepirkumos. Pastāv virkne lietu, ko varētu izdarīt labāk, piemēram, nostiprināt kopīgās operācijas. Atceros, ka mums bija jāveic operācija Centrālāfrikas Republikā, un kaujas vienību saformēšana prasīja milzum daudz laika. Tās izdevās izveidot tikai tāpēc, ka arī gruzīni piedāvāja savas vienības. Pēc tam, kad tika pieņemts politiskais lēmums, process bija ārkārtīgi ilgs. Mums nebija un nav mehānisma, kā ātri reaģēt. Tāpēc drošības ziņā es neredzu alternatīvu NATO, un tas neapšaubāmi ir Latvijas galvenais drošības garants. Protams, Eiropas Savienība dod mums tā saukto “soft security” jeb “maigo drošību”, un to nevajadzētu noliegt. Jauki, ka tāda ir, bet tas nav pietiekami.

Cik stipra Eiropas Savienība pašlaik izskatās pasaules kontekstā?

Ekonomiski Eiropas Savienība arvien ir liela vienība. Tā ir spēcīgs spēlētājs. Un visveiksmīgākais apliecinājums tam ir Eiropas Komisijas prezidenta Žana Kloda Junkera viesošānās pie ASV prezidenta Donalda Trampa un sarunas par tirdzniecības līgumu. Var, protams, vērtēt, kurš kuru uzvarēja, bet Tramps, kurš bieži mēdz vienkāršot lietas, spēja akceptēt, ka Junkers ir cienījams sarunu partneris ekonomikas jautājumu jomā. Un tas

arī ir vēstījums, ka ekonomikā mēs savu vietu pasaulē neesam zaudējuši. Jautājums, kurā mēs esam zaudējuši, protams, ir cilvēktiesības. Bēgļu krīzei ir divas puses – no vienas puses – Eiropā taisām ciet robežas, no otras – sakām Mjanmai: “Jums jāņem atpakaļ rohingu bēgļi.” Agrāk mums šāda situācija bija vienkārša, mēs šajā ziņā bijām ļoti tīri un ideāli. Tagad vairs neesam. Viss, kas attiecas uz ES kādreizējo autoritāti “lecturing” jeb pamācīšanā, vairs nav iespējams. Eiropas Savienības rīcība pie tik masīvas bēgļu ieplūšanas ir šāda – taisām ciet robežas, sūtām ārā, neko nevar darīt. Bet ir jāreķinās, ka tev kā galvenajam cilvēktiesību aizstāvim pasaulē reputācija vairs nav tik tīra, kādai tai būtu bijis jābūt. Tu vari izteikties, bet tik vai tā taisnība būs tiem, kas tevi kritizēs. Cilvēktiesību jomā, kur mēs bijām neapšaubāms līderis, es teiktu, ka mēs varbūt vēl joprojām esam priekšgalā, bet vairs ne ar tādu atrāvienu. Tas ir nevis tāpēc, ka citi mūs būtu panākuši, bet tāpēc, ka paši esam nedaudz atkrituši atpakaļ.

Vai tas nozīmē, ka Latvijai un citām valstīm vajadzēja uzņemt vairāk bēgļus?

Uzskatu, ka pats lēmums par bēgļu sadalīšanu ir pilnīgi nepareizs. Absolūti nepareizs no visiem viedokļiem. Katrai valstij ir suverēnas tiesības nolemt, ko tā uzņem, ko neuzņem. Katra valsts šajā ziņā ir pietiekami gudra. Latvija arī varēja atteikties no bēgļu uzņemšanas, bet rīkojās pietiekami gudri, saprotot, ka ir jāpalīdz itāļiem, jo kādreiz mums var vajadzēt viņu palīdzību. Bet, ja kādam saka, ka tā ir kvota, ka tas noteikti ir jādara, tas nekad negūs atbalstu. Tieši tā bija rupja kļūda. Cilvēki tomēr grib lemt paši, un lielākoties viņi pieņem pozitīvus lēmumus. Nu, labi, sadalām tūkstoti, bet pēc tam ir desmit un simts tūkstoši, pēc tam divsimts. Kad tad mēs beidzam? Plānošana balstījās uz pieņēmumu, ka migrācijas plūdi apstāsies. Iepriekš daudzas lietas tika tolerētas. Itāļi pārmeta, ka Eiropa viņiem nepalīdzēja, un tā ir taisnība, bet iepriekš viņi arī neprasīja. Ja itāļi jau laikus būtu teikuši, ka viņiem ir problēma, tad, iespējams, mēs nekad šajā krīzē nebūtu nonākuši. Šo cilvēku sadalīšanu es nesauktu par veiksmīgu ideju, un tā ir lielākā problēma, kas var radīt sekas Eiropai, proti, ka lēmumi tiek pieņemti, skatoties no augšas uz leju. Būs ļoti grūti mainīt šo bēgļu politiku, jo tā balstās uz “top-down”, jeb no augšas uz leju pieeju. Bēgļu problēmu var risināt tikai vienā veidā – mums ir legālas iespējas šeit dzīvot, bet visi, kas ir nelegāli, ja vien netiek politiski vajāti, ir jāizraida, un tādi ir 99 procenti. Taču, ja migrants

iet caur zaļo vai zilo karšu sistēmu, tad viņam ir visas iespējas. Vienmēr var atstāt politisko kvotu, ka, piemēram, Latvija paņem bēgļus no kādas valsts, jo uzskata, ka tas ir jādara. Man liekas, ka tādā veidā daudz ko varētu atrisināt, jo ir skaidri kritēriji, bet neredzu, ka ir vēlme runāt par legālo migrāciju, savukārt bez tās nevar atrisināt nelegālo. Varbūt dažkārt nemaz nevajag visu atrisināt loģiski un pamatīgi. Šobrīd to bēgļu skaits, kas dodas uz Eiropas Savienību, ir tāds, kāds bija pirms krīzes. Skaits vairs nav milzīgs, bet morālās sekas gan ir milzīgas. Ar to es domāju, ka mēs jutīsim šīs sekas vēl nākamajos desmit, piecpadsmit gados. Līdzjūtība ir visos cilvēkos, tikai nevajag ar to spēlēties, un var sadalīt pārtikas vagonus, bet nevar sadalīt cilvēkus.

Vai var sacīt, ka pa šiem piecpadsmit gadiem ir izaugusi stabila paaudze, kas zina Eiropas lietas no iekšpuses, kas jau spēj ļoti stabili strādāt citā līmenī?

Latvijas iedzīvotāji ir pozitīvi novērtējuši tos cilvēkus, kuriem ir Briseles pieredze. Mums ir Ministru prezidents, kurš ilgi ir bijis Eiropas Parlamenta deputāts, un arī Igaunijā vēlēšanās uzvarēja bijusī Eiropas Parlamenta deputāte. Tas parāda, ka cilvēki akceptē Briseles kompetenci. Taču daudzi, kam ir Briseles kompetence, politikā neieiet, līdz ar to ir grūti pateikt, cik daudz šo cilvēku ir. Manā skatījumā Eiropas Savienība visvairāk uzlabojumu ir sniegusi jaunākajai paaudzei. Viņi ir brīvāki savā garā un savos uzskatos, viņi nekad nebūvētu robežas starp esošajām valstīm. Varbūt mana paaudze rīkotos citādāk – piemēram, ja nāktu daudz bēgļu no Igaunijas puses, mēs gluži vienkārši aiztaisītu robežas.

Jaunākā paaudze konkurē lielākā tirgū, un viņiem ir lielāka pašapziņa.

Kādi varētu būt Latvijas nākamie piecpadsmit gadi Eiropas Savienībā? Vai Eiropa pastāvēs par spīti visām krīzēm un vētrām?

Nevajag par zemu novērtēt politiķu personiskās ambīcijas. Tā ir visriskantākā lieta. *Brexit* ir Deivida Kamerona (bijušā Lielbritānijas premjerministra – I.S.) ambīciju rezultāts. Neviens nespieda rīkot referendumu par izstāšanos no Eiropas Savienības, taču viņš uzņēmās ko tādu, ko nespēja novadīt. Šobrīd kritizē Eiropas Tautas partiju, ka tā no savām rindām nepazēn Ungārijas premjerministru Viktoru Orbānu. Bet tā būtu kļūda, tas nebūtu gudri Eiropas politiskajam projektam. Labāk cīnāmies, runājam un atrodam risinājumus. Līdzīgi kā *Brexit* gadījumā kāds grib ātru rezultātu.

Par Eiropu kopumā es esmu optimistisks. Man nav bažu, ka kaut kas varētu nojukt un sagāzties. Tas vienmēr būs smags process, būs daudz runāšanas un varbūt dažreiz mazāk darišanas, bet es neredzu nekādu risku. *Brexit* parādīja to, ka īstenībā nav citu alternatīvu. To saprot ne tikai centra politiķi, bet arī iedzīvotāji. Situācija ir daudz stabilāka, nekā tā dažreiz izskatās. Kādreiz ir vajadzīga drāma, lai redzētu, kāda ir īstenība.

LATVIJAS
POLITOLOGU BIEDRĪBA

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

